

RIKSDAGENS
REVISORERS BERÄTTELSE

över den år 1952

av dem verkställda granskningen angående

STATSVERKET

DEL I

REVISORERNAS UTTALANDEN

STOCKHOLM 1953
STATENS REPRODUKTIONSANSTALT
465052

Innehållsförteckning.

<i>Riksdagens revisorers skrivelse</i>	1
<i>Justitiedepartementet.</i>	
§ 1. Iakttagelser angående vissa rättegångskostnader	3
§ 2. Kommerskollegii sammandrag av förteckningar å gode män vid ackordsförhandlingar utan konkurs	8
<i>Försvarsdepartementet.</i>	
§ 3. Vissa iakttagelser beträffande försvarets centrala förvaltnings- myndigheters bokslut för budgetåret 1951/52	13
§ 4. Viss specialutbildning inom försvaret	25
§ 5. Marinverkstäderna	34
§ 6. Beläggningen på förbandssjukhusen	48
§ 7. Wendes artilleriregementes kasernbyggnader	59
§ 8. Utnyttjandet av förutvarande Skånska kavalleriregementets kasernetablissemang	62
§ 9. Värnpliktslånen	66
<i>Socialdepartementet.</i>	
§ 10. Redovisningen av mödrahjälpsmedel	77
§ 11. Ersättningar av underhållsskyldiga för utgivna bidragsför- skott	82
§ 12. Decentraliserad handläggning av frågor om dispens enligt 24 § arbetarskyddslagen	96
<i>Kommunikationsdepartementet.</i>	
§ 13. Planering för vattenförsörjning och avlopp	101
§ 14. Anordningar för lastning och lossning av sockerbeter	107
§ 15. Det s. k. södra kasernområdet i Kristianstad	115
§ 16. Förskott till vissa plankostnader	127
<i>Finansdepartementet.</i>	
§ 17. Vissa iakttagelser angående skatteuppbörden m. m.	134
§ 18. Utsträckt uppgiftsskyldighet till ledning för egen taxering i vissa fall	141
§ 19. Tull- och skattefrihet för vissa varor i samband med pro- viantering av s. k. lustfartyg	154

Ecklesiastikdepartementet.

§ 20. Bidrag ur läroverkens ljus- och vedkassor till vaktmästarpersonalens avlöning	161
---	-----

Jordbruksdepartementet.

§ 21. Lantbruksstyrelsens byråorganisation	166
§ 22. Renbetesfjällens revir	170
§ 23. Jordbrukets lagerhusfond	178
§ 24. Kommunskogslånefonden	185

Handelsdepartementet.

§ 25. Vissa lokalfrågor för Sveriges geologiska undersökning.....	187
§ 26. Utnyttjandet av viss statens gruvegendom	188

Inrikesdepartementet.

§ 27. Vissa iakttagelser rörande poliklinikerna vid karolinska sjukhuset och serafimerlasarettet	204
§ 28. Guldbröllopsminnets sanatorium i Nynäshamn	210
§ 29. Anslaget till viss ersättning till barnbördshuset i Lund	214

Civildepartementet.

§ 30. Iakttagelser angående ersättning för tillhandahållen kost vid vissa statliga anstalter m. m.	217
§ 31. Sommartidstjänstgöringen inom statsförvaltningen	233

Reservationer till §§ 3 och 31 se under respektive paragrafer.

<i>Av revisorerna avlagda besök .....</i>	<i>252</i>
---	------------

Jämlikt § 6 den för riksdagens revisorer gällande instruktionen får revisorerna härmed avgiva berättelse över av dem verkställd granskning av statsverkets tillstånd, styrelse och förvaltning.

Stockholm den 15 december 1952.

ADOLV OLSSON	PER A. JOHNSON	EDGAR SJÖDAHL
ABEL ANDERSSON	KARL BERGSTRÖM	KARL AUG. JOHANSON
ANDERS PETTERSSON	ALFR. NILSSON	R. LUNDQVIST
ELOF HÄLLGREN	OSC. WERNER	RUDOLF BOMAN

/ V. Arvidsson

Justitiedepartementet.

§ 1.

Iakttagelser angående vissa rättegångskostnader.

I samband med antagandet av ny rättegångsbalk behandlade 1942 års riksdag även frågan om de ekonomiska verkningarna av processreformen. Propositionen i ämnet (nr 5) rörde närmast frågan om personalbehovet inom domstols- och åklagarväsendet och därav föranledda ändrade personalkostnader. Departementschefen fann, att arbetsbördan inom underrätterna inte skulle komma att ökas och inte heller böra inverka på domstolspersonalens avlöningsförhållanden. För hovrätterna erfordrades ett ytterligare antal ledamotsbefattningar. För högsta instans beräknades en kostnadsminskning uppstå genom att antalet revisionssekreterare skulle kunna nedbringas. En viss ej närmare uppskattad kostnadsökning förutsattes skola inträda i fråga om ersättningar av allmänna medel åt vittnen och parter i överrätt samt till biträden åt tilltalade eller misstänkta personer, reseersättningar åt domare och åklagare, m. m.

Besparingsberedningen, som hade tagit del av nämnda kostnadsberäkningar, hade funnit, att även om vissa merkostnader uppkomme, anledning inte fanns att av statsfinansiella skäl avråda från reformarbetets framläggande, därest detta av andra skäl ansågs vara av betydelse.

Den nya rättegångsordningen trädde i kraft den 1 januari 1948.

Riksdagens revisorer framlade i sin år 1949 avgivna berättelse (s. 32—59) en undersökning över de ekonomiska verkningarna av processreformen. Revisorerna konstaterade att dessa blivit långt större än vad som förutsatts vid rättegångsbalkens antagande.

Detta gällde inte blott domstolsorganisationen utan även åklagarväsendet. För åklagarmyndigheten i Stockholm beräknades den direkt av den nya processordningen föranledda ökningen av arbetsmängden till ungefär 50 procent. Även processkostnaderna hade blivit betydligt större än beräknat, bl. a. advokatkostnaderna.

Revisorerna ifrågasatte, om inte kostnadsökningen i viss mån bidragit till minskningen av antalet vid underrätterna handlagda civilmål, som på sina håll kunnat förmärkas. Det anförda gällde i än högre grad hovrättsprocessen. Enligt uppgift hade sålunda de dryga hovrättskostnaderna föranlett en inte oväsentlig minskning av antalet till hovrätten fullföljda mål.

Revisorerna fann det angeläget, att utan eftersättande av rättssäkerhe-

tens krav möjligheterna att minska statsverkets kostnader för rättegångsväsendet och processkostnaderna för den rättssökande allmänheten undersöktes, samt förordade en översyn av processordningen.

Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 25 maj 1951 tillkallades särskilda sakkunniga, rättegångskommittén, vars uppmärksamhet bl. a. borde ägnas möjligheterna att begränsa utgifterna och vars arbete alltjämt pågår.

Revisorerna har funnit det vara av intresse att följa utvecklingen av vissa kostnader inom rättegångsväsendet. Storleken av anslaget till Ersättning åt domare, vittnen och parter under budgetåren 1946/47—1951/52 samt belastningen å anslaget under samma tid framgår av nedanstående sammanställning.

Ersättning åt domare, vittnen och parter.

Budgetår	Anvisat	Belastning	Överskridande
1946/47	700 000	806 040	106 040
1947/48	900 000	1 000 620	100 620
1948/49	1 100 000	1 896 210	796 210
1949/50	1 100 000	2 059 380	959 380
1950/51	1 800 000	2 213 460	413 460
1951/52	2 000 000	2 754 990	754 990

Av sammanställningen framgår, att ehuru medelsanvisningen under ifrågavarande tid i det närmaste tredubblats belastningen ökat än mer, så att överskridandet ökat från 106 000 kronor budgetåret 1946/47 till 755 000 kronor budgetåret 1951/52.

Enligt infordrade uppgifter har av Svea Hovrätt under budgetåret 1951/52 utbetalade kostnader för vittnesersättningar, ersättningar till rättegångsbiträden och förundersökningar, vilka avser jämväl under hovrätten lydande underrätter, uppgått till följande belopp, avrundade till närmaste 100-tal kronor.

Budgetår	Vittnesersättning	Rättegångsbiträden	Förundersökningar
1949/50	171 500	599 000	221 900
1950/51	252 100	592 400	267 100
1951/52	289 800	800 400	317 100

Det har syns revisorerna särskilt påfallande, att kostnaderna för rättegångsbiträden under budgetåret 1951/52 uppgått till 800 000 kronor inom en enda hovrätts område. Revisorerna har därför från hovrätten infordrat en sammanställning över vissa enligt hovrättens räkenskaper utbetalade ersättningar till rättegångsbiträden under budgetåren 1951/52 och 1952/53.

Därav framgår, att till offentliga försvarare i brottmål ofta utgår betydande belopp. Ersättningar på minst 1 000 kronor är ingalunda ovanliga. Även ersättningsbelopp på 2 000—5 000 kronor eller mera förekommer i inte så få mål.

I ett mål har kostnaderna för offentliga försvarare varit påfallande höga, och revisorerna har ansett sig böra närmare undersöka detta mål ur kostnadssynpunkt.

Målet gällde frågan om ansvar för grovt bedrägeri m. m. i samband med tillverkning och försäljning av homeopatiska preparat. Åtal anställdes mot 10 personer, av vilka några häktades. Åtalet mot den huvudansvarige gällde inte blott grovt bedrägeri utan även bokföringsbrott, falsk deklARATION, vårdslös deklARATION, olovlig varuutförsel och valutabrott. Mot de övriga gällde åtalet väsentligen medhjälp till ett eller flera av dessa brott men beträffande ett ärende bokföringsbrott m. m., som väsentligen var fristående från övriga åtalsfrågor.

Målet handlades i första instans av Stockholms rådhusrätt. Handläggningen tog sin början de första dagarna i augusti 1951. Ett 30-tal förberedande förhandlingar, bl. a. i samband med häktning, samt överläggningar ägde rum innan huvudförhandlingarna började den 12 maj 1952. Sammanlagt hölls vid rådhusrätten 32 huvudförhandlingar, varvid flera vittnen hördes, samt en överläggning till dom. Denna avkunnades den 25 juli 1952 och omfattade ca 150 maskinskrivna sidor.

Handläggningen i rådhusrätten kom till större delen att gälla 3 av de åtalade, nämligen *dels* den för tillverkningen huvudansvarige, *dels* en av de ledande personerna inom den homeopatiska rörelsen *dels* den, som även åtalats för mera fristående bokföringsbrott m. m.

Den för tillverkningen huvudansvarige dömdes för grovt bedrägeri m. m. till straffarbete och straffskatt, varjämte vissa belopp förklarades förverkade. Hans första offentliga försvarare begärde på grund av tidsbrist entledigande från uppdraget, och ny offentlig försvarare förordnades. Sammanlagt tillerkändes hans offentliga försvarare i arvode och ersättning för utlägg av rådhusrätten 22 102 kronor, som skulle ersättas statsverket. Utsikterna för statsverket att återfå detta belopp torde vara obetydliga. Beloppet har fastställts i enlighet med av försvararna ingivna räkningar. Bland däri ingående poster må nämnas följande: 72 besök i häktet à 50 kronor 3 600 kronor; 8 förhandlingar à 50 kronor och 22 huvudförhandlingar, för vilka debiterats olika belopp från 75—250 kronor, sammanlagt 5 225 kronor; 35 besök hos kriminalpolisen, genomgång av polisförhöringsprotokoll m. m., minst 250 timmar à 35 kronor, sammanlagt 8 750 kronor. Den ene av de båda försvararna var dessutom offentlig försvarare för två andra av de tilltalade och tillerkändes i denna egenskap yrkade 750 respektive 450 kronor.

Åtalet för medhjälp vid grovt bedrägeri mot nämnda ledande person inom den homeopatiska rörelsen ogillades i rådhusrätten. I målet åberopades en vidlyftig indiciebevisning, vilken dock ej ansågs tillfyllest. Den offentliga försvararen yrkade ersättning med 32 855 kronor varav bl. a. för 21 huvudförhandlingar och en ytterligare förrättning 5 425 kronor, för konferenser 360 timmar à 30 kronor 10 800 kronor, för telefonsamtal och korrespondens 4 400 kronor och för arbete i övrigt under 300 timmar (uppställande av inlagor, genomgång av handlingar m. m.) 10 500 kronor. Det har uppgivits, att försvararen ägnat praktiskt taget all sin tid åt målet medan detta pågick. Rådhusrätten synes ha ansett, att så lång tid ej borde erfordrats för försvaret.

Dessutom begärde den åtalade själv ersättning med 3 689 kronor för olika kostnader och utredningar. Rådhusrätten tillerkände försvararen endast 20 005 kronor, varav 18 005 kronor skulle stanna på statsverket, medan den åtalade inte tillerkändes någon ersättning. Den offentliga försvararen har överklagat rättens ersättningsbeslut.

Den, som även åtalats för mera fristående bokföringsbrott frikändes av rådhusrätten. Hans offentliga försvarare tillerkändes begärda 8 514 kronor 60 öre.

Av de övriga 7 tilltalade frikändes 2 helt, medan övriga 5 förklarades ansvariga i olika hänseenden. Av dem hade, som nämnts, 2 samma försvarare som den huvudansvarige, medan övriga 5 hade var sin försvarare, vilka erhöll ersättning med följande av dem yrkade belopp 6 200 kronor, 6 938 kronor 50 öre, 1 600 kronor, 2 925 kronor och 325 kronor. Dessutom tillerkändes vissa tillfälligt förordnade försvarare mindre belopp.

Sammanlagt tillerkändes de offentliga försvararna i målet av rådhusrätten ersättning med i runt tal 70 000 kronor.

Till belysande av vad målet i fråga kan ha kostat det allmänna har revisorerna inhämtat vissa uppgifter från rådhusrätten och åklagarmyndigheten. Då det är vanskligt att särskilja kostnaderna för ett speciellt mål, måste flera av de följande siffrorna betraktas som i hög grad approximativa. De lämnas därför även i avrundade tal.

	Kronor
Utredningar genom polis- och åklagarmyndigheten	75 000
Allmänna åklagaren, lön under utredning och vid förhandlingarna i rådhusrätten	10 000
Offentliga försvarare	70 000
Vittnesersättningar	600
Utredningar av sakkunniga	5 100
Förundersökningar	800

Nämnden, 9 nämndemän à 30 kronor per sammanträde, 33 sammanträden	8 900
Särskilt förordnad ordförande och sekreterare i rådhusrätten, lön under tiden 21/4—9/8 1952	15 500
Kostnader i rådhusrätten augusti 1951—20/4 1952, biträdeshjälp 21/4—9/8 1952, uppskattat belopp	14 100
	<hr/>
	Summa kronor 200 000

Av det belopp, som tillerkänts försvararna, torde endast en mycket blygsam del ersättas statsverket.

Rådhusrättens dom har överklagats beträffande 7 av de tilltalade, däribland de 3, som krävde den längsta handläggningstiden vid rådhusrätten. Vid hovrätten har en avdelning nästan enbart varit sysselsatt med målet sedan den 3 oktober 1952, medan målet dessförinnan förberetts av en referent (assessor) under en månad och av ordföranden 14 dagar. Avdelningen har bestått av 4 ledamöter och en aspirant. Hovrätten meddelade dom i målet den 8 december 1952. Målet hade då behandlats under 27 sammanträdesdagar. Lönekostnaderna för en vanlig hovrättsavdelning under den tid målet förbereddes och handlades kan uppskattas till i runt tal 35 000 kronor.

I sin dom skärpte hovrätten straffet för den huvudansvarige för tillverkningen och försäljningen av de homeopatiska preparaten. Hans offentliga försvarare tillerkändes för sitt försvar under målets handläggning i hovrätten 6 400 kronor. Dessutom erhöll han för försvar i hovrätten av ytterligare två av de tilltalade 500 kronor. De båda övriga huvudpersonerna i målet dömdes av hovrätten till straffarbete. Deras offentliga försvarare erhöll i arvode och ersättning för utlägg 6 698 kronor, respektive 6 519 kronor 45 öre. Övriga tre offentliga försvarare tillerkändes ersättning med 4 897 kronor 65 öre, 2 350 kronor respektive 750 kronor.

De utdömda ersättningarna överensstämde med vad försvararna yrkat utom beloppet 6 698 kronor, som var 1 500 kronor lägre. Den advokat, vars ersättning prutades i hovrätten, har även, som nämnts, överklagat rådhusrättens ersättningsbeslut, som avsåg 20 005 kronor.

Sammanlagt erhöll de offentliga försvararna i hovrätten i runt tal 28 000 kronor.

Det allmännas utgifter för hovrättsprocessen kan uppskattas till i runt tal 70 000 kronor, varav en mindre del torde återgå till statskassan genom att vissa av de tilltalade ersätter statsverket kostnaderna för sina offentliga försvarare.

Det allmännas kostnader för målet intill dess hovrättens dom meddelats, torde alltså kunna approximativt uppskattas till 270 000 kronor. Därtill kommer dock vissa smärre kostnader, som inte medtagits här.

Revisorernas uttalande. Revisorerna har redan år 1949 påtalat de dryga kostnaderna för det allmänna, som den nya processreformen medför. Den nu verkställda stickprovsundersökningen tyder på att vissa av dessa kostnader alltjämt ökar.

Det av revisorerna särskilt undersökta målet är av en osedvanlig storleksordning. Att det allmännas kostnader fram till hovrättens dom skall behöva uppgå till omkring 270 000 kronor bortsett från vissa mindre kostnader, kan dock inge betänkligheter. Särskilt synes det överraskande, att mer än 1/3 av detta belopp eller 98 000 kronor hänför sig till ersättningar åt de offentliga försvararna i målet. Revisorerna vill inte taga ställning till frågan om skäligheten av ersättningarna till de olika försvararna i detta mål. Med nu eljest tillämpade advokatarvoden torde det inte kunna undvikas, att dessa blir ganska höga.

Revisorerna vill med anledning av den gjorda undersökningen understryka vikten av att åtgärder vidtages för att genom förenklingar och på annat sätt förbilliga det processuella förfarandet. Med nuvarande system torde stora grupper medborgare på grund av de dryga kostnaderna bli avskurna från möjligheten att söka sin rätt vid domstol, något som givetvis aldrig avsetts.

§ 2.

Kommerskollegii sammandrag av förteckningar å gode män vid ackordsförhandlingar utan konkurs.

Enligt 4 § lagen den 13 maj 1921 om ackordsförhandling utan konkurs skall god man förordnas av konkursdomaren, då gäldenären gör ansökning därom. Vid förordnandet skall iakttagas, att gode mannen bör äga sådan insikt och erfarenhet, som med hänsyn till boets omfattning och beskaffenhet erfordras för upprättande av tillförlitlig bouppteckning och bedömande av gäldenärens ställning.

Har gäldenär, som är köpman, till god man föreslagit någon, som av förening av köpmän eller andra näringsidkare eller auktoriserad handelskammare bemyndigats att vara god man vid ackordsförhandlingar enligt nämnda lag, och har föreningen eller handelskammaren erhållit Kungl. Maj:ts tillstånd att meddela dylikt bemyndigande, skall konkursdomaren till god man förordna den föreslagne, försåvitt denne icke befinnes sakna erforderlig insikt och erfarenhet eller enligt vad nedan sägs är obehörig.

God man må ej den vara, som står under förmyndarskap eller är i konkursstillstånd. Rättens ordförande eller i stad annan ledamot av rätten må ej vara god man; ej heller på landet någon, som biträder domaren i hans ämbetsgöromål, eller i stad någon, som är anställd vid rätten. Gäldenärens

make må ej vara god man, ej heller någon, som är med gäldenären i den skyldskap eller det svågerlag, som enligt rättegångsbalken utgör jäv emot domare. I här nämnda avseende anses adoptivförhållande lika med skyldskap emellan föräldrar och barn.

Närmare föreskrifter i ämnet har meddelats i kungörelsen den 30 september 1921 (nr 574) med vissa bestämmelser angående förvärv av tillstånd att bemyndiga gode män vid ackordsförhandling utan konkurs. Enligt denna kungörelse, som i vissa avseenden ändrats genom kungörelse den 24 maj 1946 (nr 273), skall förening av köpmän eller andra näringsidkare eller auktoriserad handelskammare, som vill erhålla tillstånd att bemyndiga gode män enligt lagens ovan återgivna bestämmelser, inge ansökan därom till handelsdepartementet. I ansökan skall särskilt angivas, om och i vilken omfattning sökanden tidigare varit verksam för främjande av underhandsackord. Förening av köpmän eller andra näringsidkare skall därjämte lämna upplysning om föreningens ändamål och verksamhetsområde samt om föreningens medlemsantal och medlemmarnas fördelning på olika yrkesgrupper (fabrikanter, grosshandlare, detaljhandlare etc.).

Tillstånd att bemyndiga gode män kan när som helst återkallas. Om återkallelse sker, skall därmed på grund av tillståndet meddelade bemyndiganden vara förfallna. Erinran härom skall intagas i bemyndigandena. Bemyndigande att vara god man skall därjämte innehålla förbehåll om rätt för den, som meddelat bemyndigandet, att när som helst återkalla detsamma.

Förening eller handelskammare, som erhållit tillstånd att bemyndiga gode män, skall årligen före den 15 november till kommerskollegium ingiva förteckning å de gode män, som då är bemyndigade. Förteckningen skall angiva god mans postadress. Om god man bemyndigats för allenast visst område eller viss tid, skall det angivas i förteckningen. Återkallas bemyndigande, skall anmälan därom ofördröjligen göras hos kommerskollegium.

Ett sammandrag av förteckningarna skall genom kommerskollegii försorg befordras till trycket och utsändas till samtliga konkursdomare före den 1 januari varje år. Har tillstånd att bemyndiga gode män återkallats eller har anmälan skett, att bemyndigande återkallats, skall meddelande därom så snart ske kan översändas till konkursdomaren. Genom konkursdomarens försorg skall ett exemplar av sammandraget hållas anslaget å rättens dörr. I detta exemplar skall göras de rättelser, som kan föranledas av de nyssnämnda meddelandena.

Under de första åren efter det ackordsförhandlingslagen trätt i kraft, tillämpades lagen i tämligen stor utsträckning. Sålunda avslutades under

åren 1922—1925 årligen i medeltal 44 ackordsförhandlingar utan konkurs och under åren 1926—1930 i medeltal 38 sådana förhandlingar. Under 1930-talet sjönk årsmedeltalet avslutade ackordsförhandlingar utan konkurs kraftigt: 1931—1935 utgjorde detta medeltal 22 och 1936—1940 15. Fr. o. m. år 1941 har årsmedeltalet sjunkit ytterligare till i medeltal omkring 5 med ett högsta antal avslutade ackordsförhandlingar av 8 (1949) och ett lägsta antal avslutade förhandlingar av 3 (1946). Offentlig ackordsförhandling utan konkurs förekommer alltså numera endast i sällsynta undantagsfall.

Revisorerna har tagit del av kommerskollegii sammandrag av godemansförteckningar. För år 1952 utgöres sammandraget av ett sextonsidigt tryckt häfte i format 161 × 241 mm, vilket tillställs samtliga rikets omkring 160 underdomstolar. Följande föreningar har för år 1952 erhållit tillstånd att bemyndiga gode män, nämligen Bergslagen-Mälarderbygdens köpmannaförening, Gefle köpmannaförening, Köpmannaföreningarnas central för ackords- och konkursärenden (här nedan kallad Ackordscentralen), Norrköpings köpmansförening, Sko- och läderbranschens fabrikant- och grossistförening samt Sveriges köpmannaförbund. Av dessa föreningar har Ackordscentralen bemyndigat de ojämförligt flesta gode männen eller 158 stycken. Sveriges köpmannaförbund har bemyndigat 80 gode män, medan de övriga föreningarna bemyndigat endast ett fåtal. Sålunda har Norrköpings köpmansförening för år 1952 bemyndigat 7 gode män och Bergslagen-Mälarderbygdens köpmannaförening 5, medan vardera av Sko- och läderbranschens fabrikant- och grossistförening samt Gefle köpmannaförening bemyndigat endast två gode män. Sju gode män har bemyndiganden från mer än en förening.

I fråga om gode männen yrken visar förteckningen, att ej mindre än 85 är advokater. Såsom köpmän har redovisats 41 gode män. I övrigt upp-tar förteckningen 21 direktörer, varav 1 bankdirektör, 21 ombudsmän, varav 1 bankombudsman, 9 inspektörer, 8 juris kandidater och 13 kamrerare, varav 5 bankkamrerare. Ytterligare märkes 1 f. d. borgmästare, 7 f. d. landsfiskaler och 2 f. d. stadsfiskaler. Andra representanter för tjänstemannayrken är 2 rådmän, 1 landskanslist, 1 landskontorist, 1 stadsfogde, 4 stadsfiskaler, 4 poliskommissarier, 3 polismän, 1 kommunalkamrer, 1 krigsfiskal, 1 konsulent och 2 fjärdingsmän. Fria yrken är vidare företrädna av bl. a. 3 grosshandlare, 1 godsägare, 1 ingenjör, 1 filosofie kandidat och 1 auktionsförrättare.

När under löpande år nya bemyndiganden för gode män utfärdas eller bemyndiganden återkallas, utsänder kommerskollegium endast stencilerade meddelanden härom.

Revisorerna vill i detta sammanhang erinra om att chefen för handelsdepartementet i statsverkspropositionen till 1951 års riksdag (tionde huvudtiteln, p. 5) uttalat att kommerskollegium — vars yrkande om en höjning av anslagsposten till publikationstryck departementschefen inte kunnat biträda — i anledning härav torde få vidtaga eller föreslå erforderliga inskränkningar i publikationsverksamheten.

Revisorernas uttalande. Såsom den lämnade redogörelsen utvisar, har antalet offentliga ackordsförhandlingar utan konkurs på senare tid sjunkit högst betydligt. Det oaktat anses lagstiftningen på området, enligt vad som uppgivits för revisorerna, alltjämt ha en betydelsefull uppgift att fylla, måhända främst därigenom att den skapar psykologiska förutsättningar för åstadkommande av underhandsackord. Ur de synpunkter, revisorerna har att företräda, saknas därför anledning att ifrågasätta någon ändrad eller upphävd lagstiftning.

Däremot synes det revisorerna uppenbart, att distributionen av kommerskollegii ovannämnda sammandrag av godemansförteckningar kommit att framstå såsom i hög grad opraktisk. Att för allenast ett fåtal ackordsförhandlingar om året betunga det allmänna inte blott med de kostnader för avlöningar och tryckning, som är förenade med sammandragets utgivande, utan även med arbetet med dess anslående vid samtliga underrätter samt med fortlöpande införing av rättelser och tillägg synes inte förenligt med sund sparsamhet eller vedertagna rationaliseringsprinciper. Revisorerna anser därför, att ifrågavarande sammandrag inte vidare bör utgivas.

Huruvida förening av köpmän eller andra näringsidkare eller auktoriserad handelskammare bör äga rätt att bemyndiga gode män vid ackordsförhandlingar utan konkurs vid oförändrad frekvens av sådana förhandlingar även för framtiden, torde lämpligen bära närmare utredas. Att döma av uppgifterna om yrkestillhörigheten för bemyndigade gode män avser de av nämnda organisationer meddelade bemyndigandena i regel personer inom den krets, till vilken konkursdomarna normalt har att hålla sig då det gäller den frivilliga rättsvården. Under sådana omständigheter förefaller skälen för att bibehålla ifrågavarande rätt revisorerna knappast bärande. Skulle emellertid vid den av revisorerna förordade utredningen den vissa handelns och industriens sammanslutningar tillagda rätten att bemyndiga gode män finnas bära bibehållas, utgör detta likväl intet skäl för ett fortsatt utgivande av kommerskollegii sammandrag av godemansförteckningar. Syftet med dem kan vinnas på enklare och billigare sätt exempelvis genom en föreskrift, att köpman, som till god man föreslår någon som erhållit bemyndigande i den f. n. föreskrivna ordningen, vid förslaget skall föga bevis *dels* att vederbörande förening eller handelskammare förvärvat

tillstånd att bemyndiga gode män *och dels* att den föreslagne bemyndigats av föreningen.

Då chefen för handelsdepartementet såsom nämnts ansett, att kommerskollegium bör vidtaga eller föreslå erforderliga inskränkningar i publikationsverksamheten, torde de av revisorerna gjorda iakttagelserna lämpligen kunna beaktas vid den översyn, som enligt departementschefens nämnda uttalande bör verkställas.

Försvarsdepartementet.

§ 3.

Vissa iakttagelser beträffande försvarets centrala förvaltningsmyndigheters bokslut för budgetåret 1951/52.

Den allmänna regeln för redovisning av till riksstatsanslag hänförliga inkomster och utgifter är att desamma skall bokföras direkt å vederbörligt anslag. Därigenom kommer anslagsbelastningen att kontinuerligt kunna följas.

Bestämmelser rörande förfaringssättet i de fall, då utgift icke hunnit verkställas under det budgetår till vilket utgiften hör, finns meddelade i kungörelsen 1940: 695 (ändr. 1943: 671). Dessa bestämmelser är av följande lydelse.

1 §.

Till *obetecknat anslag* hänförlig utgift, som icke hunnit verkställas under det budgetår, till vilket utgiften hör, skall avföras i räkenskaperna för det närmast följande budgetåret å ett konto för det förstnämnda budgetårets anslag.

Därest utgiften kan till beloppet fastställas, må utgiften dock i räkenskaperna för det budgetår, till vilket utgiften hör, omföringsvis avföras å anslaget och uppdebiteras såsom utgiftsrest å ett för ändamålet upplagt konto. Sålunda omfört belopp må icke utbetalas senare än under det närmast följande budgetåret. I den mån beloppet icke utbetalas, skall det återföras till anslaget.

2 §.

Utgift, som hänför sig till *förslagsanslag* och som icke hunnit verkställas under det budgetår, till vilket utgiften hör, skall, därest anslaget finnes uppfört jämväl i riksstaten för det påföljande budgetåret, i räkenskaperna för sistnämnda budgetår avföras å detta budgetårs anslag. Härvid skall utgift, som anvisats att utgå från begränsad anslagspost, bokföras å ett konto för den under nästföregående budgetårs anslag för utgiften uppförda anslagsposten.

Hänför sig utgiften till *förslagsanslag*, som icke vidare finnes uppfört i riksstaten, skall utgiften avföras i räkenskaperna för det närmast följande budgetåret å ett för anslaget upplagt särskilt konto.

Vad i 1 § andra stycket stadgas skall äga tillämpning jämväl beträffande utgift, som hänför sig till *förslagsanslag*.

3 §.

Utgifter, som hänföra sig till *reservationsanslag*, skola, så länge anslag för ändamålet finnes uppfört i riksstaten, avföras å anslaget för det budgetår, under vilket utbetalning verkställes.

Å reservationsanslag, som icke vidare finnes uppfört i riksstaten, må utgifter avföras intill utgången av andra budgetåret efter det, för vilket anslaget sist blivit i riksstaten uppfört.

Vad sålunda föreskrivits beträffande reservationsanslag skall gälla jämväl för obetecknat *investeringsanslag* å kapitalbudgeten.

Beträffande förskottsutbetalning föreskrives i kungörelsen följande.

Vid förskottsutbetalning å riksstatsanslag skall, där fråga är om begränsat anslag eller begränsad anslagspost, tillses, att summan av å anslaget eller anslagsposten direkt avförda utgifter och utbetalda förskott icke överstiger för budgetåret anvisat belopp.

Där ej Kungl. Maj:t annorlunda föreskriver, skola förskottsutbetalningar å riksstatsanslag avföras å särskilt förskottskonto, därvid förskotten skola bokföras specifikt för varje ifrågakommande anslag samt med iakttagande av den uppdelning på undertitlar, om enligt gällande föreskrifter skall äga rum vid anslagsredovisningen.

Enligt kungörelsen ålägges slutligen myndighet, hos vilken förefinnes behållning av medel hänförliga till anslag å riksstatens driftbudget, att vid varje budgetårs utgång föranstalta om att sådan behållning tillgodoföres anslaget, i den mån behållningen ej motsvaras av belopp som omförts till kontot för utgiftsrester.

Förutom de redovisningstitlar som är upplagda i anslutning till riksstatsanslagen omfattar statsmyndigheternas räkenskaper vanligtvis ett stort antal hjälpkonton, s. k. diversemedelstitlar. Sistnämnda konton användes exempelvis för redovisning av fonder och gåvomedel, för uppsamling av inkomster som icke omedelbart kan tillgodoföras anslag eller utbetalas till vederbörande mottagare (såsom införsel- och skattemedel) samt för bokföring av utgifter som är av förskottsnatur eller beträffande vilkas täckning Kungl. Maj:t förklarat sig skola senare meddela beslut.

Några speciella föreskrifter utöver ovannämnda kungörelse angående användningen av diversemedelstitlar har icke utfärdats.

I detta sammanhang må erinras om att försvarets civilförvaltning (FCF) verkställer bokslut för samtliga centrala förvaltningsmyndigheter inom försvaret, d. v. s. — utom för ämbetsverket självt — för försvarets sjukvårdsstyrelse (SjvS), krigsmaterielverket (KKV), fortifikationsförvaltningen (FortF), arméförvaltningens intendentur- och tygavdelningar (Kafi respektive Kaft), marinförvaltningen (KMF) samt flygförvaltningen (KPF). All titelsättning i samband med bokföringen sker dock vid respektive fackmyndigheter, som självständigt förvaltar till deras förfogande ställda an-

slag. De specifikationer över förekommande saldon å diversemedelstitlar som skall biläggas huvudböckerna upprättas jämväl av fackmyndigheterna.

Varje år tillställer civilförvaltningen övriga ämbetsverk ett tidsschema för åtgärder m. m. i samband med avslutandet av räkenskaperna för vederbörande budgetår. Enligt tidsschemat för budgetåret 1951/52 kunde omföringar verkställas t. o. m. den 31 juli 1952, alltså en månad efter budgetårets utgång. Intill samma tidpunkt kunde in- och utbetalningar bokföras över titlarna inkomst- respektive utgiftsrester. Sistnämnda slag av transaktioner fick vid lokalmyndigheterna ske t. o. m. den 10 juli 1952.

I avsikt att erhålla närmare kännedom om i vilken utsträckning redovisning å diversemedelstitlar sker inom försvaret har revisorerna genomgått vederbörande centrala förvaltningsmyndigheters huvudböcker för budgetåret 1951/52. Vid granskningen har uppmärksamats bl. a. följande.

Försvarets civilförvaltning.

Titeln 91347, *Omföringar mellan försvarets centrala förvaltningar*, användes för att reglera sådana transaktioner mellan ifrågavarande myndigheter, beträffande vilka betalning icke sker på annat sätt, såsom över postgiro eller medelst check. Den myndighet till vilken likvid skall erläggas upprättar ett omföringsbeslut, vari vederbörligt anslag krediteras och förevarande titel debiteras. På den betalningsskyldiga myndigheten ankommer sedan att genom nytt beslut fullfölja omföringen, så att diversemedelstiteln utjämnas.

Enligt civilförvaltningens huvudbok utvisar kontot ett debetsaldo å 1 049 086 kronor 92 öre respektive ett kreditsaldo å 356 560 kronor 10 öre, vilket innebär att vissa anslag krediterats utan att motsvarande debitering av andra anslag skett eller omvänt. I detta sammanhang kan nämnas att vid föregående budgetårsskifte ett debetsaldo på icke mindre än 2 789 764 kronor 5 öre förelåg. Årets saldo fördelar sig på följande myndigheter sålunda:

	Debet	Kredit
FCF	300: —	
SjvS	25: 05	
KKV	822 297: 38	295 827: 60
FortF	5 000: —	
Kaft	142 982: 81	60 732: 50
Kafi	23 914: 65	
KFF	54 567: 03	
Summa kronor	1 049 086: 92	356 560: 10
Nettosaldo		692 526: 82

Av den till huvudboken hörande specifikationen framgår icke vilka anslag som skall debiteras respektive krediteras ifrågavarande belopp. Budgetredovisningen är sålunda i förevarande fall icke korrekt.

Titeln 9152, *Försvarets civilförvaltning: försträckning*, utvisar ett debetsaldo på 313 071 kronor 80 öre. Enligt bilaga till huvudboken avser flertalet poster antingen ersättningar för skador beträffande vilka definitiva belopp ännu icke fastställts eller ersättningar för uppfinningar om vilkas redovisning Kungl. Maj:t ännu icke meddelat beslut.

Å titeln 9196, *Interneringskostnader*, redovisas vissa från beredskapstiden härrörande fordringar på främmande makter. Det utestående beloppet uppgår till 4 952 826 kronor 18 öre, varav huvudparten eller 4 233 005 kronor 19 öre avser Tyskland. Beträffande denna del har anmälan skett till likvidationsnämnden. Beloppet i övrigt fördelar sig med 648 485 kronor 43 öre på Sovjetunionen och med 71 335 kronor 56 öre på ett flertal olika nationer. Medel till interneringskostnadernas täckning har tidigare delvis anvisats från förskottsstaten för försvarsväsendet.

Å titeln 91511, *Försvarets civilförvaltning: förskott*, balanseras sammanlagt 10 177 kronor 64 öre, varav 6 070 kronor 18 öre avser till vissa utredningar överlämnade expensmedel och 4 107 kronor 46 öre reseförskott.

Titeln 9134, *Lokalmyndigheter: deponerade medel*, utvisar ett kreditsaldo på 157 244 kronor 10 öre. Enligt vederbörliga specifikationer utgöres depositionerna huvudsakligen av vissa dellikvider för ådömd ersättningsskyldighet, förskottsinbetalningar för arbeten åt enskilda samt obeställbara värdeförsändelser. Emellertid synes titeln i vissa fall krediteras anslagsmedel som av central myndighet utbetalas till lokalmyndighet. Så redovisas exempelvis för Karlsborgs luftvärnsregemente en inbetalning från arméförvaltningens tygavdelning den 30 juni 1952 på 45 679 kronor 82 öre, avseende medel till provskjutningscentralen i Karlsborg, vilken i kassahänseende är ansluten till regementet. Genom att, såsom i förevarande fall, anslagsmedel utbetalas kontant och bokföres på diversemedelstitel i stället för att ställas till lokalmyndighetens förfogande i form av dispositionsrätt till vederbörande anslag förryckes emellertid budgetredovisningen.

Försvarets sjukvårdsstyrelse.

Antalet i sjukvårdsstyrelsens huvudbok förekommande diversemedelstitlar är ringa, och beträffande de därtill fogade specifikationerna synes intet vara att erinra.

Krigsmaterielverket.

Även för krigsmaterielverkets vidkommande är antalet diversemedelstitlar ringa. Endast följande må här framhållas.

Å titeln 93511, *Krigsmaterielverket: förskott*, utestår ett oredovisat belopp av inalles 41 487 kronor 60 öre. Detta belopp fördelar sig på 225 förskott, vilka enligt uppgift samtliga avser försträckning för resekostnader. Vissa förskott har utestått under en relativt lång följd av år. Sålunda har ett förskott utlämnats den 24 augusti 1946, ett den 30 december 1948, ett den 13 januari 1950, ett den 28 januari 1950 och ett den 9 februari 1950. De fyra sistnämnda förskotten å sammanlagt 1 047 kronor 25 öre har utbetalats till en och samma person.

Av vederbörande specifikation framgår vidare att utlämning av flera reseförskott till en och samma tjänsteman skett även i andra fall. Som exempel härpå kan anföras följande.

Förskottstagare A		Förskottstagare B		Förskottstagare C	
Utb.-dag	Belopp	Utb.-dag	Belopp	Utb.-dag	Belopp
1952 17/3	200: —	1951 12/6	150: —	1952 19/3	75: —
24/3	175: —	1952 17/3	75: —	24/3	130: —
26/4	110: —	26/3	175: —	9/4	50: —
3/5	250: —	3/4	30: —	21/4	70: —
12/5	200: —	10/4	85: —	26/4	50: —
19/5	150: —	25/4	225: —	12/5	175: —
24/5	125: —	3/5	150: —	12/5	40: —
31/5	280: —	9/5	75: —	21/5	200: —
9/6	200: —	26/5	30: —	16/6	200: —
16/6	275: —	28/5	75: —		
25/6	125: —	4/6	40: —		
		10/6	180: —		
		12/6	80: —		
Summa kronor	2 090: —		1 370: —		990: —

Fortifikationsförvaltningen.

Förutom de konton som erfordras för redovisning av fonder och gåvo-medel finns för fortifikationsförvaltningen upplagt ett stort antal diverse-medelstitlar dels för bokföring av försträckningar och dels för uppsamling av vissa inkomster. På de över 30 försträckningstitlarna redovisas utbetalningar på icke mindre än 5 361 174 kronor 5 öre. Behållningen å de titlar som avser arméns och marinens fortifikationsinrättningar, försäljningsmedel samt övriga diverse medel uppgår till 3 109 721 kronor 53 öre. Genom att en titel upplagts för varje ändamål underlättas övervakning av respektive poster.

Titlarna 94347 och 94357, *Nedmontering och transport av baracker till Danmark*, redovisar en sammanlagd fordran på 1 063 743 kronor 99 öre. Av äldre huvudböcker framgår att samma fordran förelegat sedan utgången av budgetåret 1946/47. Då ifrågavarande arbeten utförts enligt Kungl.

Maj:ts beslut, synes intet vara att erinra mot att kostnaderna tillfälligtvis bokförts på försträckningstitel. Det kan emellertid ifrågasättas, huruvida icke möjlighet förelegat att reglera desamma under den gångna femårsperioden.

På titeln 94693, *Arméns fortifikationsinrättningar: vattenverk*, redovisas en behållning på 355 275 kronor 49 öre, som enligt bifogad specifikation fördelar sig på nedan angivna myndigheter med följande belopp:

Infanteriskjutskolan	44 323: 81
Wendes artilleriregemente	3 891: 14
Fastighetsförvaltningen, Karlsborg	34 592: 48
Karlsborgs luftvärnsregemente	12 396: 73
Fortifikationsbefälhavaren i Boden	260 677: 45
Skånska luftvärnsskåren . . . . . debet ./.	606: 12
Summa kronor	355 275: 49

Behållningen på denna titel har under senare år växlat enligt följande:

1945/46	kr. 318 614: 60
1946/47	» 348 701: 75
1947/48	» 404 365: 38
1948/49	» 414 792: 54
1949/50	» 418 448: 78
1950/51	» 393 519: 29
1951/52	» 355 275: 49

Behållningarna har uppstått genom ackumulering av vinstmedel, sedan omkostnaderna täckts. Intäkterna utgöres i huvudsak av ersättningar för vatten från de militära förband och inrättningar som betjänas av vattenverken. Därvid anlitas vederbörande riksstatsanslag. Fortifikationsförvaltningen fastställer varje år särskild stat för medlens användning, avseende bl. a. vissa investeringar.

Behållningen på titeln 94695, *Arméns fortifikationsinrättningar: elektricitetsverk*, har för vart och ett av de sistförflutna sju budgetåren uppgått till följande belopp:

1945/46	kr. 510 079: 10
1946/47	» 585 659: 04
1947/48	» 644 094: 46
1948/49	» 740 091: 73
1949/50	» 884 651: 94
1950/51	» 895 842: 71
1951/52	» 473 753: 63

De båda sist angivna beloppen har specificerats sålunda:

	1950/51	1951/52
Fastighetsförvaltningen, Karlsborg	105 715: 34	122 260: 90
Fortifikationsbefälhavaren i Boden	438 044: 04	289 004: 78
IV. militärbefälsstaben	353 542: 53	75 933: 57
Försvarets civilförvaltning	40: 80	45: 12
Fortifikationsförvaltningen	./1 500:—	./13 490: 74
Summa kronor	895 842: 71	473 753: 63

Behållningen budgetåret 1951/52 skall enligt uppgift rätteligen ökas med ca 200 000 kronor, avseende under tiden den 1 januari—den 30 juni 1952 levererad men icke fakturerad energi.

Även dessa överskottsmedel användes för vissa investeringar enligt av fortifikationsförvaltningen fastställda stater. Såsom exempel härpå må nämnas följande arbeten vid det av IV. militärbefälsstaben förvaltade elverket.

Budgetåret 1950/51.

Dubbelmatningslinje till F 8 m. m.	91 300:—
6 kV-linje från F 8 m. m.	35 000:—
Ny utledningskabel till Solvalla	100 000:—
Omläggning av kabel Ing 1—Linneaholm	24 000:—
Diverse	6 000:—
Summa kronor	256 300:—

Budgetåret 1951/52.

Fortsatt utbyggnad av dubbelmatningslinjen till F 8	40 000:—
6 kV-linje från F 8	31 000:—
Framdragning av ny matarledning mellan Stora Ursvik och signalverkstäderna	60 000:—
Omläggning av råstalinjen samt transformator ..	7 000:—
Diverse byggnadsarbeten å lågspänningsnätet ..	10 000:—
Diverse arbeten i samband med flyttning av inmatningspunkten för Järvafältets elkraft m. m.	150 000:—
Summa kronor	298 000:—

Arméförvaltningen.

På titeln 95342, *Arméförvaltningens tygavdelning: deponerade medel*, redovisas ett creditsaldo på inalles 421 810 kronor 21 öre. Enligt till huvudboken fogad bilaga fördelar sig beloppet på följande tre poster:

1. Medel för anskaffning av materiel för försvarsstabens räkning, där beställning ännu icke utlagts, men försvarsstaben i samband med budgetårsskiftet överfört hela till dess disposition stående belopp (jfr under försträckning) ..... 336 670:—

2. Reserverat belopp för anskaffning av vissa maskiner	84 835: 67
3. Återbetald livränta	304: 54
	Summa kronor 421 810: 21

Den första posten hänför sig enligt uppgift till en utbetalning från försvarsstabens kassa den 19 juni 1952 å sammanlagt 590 000 kronor, vilka medel anvisats av 1950 års riksdag under reservationsanslaget Engångsanskaffning av viss materiel m. m. och ställts till försvarsstabens förfogande genom departementsskrivelse den 15 december 1950. Återstoden av nämnda anslagsbelopp eller 253 330 kronor har krediterats tygavdelningens försträckningstitel (jfr nedan). Till följd av nu angivna bokföringstransaktioner har medlen kommit att avföras från vederbörande anslag innan ännu leverans skett och betalning erlagts.

Beträffande den andra posten på 84 835 kronor 67 öre framgår icke av huvudboken vilket anslag som slutligt skall belastas med här ifrågasvarande anskaffningskostnad.

På titlarna 95511, *Arméförvaltningens intendenturavdelning: förskott*, och 95512, *Arméförvaltningens tygavdelning: förskott*, redovisas såsom utestående förskott 51 182 kronor 30 öre respektive 190 465 kronor. Intendenturavdelningens förskott har utlämnats för bestridande av utgifter i samband med hästuttagning och hästuppköp. De vid tygavdelningen oredovisade förskotten, vilkas antal uppgår till icke mindre än 540, avser samtliga på några undantag när försträckning för rese- och traktamentskostnader. Av den till huvudboken fogade specifikationen framgår, att liksom i fråga om krigsmaterielverket en och samma tjänsteman har flera reseförskott utestående vid budgetårsskiftet. Detta förekommer i 129 fall.

Titeln 9553, *Arméförvaltningens tygavdelning: försträckning*, utvisar ett debetsaldo på 467 565 kronor 58 öre. Förutom vissa försträckningar för andra myndigheter å inalles 63 724 kronor 38 öre omfattar specifikationen över saldöt följande poster:

1. Till militärattachén i Washington förskotterat belopp för anskaffning av viss tygmateriel m. m.	31 252: 36
2. Annonskostnader m. m., vilka slutligt skall gäldas av expensanslaget för budgetåret 1952/53	6 008: 95
3. Viss av vapenbyrån beställd materiel, som slutligt skall gäldas av till fordonsbyråns förfogande stående medel	628 868: 10
4. Medel för anskaffning av materiel för försvarsstabens räkning, där beställning utlagts under försträckning med avsikt att sedermera fakturera försvarsstaben men denna i samband med budgetårsskiftet överfört hela till dess disposition stående belopp (jfr under deponerade medel) <i>kredit</i>	253 330: —
5. Medel för anskaffning av materiel för Sveriges meteorologiska och hydrologiska instituts räkning <i>kredit</i>	2 700: —
6. Reserverat belopp för anskaffning av viss materiel för lokalmyndigheters räkning <i>kredit</i>	6 258: 21

Att, såsom i sistnämnda tre fall skett, redovisa kreditposter (depositioner) på försträckningstiteln strider mot kontots natur. Det förfaringssätt som tillämpats i fråga om ovannämnda annonskostnader synes ej heller stå i överensstämmelse med för statsbokföringen gällande principer. Då ifrågavarande utgifter hänför sig till ett på riksstaten uppfört anslag och faktiskt verkställt under budgetåret 1951/52, borde de nämligen ha kommit till uttryck i räkenskaperna för nämnda budgetår såsom en belastning på anslaget.

Vad slutligen angår den post på i runt tal 629 000 kronor, vilken avser likvid för materiel som beställts av vapenbyrån men slutligt skall gäldas av till fordonsbyråns förfogande stående medel, synes bokföringen även i detta fall vara mindre tillfredsställande. Då här är fråga om olika byråer inom samma ämbetsverk, föreligger knappast skäl för användande av försträckningstiteln, särskilt som det måste förutsättas att erforderliga medel finns disponibla vid fordonsbyrån. Skulle så icke vara fallet, utnyttjas å andra sidan titeln utan motsvarande täckning å riksstaten. Av vederbörande specifikation framgår icke vilket eller vilka anslag som slutgiltigt skall belastas kostnaden.

Marinförvaltningen.

Titeln 96341, *Marinförvaltningen: deponerade medel*, utvisar ett kreditsaldo på sammanlagt 12 182 kronor 83 öre. Av de däri ingående sex posterna hänför sig en till år 1945, en till år 1946 och två till år 1947. Ifrågavarande depositioner, vilkas närmare innebörd ej är klart angiven, synes ha bort vara reglerade.

På titeln 96511, *Marinförvaltningen: förskott*, balanseras ett sammanlagt belopp av icke mindre än 448 278 kronor 81 öre. Enligt vederbörande specifikation uppgår antalet utestående förskott till 281, varav 254 avser rese- och traktamentskostnader.

Av de utestående förskotten har ett utlämnats år 1941, ett år 1948, ett år 1949 och nio år 1950. Det sammanlagda beloppet härav uppgår till 22 267 kronor 64 öre. Antalet under år 1951 utbetalade förskott utgör 34 å inalles 83 137 kronor 31 öre. Även här förekommer att flera balanserade förskott avser en och samma person.

Till viss tjänsteman har den 26 maj 1952 utbetalats 827 kronor såsom förskott å juni månads lön, vilket belopp balanseras ännu vid budgetårskiftet. Enligt gällande avlöningsbestämmelser må emellertid utbetalning av lön, därest den anses kunna ske tidigare än den tjugofemte dagen i vederbörande månad, avse högst det belopp som kunnat utgå, om tjänstemannens anställning hos staten upphört vid utbetalningstillfället. Förskottsbetalning av lön får sålunda icke förekomma.

I motsats till övriga försvarsgrensförvaltningar har marinförvaltningen icke någon gemensam försträckningstitel utan upplägger ett konto för varje särskild försträckning, vilket gör att antalet diversemedelstitlar är förhållandevis stort. Härigenom vinnes emellertid större överskådlighet i redovisningen och ökade möjligheter att följa rörelsen i varje enskilt fall. Å andra sidan medför detta förhållande, att förevarande titel i vissa fall kommer att debiteras jämväl förskottslikvider för inköp och reparationer m. fl. liknande utgifter.

Titeln 96513, *Tullavgifter avsedda att restitueras*, debiteras, såsom av benämningen framgår, sådana erlagda tullavgifter som framdeles skall återbäras. När detta skett krediteras titeln och utjämnas därigenom.

Å titeln redovisas en debetbalans på 2 177 001 kronor 32 öre, vilket belopp fördelar sig på följande myndigheter sålunda:

Marinförvaltningen	2 038 947: 03
Stockholms örlogsvarv	20 349: 62
Karlskrona örlogsvarv	88 778: 60
Göteborgs örlogsvarv	28 926: 07
Summa kronor	2 177 001: 32

Den för marinförvaltningen bilagda specifikationen lämnar icke närmare besked angående de tidpunkter då betalning av tullavgifterna erlagts. Av specifikationen för Karlskrona örlogsvarv framgår emellertid, att relativt lång tid kan förflyta innan restitution sker. Av förenämnda belopp på 88 778 kronor 60 öre hänför sig sålunda 22 407 kronor 32 öre till år 1947, 13 835 kronor 35 öre till år 1948, 35 642 kronor 7 öre till år 1949 och 5 744 kronor 8 öre till år 1950.

Titeln 96514, *Förskotterade kostnader enligt särskild anvisning*, utgör ett försträckningskonto för marinens lokalmyndigheter att användas efter medgivande från marinförvaltningen. Sedan räkning på de verkställda utgifterna inkommit och likvid härför erlagts av ämbetsverket, utjämnas titeln genom kreditering.

Titeln utvisar ett debetsaldo på 1 040 375 kronor 15 öre med följande fördelning:

Gotlands marindistrikt	7 539: 34
Stockholms örlogsvarv	405 293: 39
Karlskrona örlogsvarv	449 579: 15
Göteborgs örlogsvarv	135 614: 15
Stockholms kustartilleriförsvar	1 761: 05
Göteborgs kustartilleriförsvar	40 588: 07
Summa kronor	1 040 375: 15

Beloppen avser huvudsakligen haverikostnader. Vissa poster hänför sig till för många år sedan verkställda utgifter. Karlskrona örlogsvarv redo-

visar två kreditposter på 22 820 kronor 78 öre respektive 25 009 kronor 46 öre, vilket strider mot titelns natur.

Flygförvaltningen.

Vid flygförvaltningen finns upplagda fyra *försträckningskonton*, titlarna 97522—25, avseende respektive civilbyrån, intendenturavdelningen, materielavdelningen och flygfältsbyrån. Titlarna utvisar följande saldon:

Civilbyrån	debet	1 732: 50	
Intendenturavdelningen	debet	3 080: 10	
Materielavdelningen	debet	13 858 030: 67	
	kredit	815 096: 85	debet 13 042 933: 82
Flygfältsbyrån	debet	3 771: 77	
	kredit	10 221: 60	kredit 6 449: 83
Summa debet kronor			13 041 296: 59

Såsom jämförelse kan nämnas att vid utgången av budgetåret 1950/51 ett debetsaldo på sammanlagt 17,2 miljoner kronor förelåg på dessa titlar.

Av vederbörande specifikation framgår, att inom materielavdelningen särskild redovisning sker på underkonton till försträckningstiteln. Dessa konton är i vissa fall av relativt gammalt datum. Sålunda har exempelvis konto A 4 upplagts den 30 december 1944, konto A 5 den 6 februari 1945, konto A 11 den 23 augusti 1946 och konto A 22 den 25 september 1947. På förfrågan har uppgivits, att på en del konton någon rörelse icke förekommit sedan flera år tillbaka. Nyssnämnda konto A 5, som utvisar ett debetsaldo på 23 700 kronor, har t. ex. varit oförändrat sedan den 2 februari 1948.

På titeln 97511, *Flygförvaltningen: förskott*, balanseras ett sammanlagt belopp av 138 853 kronor 70 öre, avseende 220 utestående förskott. På något undantag när är dock samtliga förskott utlämnade under budgetåret 1951/52. Ej heller förekommer att en och samma tjänsteman är redovisningsskyldig för mer än ett förskott.

Revisorernas uttalande. Den av revisorerna verkställda granskningen ger vid handen, att i de militära förvaltningsmyndigheternas bokföring avsevärda belopp redovisas vid sidan av statsbudgeten i form av s. k. diversemedel. Särskilt påfallande är, att försträckningstitlar av olika slag anlitas i jämförelsevis stor omfattning. Såsom exempel härpå kan nämnas, att det för flygförvaltningens materielavdelning upplagda försträckningskontot utvisar ett debetsaldo på drygt 13 miljoner kronor. Uppmärksammas bör även att det här liksom i andra likartade fall icke är fråga om medel som tillfälligtvis tillhandahålles vederbörande tjänstemän för bestridande av

reskostnader o. d. utan om en understundom kontinuerlig förskottering av utgifter för materielanskaffning m. m. Denna bokföring kan leda till att anslagsöverskridanden och förefintliga reservationsmedel icke klart redovisas, med påföljd att den officiella budgetredovisningen blir missvisande. Vissa i det föregående återgivna exempel tyder också på att så understundom faktiskt är förhållandet.

Även de mer ordinära reseförskotten ger i en del fall anledning till erinran. Revisorerna åsyftar härmed bl. a. den omständigheten, att en och samma tjänsteman kan vid budgetårsskifte vara redovisningsskyldig för ett flertal förskott. Det synes vidare mindre tillfredsställande, att många förskott är utestående år efter år utan att regleras. Över huvud taget framgår av granskningen, att diversemedelsredovisningen icke sällan tynges av poster som är relativt gamla. Direkta felföringar förekommer även; detta är i synnerhet fallet beträffande vissa konton för deponerade medel. Revisorerna finner det vidare anmärkningsvärt att i en del fall, då betalningstransaktioner mellan respektive myndigheter verkställs genom omföring, besluten härom icke fullföljes under vederbörande budgetår, vilket får som resultat att anslagsbelastningen snedvrides.

Med hänsyn till nu påtalade förhållanden bör enligt revisorernas mening bokföringen på diversemedelstitlarna göras till föremål för särskild undersökning. I första hand får anses ankomma på de medelsförvaltande myndigheterna själva att vidtaga de åtgärder i reglerande syfte som erfordras. Det kan vidare ifrågasättas, huruvida icke försvarets civilförvaltning, som ombesörjer bokslutsarbetet, bör tillerkännas befogenhet att utöva viss formell kontroll av nu avsedda konton. Riksräkenskapsverket slutligen torde såsom reviderande myndighet i fortsättningen böra ägna största uppmärksamhet åt hithörande spörsmål.

I förevarande sammanhang vill revisorerna även något beröra frågan om de vinstmedel som enligt vederbörande diversemedelstitlar redovisas vid vissa vatten- och elektricitetsverk inom armén. Såsom av den lämnade redogörelsen framgår användes dessa vinstmedel, som huvudsakligen härrör från av militära förband och inrättningar erlagda förbrukningsavgifter, i stor utsträckning till investeringar av olika slag. Därvid är att märka, att ifrågavarande avgifter belastar anslag på riksstatens driftbudget. Ur principiell synpunkt är det emellertid icke tillfredsställande, att sådana anslagsmedel — om ock indirekt — tas i anspråk för finansieringen av anläggningsarbeten o. d., och detta så mycket mindre som förenämnda verk redovisas på försvarets fastighetsfond. Vederbörande taxor synes därför böra avpassas så, att med viss marginal allenast själva driftskostnaderna blir täckta, medan för verksamheten i övrigt erforderliga medel torde böra ställas till förfogande genom sedvanliga investeringsanslag eller genom anlåtande av på fastighetsfondens stat uppförda poster.

R e s e r v a t i o n

av herr *Alfr. Nilsson* som anförde:

Då delade meningar kan råda om lämpligaste sättet för redovisning av vissa utgifter, borde enligt min mening vederbörande förvaltningsmyndigheter ha beretts tillfälle att till revisorerna avge förklaring rörande anledningen till de bokföringsåtgärder som må synas oklara. Då så icke skett, anser jag att förevarande paragraf icke bort inflyta i berättelsen.

§ 4.

Viss specialutbildning inom försvaret.

Inom försvaret meddelas utbildning för viss specialtjänst i form av undervisning vid särskilt organiserade kurser. Detta är exempelvis fallet vid utbildning av förrådsförvaltare, expeditionsförvaltare, personalregistratorer och kassachefer. Vid armén utbildas på motsvarande sätt dessutom tygofficerare och intendenten samt vid marinen förvaltare i specialtjänst, såsom mintjänst, maskin- och skrovtjänst, torpedtjänst och uppördsmanntjänst.

Utbildningen sker som regel försvarsgrensvis; under senare år har dock i en del fall kurser anordnats gemensamt för de tre försvarsgrenarna, såsom beträffande exempelvis kassachefer, expeditionsförstandare och personalregistratorer. Vissa av kurserna återkommer regelbundet varje eller vartannat år, medan andra kurser organiseras blott då behov därav anses föreligga. Kommendering till kurs sker som regel av vederbörande försvarsgrenschef efter ansökan från beställningshavare som önskar ifrågakomma. Kursernas längd varierar allt efter utbildningens omfattning. Vanligtvis ingår i utbildningen såväl teoretisk undervisning som praktisk tjänstgöring.

Revisorerna har från cheferna för armén, marinen och flygvapnet införskaffat förteckningar över de officerare och underofficerare inom respektive försvarsgrenar, vilka sedan ingången av år 1945 med godkända betyg genomgått utbildning för specialtjänst. För varje kursdeltagare har därvid angivits den befattning, vari han f. n. är placerad och tjänstgör, samt, därest han utnämnts till men ännu icke tillträtt annan befattning, även denna. I fråga om personal, som ännu icke placerats i befattning för vilken utbildning skett, har vidare angivits den tidpunkt då med hänsyn till normal avgång vederbörande kan beräknas tilltråda avsedd befattning. Dessutom har bl. a. angivits i vad mån en och samma beställningshavare deltagit i mera än en kurs av ovannämnt slag.

De sålunda erhållna uppgifterna, vilka delvis sammanställts i tabellform, ger vid handen följande.

Intendenturkurs för officerare vid armén.
(Kursens längd 24 månader, år 1952 22 1/2 månader.)

Kursen avslutad år	Antalet godkända elever	Transporterade till intendenturkåren		Övriga		Elever som avböjt transport
		I tjänst	Avgångna	I tjänst	Avgångna	
1945	12	6	3 ¹	1	2	1
1946	15	5	—	6	4 ²	2
1947	13	8 ³	1	4	—	—
1948	12	6 ⁴	2 ⁵	4	—	3
1949	11	5	1 ⁶	3	2	1
1950	12	9	1 ⁷	1	1 ⁸	—
1951	12	8 ⁹	—	4	—	1
1952	11	5	—	6	—	2
Summa	98	52	8	29	9	10

¹ Därav tjänstgör 1 som intendent vid centraförbundet för befälsutbildning.

² » » 1 » försvarsområdesintendent.

³ » har 2 utnämnts till intendent vid flygvapnet.

⁴ » » 1 » » intendent vid flygvapnet.

⁵ » » 1 erhållit avsked på två år.

⁶ » » 1 » » » » »

⁷ » » 1 » » » » »

⁸ » » 1 » » » » »

⁹ » » 1 utnämnts till intendent vid flygvapnet.

Av tabellen framgår, att av de under åren 1945—1952 godkända 98 eleverna endast 60 transporterats till intendenturkåren, varvid medräknats de fyra som utnämnts till intendent vid flygvapnet. Av de 17 ur aktiv tjänst avgångna torde högst två ha pensionerats, medan övriga kan förmodas ha erhållit civila anställningar, vissa efter placering på reservstat. Enligt vad som uppgivits har flertalet tagit avsked relativt kort tid efter utbildningens avslutande. Icke mindre än 10 godkända elever har förklarat sig ej vara villiga att mottaga utnämning till intendent. Även om man bortser från dem återstår likväl 19 elever, vilka f. n. tjänstgör i andra än intendenturbefattningar. Det oaktat har en ny kurs med 20 elever påbörjats i år. Deltagarna häri kommer att utexamineras under år 1954. Den normala avgången t. o. m. nämnda år kan enligt inhämtade upplysningar beräknas till omkring 9 intendentur.

I detta sammanhang må nämnas att utbildningskostnaderna för varje elev, innefattande lön under utbildningstiden, flyttningssättningar, traktementen, utgifter för resor till och från platsen för den praktiska tjänstgöringen, lärararvoden, utgifter för undervisningsmateriel samt lokal- och administrationskostnader, f. n. kan uppskattas till i genomsnitt ca 42 000 kronor.

Av 70 godkända elever har sålunda endast 13 utnämnts till förrådsförvaltare, medan 53 kvarstår i andra befattningar. Bortsett från de båda elever som avböjt transport till intendenturkåren, innebär detta att när-

Intendenturförvaltarkurs för underofficerare vid armén.
(Kursens längd 24 månader, år 1952 22 1/3 månader.)

Kursen avslutad år	Antalet godkända elever	Utnämnda till förrådsförvaltare	Övriga		Elever som avböjt utnämning
			I tjänst	Avgångna	
1945	9	3	5	1 ¹	—
1946	9	4	4	1	—
1947	9	2	7	—	—
1948	8	2	6	—	1
1947/49	9	2	5	2	—
1950	10	—	10	—	1
1951	8	—	8	—	—
1952	8	—	8	—	—
Summa	70	13	53	4	2

¹ Erhållit avsked på två år.

mare 80 procent av totala antalet kursdeltagare ännu icke befördrats till den grad, vartill den genomgångna utbildningen kvalificerar. Av eleverna vid de tre senaste kurserna har över huvud taget icke någon utnämnts till förrådsförvaltare. Visserligen krävs för trupptjänst vid trängförbanden viss intendenturförvaltningsutbildning, men av de inhämtade uppgifterna framgår, att flertalet elever från de senaste kurserna f. n. är placerade såsom kompaniadjutanter (motsvarande) vid förband tillhörande övriga truppslag eller i andra befattningar utan direkt samband med deras förrådsförvaltareutbildning.

Utbildningskostnaderna, beräknade på samma sätt som ovan angivits, torde uppgå till ca 35 000 kronor per elev.

Kassachefskurs för underofficerare vid armén.
(Kursens längd 12 månader.)

Kursen avslutad år	Antalet godkända elever	F.n. placerade såsom kassachefer	Tjänstgörande i andra befattningar
1945	9	7	2
1947	13	8	5
1948	12	8	4
1950	18	4 ¹	14
Summa	52	27	25

¹ Därav 1 kassachef InfSS, 1 tjänsteförättande kassachef KS och 1 tjänstgörande vid kassavdelningen I 18, vilka befattningshavare ej erhållit transport till intendenturkåren.

Av 52 godkända elever har sålunda endast 27 — eller, om man bortser från dem som icke transporterats till intendenturkåren och ej utnämnts till kassaförvaltare, 24 — tagits i anspråk för det med utbildningen avsedda ändamålet. Detta utgör omkring hälften av totalantalet. Utbildningskostnaderna torde i detta fall kunna uppskattas till ca 18 000 kronor per elev.

Tygofficerskurs för officerare vid armén.
(Kursens längd 18 månader, år 1952 17 månader.)

Kursen avslutad år	Antalet godkända elever	Transporterade till fälttygkåren	F.n. tjänstgörande som tygofficier (motsvarande)	F.n. tjänstgörande i annan befattning	Avgångna
1945	22	3	11	7	4
1946	13	—	6	3	4 ¹
1947	14	3	11	3	—
1948	13	2	10	3	—
1949	12	—	9	3	—
1950	20	2 ²	15	4	1
1952	20	—	12	8	—
Summa	114	10	74	31	9

¹ Därav tjänstgör 1 som tygofficier vid försvarsområde.
Därav har 1 sedermera avgått ur aktiv tjänst.

Av tabellen framgår att, därest man bortser från de ur aktiv tjänst avgångna, ca 70 procent av antalet godkända elever f. n. är placerade såsom tygofficierare eller i andra befattningar, för vilka särskild tygförvaltningsutbildning erfordras. Endast ett fåtal härav har dock transporterats till fälttygkåren, vilket sammanhänger med att tygofficierarna redovisas på respektive förbands eller personalkårs personalstater och således icke, i motsats till intendenterna, ingår i vederbörande specialkår. Detta medför att en beställningshavare som tjänstgör såsom tygofficier icke med säkerhet kommer att utnyttjas för tygtjänst även i fortsättningen utan efter några år kan komma att placeras i annan befattning. I vilken utsträckning så är fallet framgår icke av de till revisorerna översända handlingarna. Förhållandet har emellertid uppmärksamrats av chefen för armén, vilken i skrivelse till Kungl. Maj:t den 22 december 1951 framställt som ett önskemål att en omläggning härutinnan kommer till stånd, så att de kunskaper tygofficersutbildningen bibringar bättre kan utnyttjas. Utbildningskostnaderna i detta fall uppgår till uppskattningsvis ca 45 000 kronor per elev.

Enligt arméorder nr 282/1952 har en ny tygofficerskurs anordnats för tiden den 14 oktober 1952—den 8 september 1954. I denna kurs, som alltså skall pågå i ca 23 månader, deltar 21 elever.

Även bortsett från de ur aktiv tjänst avgångna har således mindre än hälften av antalet godkända elever transporterats till fälttygkåren eller tygstaten. En något större andel har placerats i med tygtjänst förenade befattningar. Enligt vad som uppgivits erfordras vid trängförband icke endast intendentur- utan även tygutbildad personal. Av de 124 godkända eleverna tjänstgör dock endast elva vid trängförband, varav fyra som tygförvaltare, en som tygunderofficer, två vid vederbörande tygkompanier, en som chef för häst- och bildetalj, två som kompaniadjutanter och en vid

Tygförvaltarkurs för underofficerare vid armén.

(Kursens längd 8 à 9 månader.)

Kursen avslutad år	Antalet godkända elever	Transporterade till		Utnämnda till tygförvaltare	Placerade i annan tygtjänst	Tjänstgörande i andra befattningar	Avgångna
		fälttygkåren	tygstaten				
1945	21	10	2	11	5	1 ¹	4
1946	21	13	2	15	4	2	—
1947	19	5	2	7	3	6	3 ²
1948	19	8	1	9	5	5	—
1949	20	3	2	4	6	9	1
1950	24	1	5	2	7	14	1
Summa	124	40	14	48	30	37	9

¹ Sjuk sedan år 1950.

² Därav tjänstgör 1 som assistent vid arméförvaltningens tygavdelning, medan 1 erhållit avsked på två år.

utbildningsavdelning. Utbildningskostnaderna kan i detta fall uppskattas till ca 12 000 kronor per elev.

Utbildningen av *personalregistratorer* och *expeditionsföreståndare* har föranletts av rationaliseringen av stabs- och förvaltningstjänsten vid arméns truppförband. Kurserna är av endast ca en månads längd, och praktiskt taget samtliga deltagare har placerats i avsedda befattningar. Detsamma gäller om de underofficerare som genomgått de ca två månader långa kurserna för *kasernförvaltare*.

Den inom *marinen* bedrivna utbildningen av här ifrågavarande slag omfattar i huvudsak endast förvaltartjänst avsedda underofficerare, för vilka anordnas dels en allmän kurs på 2¹/₂ à 3 månader och dels specialkurser av olika längd för skilda yrkesgrenar eller specialbefattningar. Utbildning efter dessa linjer har pågått sedan år 1948.

Den allmänna kursen organiseras centralt, medan den fortsatta utbildningen är decentraliserad till bl. a. örlogsstationerna. Detta har medfört att i vissa fall endast ett fåtal elever deltar i specialkurserna. Såsom exempel härpå kan nämnas en vid örlogsvarvet i Göteborg under tiden den 26 maj—den 26 juli 1952 anordnad specialkurs för intendenturtjänst, linje B, avseende utbildning till uppbördsman vid allmänt materialförråd och drivmedelsförråd. Till kursen kommanderades endast *en* underofficer, en flaggubåtsstyrman. Som lärare tjänstgjorde varvschefen (9 timmar), chefen för varvets intendenturavdelning (37 timmar), en vid intendenturavdelningen placerad kapten (70 timmar) och en förvaltare, uppbördsman vid varvet (6 timmar). Enbart lärararvodena för utbildningen av denne ende elev belöpte sig enligt av marinförvaltningen utfärdad anvisning till 1 800 kronor.

Av de från chefen för marinen införskaffade uppgifterna framgår, att

vederbörande elever i allmänhet placerats i sådana befattningar för vilka utbildningen är avsedd. Dock må nämnas, att av de fyra underofficerare från kustartilleriet som genomgått de båda under åren 1948/49 och 1950/51 anordnade kurserna för kassachef ännu ingen placerats som sådan. Denna utbildning har skett gemensamt med övriga försvarsgrenar. I samma kurser deltog från flottan sammanlagt fem elever, av vilka f. n. endast två tjänstgör som kassachefer.

Inom *flygvapnet* har nu behandlade utbildningsverksamhet, som uteslutande avser underofficerare, hitintills varit av ytterst begränsad omfattning. Detta sammanhänger främst med det här förekommande jämförelsevis ringa antalet förband, av vilka flertalet uppsatts under de senaste tio åren. I samband därmed har de olika specialbefattningarna i stor utsträckning besatts med personal från andra försvarsgrenar, vilken redan tidigare undergått erforderlig utbildning. Framhållas må, att utbildningen av flygvapnets och arméns intendentur sker gemensamt.

Enligt de av chefen för flygvapnet lämnade uppgifterna har under vart och ett av åren 1945 och 1949 anordnats förvaltarkurs i förrådstjänst med inalles 13 elever. Samtliga dessa elever, med undantag av en som avgått ur aktiv tjänst och en som fortfarande tjänstgör som flygförare, har placerats i avsedda befattningar. Så har däremot icke skett beträffande någon av de fem elever som år 1951 utbildats till intendenturmaterieförvaltare. Av de likaledes fem elever som genomgått samma års kurs för flygmaterieförvaltare har tre utnämnts till förvaltare. De elva elever som åren 1946 och 1949 genomgått förvaltarkurs i kassatjänst är samtliga, med undantag av en som inträtt i flygvapnets reserv och en som tjänstgör som stationsavdelningschef, placerade som kassachefer.

De inhämtade uppgifterna ger vidare vid handen, att en och samma person icke sällan erhållit utbildning för två eller flera specialbefattningar. Detta gäller framför allt i fråga om underofficerare.

Av de 62 underofficerare vid armén som under åren 1945—1951 genomgått intendenturförrådsförvaltarkurs har sålunda nio sedermera utbildats för annan specialtjänst och placerats i följande befattningar, nämligen en såsom kassachef, en såsom kasernförvaltare, fem såsom expeditionsföreståndare och två såsom personalregistratorer. För den nyssnämnde kassachefen omfattar specialutbildningen en tid av tre år, vilket i dagens penningvärde motsvarar en utbildningskostnad av ca 53 000 kronor.

Under åren 1947—1949 utbildades vid armén 26 expeditionsföreståndare, av vilka dessförinnan två genomgått tygförvaltarkurs (2 år), tre intendenturförrådsförvaltarkurs (2 år) och tre kassachefskurs (1 år).

Av de 44 elever som under åren 1947—1951 utbildades till personalregistratorer vid armén hade två tidigare utbildats till tygförvaltare (2 år), två till intendenturförrådsförvaltare (2 år) och fyra till kassachefer (1 år).

Till kasernförvaltare vid armén utbildades under åren 1947—1949 28 elever, av vilka sex tidigare genomgått kurs för intendenturförrådsförvaltare.

Kassachefsutbildningen vid armén år 1945 omfattade nio elever, av vilka tre tidigare hade utbildats till intendenturförrådsförvaltare och en senare utbildades till personalregistrator. År 1947 var elevernas antal 13, av vilka en redan tidigare hade förrådsförvaltarutbildning, medan tre senare utbildades till expeditjonsföreståndare och en till personalregistrator.

Även vid marinen har dubbelutbildning skett i vissa fall. Den ovan nämnde flaggubåtsstyrmannen som erhöll separat utbildning i förrådstjänst hade sålunda tidigare genomgått kassachefskurs (1 år). Vad särskilt kustartilleriet beträffar må följande exempel anföras, varvid bortses från de allmänna förvaltarkurserna. Av de tre underofficerare som år 1948 utbildades till tygförvaltare har en sedermera utbildats till personalregistrator och tjänstgör f. n. som sådan. Åren 1948—1949 utbildades tre kassachefer. En av dessa har även genomgått specialkurs i intendenturtjänst, medan en f. n. genomgår särskild kurs i båttjänst och avses skola placeras som fartygschef. Kursen för personalregistratorer år 1949 omfattade fem deltagare, av vilka en genomgått kurs för tygförvaltare och en specialkurs i artilleritjänst.

I detta sammanhang vill revisorerna slutligen erinra om att förvaltar-tjänsterna inom försvaret, vilka före den 1 juli 1952 samtliga var placerade i nuvarande lönegrad Ma 21, enligt beslut vid årets riksdag under dess vårsession differentierats på de båda lönegraderna Ma 23 och Ma 21. Vid tillsättandet av de befattningar som sålunda uppflyttats i lönegrad synes inom kustartilleriet till skillnad från övriga delar av försvaret anciennitetsprincipen ha tillämpats utan hänsynstagande till den specialutbildning vederbörande tjänstemän undergått. Detta har haft till följd att viss personal förflyttats till annan ort och där anförtröts helt nya arbetsuppgifter, medan i de lönegradsuppflyttade befattningarna placerats annan personal, som visserligen kan tillgodoräkna sig längre tjänstetid men saknar den för befattningarna erforderliga specialutbildningen.

Enligt kustartilleriorder nr 74/1952 placeras av ovan angivna skäl icke mindre än 21 beställningshavare i nya tjänster. Genom nämnda order kommer vidare tolv förvaltare och flaggjunkare att förflyttas till annan stationeringsort. Såsom exempel på konsekvenserna härav må följande fyra fall här återges.

En förvaltare med utbildning som kassachef och specialkurs i inten-

denturtjänst, vilken fr. o. m. den 1 april 1951 tjänstgjort vid intendenturförrådet vid Gotlands kustartilleriförsvär, placeras som förvaltare vid kustartilleriinspektionens personal- och organisationsavdelning.

En förvaltare, som genomgått kurs för personalregistratorer och som sedan den 1 oktober 1950 tjänstgjort i sådan befattning vid Hemsö kustartilleriförsvär, placeras som förvaltare vid mininventarie- och minammunikationsförrådet vid nämnda kustartilleriförsvär. Vederbörande har icke genomgått tygförvaltarkurs.

En förvaltare, som fr. o. m. den 1 juli 1941 tjänstgjort vid sjukvårdsförrådet vid Stockholms kustartilleriförsvär, förflyttas till Hemsö kustartilleriförsvär och placeras där som förvaltare vid intendenturförrådet. Vederbörande har icke intendenturutbildning.

En förvaltare, som sedan den 1 januari 1947 tjänstgjort vid mininventarie- och minammunikationsförrådet vid Hemsö kustartilleriförsvär, förflyttas till Stockholms kustartilleriförsvär och placeras där som förvaltare för expeditionsgöromål inom intendenturtjänst. Vederbörande har icke intendenturutbildning.

Revisorernas uttalande. Vid sidan av den rent militära utbildningen anordnas fortlöpande inom försväret en rad specialkurser av olika slag. Dessa har till ändamål att bibringa den personal som avses skola bekläda mer administrativt och tekniskt betonade befattningar härför erforderliga kunskaper. Ifrågavarande utbildning kan också sägas vara en viktig förutsättning för att inom den militära förvaltningen träffade dispositioner grundas på sakligt korrekta överväganden.

De från försvarsgrenscheferna i ämnet inhämtade uppgifterna har emellertid bibragt revisorerna den uppfattningen, att kursverksamheten icke alltid planlägges och bedrives på mest rationella sätt. Detta gäller särskilt beträffande armén. Vad som i främsta rummet synes mindre tillfredsställande är att denna verksamhet fått en omfattning som i många fall vida överstiger faktiskt föreliggande behov. Till följd härav har endast ett begränsat antal av de elever som med godkända betyg genomgått vederbörande kurser kunnat placeras i sådana befattningar som specialutbildningen tar sikte på. Ett flertal exempel härför har lämnats i det föregående. På revisorernas förfrågan angående den tidpunkt, då utnämning av specialutbildad personal i avsedda befattningar beräknas kunna ske, har som regel inga uppgifter erhållits för äldre kurser än de år 1948 avslutade. Härav synes kunna dragas den slutsatsen, att de beställningshavare som utbildats tidigare men ännu ej fått avsedd placering icke vidare kan ifrågakomma. Med hänsyn till de dryga kostnader utbildningen försäkras kronan måste detta förhållande betecknas som slöseri med statsmedel. Särskilt anmärkningsvärt finner revisorerna vara, att i vissa fall ett jäm-

förelsevis stort antal elever efter genomgångna kurser förklarar sig icke vara villiga att ifrågakomma till befattningar, för vilka utbildningen utgör kvalifikationsgrund.

Denna företeelse är framför allt märkbar i fråga om intendenturutbildade officerare vid armén, vilken kategori också uppvisar det största antalet ur aktiv tjänst avgångna. Erinras må att intendenturutbildningen bibringar sådana kunskaper i ämnena handelsrätt och handelsteknik som är till direkt nytta i det civila affärlivet. Icke minst mot bakgrunden av vad ovan anförts kan det därför icke anses uteslutet, att i en del fall denna utbildningsmöjlighet utnyttjas som ett medel att på kronans bekostnad underlätta övergången till ekonomiskt mera givande civila sysselsättningar.

Med hänsyn till nu berörda förhållanden finner revisorerna det påkallat, att en omprövning sker av de grunder efter vilka den här ifrågavarande utbildningsverksamheten f. n. bedrivs. En bättre anpassning efter föreliggande behov synes i första hand böra eftersträvas, så att för framtiden de elever som med godkända betyg genomgått vederbörliga kurser verkligen placeras i avsedda befattningar. Självfallet måste därvid beaktas, att av olika skäl en viss personalreserv kan vara erforderlig. Icke minst betydelsefullt är vidare, att kurserna planlägges på sådant sätt att omplacering till den nya tjänsten kan ske i så nära anslutning till utbildningens avslutande som möjligt. Uppenbart är nämligen att utbildningens värde i hög grad förringas, om, såsom nu ofta är fallet, ett flertal år förflyter mellan ifrågavarande båda tidpunkter. Med hänsyn till de betydande kostnader kronan härvidlag har att vidkännas torde även vara rimligt, att vederbörande elever får förbinda sig att åtminstone viss tid tjänstgöra i sådan befattning som utbildningen avser. Ett särskilt problem utgör tygofficerrarna, vilka icke tillhör fälttygkåren och därför icke med säkerhet kommer att utnyttjas i tygförvaltningstjänst annat än under en begränsad tidsperiod. En organisatorisk förändring på denna punkt i enlighet med vad chefen för armén föreslagit synes därför angelägen. Dubbelutbildning av förvaltarpersonal torde vidare böra undvikas.

Enligt revisorernas mening kan vidare ifrågasättas, huruvida icke i vissa fall själva utbildningstiden borde kunna avkortas. Härvidlag må bl. a. erinras om att utbildningen till intendenturförrådsförvaltare vid armén f. n. omfattar 22¹/₂ månader, medan motsvarande kurser vid marinen och flygvapnet har en längd av allenast 4¹/₂ respektive 6¹/₂ månader. Denna skillnad i utbildningstid synes så betydande att för arméns vidkommande en jämkning borde vara möjlig, eftersom intendenturförrådstjänsten vid de tre försvarsgrenarna måste betecknas som ungefär likvärdig. I kostnadsbesparande syfte bör utbildningen vidare i möjligaste mån ske centralt för varje försvarsgren eller gemensamt för samtliga försvarsgrenar. Att kurser anordnas för ett litet fåtal eller kanske rent av en enda deltagare bör själv-

fallet icke vidare få förekomma. Över huvud taget torde som ett mål böra uppställas, att utbildningen koncentreras på det för den militära förvaltningstjänsten väsentliga.

Revisorerna vill slutligen understryka angelägenheten av att de militära utnämningarna sker under vederbörligt hänsynstagande till förefintliga specialkvalifikationer för viss tjänst och icke endast till tjänsteålder. Den princip som, av tidigare lämnade uppgifter att döma, härvidlag synes tillämpas inom kustartilleriet framstår sålunda såsom mindre tillfredsställande. Förutom att därigenom i vissa fall placering ägt rum i befattningar för vilka vederbörande saknar erforderlig utbildning, har ifrågasvarande kommenderingar även åsamkat kronan eljest onödiga kostnader för flyttningar, omplaceringstraktamenten, förrådsinventeringar m. m. Med hänsyn till rådande läge på bostadsmarknaden torde därjämte i vissa fall berörda personal ha vållats betydande olägenheter.

Enligt revisorernas mening bör det ankomma på försvarsgrenscheferna att i samråd med underställda fackmyndigheter vidtaga de åtgärder och framlägga de förslag, till vilka ovan påtalade förhållanden kan ge anledning.

§ 5.

Marinverkstäderna.

I marinens organisation ingår f. n. tre örlogsvarv, vilka är förlagda till respektive Stockholm, Karlskrona och Göteborg samt har till huvudsaklig uppgift att svara för underhåll och reparation av marinens materiel. För örlogsvarvet i Göteborg, som är väsentligt mindre än de övriga och från vilket bortses i det följande, gäller i viss utsträckning särskilda bestämmelser. De båda andra varven är organiserade på dels tre militärtekniska avdelningar, nämligen vapenavdelning, fartygsavdelning och intendenturavdelning, dels en verkstadsteknisk avdelning, de s. k. marinverkstäderna. Därjämte finns vid marinverkstäderna ett personalkontor för varvets civila personal. Marinverkstäderna omfattar dels sådana arbetsavdelningar som utövar verkstadsdrift, dels serviceavdelningar, allt i den mån arbetet regelmässigt utföres med anlitande av kollektivanställd personal, dock med undantag av sådana arbetsavdelningar som handhar sprängämnen eller utför smärre servicearbeten i omedelbar anslutning till förrådsverksamhet. Verkstäderna vid Hårsfjärdens örlogsdepå ingår i Stockholms marinverkstäder. Vidare må nämnas att fastighetsförvaltningen vid örlogsvarven, i avvaktan på definitivt beslut rörande organisationen av den lokala och regionala fortifikations- och byggnadsförvaltningen inom försvaret, omhändreras av s. k. byggnadsdepartement.

Vartdera örlogsvarvet står under ledning av en varvschef — f. n. en

kommendör — vilken förordnas av Kungl. Maj:t. Chef för vapenavdelning är en regementsofficer ur flottan, chef för fartygsavdelning en marin-direktör och chef för intendenturavdelning en regementsofficer ur marin-intendenturkåren. Den tekniska och ekonomiska ledningen av marinverkstäderna utövas av en verkstadsdirektör, som dock skall hålla varvschefen underrättad om förhandlingar angående större beställningar samt andra viktiga ärenden inom marinverkstäderna, om vilka varvschefen bör äga kännedom, ävensom att ställa sig till efterrättelse av varvschefen av krigsberedskapsskäl eller av andra militära skäl meddelade direktiv. Varvschef äger dessutom avgöra följande jämväl marinverkstäderna berörande ärenden, nämligen avgivande av förslag till underhållsplan för fartyg, till beräk-nande av utgifterna för örlogsvarvet samt till stater och arbetsplaner för örlogsvarvet, arbetsordning, arbetsberättelse samt prioritetsrätt för arbetes utförande vid marinverkstäderna i det fall dylikt ärende underställes varvschefens avgörande. Driften vid verkstäderna ledes närmast under verkstadsdirektören av en överingenjör.

Örlogsvarven i Stockholm och Karlskrona erhöll sin nuvarande organi-sation genom beslut vid 1944 års riksdag. Kungl. Maj:ts framställning i ämnet (prop. nr 166) grundade sig närmast på ett av särskilda sakkunniga, 1943 års örlogsvarvsutredning, framlagt förslag. Frågan hade dessförinnan mer eller mindre ingående behandlats av ett flertal sakkunnigutredningar, av vilka här må nämnas 1940 års militära förvaltningsutredning, den av dåvarande försvarsväsendets verkstadsnämnd tillsatta 1941 års örlogs-varvskommitté, 1941 års militära förvaltningsutredning och 1942 års mili-tära bolagsutredning. Av samtliga utredningar framfördes vissa erinringar mot framför allt organisationen av örlogsvarvens verkstadsrörelse, vilken för det dåvarande var splittrad på de olika s. k. departement som ingick i varven.

I nyssnämnda proposition uttalade föredragande departementschefen beträffande den sålunda framförda kritiken följande.

Frågan om örlogsvarvens organisation har sedan en mansålder tid efter annan varit föremål för överväganden. Till behandling ha därvid förevarit bland annat spörsmålen om ökat inflytande för den ingenjörtekniska sak-kunskapen, om förenkling av organisationen och nedbringande av örlogs-fartygens underhållskostnader med stöd av jämförelser med privatindu-striens organisationsformer och arbetsmetoder samt om koncentration av verksamheten inom de militärtekniska varvsdepartementen. De senare årens utveckling i fråga om rationalisering av verkstadsdrift har skärpt kraven på teknisk och industriell utbildning och erfarenhet hos ledningen för varvens verkstäder. Det kan icke gärna av den militära personal, som nu har ledningen av stora delar av verkstadsrörelsen, fordras att den skall äga tillräckliga insikter för självständigt bedömande av sådana vid indu-striell drift uppkommande frågor som planering, anskaffning och utnytt-

jande av moderna arbetsmaskiner, ackordsättning, arbetsstudier samt den underlydande personalens tekniska kapacitet och därav betingad placering och lämplighet för befordran. Den nuvarande splittringen av verkstadsrörelsen till samtliga varvsdepartement medför vidare, att olika metoder komma till användning vid ackordsättning, arbetsstudier m. m., att den för planläggningen av maskininköp för rörelsen i dess helhet erforderliga överblicken försvåras och att ojämnheter i arbetsbelastningen icke i tillräcklig utsträckning kunna utjämnas. Härtill kommer, att verkstadsledningen betungas med ett stort antal för själva verkstadsrörelsen främmande förvaltningsuppgifter. Det kan ej heller anses tillfredsställande, att såväl tillverkningen vid verkstäderna som kontrollen av den färdiga produkten handhas av ledningen för ett och samma varvsdepartement. Det har vidare riktats kritik mot örlogsvarvens självkostnadsberäkning med hänvisning till att fördelningen av utgifterna för den tekniska driften och för den militära beredskapen med varvens nuvarande organisation icke kan till fullo klarläggas. Vissa på kostnadssiffrorna inverkan faktorer medtagas nämligen icke i beräkningen, varigenom den bokförda kostnaden kommer att framstå såsom lägre än den verkliga. I anslutning härtill har framhållits, att omkostnadsberäkningarna borde uppläggas enligt samma system som för motsvarande privatindustriella anläggningar.

De mest betydande brister, som vidlåda den nuvarande varvsorganisationen, äro även enligt min mening att hänföra till verkstadsrörelsen. Förefintligheten av dessa brister har också från skilda håll vitsordats. Vissa remissmyndigheter ha emellertid ansett, att det för avhjälpande av dem vore till fyllest att beträda de partiella reformernas väg. För min del har jag kommit till den uppfattningen, att en mera genomgripande omläggning av verksamheten på förevarande område icke längre bör uppskjutas. Avgörande för mitt ståndpunktstagande ha främst varit önskemålet att så långt det är möjligt ställa verkstadsrörelsen under enhetlig, tekniskt sakkunnig ledning och strävan att nå fram till en klarare uppfattning om den ekonomiska sidan av denna rörelse såsom en utgångspunkt för rationaliseringsåtgärder.

I fråga om örlogsvarvens ställning i budgetärt hänseende anförde departementschefen följande.

Samtliga utredningar, som under senare år behandlat hithörande frågor, ha ansett, att örlogsvarven eller i varje fall den vid dem bedrivna verkstadsrörelsen borde erhålla en i ekonomiskt hänseende relativt fristående ställning gentemot budgeten. Huvudskälet härtill har genomgående varit, att man genom att behandla varven eller de i dem ingående verkstadsorganisationerna såsom ekonomiskt avgränsade enheter skulle skapa ett säkrare underlag för en självkostnadsberäkning, som kunde utföras i närmast möjliga överensstämmelse med privatindustriens beräkningsmetoder. Efter vad bolagsutredningen och de båda örlogsvarvsutredningarna anfört rörande organisationsformen torde det vidare vara klarlagt, att bolagsformen icke bör komma i fråga för örlogsvarvens vidkommande. Såväl 1941 års kommittéförslag och verkstadsnämndens överarbetning därav som 1943 års förslag rörande varvsorganisationen ha förutsatt, att den vid örlogsvarven bedrivna verkstadsrörelsen skulle organiseras såsom statlig

affärsdrift. För egen del ansluter jag mig med de reservationer, som i det följande angivas, till den uppfattning, som sålunda kommit till uttryck. I en rättvisande självkostnadsberäkning ligger uppenbarligen en stark drivkraft för verkstadsledningen att effektivisera verkstadsrörelsen därhän, att den till lägsta möjliga pris kan utföra ett fullgott arbete.

Kravet på affärsmässighet kan emellertid icke göra sig gällande i samma utsträckning inom varvsrörelsen som inom enskilda företag. Särskilda omständigheter göra sig härvidlag gällande. Att märka är, att arbetstillgången inom varvsrörelsen är ojämn. Så infalla alltid forcerade rustningar på våren och en avsevärt minskad arbetstillgång på sommaren. Därest nybyggnadsverksamheten icke är av den omfattning eller i det läge, att den kan sysselsätta från rustningsarbetena frigjord personal, kan en reduktion av personalen bli påkallad. Om yrkeskunnig personal efter upprepade tillfälliga entlediganden lämnar varvet, minskas uppenbarligen dettas effektivitet. Uppenbart är, att hänsyn till dessa förhållanden måste tagas vid rörelsens bedrivande, även om det sker på bekostnad av kravet på affärsmässighet.

Vid övervägande av spörsmålet, i vad mån varvsrörelsen kan få en affärsmässig uppläggning, måste även beaktas alla störande moment, som inträffa på ett örlogsvarv genom fartygs haverier, oförmodade krav på rustning av fartyg m. m. Vid dylika arbetens utförande måste givetvis förutsättas, att kostnaderna för ett visst arbete i och för sig kunna komma att ställa sig alltför höga genom overtidsarbete, forcering o. dyl. Slutligen må ej förbises, att affärsmässigheten icke får bli ett självändamål, då varvens väsentliga uppgift dock är att uppehålla marinens stridsberedskap. För ledningen av varvsrörelsen gäller sålunda att avväga affärsmässigheten i driften mot de krav, som den militära beredskapen uppställer.

Sin uppfattning i själva organisationsfrågan uttryckte departementschefen sålunda.

1941 års örlogsvarvskommitté har i sitt förslag — liksom verkstadsnämnden i sin överarbetning därav — förordat en uppdelning av de nuvarande örlogsvarvens verksamhet på två relativt fristående organisationer, vardera i förvaltningshänseende direkt underställd marinförvaltningen. Den ena delen av varven skulle svara för den beställande, kontrollerande och förrådsförvaltande verksamheten, den andra för det verkstadsnärliga utförandet av arbetena. 1943 års utredning, som byggt på motsvarande uppdelning av verksamheten, har emellertid förutsatt en gemensam ledning på platsen. Principiellt sett tala åtskilliga skäl för förstnämnda ståndpunkt. En i viss mån liknande frågeställning förelåg vid de överväganden, som föregingo inrättandet av krigsmaterielverket och försvarets fabriksverk. Därvid ifrågasattes från vissa håll, att de båda verken skulle sammanhållas till en enhet. Ett sådant sammanförande ansågs emellertid av skäl, som angivits i propositionen 1943: 180, icke böra ske. Vad angår örlogsvarven är läget dock ej helt detsamma. Att å ena sidan affärsmässigheten för örlogsvarvens vidkommande har sin givna begränsning och å andra sidan avsevärt utrymme måste tillmätas de militära beredskapskraven och sysselsättningsbehovet har nyss berörts. Det rent lokala sambandet mellan verkstäderna och varvet i övrigt kan ej heller fränkännas betydelse vid avgörandet av förevarande spörsmål. Om depåverksamheten och verkstads-

rörelsen skulle helt skiljas från varandra, kunde det för depåchefen, i vars intresse det ligger att erhålla mesta möjliga arbete till billigaste pris, te sig fördelaktigt att överlämna erforderliga arbeten till privata företag. Detta skulle kunna leda till driftsinskränkningar i verkstäderna. Om det skulle bli nödvändigt att i större utsträckning hänskjuta meningsskiljaktigheter till marinförvaltningen för prövning, komme detta givetvis att i hög grad nedsätta organisationens effektivitet och medföra betydande risker för beredskapen i fall, då snabba beslut erfordras. I betraktande av det nu anförda och med den inställning jag har till frågan om örlogsvarvens omorganisation — nämligen att det här främst gäller att skapa förutsättningar för en effektivisering och rationalisering av varvsrörelsen och icke att genomföra en renodlad affärsdrift — har jag stannat vid att föreslå en enhetlig ledning för varje varv i dess helhet.

I fråga om gränsdragningen mellan verkstadsrörelsen och varvens verksamhet i övrigt kan jag i stort sett ansluta mig till det av 1943 års utredning framlagda förslaget. Jag förordar sålunda i princip, att verkstadsrörelsen skall omfatta i första hand arbetsavdelningar, som utöva verkstadsdrift eller äro försedda med arbetsmaskiner, samt därutöver jämväl de nuvarande militära departementens serviceavdelningar, i den mån arbetet regelmässigt utföres med anlitande av kollektivavtalsanställd personal. Till verkstadsrörelsen höra däremot icke hänföras sådana arbetsavdelningar som handhava sprängämnen, laddade ammunitionseffekter o. dyl. Den civila personal, kollektivavtalsanställd eller annan, som utför arbeten vid arbetsavdelningar, vilka icke ingå i verkstadsrörelsen, förutsättes organisatoriskt tillhöra den sistnämnda samt avlönas och redovisas av denna men ställas till förfogande på stående eller tillfällig rekvisition. Anmärkas må, att den personal, som på detta sätt blir föremål för rekvisitionsförfarande, är förhållandevis fåtalig. I huvudsak gäller det här viss personal vid skjutbanorna, apteringsverkstäderna samt ammunitions-, reservinventarie- och drivmedelsförråd.

I propositionen behandlades vidare en rad med den föreslagna omorganisationen sammanhängande detaljfrågor.

Till vad departementschefen sålunda anförde och förordade lämnade riksdagen sin anslutning (skr. nr 384). Riksdagen uttalade därvid bl. a., att det icke vore möjligt att för det dåvarande taga ställning till alla enskildheter i den nya organisationen och att den definitiva utformningen måste bliva beroende av de erfarenheter som vunnes under organisationens uppbyggande.

Med utgångspunkt från 1944 års riksdagsbeslut har marinförvaltningen fastställt en provisorisk instruktion för örlogsvarv, att tillämpas vid örlogsvarven i Stockholm och Karlskrona tills vidare fr. o. m. den 1 juli 1945, d. v. s. den tidpunkt då den nya organisationen trätt i kraft.

Örlogsvarvens arbetsuppgifter har i instruktionen angivits sålunda.

Örlogsvarvs verksamhet omfattar i första hand underhåll och reparation av marinens fartyg, stridsmedel och övrig materiel, utrustning av fartygen, deras förseende med ammunition och drivmedel samt i övrigt för fartygens

drift och underhåll under expedition erforderliga förnödenheter, omhändertagande och förvaltning av för verksamheten erforderliga förråd, mottagande och iordningställande av hjälpfartyg vid försvarsberedskap och mobilisering ävensom annan verksamhet, som står i samband med upp- rätthållande och höjande av marinens krigsberedskap, samt avrustning och beredskapsförläggning av fartyg efter expedition.

Verksamheten omfattar härjämte utförande av nybyggnad av fartyg för marinens samt erforderliga försök för utveckling och underhåll av marinens materiel.

Arbeten må även utföras för andra statliga myndigheter än marinens samt jämväl åt enskilda, varjämte utlämning av materiel och materialier må ske till nämnda myndigheter allt enligt vad i denna instruktion stadgas.

Vid örlogsvarv skall personal tillhörande marinens militära och civilmilitära kårer beredas utbildning i materielkännedom och i kunskap om materielens handhavande och vård.

I den mån kraven på marinens krigsberedskap icke utgöra hinder härför skall verksamheten vid örlogsvarv bedrivas efter affärsmässiga grunder.

Beträffande verksamhetens fördelning på de militärtekniska avdelningarna och marinverkstäderna stadgas följande.

Verksamheten vid *de militärtekniska avdelningarna* omfattar i huvudsak följande:

beställande, kontrollerande och i beredskapsavseende förrådsförvaltande verksamhet;

generalbesiktningar och besiktningar i övrigt för utrönande av fartygens och den övriga materielens tillstånd;

planering, beställning och kontroll av erforderliga underhålls- och reparationsarbeten å fartyg, stridsmedel och övrig materiel;

ut- och avrustning samt beredskapsförläggning av fartyg;

anskaffning, hållande i förråd och utlämning av ammunition och utredning, fasta och flytande bränslen, driv- och smörjmedel, inventarier samt materialutredning och allmänna förbrukningsartiklar för fartyg och vissa marina förband m. m.;

förhyrning, mottagning, besiktning och utrustning samt återlämning av hjälpfartyg jämte deras underhåll;

verksamheten vid örlogsvarvs sammansättningsverkstäder för ammunition;

inskjutning av kanoner, tuber och torpeder, provfällning av minor, årsprov med ammunition samt erforderliga förrådsarbeten;

yrkesutbildning av personal;

örlogsvarv åvilande krigsförberedelsearbete;

örlogsvarvs civilförsvar samt bevakning och brandskydd; ävensom utförande av försök för materielens utveckling och underhåll samt verkställande av utredningar berörande örlogsvarvs verksamhetsområde.

Verksamheten vid *marinverkstäderna* omfattar i huvudsak följande:

underhålls- och översynsarbeten, ändrings- och ombyggnadsarbeten, haverireparationer, nytillverkningar och nybyggnader samt utredningar, besiktningar, kostnadsberäkningar m. fl. arbeten, som beställas av marinens myndigheter;

utförande av arbeten åt andra statliga myndigheter samt enligt föreskrifter, som utfärdas av marinförvaltningen, jämväl åt enskilda;

enligt erhållna direktiv anskaffande, hållande i förråd och utlämning på beställning för fartygen, övriga marina och andra statliga myndigheter av erforderlig materiel, som ej ingår i allmänna materialförrådet;

upphandlingar och försäljningar;

tillhandahållande av personal, materiel och lokaler för enligt särskilda bestämmelser föreskriven yrkesutbildning av personal ur marinens militära och civilmilitära kårer; samt

tillhandahållande av ritare- och arbetarpersonal, erforderlig för beställande myndighet.

Vid 1944 års beslut förutsattes, att frågan om redovisning av verkstadsrörelsens tillgångar, inkomster och utgifter över särskilda kapitalfonder samt därmed sammanhängande spørsmål skulle framdeles underställas riksdagen. I enlighet härmed uppdrog Kungl. Maj:t åt marinförvaltningen att i samråd med riksräkenskapsverket närmare utreda frågan.

I skrivelse den 11 februari 1947 framlade marinförvaltningen resultatet av den sålunda anbefallda utredningen. Ämbetsverket framhöll därvid bl. a., att enligt dess mening marinverkstädernas anläggningsvärden tills vidare borde kvarstå å försvarets fastighetsfond, som dock borde erhålla ersättning i form av hyra från marinverkstäderna. Ämbetsverket ansåg vidare, att ur självkostnadsberäkningssynpunkt behov icke föreläge att upptaga verkstädernas maskiner till redovisning i statsbokföringen. Att vid sådant förhållande upplägga en särskild kapitalfond allenast för redovisning av rörelsekapital för driften syntes icke böra ifrågakomma.

Marinförvaltningen gav vidare uttryck åt den uppfattningen, att självkostnadsberäkningen vid marinverkstäderna borde anordnas med utgångspunkt från det redan tillämpade beräkningssystemet, vilket i stort sett omfattade direkta kostnader för material, material-(förråds-)omkostnader, direkt arbetslön och arbetsomkostnader. I den sistnämnda kostnadsgruppen ingick i huvudsak sådana kostnader, vilka utbetalades över marinverkstädernas drifttitlar men av olika anledningar icke kunde hänföras till viss arbetsorder, såsom underhåll av maskiner, verktyg och inventarier, hjälp- och förbrukningsmaterial, bränsle, elektrisk energi, vissa tillägg till arbetslöner, tjänstemannaavlöningar, administrationskostnader m. m. Jämväl avskrivning å maskiner och inventarier belastade enligt detta system driften i och för möjliggörande av viss återanskaffning. Förutom nu nämnda utgifter borde emellertid enligt marinförvaltningens mening medtagas även hyra för av marinverkstäderna nyttjade byggnader, ränta å rörelsemedel, pensionskostnader samt olycksfallsersättningar och livräntor till följd av olycksfall i arbetet. Däremot borde icke inkluderas ränta på i vissa förråd och maskiner nedlagt kapital, då med hänsyn till att någon fondbildning icke ansetts böra komma till stånd för redovisning av marin-

verkstädernas tillgångar och skulder underlag komme att saknas i bokföringen för beräkning av denna kostnad. Vad beträffar den avsevärda del av omkostnaderna som utgjordes av beredskapskostnader borde enligt ämbetsverkets mening dessa kostnader i varje fall tills vidare täckas från en särskild delpost å anslaget till underhåll av flottans fartyg m. m.

Marinförvaltningen föreslog vidare, att i marinverkstädernas bokföring skulle uppläggas vinst- och förlustkonton för redovisning av resultatet av rörelsen enligt inom affärsverksamhet i allmänhet gängse principer. Det syntes böra ankomma på ämbetsverket att årligen i samband med avslutandet av räkenskaperna för marinverkstäderna underställa Kungl. Maj:t frågan om disposition av överskottsmedlen och täckning av eventuellt underskott. Återstående medel borde tillgodoföras riksstatens inkomsttitel för diverse inkomster.

Marinförvaltningen framhöll även bl. a., att erforderliga rörelsemedel borde ställas till ämbetsverkets förfogande för marinverkstädernas verkstadsdrift. Kapitalbehovet beräknades till 6 miljoner kronor, vilket belopp syntes böra anvisas å fonden för förlag till statsverket.

Frågan förelades riksdagen genom propositionen 1947:112. Föredragande departementschefen lämnade därvid i stort sett sin anslutning till marinförvaltningens förslag under framhävande dock att vissa spörsmål fortsättningsvis borde uppmärksammas. Ej heller riksdagen fann anledning till erinran mot de sålunda förordade redovisningsprinciperna och anvisade i enlighet härmed under fonden för förlag till statsverket ett investeringsanslag av 6 miljoner kronor såsom rörelsekapital för marinverkstäderna.

Genom beslut den 30 juni 1947 har Kungl. Maj:t sedermera meddelat bl. a. följande bestämmelser angående redovisning av marinverkstädernas tillgångar och skulder m. m., att tillämpas tills vidare fr. o. m. den 1 juli 1947.

1. Marinverkstädernas tillgångar och skulder samt intäkter och kostnader skola av försvarets civilförvaltning redovisas å en särskild för ändamålet upplagd diversemedelstitel, benämnd marinverkstädernas drifttitel.

2. Såsom tillgångar skola å ifrågavarande drifttitel upptagas förutom utestående fordringar och varor i arbete m. m. värdet av den del av marinverkstädernas förråd av materiel, som icke kan anses vara av beredskapsnatur.

3. Prissättningen av vid marinverkstäderna för *statsmyndighet* utförda arbeten och tillverkade produkter skall så avpassas, att täckning erhålles för till hyra, materiel, materialomkostnader, avlöningar och tillverkningsomkostnader hänförliga utgifter samt ränta å rörelsemedel.

Prissättning av produkter och arbeten för *annan beställare* än statsmyndighet skall medgiva täckning förutom av förutnämnda kostnader jämväl av å arbetet eller produkten fallande del av pensionskostnader för de anställda ävensom till av olycksfall i arbetet hänförliga kostnader.

4. Marinverkstäderna skola årligen till marinens delfond av försvarets fastighetsfond erlægga hyra för nyttjade markområden och fasta anläggningar. I samband med avgivande av förslag till stat för nämnda delfond skola ifrågavarande hyresbelopp upptagas under titeln diverse inkomster.

Kostnader för reparation och underhåll av marinverkstädernas byggnader m. m. skola bestridas av vederbörande utgiftspost å staten för nämnda delfond.

5. Å marinverkstädernas arbetsmaskiner skola årligen verkställas avskrivningar. Avskrivningarna skola beräknas i förhållande till för varje maskin vid avskrivningstillfället beräknat återanskaffningsvärde. Avskrivningar skola företagas årligen, intill dess sammanlagda avskrivningsbelopp motsvara återanskaffningsvärdet vid sista avskrivningstillfället.

Å arbetsmaskiner företagna avskrivningar skola tillgodoföras ett maskinersättningskonto, från vilket skola bestridas kostnader för ersättningsanskaffning av arbetsmaskiner.

6. Under driftomkostnaderna redovisade resultatkonton skola enligt allmänt vedertagna bokföringsprinciper avslutas å ett särskilt upplagt vinst- och förlustkonto.

7. Influtna dockavgifter skola tillgodoföras marinverkstädernas resultatkonton, i den mån dockorna utnyttjas av verkstäderna.

8. Marinverkstäderna skola årligen före den 1 oktober till marinförvaltningen ingiva specificerad uppställning över å drifttiteln redovisade tillgångar och skulder vid utgången av nästföregående budgetår ävensom specificerad uppgift å vid nämnda tidpunkt å vinst- och förlustkontot redovisade belopp.

Det skall ankomma på marinförvaltningen att årligen till Kungl. Maj:t före den 1 december ingiva förslag angående disposition av uppkommet överskott eller till täckande av uppkommen förlust å rörelsen.

Med hänsyn till de ingående överväganden som föregick beslutet om marinverkstädernas omorganisation och de olika uppfattningar som därvid kom till uttryck har revisorerna funnit det vara av intresse att taga närmare del av den praktiska erfarenhet som hittills vunnits av nu tillämpade verksamhetsformer. Av de upplysningar som härutinnan inhämtats från de båda marinverkstäderna synes i stort sett framgå följande.

Bland de fördelar som uppnåtts i jämförelse med den gamla departementsorganisationen före år 1945 må i första hand nämnas, att samtliga verkstäder och produktiva avdelningar med undantag av vissa serviceverkstäder ställts under enhetlig och sakkunnig teknisk ledning med erfarenhet från industriell drift. Den här ifrågavarande personalen har helt kunnat ägna sig åt verkstädernas skötsel samt tekniska och affärsmässiga drift utan att betungas av militärt förvaltningsarbete.

Marinverkstäderna kan vidare uppträda som självständiga företag och finansieras med eget kapital, dock att nyinvesteringar sker genom riksstatsanslag. Redovisning av tillgångar och skulder, självkostnadsbokföring samt prissättning har bragts i huvudsaklig överensstämmelse med de prin-

ciper som tillämpas inom motsvarande privatindustrier. Genom affärsbokföreningen har möjligheter skapats för verkstäderna att åta sig arbeten både för staten och för privata beställare även mot fasta anbud. Full selsättning har därmed i möjligaste mån kunnat tryggas och personalstyrkan hållas konstant trots stora variationer i marinens beställningar. Den nya organisationen har skapat en viss goodwill hos privatindustrien, vilket varit av värde för verksamheten. I alla kontrakt och orderbekräftelser till privata beställare är emellertid införd en klausul om företrädesrätt för marinen vid större reparationer och ökad beredskap. Härigenom har marinverkstäderna erhållit en latent produktionskapacitet, som omedelbart kan insättas när läget så påfordrar för marinen.

Genom den gemensamma ledningen har möjlighet yppats att mera rationellt utnyttja den tekniska utrustningen och vid behov överflytta personal verkstäderna emellan ävensom att samordna hjälporganen för driften. Den bättre överblicken över varvets tekniska och driftsekonomiska problem har skapat förutsättningar för långtidsplanering i fråga om vissa moderniseringar och anskaffningar. Enhetliga och förenklade arbetsrutiner har i stor utsträckning kunnat tillämpas och genomföras efter mönster från den privata industrien. Frågor beträffande den kollektivanställda personalen har fått enhetlig behandling. Ersättningsanskaffning för maskiner och maskinell utrustning, mindre rationaliseringsarbeten, åtgärder för arbetarskydd och hygien samt trivsel på arbetsplatsen kan företagas med egna medel, oberoende av särskilda anslag, och således genomföras med omedelbar verkan.

Slutligen må här framhållas, att upphandlingsverksamheten i viss mån förenklats och effektiviserats. Detta har varit av speciellt värde, emedan ett varvsföretags inköpsverksamhet av naturliga skäl utgör en ytterst betydelsefull del av verksamheten. Avskrivningsrätt har vidare erhållits vid förlust eller skada å egendom.

Den nuvarande organisationen har emellertid visat sig innebära även vissa nackdelar, vilka kan sammanfattas sålunda.

Det till marinverkstädernas förfogande ställda kapitalet har icke helt kunnat anpassas så, att företaget kunnat möta de variationer som orsakats av penningvärdets förändringar och rörelsens utveckling. Marinverkstäderna har ej heller utrustats med egen kassa och eget postgiro utan är i berörda avseende sammankopplade med det för den rent militära förvaltningen tillämpade systemet.

De fasta anläggningarna, såsom byggnader, dockor, kajer, vägar, spår samt värme- och ventilationsanläggningar, ingår icke i marinverkstädernas anläggningstillgångar utan förvaltas av fortifikationsförvaltningen genom vederbörande varvs byggnadsdepartement, som sorterar under varvschefen. Att draga någon gräns mellan s. k. fasta anläggningar och övriga anlägg-

ningar är emellertid praktiskt taget uteslutet, emedan en industrialanläggning utgör en teknisk enhet. Sålunda förekommer det vid nuvarande system, att medel till en och samma produktionsenhet inom driften måste äskas dels på driftbudgeten genom marinförvaltningen, dels på kapitalbudgeten genom fortifikationsförvaltningen. Förhållandena kompliceras även därigenom att t. ex. frågor rörande anläggningar över och under jord betraktas dels såsom »kasernärenden» och handlägges på fortifikationsförvaltningens kasernbyrå, dels såsom »befästningsärenden» och handlägges på samma ämbetsverks befästningsbyrå. Härigenom har samordning försvårats beträffande åtgärder i och för rationaliseringar, underhåll, driftomläggningar etc., vilket medfört kostnadsökningar och svårigheter för verkstadsledningen att sköta den omfattande driften.

Sådana interna transportmedel som kranar, truckar, jeepar m. m. ingår i verkstadsorganisationen. Detta är däremot icke fallet med bilar och lok, vilka tillhör vapenavdelningens ekpigesektion. På grund av denna splittning kan icke rationaliseringar helt genomföras, kostnaderna nedbringas eller enhetliga åtgärder vidtagas beträffande marinverkstädernas transporter. Med hänsyn till kommunikationernas stora betydelse för varvsdriften framstår nämnda förhållande som särskilt besvärande.

Virkesförrådet, som är ett rent verkstadsmaterialförråd, har ännu ej tillförts marinverkstäderna utan ingår i intendenturavdelningens intendentursektion. Härigenom omöjliggöres rationell organisation beträffande lagring, uttag och hantering av virke samt rationellt utnyttjande av tillgängliga lagerutrymmen. Frågan om beredskapsförråden och de därmed sammanhängande kapital-, ansvars- och riskproblemen har ej heller lösts.

De militärtekniska avdelningarnas serviceorgan, vilka sysselsätter kollektivanställd personal, har till vissa delar icke överförts till marinverkstäderna, vilket försvårar den enhetliga driftledningen. Nu tillämpade former för anställning, avsked och befordran av tjänstemannapersonal utmärkes jämväl av en viss omständlighet. En annan olägenhet är att läkarmottagningen med dess läkartjänst icke ingår helt i marinverkstädernas organisation.

Vissa beställningar från marinens centrala myndigheter utlägges ofta icke direkt vid marinverkstäderna utan placeras hos varvschefen, som i sin tur genom militärsektionerna beställer arbetena på marinverkstäderna. Härigenom skapas onödig dubbelorganisation och högre förvaltningskostnader.

De ovan angivna nackdelarna har framträtt med särskild styrka vid marinverkstäderna i Karlskrona. Några egentliga olägenheter av nuvarande organisation har däremot icke ansetts föreligga vid marinverkstäderna i Stockholm. Detta torde delvis bero på att största delen av verkstäderna samt kajer och pirar nybyggdes så sent som i början av 1940-talet, varför

de är modernt planerade och inredda samt tills vidare icke fordrar något underhåll. Anläggningarna i Karlskrona däremot är i stor utsträckning föråldrade och otidsenliga. Rörelsens omfattning är dessutom betydligt större i Karlskrona än i Stockholm.

I detta sammanhang må slutligen nämnas, att från varvschefernas sida riktats viss kritik mot marinverkstäderna, närmast med avseende på de befogenheter som tillkommer verkstadsdirektören enligt gällande provisoriska instruktion.

Revisorernas uttalande. 1944 års riksdagsbeslut angående omorganisation av örlogsvarven i Stockholm och Karlskrona föregicks av ett flertal utredningar, varvid huvudintresset hade varit inriktat på frågan om verkstadsdriftens mest rationella ordnande. Här om hade såväl under själva utredningsarbetets gång som vid remissbehandlingen av framlagda förslag olika meningar kommit till uttryck. Från militärt håll hade närmast hävdats att förändringar i den dåvarande organisationen, i den mån de över huvud taget vore nödvändiga, borde ske med största försiktighet, medan den tekniska expertisen önskade bereda verkstadsrörelsen en mycket långtgående självständighet. Riksdagsbeslutet innebar i vissa avseenden en kompromiss mellan dessa båda motsatta uppfattningar. Sålunda bibehölls allttjämt verkstadsdriften som en integrerande del av örlogsvarvens samlade verksamhet. Å andra sidan — och detta förhållande var reformens mest utmärkande drag — sammanfördes de dittillsvarande varvsdepartementens arbetsavdelningar till en enhetlig organisation, de s. k. marinverkstäderna, och ställdes under tekniskt sakkunnig ledning, vilken endast i begränsad omfattning direkt underordnades vederbörande militära varvschefer. Förutsättningar skapades därmed för en rationell verkstadsdrift, uppbyggd efter moderna, inom privatindustrien tillämpade principer.

De förhoppningar om en effektivisering och rationalisering av verkstadsrörelsen som knöts vid beslutet om örlogsvarvens omorganisation har, såvitt revisorerna kan bedöma, i stort sett infriats. Fördelarna har framför allt tagit sig uttryck i ett bättre utnyttjande av personal och teknisk utrustning, varjämte genom en mera rättvisande självkostnadsberäkning och prissättning en säkrare grund lagts för den rent ekonomiska verksamheten. Emellertid har erfarenheten samtidigt utvisat, att vissa olägenheter är förbundna även med nuvarande organisation.

Den mest framträdande olägenheten torde vara, att de för verkstadsrörelsen erforderliga fasta anläggningarna icke ingår i marinverkstädernas anläggningstillgångar utan allttjämt redovisas å försvarets fastighetsfond, vilken förvaltas av fortifikationsförvaltningen. Vid ett företag med industriell drift är det dock som regel icke möjligt att göra någon bestämd åtskillnad mellan olika slag av anläggningar, varför frågor rörande de åtgärder som

erfordras för en utvidgning eller omläggning av driften bör behandlas enhetligt och i ett sammanhang. Med nuvarande system kommer emellertid såväl marinförvaltningen som fortifikationsförvaltningen att inkopplas på dylika frågor, allt eftersom medel för ändamålet skall äskas å driftbudgeten eller kapitalbudgeten. Förhållandet kompliceras ytterligare därav, att ärenden rörande verkstädernas fasta anläggningar understundom handlägges å olika byråer inom sistnämnda ämbetsverk. En annan nackdel är att medel för det löpande underhållet skall upptagas å fastighetsfondens stat, vartill förslag framlägges av fortifikationsförvaltningen. Därvid måste ämbetsverket beakta det mångskiftande behovet inom krigsmaktens alla delar och kan icke alltid i tillbörlig mån tillgodose marinverkstädernas speciella intressen. För en rationell planering av verkstadsdriften med därav betingade krav på snabbhet i beslut och verkställighet innebär allt detta en påtaglig belastning.

Även i vissa andra avseenden synes nuvarande organisation vara behäftad med olägenheter. Revisorerna vill härutinnan bl. a. erinra om att marinverkstäderna icke utrustats med egen kassa. En fullt effektiv transportapparat har vidare icke kunnat uppbyggas, då de för verksamheten erforderliga transportmedlen endast delvis överförts till verkstäderna. Vissa personalproblem och förrådsfrågor kvarstår ännu olösta. Det torde i detta sammanhang slutligen böra nämnas att, oaktat marinförvaltningen enligt givna direktiv allt sedan år 1948 inkommit med förslag till disposition av vid marinverkstäderna redovisade vinstmedel, frågan härom alltjämt hålles öppen, vilket lär bero på att vid remissbehandlingen av marinförvaltningens förslag olika meningar kommit till uttryck. Ifrågavarande förhållande har helt naturligt varit ägnat att hos verkstadsledningen framkalla viss osäkerhet beträffande de ekonomiska principer som verksamheten anses höra följa.

Revisorerna håller för sannolikt, att de nu berörda olägenheterna till största delen skulle kunna elimineras, därest efter mönster från övriga affärsdrivande verk en särskild kapitalfond inrättades för redovisning av marinverkstädernas tillgångar och skulder m. m. Därmed skulle automatiskt följa att även de fasta anläggningarna ställdes under verkstadsledningens omedelbara förvaltning. Bland anläggningstillgångarna skulle självfallet upptagas värdet av jämväl maskiner och andra för driften erforderliga hjälpmedel. Det torde här få erinras om att dessa objekt, i den mån de överförts till marinverkstäderna, redan nu redovisas på tillgångssidan i vederbörande balansräkningar. I motsats till vad förhållandet är vid exempelvis försvarets fabriksverk kommer emellertid f. n. dessa värden icke på något sätt till uttryck i statsbokföringen, vilket revisorerna finner vara principiellt felaktigt. En annan nackdel är att därigenom räkenskapsmässigt underlag kommit att saknas för bestämmande av här ifrågavarande

räntekostnader vid självkostnadsberäkningarna. I och med inrättandet av en särskild kapitalfond för marinverkstäderna skulle emellertid dessa brister kunna avhjälpas. Därigenom skulle också en säkrare utgångspunkt erhållas för beslut angående dispositionen av uppkomna rörelseöverskott.

För att den fulla effekten av nu ifrågasatta åtgärd skall kunna uppnås och förutsättningar skapas för en tillfredsställande lösning av övriga svävande spörsmål, torde emellertid en viss förändring av marinverkstädernas själva organisation vara erforderlig. Ett ytterligare motiv härför synes vara den dualism som alltjämt råder i fråga om verkstadsrörelsens ledning. Visserligen har vederbörande verkstadsdirektör tillerkänts ett betydande mått av handlingsfrihet, men denna frihet har i vissa avseenden begränsats genom de varvschefen tillkommande befogenheterna. Såsom erfarenheten visat ligger häri ett frö till intressemotsättningar, vilka i bestämda lägen kan verka hämmande på initiativkraften och motverka strävan efter rationell driftsekonomi.

Den nu påtalade dualismen kan självfallet hävas genom att marinverkstäderna fastare inordnas i varvsorganisationen i övrigt och varvschefen sålunda anförtros den direkta ledningen även av verkstadsdriften. Detta skulle emellertid i viss mån innebära en återgång till förutvarande verksamhetsformer, mot vilka på sin tid vägande erinringar framställdes, och på goda grunder kan befaras, att de flesta av de fördelar som den nya organisationen medfört därigenom skulle gå förlorade. En övergång till fondredovisning av marinverkstädernas tillgångar och skulder skulle vidare stöta på nästan oöverstigliga hinder. Revisorerna finner det också för sin del uteslutet, att en dylik utväg på allvar skulle kunna övervägas. En lösning av frågan synes snarare böra sökas efter en helt motsatt linje, nämligen i ett fullföljande av 1944 års riksdagsbeslut hänemot full självständighet för marinverkstäderna såsom företagsekonomisk enhet. Visserligen kan med all rätt hävdas, att örlogsvarvens verkstadsdrift icke är något självändamål utan främst har att tillgodose ett bestämt militärt behov. De militära intressena torde emellertid med full styrka kunna göra sig gällande genom marinförvaltningen, då marinverkstäderna självfallet bör vara underställda detta ämbetsverk. I organisatoriskt hänseende skulle marinverkstäderna sålunda komma att intaga motsvarande ställning som de centrala flygverkstäderna, vilka utan mellaninstanser direkt sorterar under flygförvaltningen.

Därest marinverkstäderna skulle utbrytas ur örlogsvarven, torde återstående delar av dessa näppeligen bilda tillräckligt underlag för en självständig organisationsenhet, helst som man finge räkna med att vissa grenar av den vid de militärtekniska avdelningarna nu bedrivna verksamheten samtidigt komme att överföras till verkstadssidan. Det må i detta sammanhang erinras om att vid örlogsvarvens omorganisation farhågor ut-

talades för att nyssnämnda avdelningar något överdimensionerats. Dessa farhågor torde icke saknat fog. Revisorerna anser det därför kunna ifrågasättas, huruvida icke i samband med en eventuell ombildning av marinverkstäderna örlogsvarvens militärtekniska avdelningar och fastighetsförvaltande organ lämpligen borde inordnas i vederbörande marindistriktsstaber. Därigenom skulle en icke oväsentlig förenkling av den marina organisationen med ty åtföljande kostnadsbesparingar kunna uppnås.

Såsom tidigare framhållits har de olägenheter som visat sig vara förbundna med nuvarande organisation framträtt med särskild styrka vid marinverkstäderna i Karlskrona, medan läget beträffande marinverkstäderna i Stockholm synes vara något annorlunda. Här anförda synpunkter på frågan om verkstadsdriftens mest rationella ordnande torde emellertid, särskilt på längre sikt, äga principiell giltighet helt oavsett tillfälliga lokala förhållanden. Vidare må erinras om att det vid riksdagsbehandlingen av frågan förutsattes, att den definitiva utformningen av den nya organisationen finge bli beroende av de erfarenheter som vunnos under organisationens uppbyggande. Enligt revisorernas mening får tiden nu anses vara inne att taga här berörda spörsmål under omprövning.

Sedan förevarande ärende slutbehandlats av revisorerna in pleno, har, enligt vad revisorerna erfarit, marinförvaltningen i skrivelse till chefen för försvarsdepartementet föreslagit tillsättandet av en särskild kommitté för översyn av örlogsvarvens organisation. Revisorerna förutsätter, att vid den utredning som med anledning härav må igångsättas de av revisorerna i ämnet anförda synpunkterna kommer att beaktas.

§ 6.

Beläggningen på förbandssjukhusen.

Riksdagens revisorer har tidigare vid olika tillfällen behandlat frågan om ett närmare samarbete mellan civila och militära sjukhus. På grundval av gjorda iakttagelser angående beläggningen å vissa förbandssjukhus underströk sålunda redan 1933 års revisorer betydelsen av ett dylikt samarbete för bättre och rationellare utnyttjande av tillgängliga vårdplatser vid landets samtliga, för allmän sjukvård avsedda anstalter. Såväl år 1940 som år 1941 återkom revisorerna till ifrågavarande spörsmål. 1941 års revisorer fäste därvid särskilt uppmärksamheten på vissa förhållanden i samband med planläggningen av sjukvården på Gotland. Med anledning härav anhöll riksdagen i skrivelsen 1942:423, att Kungl. Maj:t måtte taga under övervägande frågan om samordnandet av de civila och militära intressena beträffande sjukhus på Gotland.

Sedermera har under ett antal år visst samarbete i sist berörda hänseende varit etablerat. Sålunda träffades åren 1947 och 1948 mellan vederbörande militära myndigheter och Gotlands läns landsting två avtal rörande vård av civila patienter å Gotlands kustartillerikårs sjukhus i Fårösund respektive å Gotlands infanteriregementes sjukhus i Visby. Enligt avtalen skulle, så långt utrymmet med hänsyn till försvarets behov det medgäve, civila personer — även kvinnor och barn — från Gotlands län intagas för vård å nämnda sjukhus. Till civila personer i avtalets mening hänfördes jämväl försvaret tillhörande personal med undantag av dels värnpliktiga och dels sådant fast anställt manskap som enligt gällande avlöningsbestämmelser ägde rätt till fri sjukvård på kronans bekostnad. Kronan skulle svara för vård och underhåll av de å sjukhusen intagna civila patienterna och ägde härför att av landstinget uppbära ersättning för vård dag med ett belopp, utgörande två tredjedelar av verkliga vårdkostnaden å lasarettet i Visby under nästföregående kalenderår. Den av landstinget fastställda legosängsavgiften skulle tillkomma landstinget.

Ifrågavarande samarbete har upphört i och med utgången av år 1951. Initiativet till uppsägning av de till grund för samarbetet liggande avtalen har tagits av landstinget. Enligt av försvarets sjukvårdsstyrelse lämnade upplysningar har anledningen härtill angivits vara att landstinget — utan att på något sätt vilja förringa värdet av den vård som lämnades av militärsjukhusen — ansåge kostnaderna för ifrågavarande vård vara alltför höga för landstinget.

I detta sammanhang må nämnas, att de inkomster som kronan kunnat tillgodogöra sig genom nyssberörda avtal uppgått till vid sjukhuset i Fårösund 206 597 kronor och vid sjukhuset i Visby 317 285 kronor.

Sedan avtalen med Gotlands läns landsting upphört att gälla, förekommer f. n. samarbete av här avsett slag endast inom ett landstingsområde i riket, nämligen Hallands läns. Enligt ett i slutet av år 1949 ingånget avtal skall sålunda, under i princip samma förutsättningar som nyss angivits beträffande de båda förbandssjukhusen på Gotland, civila patienter intagas för vård å Hallands regementes sjukhus i Halmstad. Under de båda budgetår avtalet hittills varit i kraft har vid sjukhuset vårdats inalles 85 civila patienter. Kronans bruttoinkomster för denna vård har uppgått till 19 475 kronor.

Innevarande års revisorer har besökt sjukhusen vid vissa truppförband i Skåne och därvid kunnat konstatera, att desamma vid ifrågavarande tidpunkt var belagda endast i mycket ringa utsträckning. Med hänsyn såväl härtill som till vad i ärendet tidigare förevarit har revisorerna funnit det vara av intresse att närmare undersöka, i vilken omfattning förbandssjukhusen mera regelmässigt tages i anspråk för vård av vederbörande militära per-

sonal. I detta syfte har revisorerna beträffande vart och ett av de tre budgetåren 1949/52 införskaffat uppgifter om bl. a. antalet tillgängliga vårdplatser och det genomsnittliga antalet intagna per dag. Med ledning av dessa uppgifter har sedan beläggningsprocenten för varje sjukhus framräknats. Resultatet av undersökningen, som omfattat praktiskt taget samtliga förband inom armén, kustartilleriet och flygvapnet samt Stockholms och Karlskrona örlogsstationer, framgår av nedanstående tablå, i vilken förbandssjukhusen sammanförts i olika grupper allt efter genomsnittlig beläggning.

Beläggningsprocent	Antal sjukhus		
	1949/50	1950/51	1951/52
— 5,0	2	2	2
5,1—10,0	2	3	3
10,1—15,0	8	2	5
15,1—20,0	14	15	16
20,1—25,0	11	14	9
25,1—30,0	9	9	7
30,1—35,0	10	8	10
35,1—40,0	5	7	10
40,1—45,0	0	3	3
45,1—50,0	1	2	1
50,1—55,0	5	4	4
Summa	67	69	70

(Specifikation till denna tabell återfinnes å s. 57—58)

Såsom jämförelse må nämnas, att enligt den av medicinalstyrelsen utgivna officiella hälso- och sjukvårdsstatistiken utgjorde år 1950 beläggningen vid landets samtliga lasarett, tagna som en enhet, 87 procent.

För att belysa den omfattning vari de förenämnda samarbetsavtalen med Gotlands läns landsting bidragit till ett bättre utnyttjande av vederbörande förbandssjukhus har revisorerna i nedanstående tablå sammanställt uppgifter å den procentuella beläggningen vid dessa sjukhus, beräknad dels med hänsyn till enbart de militära patienterna (M) och dels med hänsyn till samtliga intagna (S).

Förband	1949/50		1950/51		juli—dec. 1951	
	M	S	M	S	M	S
I 18	14,4	40,0	20,0	39,3	23,6	48,9
KA 3	12,0	47,0	11,3	40,3	16,0	48,7

Liksom fallet i allmänhet är vid civila sjukhus meddelas vid förbandssjukhusen även s. k. öppen vård. För att erhålla en bild av omfattningen av denna sida av verksamheten har revisorerna från vederbörande förband infordrat uppgifter rörande jämväl antalet besök i öppen vård under vart

och ett av de tre sistförflutna budgetåren. Av de inkomna svaren framgår, att det med hänsyn till det system efter vilket registreringshandlingarna föres är förenat med mycket stora svårigheter att få fram tillförlitliga uppgifter härutinnan. Vissa förband har därför icke ansett sig kunna lämna några som helst uppgifter på denna punkt, medan andra angivit allenast antalet nybesök. Somliga förband har dock inkommit med infordrade uppgifter utan särskilda reservationer, och i nedanstående tabell har såsom

Förband	Antalet besök i öppen vård		
	1949/50	1950/51	1951/52
I 3	11 360	15 951	11 232
I 5	21 685	22 185	22 185
I 6	9 780	12 070	21 310
I 7 ¹	9 348	12 644	9 193
I 17	14 616	16 243	11 288
K 3	5 900	6 896	8 653
P 2	6 500	7 085	7 511
A 2	5 902	5 504	6 449
Lv 1	8 349	8 750	8 924
Lv 2	18 250	20 075	21 900
Ing 2	15 960	18 313	18 931
KA 1	11 261	12 595	14 839
KA 2	18 219	22 812	19 430
KA 4	5 949	10 190	10 252
	7 141	7 966	6 676

¹ Uppgifterna i första raden avser sjukhuset i Ystad och i andra raden sjukhuset i Revinge.

Förband	Benämning	Färdigställt	Kronor
I 1	Sjukhus	1950/51	543 076
I 5	»	1910	227 250
I 14	Sjukbarack	1917	37 800
P 1	Sjukhus	1908	227 250
P 2	»	1947/48	271 900
P 4	»	1948/49	337 600
A 1	»	1914	126 900
A 2	»	1949/50	407 000
A 3	Sjukpaviljong	1921	247 500
A 6	Sjukhus	1938/39	172 260
A 9	Regementssjukhus	1915	270 900
Lv 1	Sjukhus	1947/48	255 300
Lv 2	Nya sjukhuset	1944/45	306 786
Lv 3	Sjukhus	1945/46	331 597
Lv 4	»	1951/52	386 316
Lv 6	»	1943/44	197 040
F 12	»	1947/48	244 700
F 13	Sjukpaviljong	1942/43	179 000
F 14	»	1943/44	177 400
F 15	»	1945/46	170 600
F 17	»	1945/46	179 180
F 18	»	1945/46	171 000
	»	1946/47	200 100

exempel sammanställts vissa sådana uppgifter. Såvitt kan bedömas torde emellertid icke ens i dessa fall de anförda siffrorna kunna göra anspråk på absolut exakthet. Divergenserna mellan förbanden torde sålunda, förutom på variationer i manskapsstyrkan, bero på att i vissa fall medräknats besök för vaccinationer och ympningar samt andra mera rutinmässiga undersökningar, medan så icke skett i andra fall.

I omstående tablå har revisorerna sammanställt från fortifikationsförvaltningen under hand inhämtade uppgifter om anläggningskostnaderna för vissa förbandssjukhus. Av tablå framgår även det budgetår (år) under vilket vederbörande byggnad färdigställts.

Revisorerna har vidare från vissa förband infordrat uppgift om de kostnader av engångsnatur som på sin tid nedlagts för inredning och utrustning av vederbörande sjukhus. De av förbanden lämnade uppgifterna återfinnes i nedanstående tablå.

Förband	Kostnader i kr.
I 1	102 000
P 1	52 000
P 2	24 600
A 3.....	35 300
A 9.....	65 000
Lv 3.....	33 500
Lv 4.....	36 900
F 17	29 000

Den vid respektive sjukvårdsavdelningar och sjukhus tjänstgörande personalens antal och sammansättning enligt nu gällande normalorganisation för rationaliserade förband inom *armén* framgår av nedanstående tablå.

Förbandstyp	Rege- ments- läkare	Batal- jons- läkare	Över- sköter- ska	Sjuk- vårds- biträde	Över- furir	Kontors- biträde ¹	Värn- plik- tiga
Infanteriregemente	1	1	2	4	1	$\frac{1}{2}$	— ²
Pansarregemente	1	1 ³	2	3	1	$\frac{1}{2}$	—
Artilleriregemente	1	1	2	4	1	$\frac{1}{2}$	—
Luftvärnsregemente	1	—	2	3	1	$\frac{1}{2}$	—
Luftvärnsskår	—	1	1	2	1	$\frac{1}{2}$	—
Trängregemente	1	1	2	4	1	$\frac{1}{2}$	—

¹ Ett biträde tjänstgör dagligen vid sjukhuset det antal timmar som vederbörande chef bestämmer.

² Härför gäller särskilda bestämmelser.

³ Ej vid P 1 och P 2.

För *marinen* tillhörande organisationsenheter har motsvarande bestämmelser rörande normalorganisation hittills utfärdats blott för Sydkustens marindistrikt och Karlskrona örlogsstation respektive för Stockholms kustartilleriförsvar samt Vaxholms kustartilleriregemente. Enligt dessa bestäm-

meler skall, såvitt nu är i fråga, vid marindistriktets sjukvårdsförvaltning tjänstgöra 5 marinläkare, varav 1 förste läkare, 1 översköterska, 2 sjukvårdsbiträden, 2 underofficerare, 2 högbåtsmän, 1 underofficer i arvodesbefattning och 1 värnpliktig i handräckningstjänst. Av marinläkarna skall en biträda chefen för Karlskrona örlogsstation vid handläggningen av göromål som kräver militärmedicinsk sakkunskap. Kustartilleriförsvarets sjukvårdsförvaltning i sin tur skall, likaledes såvitt nu är i fråga, omfatta 1 stabsläkare som tillika är regementsläkare, 1 biträdande läkare, 2 översköterskor, 4 sjukvårdsbiträden, 1 underofficer och 1 biträde för skriv- och kontorsgöromål. Sjukvårdsförvaltningen ombesörjer sjukvården jämväl vid kustartilleriregementet.

Ifrågavarande bestämmelser har varit i kraft sedan den 1 oktober 1952. Efter hand torde övriga marindistrikt och kustartilleriförsvaret erhålla motsvarande organisation.

Vad *flygvapnet* slutligen beträffar gäller enligt 1948 års riksdagsbeslut följande personalorganisation för flygflottiljernas sjukvårdsavdelningar, nämligen 1 flottiljläkare, 1 civil sjukvårdsförman, 1 översköterska, 1 civil manlig sjukvårdare och 2 civila sjukvårdsbiträden.

För att erhålla en såvitt möjligt allsidig bild av verksamheten vid förbandssjukhusen har revisorerna även infordrat uppgifter om dessas löpande driftskostnader, fördelade på följande fem kostnadsslag, nämligen personalkostnader, mathållningskostnader, kostnader för instrument och förbandsmateriel, läkemedelskostnader samt övriga kostnader. En sammanställning härav återfinnes i nedanstående tablå, i vilken dock medtagits

Förband	Personal- kostnader	Kostnader för instrument- och förbandsmateriel	Läkemedels- kostnader	Totalt
I 1	178 900	7 900	13 700	200 500
I 4	91 300	4 800	10 800	106 900
I 5	112 300	6 100	8 100	126 500
I 6	100 700	5 900	14 900	121 500
I 15	122 200	5 500	8 300	136 000
P 1	67 200	4 400	15 300	86 900
A 2	118 900	6 500	7 900	133 300
A 8	145 200	4 300	13 400	162 900
Lv 1	114 300	9 900	9 700	133 900
Lv 2	94 800	4 400	9 000	108 200
Ing 3	67 100	1 900	4 300	73 300
T 4	92 200	4 200	11 600	108 000
ÖSK	226 400	13 700 ¹	10 000	250 100
KA 1	55 600	5 400	8 700	69 700
KA 4	84 300	5 100	6 400	95 800
F 4	58 000	3 100	6 700 ²	67 800
F 6	50 100	1 500	4 400	56 000
F 8	63 600	1 000	5 200	69 800
F 11	70 400	4 100	7 000	81 500
F 14	57 400	1 000	5 500	63 900

¹ Avser kostnader för förbandsmateriel.

² Avser budgetåret 1950/51.

allenast vissa förband, som torde få anses vara representativa för olika försvarsgrenar och truppslag. Då vid en närmare undersökning de under rubriken »övriga kostnader» lämnade uppgifterna visat sig vara icke direkt jämförbara, har ifrågavarande kostnader utelämnats. Detsamma gäller mathållningskostnaderna, vilka ju belastar vederbörande mathållningsanslag och utgår oberoende av om vederbörande personal är intagen å sjukhus eller ej. Samtliga uppgifter avser sistförflutna budgetår och är avrundade till jämna 100-tal kronor.

I förevarande sammanhang må slutligen erinras om att de sex garnisonssjukhusen i Stockholm, Karlsborg, Skövde, Eksjö, Sollefteå och Boden mottager jämväl civila patienter för vård enligt vissa avtalsmässigt reglerade bestämmelser av något varierande innebörd. Särskilda samarbetsavtal har vidare ingåtts med landstingen i Västerbottens, Östergötlands och Blekinge län angående vård av militära patienter vid lasaretten i Umeå, Linköping och Karlskrona. En närmare redogörelse för innebörden av vissa av dessa avtal har lämnats av 1949 års revisorer under § 10 av deras berättelse.

Revisorernas uttalande. Praktiskt taget samtliga förband inom den svenska krigsmakten är utrustade med egna sjukhus. Mellan dessa sjukhus föreligger kvalitativt sett rätt betydande olikheter, vilket framför allt sammanhänger med att de färdigställts vid skilda tidpunkter. Det torde dock förhålla sig så, att i varje fall de sjukhus som uppförts under senare år erbjuder vårdmöjligheter som måste betecknas såsom i hög grad tillfredsställande. Anläggningskostnaderna har också i dessa fall varit relativt höga. Såsom exempel kan nämnas Svea livgardes sjukhus i Ulriksdal, Svea artilleriregementes sjukhus i Rissne och Stockholms luftvärnsregementes sjukhus i Norrtälje, vilkas på försvarets fastighetsfond bokförda värden uppgår till i avrundade tal respektive 543 000, 407 000 och 386 000 kronor. Härtill kommer en förhållandevis dyrbar medicinsk inredning och utrustning.

De kostnader som kronan har att vidkännas för förbandssjukhusens löpande drift uppgår ävenledes till betydande belopp med utgifterna för den vid sjukhusen tjänstgörande personalens löner såsom dominerande post. Vissa uppgifter i nu berörda hänseende har återgivits i det föregående, ägnade att lämna en åtminstone ungefärlig bild av kostnadernas omfattning. Dock bör uppmärksammas, att de anförda sifferuppgifterna i vissa fall inkluderar jämväl utgifter för vederbörande förbands tandvård, ett spörsmål som revisorerna i förevarande sammanhang icke ansett sig ha anledning att närmare ingå på. Å andra sidan har, av skäl som tidigare berörts, vissa speciella kostnadsslag måst utelämnas i den ifrågavarande

tabblån. De faktiska kostnaderna för den löpande sjukhusdriften får därför anses vara större än de återgivna siffrorna utvisar.

Att kronan bör bereda de medborgare som fullgör sin i lag bestämda värnplikt en fullgod sjukvård torde vara en självklar sak, varom endast en mening kan råda. Å andra sidan är det lika uppenbart, att de anordningar som vidtages för att tillgodose här föreliggande behov bör utnyttjas på sådant sätt, att kostnaderna ter sig rimliga och ekonomiskt motiverade. Därvidlag inställer sig framför allt frågan om beläggningen på förbands-sjukhusen. Man får visserligen icke bortse från att dessa sjukhus även meddelar s. k. öppen vård i betydande omfattning, varjämte vederbörande personal har att fullgöra andra uppgifter av maktpåliggande och tidskrävande natur. Då emellertid sjukhusen försetts med visst antal vårdplatser och såväl utrustning som personalorganisation avpassats härefter, måste givetvis utnyttjandegraden bli en fråga av stor ekonomisk räckvidd. Liksom vid all annan sjukhusdrift gäller även här, att med givna fasta kostnader vårddagkostnaden står i omvänd proportion till antalet vårddagar.

Av de i det föregående lämnade uppgifterna framgår, att vårddagkostnaden vid förbandssjukhusen måste anses vara relativt hög, eftersom förefintliga vårdplatser endast i ringa omfattning utnyttjas. Den verkställda undersökningen ger sålunda vid handen att den s. k. medianen, d. v. s. det medelvärde som av totalfrekvensen har 50 procent under och 50 procent över sig, för vart och ett av de tre sistförflutna budgetåren motsvarar en beläggning av mellan 20,1 och 25,0 procent. Det alldeles övervägande antalet förband uppvisar en beläggning som varierar mellan 10,1 och 40,0 procent. I vissa extrema fall understiger beläggningen till och med 5 procent. I detta sammanhang må nämnas, att den genomsnittliga beläggningen på rikets samtliga lasarett år 1950 utgjorde 87 procent.

Revisorerna är väl medvetna om att någon rättvisande jämförelse i nu berörda avseende näppeligen kan göras mellan förbandssjukhus och civila lasarett. Icke minst bör hållas i minnet, att den vid ett förband ineliggande värnpliktsstyrkan vissa månader nedgår till ett minimum, vilket självfallet bidrar till låga årsvärden. I någon mån torde dessutom förbands-sjukhusen liksom lasarettens epidemiavdelningar ha beredskapskaraktär. Men även med fullt hänsynstagande till nu antydda omständigheter kan revisorerna icke finna annat än att de vårdmöjligheter som förbandssjukhusen representerar tas alltför litet i anspråk. Revisorerna anser det därför nödvändigt, att frågan i fortsättningen ägnas skärpt uppmärksamhet.

Olika utvägar synes därvid kunna övervägas. Sålunda torde böra undersökas, huruvida icke å orter, där flera förband är förlagda, den slutna sjukvården skulle kunna koncentreras till ett enda förbandssjukhus, varigenom vissa lokalutrymmen bleve friställda för andra ändamål. Möjligheten att låta vederbörande garnisonssjukhus helt övertaga den på respektive

platser erforderliga sjukhusvården bör vidare prövas. Härvidlag torde få erinras om att Norra Smålands regemente saknar eget sjukhus och replierar på garnisonssjukhuset i Eksjö. Ett tredje alternativ skulle vara att upplåta förbandssjukhusen för vård av civila patienter. Såsom tidigare omnämnts har redan sedan åtskilliga år tillbaka ett visst samarbete i sjukhusfrågor etablerats mellan de militära myndigheterna och en del landsting. Detta samarbete omfattar dock nästan uteslutande garnisonssjukhusen. Avtal rörande disposition av förbandssjukhus för civilsjukvården har däremot träffats endast i tre fall. Två av dessa samarbetsavtal, avseende vissa gotlandsförband, har f. ö. numera upphört att gälla, enligt uppgift beroende på skiljaktiga meningar om den ekonomiska motprestation vederbörande landsting haft att fullgöra. Revisorerna, som tidigare ägnat speciell uppmärksamhet åt frågan om planläggningen av sjukvården på Gotland, finner detta förhållande mycket beklagligt. Med hänsyn till att förenämnda avtal uppsagts av ekonomiska skäl anser sig revisorerna böra uttala den förhoppningen, att förnyade överläggningar i ärendet snarast upptages.

Revisorerna förbiser ingalunda, att i åtskilliga fall de rent lokala förhållandena kan lägga hinder i vägen för en lösning efter nu antydda riktlinjer. Även å orter, där en omläggning i en eller annan form av den nuvarande sjukhusdriften är praktiskt genomförbar, torde vissa problem inställa sig, icke minst då det gäller ett samarbete med vederbörande landsting. Fördelarna av ett sådant samarbete är å andra sidan så uppenbara, att enligt revisorernas mening här föreliggande möjligheter måste omsorgsfullt tillvaratagas. För kronans del skulle i första hand en direkt ekonomisk vinst uppstå; genom att tillgängliga sjukhusutrymmen och därmed även personalen bättre utnyttjades, skulle nämligen den genomsnittliga vårdkostnaden för inneliggande militära patienter icke oväsentligt kunna nedbringas. Saken kan emellertid och bör även ses ur en vidare synpunkt, varvid frågan om tillgodoseendet av samhällets totala behov av sjukhusplatser träder i förgrunden. Som bekant föreligger f. n. en svår platsbrist på de flesta civila lasarett, av vilka många är överbelagda och nödgas avvisa vårdbehövande medborgare. Ett utnyttjande av jämväl förbandssjukhusen för den civila sjukhusvården skulle åtminstone i någon mån avhjälpa denna platsbrist. Det torde därför få förutsättas, att även vederbörande landsting skulle äga ett betydande intresse av att ett vidgat samarbete med de militära sjukvårdsorganen komme till stånd.

Enligt revisorernas mening bör det ankomma på försvarets sjukvårdsstyrelse att verkställa de utredningar och taga de initiativ som på förevarande område synes erforderliga.

Specifikation

till å s. 50 intagen tabell.

Förband	1949/50			1950/51			1951/52			Anm.
	Antal vårdplatser	Antal intagna per dag	Beläggning i %	Antal vårdplatser	Antal intagna per dag	Beläggning i %	Antal vårdplatser	Antal intagna per dag	Beläggning i %	
I 1	62	24,0	38,7	62	21,9	35,3	62	24,1	38,9	
I 2	60	16,5	27,5	60	17,2	28,7	60	20,3	33,8	
I 3	65	17,0	26,2	65	19,5	30,0	65	18,3	28,2	
I 4	40	14,0	35,0	40	17,0	42,5	40	16,8	42,0	
I 5	86	17,7	20,6	86	26,4	30,7	86	18,7	21,7	
I 6	60	9,0	15,0	60	10,0	16,7	60	16,0	26,7	
Y	35	9,5	27,1	35	9,5	27,1	35	9,5	27,1	
I 7										
R	26	9,5	36,5	26	9,5	36,5	26	9,5	36,5	Y = Ystad; R = Revinge. Dessutom sjukhusbarack om 32 platser.
I 8	43	14,5	33,7	43	18,3	42,6	43	16,5	38,4	
I 11	79	17,5	22,2	79	24,5	31,0	79	28,5	36,1	
I 14	50	15,2	30,4	50	19,8	39,6	50	17,3	34,6	Dessutom sjukhusbarack om 31 pl.
I 15	43	10,0	23,3	43	13,0	30,2	43	17,0	39,5	Dessutom 14 extra sängar som reserv.
I 16	34	11,5	33,8	34	13,0	38,2	34	13,0	38,2	36 resp. 49 civila patienter 1950/51 resp. 1951/52.
I 17	43	22,0	51,2	43	22,0	51,2	43	22,0	51,2	Dessutom sjukhusbarack om 36 pl.
M		10,1	14,4		14,0	20,0		16,5	23,6	M = militärpatienter.
I 18	70			70			70			C = civilpatienter.
C		17,9	25,6		13,5	19,3		17,7	25,3	
I 19	60	14,0	23,3	60	16,0	26,7	60	18,0	30,0	
I 20	47	9,7	20,6	47	8,9	18,9	47	9,4	20,0	Dessutom paviljong om 30 platser.
I 21	28	15,0	53,6	28	15,0	53,6	28	15,0	53,6	
K 3	30	9,2	30,7	30	9,8	32,7	30	11,9	39,7	Dessutom sjukhusbarack om 25 pl.
K 4	25	4,1	16,4	25	5,9	23,6	25	5,0	20,0	
P 1	28	6,1	21,8	28	5,0	17,9	28	4,6	16,4	
P 2	28	13,5	48,2	28	9,5	33,9	28	10,9	38,9	
P 3	64	7,4	11,6	64	8,9	13,9	64	10,0	15,6	
P 4	47	9,3	19,8	47	11,5	24,5	47	11,6	24,7	Dessutom sjukhusbarack om 9 pl.
A 1	33	0,8	2,4	33	0,7	2,1	33	0,7	2,1	
A 2	47	2,0	4,3	47	2,0	4,3	47	2,0	4,3	
A 3	35	6,6	18,9	35	7,7	22,0	35	7,1	20,3	
A 4	50	6,0	12,0	50	10,0	20,0	50	8,0	16,0	
A 6	—	—	—	62	10,0	16,1	62	11,0	17,7	Uppgift saknas om 1949/50.
A 7	24	4,1	17,1	24	7,4	30,8	24	8,1	33,8	Dessutom sjukhusbarack om 20 pl.
A 8	—	—	—	—	—	—	38	6,9	18,2	Uppgift saknas om 1949/50 o. 1950/51.
A 9	27	5,0	18,5	27	8,0	29,6	27	7,0	25,9	
Lv 1	40	9,0	22,5	40	9,5	23,8	40	9,7	24,3	
Lv 2	40	7,1	17,8	40	9,6	24,0	40	7,1	17,8	
Lv 3	30	9,0	30,0	30	9,0	30,0	30	9,0	30,0	
Lv 4	—	—	—	21	4,5	21,4	21	4,9	23,3	Uppgift saknas om 1949/50.

Förband	1949/50			1950/51			1951/52			Anm.	
	Antal vårdplatser	Antal intagna per dag	Beläggning i %	Antal vårdplatser	Antal intagna per dag	Beläggning i %	Antal vårdplatser	Antal intagna per dag	Beläggning i %		
Lv 5	27	6,2	23,0	27	4,4	16,3	27	4,6	17,0	Dessutom isoleringsavd. (9 pl.) och reservsjuksal (11 pl.)	
Lv 6	19	6,0	31,6	19	7,3	38,4	19	8,2	43,2		
Lv 7	19	4,6	24,2	19	4,1	21,6	19	6,2	32,6		
Ing 1	17	8,7	51,2	17	7,0	41,2	14	6,4	45,7		
Ing 2	22	8,7	39,5	22	10,1	45,9	22	8,7	39,5		
Ing 3	17	5,6	32,9	17	5,7	33,5	17	6,7	39,4		
S 1	16	8,8	55,0	16	8,8	55,0	16	8,2	51,3		
T 1	53	15,0	28,3	53	14,0	26,4	53	16,0	30,2		
T 2	30	8,0	26,7	30	7,0	23,3	30	10,0	33,3		
T 3	48	12,8	26,7	48	12,8	26,7	48	12,8	26,7		
T 4	28	11,0	39,3	28	10,0	35,7	28	12,0	42,9		
ÖSS	39	7,1	18,2	35	8,0	22,9	35	12,1	34,6		
ÖSK	72	26,0	36,1	72	26,0	36,1	72	25,0	34,7		
KA 1	49	8,3	16,9	49	9,8	20,0	49	6,6	13,5		
KA 2	40	6,0	15,0	40	10,0	25,0	40	8,0	20,0		
M	30	3,6	12,0	30	3,4	11,3	30	4,8	16,0		M = militärpatienter. C = civilpatienter.
KA3											
C		10,5	35,0		8,7	29,0		9,8	32,7		
KA 4	55	6,7	12,2	55	9,3	16,9	55	7,0	12,7		
F 1	32	9,9	30,9	32	15,4	48,1	32	10,6	33,1		
F 2	16	3,0	18,8	17	4,1	24,1	17	2,9	17,1		
F 3	32	4,5	14,1	32	3,0	9,4	32	2,9	9,1		
F 4	16	1,0	6,3	16	1,0	6,3	16	1,0	6,3		
F 5	24	4,8	20,0	24	4,7	19,6	24	4,7	19,6		
F 6	13	2,0	15,4	13	2,0	15,4	13	2,0	15,4		
F 7	14	3,8	27,1	14	3,8	27,1	14	3,0	21,4	Dessutom 2 reservsalar om inalles 16 platser.	
F 8	10	5,5	55,0	10	5,5	55,0	10	5,5	55,0	Dessutom 5 reservplatser.	
F 9	13	2,2	16,9	13	2,0	15,4	13	1,7	13,1		
F 10	20	3,4	17,0	20	4,5	22,5	20	3,2	16,0	Dessutom 2 reservplatser.	
F 11	20	5,2	26,0	20	3,3	16,5	20	4,6	23,0		
F 12	20	4,5	22,5	20	4,5	22,5	20	4,5	22,5		
F 13	20	2,0	10,0	20	2,0	10,0	20	2,0	10,0		
F 14	20	4,3	21,5	20	4,4	22,0	20	3,0	15,0		
F 16	20	6,4	32,0	20	6,4	32,0	20	6,1	30,5		
F 17	20	3,0	15,0	20	4,0	20,0	20	3,0	15,0		
F 18	17	2,9	17,1	17	3,2	18,8	17	2,6	15,3		

§ 7.

Wendes artilleriregementes kasernbyggnader.

Vid 1942 års riksdag beslöts att för Wendes artilleriregementes räkning skulle uppföras ett nytt kasernetablisement i Norra Åsum vid Kristianstad. Sedan huvuddelen av etablisementet färdigstälts, togs detsamma i bruk den 1 juni 1946.

Revisorerna har avlagt besök vid ifrågavarande kasernetablisement. Revisorerna har därvid kunnat konstatera, att de i etablisementet ingående kasernbyggnaderna är behäftade med svåra bristfälligheter av olika slag. Såsom exempel härpå kan nämnas, att i vissa fall större sprickor uppstått i väggarna, att tegelstenar och murbruk fallit bort, att till följd av fuktbildning putsen håller på att frätas sönder samt att takpannor spruckit eller delvis ligger lösa. Skadorna torde ha föranletts av dels att underhållig byggnadsmateriel kommit till användning, dels att själva arbetet utförts på ett mindre fackmässigt sätt.

Enligt vad som upplysts revisorerna har, på grund av det skick vari kasernbyggnaderna sålunda befinner sig, desamma ännu icke lagts under regementets vård och förvaltning. Med hänsyn härtill ankommer det egentligen icke på regementet att ta någon befattning med det löpande underhållet av byggnaderna. Det oaktat har en man nästan dagligen varit sysselsatt med underhållsarbeten av olika slag. De årliga kostnaderna härför har uppgivits till inemot 10 000 kronor. Från regementets sida har alltsedan år 1946 upprepade framställningar gjorts i syfte att få till stånd en grundlig restaurering. Dessa framställningar har dock hittills icke föranlett någon åtgärd.

Enligt revisorernas önskan har fortifikationsförvaltningen utarbetat en redogörelse för den närmare handläggningen av förevarande ärende, varav framgår följande.

Byggnadsarbetet är utfört på entreprenad enligt ett den 6 och den 9 oktober 1944 dagtecknat kontrakt. Entreprenadsumman slutade på 1 056 700 kronor. Som säkerhet för entreprenörens åtagande lämnades en av fyra privatpersoner utfärdad borgensförbindelse å 105 670 kronor. Sedan arbetet efter besiktning godkänts, skulle förbindelsen under garantitiden gälla för 52 835 kronor.

Arbetet besiktigades den 5 september 1945 av en av byggnadskontoret inom dåvarande arméns fortifikationsförvaltning förordnad besiktningsman. Enligt därvid upprättat protokoll förelåg i 24 fall anledning till anmärkningar, avseende vissa snärre bristfälligheter, vilka skulle avhjälpas av entreprenören utan extra ersättning. Besiktningssmannen förklarade emel-

lertid arbetet vara av god beskaffenhet, varför det godkändes å statens vägnar.

Förnyad besiktning skedde den 5 februari 1946 med samma besiktningsman som vid föregående tillfälle. Tre anmärkningar framställdes. Arbetet förklarades ånyo vara av god beskaffenhet och godkändes under förbehåll av att de påtalade bristfälligheterna avhjälpdes. I anslutning till detta besiktningensutlåtande utbetalades slutlikvid till entreprenören.

Syn förrättades den 11 mars 1946. Efterarbetena ansågs därvid vara utförda i enlighet med vad i besiktningensutlåtandena och programhandlingarna angivits, varför de godkändes.

Vid efterbesiktning (garantibesiktning) den 5 mars 1948, vilken verkställdes av ovannämnde besiktningsman, framställdes 80 anmärkningar, delvis av mycket allvarlig natur. Sålunda konstaterades bl. a. att vissa arbeten ej utförts på ett fackmässigt sätt och att föreskriven byggnadsmateriel i stor utsträckning ej använts. Besiktningsmannen föreslog att entreprenören skulle lösas från sina kontraktensliga förpliktelser, sedan de påtalade bristfälligheterna avhjälpdes.

Med förmålan att de i efterbesiktningensutlåtandet angivna bristfälligheterna i 31 fall icke föranlett någon åtgärd eller reparerats på icke godtagbart sätt, anmodade fortifikationsförvaltningen genom skrivelse den 24 februari 1949 entreprenören att före den 1 april 1949 på betryggande sätt låta avhjälpa samtliga bristfälligheter och skriftligen till ämbetsverket anmäla när så skett.

I förnyad skrivelse till entreprenören den 5 april 1949 konstaterade fortifikationsförvaltningen att från dennes sida intet åtgjorts i ärendet. Ämbetsverket förklarade sig samtidigt ha för avsikt att, därest bristfälligheterna icke avhjälpdes före månadens utgång, uppdraga åt annan entreprenör att utföra ifrågavarande arbeten och debitera den ursprunglige entreprenören kostnaderna härför. Kopia av denna skrivelse tillställdes samtliga borgensmän.

Efter framställning från I. militärbefälsstabens fortifikationsavdelning förrättades den 31 januari 1950 förnyad syn å byggnaderna. Därvid konstaterades icke blott att de ovannämnda anmärkningarna icke föranlett någon åtgärd utan även att nya brister framträtt. Med anmälan härom överlämnades ärendet till fortifikationsförvaltningen för vidare handläggning.

Ärendet föredrogs inför dåvarande chefen för fortifikationsförvaltningen i mars 1950. Utsikterna att nå en uppgörelse bedömdes därvid vara mycket små. Entreprenören uppmanades vid samma tidpunkt per telefon att inställa sig vid ämbetsverket i och för överläggning i ärendet. Trots överenskommelse härom infann sig dock icke entreprenören. Förnyade påminnelser ledde icke till resultat.

Den 4 april 1951 uppsökte tjänstemän från fortifikationsförvaltningen två av borgensmännen och orienterade dem om läget. Därvid ställdes i utsikt att frågan skulle regleras.

I skrivelse till samtliga borgensmän den 23 februari 1952 meddelade fortifikationsförvaltningen, att ämbetsverket komme att omedelbart igångsätta de återstående arbetena på entreprenörens bekostnad.

Den 25 april 1952 besökte två tjänstemän från fortifikationsförvaltningen en av borgensmännen och gjorde påminnelse i ärendet. I samband därmed framkom att en annan av borgensmännen erhållit ackord utan att därvid upptaga sin förevarande ansvarsförbindelse.

Med skrivelse den 26 juni 1952 översändes till samtliga borgensmän avskrifter av besiktningsprotokoll och borgensförbindelse.

Vid sammanträde i fortifikationsförvaltningen den 3 juli 1952 uppdrogs åt byggnadsavdelningen vid I. militärbefälsstaben att infordra anbud å återstående efterarbeten.

Under tiden den 27 augusti—den 1 september 1952 blev kasernbyggnaderna föremål för teknisk undersökning av en tjänsteman från fortifikationsförvaltningen. I en med anledning därav upprättad promemoria har angivits, att vissa justeringsarbeten utförts i egen regi av I. militärbefälsstaben, varjämte återstående erforderliga arbeten enligt besiktningsprotokollet av den 5 mars 1948 närmare preciserats.

Genom skrivelse den 21 oktober 1952 infordrade I. militärbefälsstaben anbud å nyssnämnda reparationsarbeten. Entreprenör antogs den 28 november 1952. Entreprenadsumman uppgår till 33 800 kronor. Arbetena avses skola påbörjas i slutet av december månad 1952.

Enligt vad fortifikationsförvaltningen uppgivit har anledningen till ärendets långsamma handläggning varit, att ämbetsverket sökt att om möjligt uppnå en uppgörelse i godo med entreprenören och hans borgensmän. Ämbetsverket hade för avsikt att göra ytterligare ett försök att förmå borgensmännen att godvilligt fullgöra sina förpliktelser. Skulle detta misslyckas komme rättsliga åtgärder att vidtagas.

Revisorernas uttalande. Enligt revisorernas mening har handläggningen av förevarande ärende dragit alltför långt ut på tiden. Visserligen framstår det såsom i och för sig erkännansvärt, att från fortifikationsförvaltningens sida upprepade försök gjorts att ernå en uppgörelse i godo med vederbörande entreprenör och dennes borgensmän. På grund av den förhållningstaktik dessa tillämpat borde det emellertid redan på ett tidigt stadium ha stått klart för ämbetsverket att möjligheterna härtill varit ytterst små. Under alla förhållanden synes, med hänsyn till det skick vari här ifrågavarande kasernbyggnader sedan åtskilliga år tillbaka befinner sig,

beslut långt tidigare ha fattats om igångsättande av erforderliga reparationsarbeten. Som emellertid numera anstalter vidtagits i detta syfte, vill revisorerna inskränka sig till att uttala den förväntan, att fortifikationsförvaltningen vidtar alla på ämbetsverket ankommande åtgärder för att gentemot entreprenören och dennes borgensmän tillvarataga kronans rätt.

§ 8.

Utnyttjandet av förutvarande Skånska kavalleriregementets kasernetablissemment.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 4 juli 1950 förordade 1949 års försvarsutredning bl. a., att kavalleriets cykelutbildning skulle överflyttas till infanteriet. Då kavalleriets utbildningskontingent därigenom komme att reduceras med i runt tal 50 procent, bleve en betydande begränsning av truppslagets fredsorganisation möjlig. Utredningen ansåg därför att beslut borde fattas om indragning av ett kavalleriregemente. För egen del hade utredningen kommit till den uppfattningen, att Skånska kavalleriregementet (K 2) i Hälsingborg borde utgå ur organisationen, vilket motiverades med den begränsade användbarheten av ryttarförband särskilt i södra Sverige.

Över försvarsutredningens förslag avgavs remissutlåtande av chefen för armén, varjämte Hälsingborgs stads drätselkammare inkom med särskilda skrivelser i ämnet. Arméchefen tillstyrkte förslaget och angav som ett av skälen för sin ståndpunkt, att ett fortsatt utnyttjande av kavallerietablissemmentet i Hälsingborg skulle kräva en omfattande reparation, avseende bl. a. installation av en ny värmeanläggning till en beräknad kostnad av 750 000 kronor. Drätselkammaren däremot uttalade sig för ett bibehållande av K 2 och hävdade bl. a., att kronan icke utan medgivande av staden kunde förfoga över de av regementet utnyttjade markområdena.

Vid frågans anmälan för riksdagen (prop. 1951: 110) anslöt sig föredragande departementschefen till de av arméchefen anförda synpunkterna och framhöll bl. a., att ett bibehållande av Skånska kavalleriregementet och ett nedläggande av Livregementets husarer icke ansetts kunna ifrågakomma med hänsyn till utbildningsförhållandena vid Hälsingborg och Skövde samt K 2:s etablissements relativt dåliga skick.

Med bifall till Kungl. Maj:ts förslag beslöt riksdagen (skr. nr 4), att Skånska kavalleriregementet skulle indragas fr. o. m. budgetåret 1952/53 och ersättas med en mobiliseringscentral, i samband varmed regementets cykelkontingent skulle förläggas till Södra skånska infanteriregementet och dess ryttarkontingent till Livregementets husarer.

På anmodan av arméchefen framlade militärbefälhavaren för I. militär-

området i skrivelse den 10 augusti 1951 vissa förslag angående utnyttjandet av K 2:s etablissemang efter regementets indragning. Efter att ha närmare preciserat vilka utrymmen som även i fortsättningen erfordrades för militärt ändamål framhöll därvid militärbefälhavaren på vissa i skrivelsen närmare angivna skäl, att hela frågan om etablissemangets framtida öde syntes böra undersökas i ett vidare sammanhang. Därvid kunde olika alternativ prövas. En möjlighet vore att Skånska trängregementets sjukvårdsbataljon provisoriskt förlades till Hälsingborg, varigenom den på tre platser — Hässleholm, Kristianstad och Revinge — utspridda sjukvårdsutbildningen kunde samordnas. En annan utväg vore att överflytta Skånska luftvärnskåren (Lv 4) till Hälsingborg och att i stället utnyttja luftvärnskårens kaserner för Malmö försvarsområde (Fo 11) och Malmö marina bevakningsområde (BoMö) samt för viss förrådsförvaring av luftvärnskårens mobiliseringsutrustning.

Beträffande sistnämnda förslag framhöll militärbefälhavaren bl. a. följande.

Ur beredskapssynpunkt torde det i huvudsak vara likgiltigt, om Lv 4 ligger förlagt i Malmö eller Hälsingborg. Ur utbildningssynpunkt är Hälsingborg med sitt större övningsfält att föredraga framför Malmö. En närmare belägenhet till skjutplatserna i Arild och Ringenäs vinnes dessutom.

På lång sikt sett torde ur förläggningssynpunkt K 2 välbyggda kaserner — sedan bl. a. värme- och sanitära anordningar moderniserats — vara att föredraga framför Lv 4 ännu icke i full omfattning färdigbyggda kaserner och utbildningsanordningar (t. ex. skolskjutningsbana). Ytterligare en fördel vinnes genom att Fo 11 stab, chefen för Malmö marina bevakningsområde samt vissa nu förhyrda förrådsutrymmen i Malmö kunna samlas till ett område i av kronan ägda lokaler. Ur ekonomisk synpunkt torde — trots erforderliga moderniserings- och ändringsarbeten i Hälsingborg — en flyttning av Lv 4 och Fo 11 stab m. m. enligt ovan vara för kronan på längre sikt fördelaktigt. Härför talar främst den sannolika möjligheten att till förmånligt pris kunna avyttra för militärt bruk icke erforderlig del av Lv 4 mark och kasernbyggnader. Det torde kunna ifrågasättas, om motsvarande möjligheter föreligger beträffande mark och kaserner i Hälsingborg.

Förslagets främsta nackdelar torde sammanhånga med själva flyttningen av Lv 4 till Hälsingborg.

Genom skrivelse den 26 september 1951 underrättades emellertid militärbefälhavaren om att arméchefen beslutat, att någon undersökning åsyftande förflyttning av annat militärt förband till Hälsingborg icke skulle åga rum.

Enligt vad revisorerna erfarit pågår f. n. förhandlingar mellan fortifikationsförvaltningen och Hälsingborgs stad angående avyttring av de av K 2 tidigare disponerade byggnader och markområden som icke längre anses

erforderliga för militärt bruk. I avvaktan på dessa förhandlingars slutförande har ämbetsverket dels till staden uthyrst det inom etablissementet befintliga ridhuset på ett år, dels uppdragit åt förutvarande regementschefen, vilken ombesörjt avvecklingen, att uthyra vissa lagerlokaler för spannmål på två år. Förekommande bostadslägenheter skall i den mån de bli hyreslediga likaledes uthyras på högst ett år i taget. Själva kasernbyggnaden — med undantag av däri befintliga bostadslägenheter — avses däremot icke skola uthyras liksom ej heller matinrättningen. Vad övningsområdet slutligen beträffar må erinras om att detta tidigare uthyrts på begränsad tid som gräsbete. Avsikten är att så skall ske även framdeles, varvid dock sådana delar av fältet som icke erfordras för försvarsändamål kommer att uthyras för så lång tid att de kan komma till mer jordbruksbetonad användning än enbart som betesfält.

Med hänsyn till vad militärbefälhavaren för I. militärområdet anfört i sin förenämnda skrivelse har revisorerna funnit det vara av intresse att erhålla närmare upplysningar angående omfattningen av de arbeten som ingick i det ursprungliga byggnadsprogrammet för Lv 4 men som ännu icke kommit till utförande. Från fortifikationsförvaltningen härutinnan införskaffade uppgifter framgår av följande tabell.

Byggnadsobjekt	Prisläge	
	1/7 1941	1/7 1952
Gymnastikbyggnad inkl. utvändiga arbeten och administration	336 000	614 900
Ombyggnad av logementsbyggnader ...	16 000	29 300
Kallgarage	29 600	54 200
Avståndsmättningsbyggnad	5 000	9 200
Sopstation	7 200	13 200
Rotfruktsförråd	20 500	37 500
Vapensmedja	69 600	127 400
Utvändiga arbeten	32 400	59 300
Administration	11 200	20 300
Summa kronor	527 500	965 300

Av fortifikationsförvaltningen har dessutom lämnats i omstående tablå intagna uppgifter angående i Malmö belägna lokaler, vilka förhyres för försvarets räkning.

Den kronan tillhöriga, av Lv 4 disponerade marken upptar en yta av ca 59,2 ha, varutöver förbandet med nyttjanderätt disponerar ett område vid Falsterbo om ca 50 ha. Förutvarande K 2:s kasernetablissemment och övningsfält omfattar en totalareal av ca 260 ha. Det på försvarets fastighets-

fond bokförda värdet härav, inklusive tillhörande delar av Ljungbyhed, uppgår till i avrundat tal 8,5 miljoner kronor, varav 1,8 miljoner kronor utgör markvärde.

Organisationsenhet	Ändamål	Årshyra	Storlek
Lv 4.	Förråd (490 m ²) Verkstad (68 m ²)	16 100	558 m ²
Fo 11.	Expedition	2 320	4 rum
	»	5 440	10 »
	»	2 000	5 »
	Luftbevakningscentral	4 200	—
	Tygverkstad	1 320	150 m ²
	Förråd	120	75 m ²
	»	600	—
BoMö	Expedition	3 600	7 rum
	Summa kronor	35 700	

Revisorernas uttalande. Det beslut om indragning av Skånska kavalleriregementet som fattades vid 1951 års riksdag grundade sig i första hand på vissa överväganden rörande utformningen av arméns fredsorganisation. I anslutning till ett av arméchefen gjort uttalande framhölls dessutom såsom ytterligare motiv för åtgärden bl. a., att regementets kasernetablissemment befunde sig i ett förhållandevis dåligt skick, varför ett fortsatt utnyttjande därav skulle kräva omfattande reparationsarbeten. Varken vederbörande militärbefälhavare eller förbandschef hade emellertid beretts tillfälle att uttala sig i ämnet.

Revisorerna, som självfallet saknar anledning att uppehålla sig vid frågans militära sida, har vid besök i Hälsingborg närmare studerat nämnda kasernetablissemment. Såvitt revisorerna därvid kunnat finna, föreligger icke fog för de anmärkningar som framställt mot etablissemmentets aktuella tillstånd. Samtliga byggnader, med undantag endast för några skjul och bodar av provisorisk beskaffenhet, måste tvärtom anses vara i gott skick. Den höga standard som utmärker kasernetablissemmentet torde bero på att flertalet byggnader uppförts i byggnadsmaterial av mycket god kvalitet. Detta har också möjliggjort att underhållskostnaderna under de ca 40 år, varunder etablissemmentet varit i bruk, kunnat hållas inom relativt snäva gränser. Revisorerna förbiser å andra sidan ej att byggnadernas ålder kan påkalla vissa moderniseringsarbeten, bl. a. installation av en tidsenlig värmeanläggning. Revisorerna kan emellertid icke finna, att denna omständighet skulle förändra själva totalbilden eller utgöra tillräckligt skäl för ett utdömande av kasernetablissemmentet som sådant.

De faktiska omständigheter som sålunda föreligger påkallar enligt revisorernas mening en omprövning av hela spørsmålet om kasernetablissemmentets framtida utnyttjande. Vid 1951 års riksdag togs från statsmakternas sida icke någon direkt ställning till denna fråga. Såsom av den läm-

nade redogörelsen framgår, har militärbefälhavaren för I. militärområdet sedermera framlagt vissa förslag härutinnan, vilka dock efter arméchefens bestämmande icke närmare prövats. F. n. pågår mellan fortifikationsförvaltningen och Hälsingborgs stad förhandlingar angående försäljning till staden av delar av etablissementet och därtill hörande övningsfält. Beträffande lämpligheten av de av militärbefälhavaren föreslagna åtgärderna vill revisorerna för sin del icke göra något bestämt uttalande. Med hänsyn till ännu icke tillgodosedda militära lokalbehov synes det emellertid ur statsekonomisk synpunkt vara mindre rationellt att, såsom nu förutsattes, till Hälsingborgs stad avyttra delar av ifrågavarande område, helst som delade meningar råder angående grunderna för kronans äganderätt till detsamma. En mera tillfredsställande lösning skulle onekligen ernås, därest etablissementet jämväl för framtiden kunde helt disponeras för militärt eller annat statligt ändamål.

Revisorerna vill sålunda förorda, att frågan om utnyttjandet av förutvarande Skånska kavalleriregementets kasernetablissement tages upp till förnyat övervägande.

§ 9.

Värnpliktslånen.

På grundval av ett av sociala försvarsberedskapskommittén framlagt förslag beslöts vid 1940 års urtima riksdag (prop. nr 16; r. skr. nr 29), att särskilda värnpliktslån skulle kunna utlämnas till sådana värnpliktiga, vilka till följd av längre tids beredskapsinkallelse fått sin ekonomi väsentligt försvagad. Till frågan om lånerörelsens finansiering togs därvid icke någon definitiv ställning. Denna fråga avgjordes först vid påföljande års riksdag, då beslut fattades om att för ändamålet erforderliga medel skulle anvisas såsom kapitalinvestering i fonden för låneunderstöd.

Närmare bestämmelser om låneverksamheten utfärdades genom förordningen den 31 augusti 1940 (nr 824), vilken på vissa punkter ändrades genom förordningen 1942:522. Dessa bestämmelser innehåller i huvudsak följande.

Den som enligt § 28 mom. 1 eller § 36 mom. 2 värnpliktslagen inkallats till värnpliktstjänstgöring må kunna erhålla lån av statsmedel, s. k. värnpliktslån (1 §).

Värnpliktslånen förvaltning handhaves under statskontorets överinseende av länsstyrelserna. Låneverksamheten i övrigt handhaves å statens vägnar av statens arbetsmarknadskommission och av särskilda värnpliktslånenämnder med biträde av familjebidragsnämnderna (2 §).

Enligt 4 § gäller för beviljande av värnpliktslån följande allmänna förutsättningar, nämligen att sökanden till följd av värnpliktstjänstgöringen

råkat i svårigheter av ekonomisk art, vilka kan befaras äventyra hans möjligheter att efter slutad tjänstgöring fullfölja påbörjad yrkesutbildning eller vinna utkomst i det yrke eller den näring, varav han före inkallelsen haft sin bärgning, eller vilka eljest innebär en avsevärd rubbning av hans ekonomi, att sökanden gjort vad på honom skäligen ankommit för att avvärja svårigheterna samt att sökanden måste antagas vara ur stånd att utan hjälp av värnpliktslån inom skälig tid övervinna svårigheterna.

Värnpliktslån må beviljas med lägst 200 och högst 4 000 kronor (6 §). Värnpliktslån är räntefria och må utlämnas utan säkerhet; dock äger den lånebeviljande myndigheten, när omständigheterna därtill ger anledning, föreskriva att säkerhet för lånet skall lämnas (7 §). Värnpliktslån skall återbetalas med en femtedel om året med början från och med kvartalet näst efter det ett år förflutit från värnpliktslånenämndens eller, i förekommande fall, arbetsmarknadskommissionens beslut; dock må den lånebeviljande myndigheten, när omständigheterna därtill föranleder, medgiva anstånd med amorteringens påbörjande ävensom längre amorteringstid, högst tio år, samt föreskriva amorterings erläggande kvartals- eller halvårsvis (8 §).

På värnpliktslånenämnden ankommer att besluta i låneärende. Har inom nämnden förekommit skiljaktiga meningar vid fattande av beslut, varigenom värnpliktslån beviljats, eller beviljar nämnden lån till högre belopp än 1 000 kronor eller lån till värnpliktig, vars tjänstgöring under de senast förflutna tolv månaderna understigit 60 dagar, skall nämndens beslut för att bli gällande underställas arbetsmarknadskommissionens prövning (9 §). Sökande som är missnöjd med värnpliktslånenämnds beslut äger, ändå att beslutet skall underställas arbetsmarknadskommissionens prövning, söka ändring i beslutet hos arbetsmarknadskommissionen genom besvär (10 §). Arbetsmarknadskommissionens beslut i underställt eller fullföljt ärende må ej överklagas (11 §).

Länsstyrelsen har att utan anfordran utbetala beviljat lånebelopp (13 §). Länsstyrelse som utlämnat värnpliktslån skall uppbära amorteringar, övervaka att låntagare fullgör sina skyldigheter samt i övrigt förvalta lånet (14 §).

Värnpliktslån må av länsstyrelsen uppsägas till omedelbar betalning, där låntagaren befinner ha genom oriktig uppgift föranlett lånets beviljande eller låntagaren visat försumlighet i fråga om betalningsskyldighetens fullgörande eller annorledes bryter mot vad honom enligt skuldförbindelsen åligger, så ock eljest, därest sådana förhållanden inträffar, att låntagaren med hänsyn till syftet med lånet uppenbarligen icke längre bör få tillgodonjuta lånet. Sker uppsägning av lån, skall å uppsagt belopp gäldas ränta efter fyra procent om året från och med uppsägningsdagen (15 §).

Finner länsstyrelsen att med hänsyn till låntagares ekonomiska förhållanden avskrivning av fordran på grund av utlämnat lån bör äga rum, skall frågan därom hänskjutas till Kungl. Maj:ts prövning. Beslutats avskrivning, skall lånet anses efterskönt till motsvarande belopp (16 §).

Genom kungörelsen 1940: 825 förordnade Kungl. Maj:t, att bestämmelserna om värnpliktslån tills vidare skulle äga tillämpning jämväl å underbefäl i reserven, som tjänstgjort vid krigsmakten under tid då värnpliktiga

jämlikt § 28 mom. 1 eller § 36 mom. 2 värnpliktslagen varit inkallade till värnpliktstjänstgöring. Sedermera utsträcktes bestämmelserna att med vissa modifikationerna avse även viss långtidsinkallad militär personal (kungörelsen 1945:195) och vissa under militärtjänstgöring skadade (kungörelsen 1945:495). Fr. o. m. den 1 juli 1946 överflyttades vidare de på dåvarande arbetsmarknadskommissionen ankommande uppgifterna i fråga om värnpliktslånen till försvarets socialbyrå. I samband med att värnpliktslånenämnderna avskaffades ett år senare övertog socialbyrån jämväl den verksamhet som bedrivits av dessa nämnder.

Den nu behandlade låneformen tillkom närmast på grund av de under beredskapstiden rådande speciella förhållandena. Vid 1945 års riksdag (prop. nr 198; r. skr. nr 285) beslöts emellertid, att under vissa villkor värnpliktslån skulle kunna utgå jämväl i fredstid. För ändamålet erforderliga medel ansågs icke böra anvisas under fonden för låneunderstöd, utan i stället inrättades en särskild värnpliktslånefond med karaktär av statlig utlåningsfond.

Bestämmelser angående lån från värnpliktslånefonden har utfärdats genom kungörelsen 1945:494 (ändr. 1947:258). Enligt dessa föreskrifter må värnpliktslån utgivas till dels manskap som avgått efter att ha innehaft fast anställning å aktiv stat vid försvarsväsendet under minst fem år eller, i fall då avgången föranletts av sjukdom eller då eljest synnerliga skäl föreligga, under kortare tid, dels värnpliktig som helt eller delvis undergått befälsutbildning, dels ock den som skadats till följd av olycksfall eller annorledes ådragit sig sjukdom efter den 30 juni 1945 under annan militärtjänstgöring än som avses i kungörelsen den 29 juni 1945 (nr 495) angående värnpliktslån till vissa under militärtjänstgöring skadade. Värnpliktslån må beviljas sökande endast i den mån så prövas erforderligt för underlättande av yrkesutbildning eller för utövande av yrke eller näring, varav sökanden har sin bärning, eller för övergång till annan verksamhet, allt under förutsättning att den fasta anställningen, befälsutbildningen eller den under militärtjänstgöring ådragna skadan eller sjukdomen uppenbarligen bidragit till att framkalla eller öka föreliggande lånebehov.

Beträffande lånens förvaltning m. m. är bestämmelserna i princip desamma som för de äldre värnpliktslånen. Dock är att märka, att lån från värnpliktslånefonden kan utgå med högst 5 000 kronor. Sådant lån skall vidare vara i sin helhet återbetalat senast inom tio år efter det lånet beviljats. I övrigt må föreskrivas de återbetalningsvillkor som med hänsyn till lånets ändamål och låntagarens förhållanden befinnes lämpliga.

I fonden för låneunderstöd har för nu berörda ändamål t. o. m. sistförflutna budgetår investerats sammanlagt 10 050 000 kronor. Nettoutgif-

terna har under samma tid uppgått till 9 855 911 kronor 59 öre. Vid värnpliktslånen tillkomst förutsattes, att beslut rörande avskrivning av erfordrerliga kapitalinvesteringar framdeles skulle fattas. Så har dock icke skett.

Under värnpliktslånefonden har hittills anvisats inalles 2 300 000 kronor, varav per den 30 juni 1952 2 135 000 kronor tagits i anspråk. Mot vederbörande investeringsanslag svarande avskrivningsanslag har regelmässigt upptagits på riksstatens driftbudget.

I avsikt att erhålla en mera fullständig och nyanserad bild av låneverksamhetens omfattning m. m. än nyss anförda siffror lämna har revisorerna från överståthållarämbetet och samtliga länsstyrelser införskaffat uppgifter om dels det totala antalet under varje förekommande år utbetalade värnpliktslån och det sammanlagda beloppet härav, dels det totala antalet avskrivna värnpliktslån och det sammanlagda beloppet härav, dels det totala antalet uppsagda värnpliktslån, dels ock det totala antalet icke återbetalade värnpliktslån och det sammanlagda beloppet härav.

Värnpliktslån från fonden för låneunderstöd.

L ä n (Motsvarande)	Totala antalet lån	Per den 30 juni 1952 ej slutredovisade lån					1
		Antal	Ursprung- ligt låne- belopp	Åter- stående låne- belopp	Belopp som bort- vara åter- betalat	Antalet upp- lån	
Stockholms stad	1 344	319	649 505	390 184	251 911	143	57
Stockholms län	716	261	383 737	297 653	251 534	9	107
Uppsala »	314	34	39 325	23 209	14 399	18	2
Södermanlands »	233	18	66 600	27 972	9 715	2	1
Östergötlands »	256	39	119 200	75 020	32 165	22	7
Jönköpings »	199	56	111 150	71 255	57 286	36	10
Kronobergs »	177	20	58 900	33 800	12 300	—	5
Kalmar »	330	43	97 250	44 074	5 300	5	3
Gotlands »	233	21	34 925	21 668	12 018	15	1
Blekinge »	229	48	134 025	83 208	66 458	21	9
Kristianstads »	245	30	76 650	54 688	17 108	10	2
Malmöhus »	952	157	340 160	212 479	100 911	74	20
Hallands »	178	16	48 700	30 410	11 185	—	3
Gbg:s o. Bohus »	934	170	417 900	251 997	145 591	119	24
Älvsborgs »	320	30	57 480	37 761	21 833	7	9
Skaraborgs »	276	40	72 575	46 111	25 438	6	5
Värmlands »	364	104	182 650	119 543	53 981	61	23
Örebro »	335	59	76 700	38 798	21 952	44	7
Västmanlands »	243	75	98 140	75 846	71 443	58	34
Kopparbergs »	204	34	57 225	34 483	15 253	21	6
Gävleborgs »	244	30	67 285	44 483	23 203	22	6
Västernorrlands »	551	113	167 320	109 228	63 464	40	34
Jämtlands »	209	34	61 410	44 684	15 188	15	8
Västerbottens »	353	52	110 800	84 505	38 204	11	18
Norrbottens »	228	46	105 400	71 715	24 667	26	6
Hela riket	9 667	1 849	3 635 012	2 324 774	1 362 507	785	407

¹ Se texten.

Av uppgifterna, som avser läget per den 30 juni 1952, framgår bl. a., att för hela riket utbetalats 9 667 värnpliktslån ur fonden för låneunderstöd till ett sammanlagt belopp av 9 823 702 kronor. Härav har helt eller delvis avskrivits 224 lån med inalles 177 237 kronor. Antalet ur värnpliktslånefonden utbetalade lån utgör 682 med en total lånesumma av 2 763 001 kronor. Av dessa lån har endast 3 avskrivits; det avskrivna beloppet uppgår till inalles 10 000 kronor.

Antalet ej slutredovisade lån m. m., fördelade på Stockholms stad och vederbörande län, framgår av nedanstående tablåer. I dessa återfinnes jämväl uppgift om de belopp som enligt gällande amorteringsplaner bort vara återbetalade vid sistförflutna budgetårs utgång. Då det varit förenat med vissa svårigheter att på grundval av de lämnade uppgifterna få fram tillförlitliga siffror härutinnan, är ifrågavarande belopp endast approximativa. Den sista kolumnen i varje tablå avser sådana lån, på vilka amortering över huvud taget icke skett, oaktat desamma helt eller delvis förfallit till betalning. Samtliga belopp är angivna i jämna krontal.

Värnpliktslån från värnpliktslånefonden.

L ä n (Motsvarande)	Totala antalet lån	Per den 30 juni 1952 ej slutredovisade lån					
		Antal	Ursprung- ligt låne- belopp	Åter- stående låne- belopp	Belopp som bort vara åter- betalat	Antalet uppsagda lån	¹
Stockholms stad	153	127	529 800	425 750	16 920	—	2
Stockholms län	20	19	77 800	69 300	5 800	—	1
Uppsala »	17	16	69 200	54 300	2 700	—	—
Södermanlands »	11	10	43 000	30 675	1 420	—	—
Östergötlands »	29	28	114 960	99 135	—	—	—
Jönköpings »	24	23	99 800	85 535	950	—	—
Kronobergs »	24	23	106 000	89 735	8 100	—	1
Kalmar »	13	13	57 100	51 730	—	—	—
Gotlands »	13	11	50 500	33 375	4 875	1	—
Blekinge »	24	22	85 700	68 360	3 315	—	—
Kristianstads »	35	32	138 800	122 760	2 020	1	1
Malmöhus »	46	45	176 966	145 786	14 310	3	1
Hallands »	9	8	34 000	27 865	2 215	—	—
Gbg:s o. Bohus »	29	25	99 400	82 675	5 740	3	5
Älvsborgs »	18	18	77 500	67 385	200	—	—
Skaraborgs »	23	17	72 500	52 400	1 000	—	—
Värmlands »	20	14	59 500	47 595	1 470	—	1
Örebro »	10	10	42 000	33 200	1 475	—	—
Västmanlands »	8	4	14 500	13 000	1 450	—	—
Kopparbergs »	22	20	81 580	76 655	725	—	—
Gävleborgs »	13	12	49 000	47 175	1 425	1	—
Västernorrlands »	31	31	129 455	106 386	11 180	—	4
Jämtlands »	31	28	121 000	110 122	7 523	1	1
Västerbottens »	19	18	73 900	66 540	12 165	—	1
Norrbottens »	40	35	153 000	136 380	1 816	—	—
Hela riket	682	609	2 556 961	2 143 819	108 794	10	18

¹ Se texten.

I nedanstående tabell har gjorts en fördelning av förenämnda lån, på vilka amortering över huvud taget ej skett, med hänsyn till de år då vederbörande lån utlämnats. Uppgifterna har begränsats till de fyra län (mot-svarande) som uppvisar det största antalet dylika lån och avser endast lån från fonden för låneunderstöd.

År	Stockholms stad	Stockholms län	Västmanlands län	Västernorrlands län
1940	13	24	5	10
1941	15	28	13	12
1942	4	7	7	2
1943	2	6	4	3
1944	3	12	3	2
1945	7	21	2	—
1946	4	5	—	2
1947	5	—	—	1
1948	3	1	—	—
1949	—	2	—	—
1950	—	1	—	2
1951	1	—	—	—

Revisorerna har vidare från försvarets socialbyrå infordrat uppgift om fördelningen av ännu icke återbetalade värnpliktslån på de olika kategorier som enligt vederbörande författningsbestämmelser är låneberättigade. Med anledning därav har från socialbyrån översänts följande sammanställningar över intill den 1 januari 1951 beviljade och fortfarande aktuella lån samt statsverkets i anledning härav per den 30 juni 1952 utestående fordringar. Beloppen är avrundade till jämna kronor.

Fonden för låneunderstöd.

Personalkategori	Lånesumma	Utestående fordran
Värnpliktiga och underbefäl i reserven	1 233 036	776 961
Långtidsinkallad personal	1 254 782	766 089
I militärtjänst skadade ..	1 077 754	704 926

Värnpliktslånefonden.

Personalkategori	Lånesumma	Utestående fordran
Fast anställt manskap ...	920 000	609 714
Befälsutbildade värnpliktiga	1 011 480	926 545
I militärtjänst skadade ..	76 200	60 820

Beträffande ändamålet med långivningen må slutligen nämnas, att av de per den 30 juni 1952 utestående lånen från värnpliktslånefonden 534 angivits ha beviljats för studier, vilket utgör 87,7 procent av totala antalet.

Frågan om värnpliktslånens förvaltning har tidigare varit föremål för riksdagens revisorers uppmärksamhet. 1941 års revisorer föreslog sålunda dels att värnpliktslånenämnderna skulle avskaffas och verksamheten centraliseras till dåvarande arbetsmarknadskommissionen, dels att till riksbanken skulle överflyttas de på länsstyrelserna härutinnan ankommande arbetsuppgifterna. Samma förslag upprepades av 1944 års revisorer. Såsom tidigare nämnts skedde också sedermera en avveckling av värnpliktslånenämnderna. Frågan om lånerörelsens överflyttning till riksbanken upptogs till behandling i förenämnda proposition 1945: 198 angående inrättande av en värnpliktslånefond. Föredragande departementschefen sade sig därvid finna vissa skäl föreligga för en dylik överflyttning. I avvaktan på återgång till fredsförhållanden ansåg departementschefen likväl lämpligast, att länsstyrelserna, som jämlikt gällande värnpliktslåneförordning hade att taga motsvarande befattning med av beredskapstjänstgöring föranledda lån, betroddes med samma uppgifter såvitt anginge de nya värnpliktslånen. På Kungl. Maj:t borde få ankomma att, när förutsättningar därför prövades föreligga, förordna om överflyttning av lånens förvaltning till riksbanken.

I detta sammanhang må jämväl framhållas, att justitieombudsmannen i sin till 1949 års riksdag avlåtna ämbetsberättelse påtalat viss länsstyrelses sätt att handha den här ifrågavarande låneverksamheten.

Slutligen torde få erinras om det av 1950 års besparingsutredning framlagda förslaget om avveckling av låneverksamheten från värnpliktslånefonden. I skrivelse till chefen för finansdepartementet den 20 november 1950 anförde utredningen härutinnan bl. a. följande.

Besparingsutredningen, som väl inser betydelsen av de värnpliktslån som utgingo under och efter beredskapstiden till dem som på grund av lång tids inkallelse fått sin ekonomi derangerad, finner det däremot vara synnerligen diskutabelt, huruvida de nya värnpliktslånen, vilka utgå under fredsförhållanden och även eljest under helt andra förutsättningar, fylla ett behov av sådan styrka, att det bör tillgodoses i denna extraordinära ordning.

Vad den första av låntagarkategorierna beträffar, fast anställt manskap med viss längre tjänstgöring, synas dessa numera genom sin grundliga utbildning och de förmåner som utgå i och för tjänsten icke vara sämre rustade än andra män i samma ålder att slå sig fram i det civila livet. Någon anledning att för denna kategori medborgare tillskapa andra lånemöjligheter än som stå till buds för övriga synes därför icke föreligga. Det sistnämnda gäller i lika hög grad den andra kategorin låntagare, befälsutbildade värnpliktiga. Att den förlängda fredstjänstgöringstid som värnpliktslagen kräver av dem skulle sätta dem i ett sådant förändrat läge i förhållande till exempelvis övriga värnpliktiga, att de böra särskilt tillgodoses med förmånliga lånemöjligheter, synes icke med fog kunna göras gällande.

Vad slutligen beträffar den tredje kategorin låntagare, de under värnpliktstjänstgöring skadade, böra de givetvis kompenseras av staten för skador ådragna i tjänsten. Så har också skett genom lagstiftningen om er-

sättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring. För sådana ersättningar finnes å fjärde huvudtiteln för innevarande år upptaget ett förslagsanslag av 12 500 000 kronor. Det synes kunna ifrågasättas, om den möjlighet till förmånliga lån för denna kategori, som därutöver öppnats genom de nya värnpliktslånen, fyller något verkligt behov. Den ringa omfattning, i vilken värnpliktslån utlämnas till kroppsskadade, synes snarast tala för att så ej är fallet.

Ett ytterligare skäl att avveckla denna långivning ligger däri, att lånen löpa utan ränta. Räntefriheten var naturlig för de ursprungliga värnpliktslånen, vilka tillkommo för att hjälpa dem som under kriget inkallats till långtidstjänstgöring ur därav härledda ekonomiska svårigheter. Men hos de nya värnpliktslånen, som helt avse fredsförhållanden, saknar räntefriheten varje fog. Någon dylik räntefrihet förekommer icke heller veterligen i fråga om någon annan statlig långivning av jämförlig art.

Besparingsutredningen får med åberopande av det anförda hemställa, att det tages under omedelbart övervägande att avveckla låneverksamheten från värnpliktslånefonden. Nya värnpliktslån böra enligt utredningens mening icke utlämnas efter utgången av innevarande budgetår. Något nytt investeringsanslag resp. avskrivningsanslag behöver under denna förutsättning icke anvisas för nästkommande budgetår.

Med anledning av besparingsutredningens förslag framhöll chefen för försvarsdepartementet i propositionen 1951: 109 bl. a. följande.

I syfte att i görligaste mån söka nedbringa statsutgifterna har nu 1950 års besparingsutredning föreslagit avveckling av ifrågavarande låneverksamhet efter utgången av innevarande budgetår. Förslaget har avstyrkts av samtliga remissmyndigheter utom statskontoret. Även enligt min mening tala övertygande skäl för att bibehålla lånemöjligheterna för här avsedda personalkategorier.

Vad först angår kategorin befälsutbildade värnpliktiga får jag erinra om att övergång nu sker från ett system innefattande bland annat tvångsuttagning av vissa värnpliktiga för officersutbildning till ett system med frivillig uttagning. Den ekonomiska compensation, som bland annat i form av värnpliktslån lämnas dessa värnpliktiga, har därigenom fått ökad betydelse. Det måste under sådana förhållanden ifrågasättas, om det kan vara välbetänkt att, innan någon tids erfarenhet vunnits beträffande det nya systemets verkningar, reducera denna compensation. Även i fråga om det fast anställda manskapet göra sig rekryteringssynpunkter med styrka gällande. Därtill kommer, att ett slopande av lånemöjligheten för dessa personalkategorier säkerligen skulle uppfattas som ett löftesbrott från statsmakternas sida. Vad slutligen angår den tredje kategori som kan erhålla värnpliktslån, under militärtjänstgöring skadade, torde ett borttagande av lånemöjligheten komma att föranleda ökat behov av omskolning eller förbättrade förmåner i övrigt. Det torde allmänt kunna sägas, att de besparingar, som uppkomma genom slopande av värnpliktslånen, i åtskilliga fall komma att motsvaras av ofrånkomliga utgiftsökningar för andra former av bidrag från statens sida.

Ehuru vederbörande myndigheter enligt min mening redan nu iakttaga återhållsamhet vid beviljandet av värnpliktslån, anser jag mig dock av besparingsskäl böra tillstyrka det från vissa håll framförda förslaget att

ytterligare skärpa behovsprövningen i de särskilda fallen. Av samma skäl föreslår jag, att den nuvarande räntefriheten slopas. Härmed torde det emellertid med hänsyn till tidigare lämnade utfästelser rörande räntefrihet bli nödvändigt med vissa övergångsbestämmelser. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda erforderliga föreskrifter härutinnan.

I sitt utlåtande nr 122 anförde statsutskottet vid 1951 års riksdag följande.

Även utskottet finner skäl tala för att den ifrågavarande låneverksamheten bibehålles. I syfte emellertid att begränsa statens utgifter för värnpliktslån synes utskottet en strängare behovsgranskning möjlig. Utskottet kan därför tillstyrka departementschefens förslag i denna del. Däremot ifrågasätter utskottet lämpligheten av att såsom departementschefen föreslagit nu slopa räntefriheten för lånen. Det må här framhållas, att åtgärd i dylikt syfte avstyrkts av samtliga i ärendet hörda myndigheter utom statskontoret, som dock varit inne på tanken att endast begränsa räntefriheten. Enligt vad utskottet under hand inhämtat skulle de faktiska besparingar för statsverket, som kunde vara att vinna genom ett borttagande av räntefriheten, i varje fall under de närmaste åren bliva mycket obetydliga. Vidare må erinras om arbetsmarknadsstyrelsens uttalande, att värnpliktslånen utgjorde ett led i de olika åtgärder, som vidtagits i syfte att säkerställa försvarets manskapsrekrytering och den frivilliga befälsutbildningen, ävensom att desamma vore en värdefull supplerande form för samhällligt stöd åt militärskadade. Det kan därför enligt utskottets mening befaras, att ett slopande av räntefriheten kan komma att oförmånligt inverka på rekryteringen av manskapsbeställningarna, vilket skulle vara särskilt menligt, då, enligt vad chefen för försvarsstaben i sitt yttrande i ärendet framhållit, antalet sökande till dessa beställningar för närvarande är otillräckligt. Den rådande bristen på värnpliktigt befäl talar också enligt utskottets mening för att man icke alltför mycket kringskär lånemöjligheterna. Det är alltså främst med hänsyn till värnpliktslånets betydelse ur rekryteringssynpunkt, som utskottet icke nu kan tillråda riksdagen att borttaga den hittillsvarande räntefriheten beträffande värnpliktslånen. Utskottet avstyrker alltså departementschefens förslag i denna del. Härigenom torde i anslutning till vad utskottet i det föregående anfört någon uppräknig av anslaget i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag icke bli erforderlig.

Riksdagen anslöt sig till vad utskottet sålunda anfört och förordat (skr. nr 204).

Revisorernas uttalande. Den speciella låneform till förmån för beredskapsinkallade värnpliktiga, varom beslut fattades vid 1940 års urtima riksdag, har flitigt utnyttjats. Av den lämnade redogörelsen framgår sålunda, att från fonden för låneunderstöd utlämnats icke mindre än 9 667 värnpliktslån till ett sammanlagt belopp av ca 9,8 miljoner kronor. Statsverkets direkta förluster på låneverksamheten har hittills varit förhållandevis små; det avskrivna beloppet, fördelade sig på 224 lån, uppgår till allenast ca 117 000 kronor. Helt allmänt torde nog också kunna sägas, att nu ifrågavarande lån varit av stor betydelse såsom ett led i de åtgärder

samhället vidtagit för att stödja de medborgare, vilka på grund av beredskapstjänstgöringen utsatts för ekonomiska påfrestningar av olika slag.

Närmare 20 procent av de utlämnade värnpliktslånen kvarstår dock alltjämt oredovisade. Det till följd härav i överståthållarämbetets och länsstyrelsernas räkenskaper per den 30 juni 1952 balanserade beloppet uppgår till ca 2,3 miljoner kronor, varav ca 1,4 miljon kronor bort vara återbetalade. På drygt en femtedel av de lån som helt eller delvis förfallit till betalning har amortering över huvud taget icke skett. En mycket stor del av dessa lån är utlämnade under åren 1940 och 1941. Denna eftersläpning i redovisningen torde i vissa fall bero på att de låneförvaltande myndigheterna icke nog energiskt bevakat kronans rätt. Såvitt revisorerna av inhämtade upplysningar kan bedöma, har dock nämnda myndigheter i allmänhet sökt tillvarata alla de möjligheter som står till buds att komma till rätta med försumliga gäldenärer. Att dessa försök likväl icke lett till åsyftat resultat har som regel sin grund däri, att vederbörande låntagares ekonomi icke ansetts medgiva återbetalning i vidare mån än som faktiskt skett.

Nu berörda förhållanden påkallar emellertid enligt revisorernas uppfattning särskilda åtgärder, syftande till en sanering av låneverksamheten. Med hänsyn till det med lånens förvaltning förenade arbetet och kostnaderna härför synes det nämligen föga rationellt att lån, vilka med all sannolikhet aldrig kommer att kunna återbetalas, skall år efter år balanseras i statsräkenskaperna. En undersökning torde därför böra vidtagas i avsikt att få klarlagt, i vilken utsträckning faktiska möjligheter till återbetalning av nu avsedda lån föreligger. Där sådana möjligheter saknas, bör vederbörande belopp efterskänkas och lånen avskrivras. Härvid må erinras om att så i betydande omfattning skett i fråga om de numera avvecklade mödrahjälplånen, vid vilkas utlämnande det sociala momentet likaledes spelade en stor roll. I den mån förutsättningar för återbetalning befinnes vara för handen, bör å andra sidan kronans rätt i lämpliga former göras gällande. Revisorerna utgår därvid från att värnpliktslån i fortsättningen icke kommer att utlämnas från fonden för låneunderstöd, så att den här ifrågasvarande verksamheten skall inom rimlig tid kunna avvecklas.

I detta sammanhang vill revisorerna även aktualisera ett spörsmål beträffande värnpliktslånen själva förvaltning. Som tidigare omnämnts har såväl 1941 som 1944 års revisorer förordat en överflyttning till riksbanken av de på länsstyrelserna härutinnan ankommande arbetsuppgifterna. Vid frågans behandling år 1945 intog emellertid statsmakterna den ståndpunkten, att på förevarande område alltjämt gällande ordning borde tills vidare bibehållas i avvaktan på återgång till fredsförhållanden. Enligt revisorernas mening måste de vid 1945 års riksdag angivna förutsättningarna för ett beslut om överflyttning av värnpliktslånen förvaltning till

riksbanken nu anses vara för handen. För en dylik åtgärd talar jämväl starka sakliga skäl. Det är sålunda här fråga om en verksamhet av utpräglat bankmässig karaktär, som icke äger något naturligt samband med länsstyrelsernas vanliga förvaltningsuppgifter. Härtill kommer att länsstyrelsernas arbetsbörda starkt ökat under senare år, medan riksbankens avdelningskontor med fördel torde kunna påtaga sig det med denna lånereelse förbundna bestyret. En motsvarande uppgift har f. ö. redan anförtrotts riksbanken med avseende på avvecklingen av vissa egnahems- och jordbrukslån. Härvidlag må jämväl erinras om riksbankens handhavande av bosättningslåneverksamheten.

Därest de äldre värnpliktslånen överföres till riksbanken, torde så böra ske även beträffande de medelst värnpliktslånefonden finansierade lånen, då ovan anförda skäl givetvis gör sig gällande med samma styrka i detta fall. Av särskild betydelse härvidlag är dessutom, att genom en dylik överflyttning själva förvaltningsförfarandet icke oväsentligt skulle kunna förenklas. F. n. är, såsom av det föregående framgår, ett flertal myndigheter inkopplade på dessa låneärenden. Försvarets socialbyrå har sålunda att bevilja lånen och föreskriva erforderliga amorteringsvillkor. På länsstyrelserna ankommer sedan att utbetala lånebeloppen, uppbära amorteringar, övervaka att låntagare fullgör sina skyldigheter samt att i övrigt förvalta lånen. Härutinnan är länsstyrelserna underställda statskontorets överinseende. Förhållandet har ytterligare komplicerats genom att understundom den totala lånesumman icke utbetalas till vederbörande låntagare utan till socialbyrån, som i sin tur portionerar ut beloppet vid olika tidpunkter. Hela denna omgång skulle självfallet upphöra, om värnpliktslånefonden ställdes under riksbankens förvaltning.

Beträffande den verksamhet i övrigt som bedrivs genom anlitan- de av medel från värnpliktslånefonden anser sig revisorerna icke böra göra något särskilt uttalande med hänsyn till att frågan härom så nyligen varit föremål för riksdagens prövning. Då emellertid, såsom tidigare lämnade uppgifter ger vid handen, det alldeles övervägande antalet lån från denna fond har karaktär av rena studielån, kan enligt revisorernas uppfattning ifrågasättas, huruvida icke i lämpligt sammanhang spörsmålet om en närmare samordning av studielåneverksamhetens olika former bör upptagas till övervägande.

Socialdepartementet.

§ 10.

Redovisningen av mödrahjälsmedel.

Enligt förordningen den 11 juni 1937, nr 339, om mödrahjälp kan kvinna, som i anledning av havandeskap eller barnsbörd är i uppenbart behov av understöd, tillerkännas hjälp av statsmedel. Mödrahjälp lämnas i den form, som för varje särskilt fall finnes lämpligast, i en eller flera poster, till ett sammanlagt värde, som fr. o. m. den 1 juli 1944 må uppgå till högst 400 eller, vid flerbörd, högst 500 kronor. Tidigare kunde mödrahjälp utgå med högst 300 kronor.

För behandling av frågor rörande mödrahjälp finnes i varje landstingsområde och stad utanför landsting en mödrahjälsnämnd. Utbetalning av mödrahjälp, som beviljats av dylik nämnd, sker genom vederbörande barnavårdsnämnd, som jämväl skall övervaka, att hjälpen kommer till användning i enlighet med givna föreskrifter.

Beträffande *redovisningen av mödrahjälsmedel* gäller följande föreskrifter.

Enligt kungörelsen den 22 oktober 1937, nr 848, med tillämpningsföreskrifter till mödrahjälsförordningen skall beslut, varigenom mödrahjälp beviljats, av mödrahjälsnämnden ofördröjligen delgivas länsstyrelsen, som har att till den barnavårdsnämnd, på vilken det ankommer att verkställa beslutet, utanordna det belopp, vartill kostnaderna för hjälpen enligt beslutet högst må uppgå.

Barnavårdsnämnd, som har att verkställa dylikt beslut, skall föra dagbok över de åtgärder, som i varje ärende av nämnden vidtages, samt de utbetalningar som göres. Dagbok skall härvid föras med särskilt upplägg för varje ärende. Barnavårdsnämndens räkenskaper rörande mödrahjälsverksamheten skall föras skilda från nämndens räkenskaper i övrigt.

Det åligger barnavårdsnämnd att årligen före den 1 april och den 1 oktober till länsstyrelsen insända utdrag av dagboken över sådana ärenden, i vilka mödrahjälsverksamheten avslutats under nästföregående kalenderhalvår.

Det åligger länsstyrelsen att granska av barnavårdsnämnd avgiven redovisning samt att, om därvid befinnes, att barnavårdsnämnden utbetalat medel i strid mot mödrahjälsnämndens beslut eller givna föreskrifter, framställa anmärkning mot redovisningen. Barnavårdsnämnd är skyldig

att på anmodan tillstålla länsstyrelsen eller mödrahjälpnsämnden utdrag ur dagboken över mödrahjälpverksamheten inom kommunen även å annan tid och i andra fall än nyss sagts.

Det ankommer sålunda på vederbörande länsstyrelse att kontrollera, dels att beviljad mödrahjälp använts på i mödrahjälpnsämnds beslut föreskrivet sätt, dels ock att barnavårdsnämnd ställer sig gällande föreskrifter angående redovisning av utbetald mödrahjälp till efterrättelse.

Frågan om barnavårdsnämndernas redovisningar av mödrahjälpmedel upptogs av 1945 års statsrevision i samband med den granskning av vissa uppgifter om mödrahjälp, som socialstyrelsen infordrat från länsstyrelsen. Revisorerna fann, att redovisningen av mödrahjälpmedlen allt fortfarande var behäftad med vissa brister.

Revisorerna framhöll, att detta förhållande bl. a. syntes bero på avsaknaden av föreskrifter angående de kommunala revisorernas ställning i fråga om granskning av mödrahjälpmedel. Revisorerna fann det uppenbart, att en effektivare kontroll över redovisningen av mödrahjälpmedlen måste anordnas. Man kom emellertid här lätt in på svårlösta spörsmål av stor principiell räckvidd. I varje fall syntes det angeläget, att de kommunala revisorernas granskning utsträcktes att omfatta även mödrahjälpmedlen.

Vid 1946 års riksdag uttalade statsutskottet (utl. nr 155 s. 32), att vad revisorerna anfört syntes vara förtjänt av uppmärksamhet. Särskilda sakkunniga (1946 års kommunallagskommitté) hade emellertid tillkallats för att verkställa viss översyn av den kommunala lagstiftningen, bl. a. den kommunala revisionen. Utskottet förutsatte, att det av revisorerna berörda spörsmålet komme att bli föremål för de sakkunnigas övervägande.

Frågan upptogs ånyo av 1946 års statsrevision (s. 68—70), som, under hänvisning till vad 1945 års revisorer anfört, underströk angelägenheten av att frågan om kontrollen över mödrahjälpmedlen bringades till en snar lösning. Bristerna i rådande kontrollsystem hade även möjliggjort tillgrepp av mödrahjälpmedel. I avvaktan på 1946 års kommunallagskommittés betänkande borde provisoriska åtgärder vidtagas. I sådant hänseende kunde ifrågasättas, om inte såsom villkor för erhållande av mödrahjälpmedel kommun borde förpliktas vidtaga anordning för betryggande kontroll över medlen.

I skrivelse till Kungl. Maj:t (nr 329) hemställde 1947 års riksdag, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om skyndsamma åtgärder i det av revisorerna angivna syftet.

Den begärda utredningen verkställdes av socialstyrelsen, som därvid utgått från att spörsmålet om möjligt borde lösas utan författningsändring. Styrelsen ämnade ånyo ge barnavårdsnämnderna anvisningar att låta den

kommunala revisionen även omfatta mödrahjälpmedel. Samtidigt skulle Svenska landskommunernas förbund och Svenska stadsförbundet enligt med styrelsen träffad överenskommelse utsända rekommendationer härom.

Riksräkenskapsverket anförde i yttrande över socialstyrelsens förslag, att riksräkenskapsverket ämnade årligen från länsstyrelserna infordra uppgift å de barnvårdsnämnder, som inte fullgjort sin redovisningsskyldighet för erhållna mödrahjälpmedel m. m. Därest uppenbara missförhållanden befunnas föreligga, hade verket för avsikt att i samråd med vederbörande länsstyrelse söka komma till rätta med desamma. Vidare komme riksräkenskapsverket att föreskriva, att länsstyrelserna fr. o. m. ingången av budgetåret 1948/49 skulle utanordna mödrahjälpmedel från särskilt förskottskonto. Härigenom skulle den fördelen ernås, att verket i länsstyrelsernas räkenskaper kunde avläsa de utestående förskottens storlek och därigenom beredas möjlighet att utöva skärpt kontroll över dessa medel.

I enlighet med sistnämnda uttalande utfärdade riksräkenskapsverket den 21 juni 1948 cirkulärskrivelse till samtliga länsstyrelser, vari de ålades att fr. o. m. budgetåret 1948/49 avföra utanordnade mödrahjälpmedel å särskilt förskottskonto i enlighet med 4 § kungörelsen 1940:695. Sedan från barnvårdsnämnd inkommen redovisning av mödrahjälpmedel granskats av länsstyrelsen, hade länsstyrelsen att i vanlig ordning ersätta de mot redovisningen svarande förskottsbeloppen.

De sålunda vidtagna åtgärderna anmäldes för riksdagen i 1949 års statsverksproposition (V. huvudtiteln, punkt 14). Tillika upplystes, att frågan om revision av kommunala organs handhavande av hjälpformer, som helt bekostades av statsmedel — främst de allmänna barnbidragen — vore föremål för övervägande i finansdepartementet.

I detta sammanhang vill revisorerna erinra om att svenska landskommunernas förbund upptog frågan om en radikal förenkling av mödrahjälpmedel i sitt utlåtande över en av 1947 års decentraliseringsutredning avgiven promemoria angående decentraliseringsfrågor inom socialstyrelsens verksamhetsområde. Förbundet framhöll, att dittills in-natura-linjen helt dominerat inom mödrahjälpmedel. Man hade därmed åsyftat att vinna kontroll över att mödrahjälpmedel verkligen skulle komma moder och barn till godo. Bl. a. hade föreskrivits, att bidrag till kostförbättring fick användas för inköp av endast vissa »godkända» varuslag. Korv och havregryn hörde t. ex. till de »förbjudna» matvarorna. Kontrollen hade drivits in absurdum.

Länsstyrelsernas granskning av barnvårdsnämndernas redovisningar måste, framhöll förbundet, vara tidsödande, och ur kommunal synvinkel tedde sig länsstyrelsernas anmärkningar som rena petitesser. Om anmärkningarna blivit färre med åren, torde detta bero på att barnvårdsnämnderna och köpmän lärt sig, huru en mödrahjälpmedelräkning borde skrivas för

att bli godkänd. På sina håll torde mödrahjälpstanvisningarna ha blivit ett slags allmänt betalningsmedel. Det vore långt ifrån säkert att familjen — ännu mindre moder och barn — fått just de persedlar, som den sedermera utfärdade räkningen angåve. De invecklade bestämmelserna om mödrahjälp framstode i egendomlig dager särskilt efter tillkomsten av de allmänna barnbidragen. Mödrahjälpn borde därför i huvudsak få utgå i form av kontanter.

I anledning av vad Svenska landskommunernas förbund sålunda uttalat, erinrade departementschefen (prop. 1949: 45, s. 11), att frågan varit föremål för uppmärksamhet vid olika tillfällen bl. a. av socialvårdskommittén (SOU 1946: 23). Då detta betänkande övervägdes inom socialdepartementet, ansåge sig departementschefen inte böra närmare ingå på frågan om naturhjälp eller kontanthjälp. Departementschefen ville dock anmärka, att det syntes som om en viss uppmjukning skulle kunna ske i nuvarande ordning och att man, särskilt i fråga om ersättning till kostförbättring, skulle kunna avstå från den detaljerade reglering av hjälpens art, som praktiserades.

Under punkt 13 i 1952 års statsverksproposition, V. huvudtiteln, har departementschefen uttalat, att de nuvarande formerna för hjälp vid havandeskap och barnsbörd inte är i alla hänseenden tillfredsställande. Den 28 december 1951 hade Kungl. Maj:t tillkallat utredningsmän för översyn av den obligatoriska sjukförsäkringen och yrkesskadeförsäkringen. Åt dessa hade uppdragits att även ompröva mödrahjälpn, den till medlemmar i erkända sjukkassor utgående moderskapshjälpn samt moderskapspenningen. Dessutom hade åt de utredningsmän, som enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 1 november 1951 tillkallats för översyn av bestämmelserna rörande den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen uppdragits att utreda möjligheten att inom denna försäkrings ram bereda yrkesarbetande kvinnor skydd mot inkomstbortfall vid barnsbörd. Nämda utredningar är ännu ej slutförda.

Kommunallagskommittén har i ett den 4 februari 1952 avgivet betänkande (SOU 1952: 14) föreslagit sådana bestämmelser, att därav framgår, att de kommunala revisorerna äga rätt att granska bl. a. de av barnavårdsnämnderna omhändertagna statliga mödrahjälpmedlen. Huruvida den statliga kontrollen över dessa medels användning bör i sin nuvarande form bibehållas vid sidan av de kommunala revisorernas granskning har kommittén inte ansett sig ha att pröva.

Revisorerna har ansett det vara av intresse att se, huru de av riksräkenskapsverket år 1948 utfärdade redovisningsföreskrifterna beträffande mödrahjälpn verkat.

Enligt länsstyrelsernas räkenskaper uppgick de på förskottskonto uppförda mödrahjälpsmedlen vid utgången av budgetåret 1948/49 till 10 253 600 kronor och vid utgången av budgetåret 1951/52 till 11 754 200 kronor. Vissa länsstyrelser redovisar ett för nästan varje budgetår ökat belopp på förskottskonto. Såsom exempel må nämnas följande länsstyrelser. Beloppen avser förskottskontonans ställning vid slutet av ettvarrt av de 4 budgetåren 1948/52:

Länsstyrelsen i Stockholms län 359 600, 444 500, 451 100 och 588 400 kronor,

länsstyrelsen i Älvsborgs län 329 900, 582 800, 634 300 och 780 300 kronor,

länsstyrelsen i Västmanlands län 185 400, 181 000, 322 400 och 430 600 kronor,

länsstyrelsen i Gävleborgs län 641 100, 724 100, 800 600 och 903 800 kronor,

länsstyrelsen i Västernorrlands län 606 000, 608 500, 580 000 och 643 200 kronor samt

länsstyrelsen i Jämtlands län 351 100, 556 100, 538 700 och 649 800 kronor.

Vidare har revisorerna från vissa länsstyrelser inhämtat uppgifter, huru stor del av de vid slutet av budgetåret 1951/52 utestående förskotten som hänförde sig till utanordningar, verkställda under ettvarrt av budgetåren 1948/52. Här må nämnas följande länsstyrelser.

Myndighet	Utestående förskott den 30 juni 1952	Därav från budgetåret			
		1948/49	1949/50	1950/51	1951/52
Överståthållarämbetet	515 585	858	2 816	25 646	486 265
Länsstyrelsen i					
Östergötlands län	241 720	—	—	15 774	225 946
Malmöhus »	575 382	—	750	79 376	495 256
Hallands »	84 790	—	200	2 749	81 841
Gbgs o. Bohus »	442 048	—	1 442	42 646	397 960
Älvsborgs »	780 291	182	7 178	264 510	508 421
Värmlands »	767 661	—	92 599	350 065	324 997
Västmanlands »	430 617	10 348	153 400	141 668	125 201
Gävleborgs »	903 790	—	43 591	440 545	419 654
Jämtlands »	649 774	—	25 330	293 713	330 731
Västerbottens »	1 711 170	38 757	526 140	639 198	507 075
Norrbottnens »	563 339	—	255	50 058	513 026

Av uppställningen framgår, att det länsstyrelserna sinsemellan föreligger stora olikheter i fråga om eftersläpning av förskottsredovisningen. Vissa länsstyrelser har endast obetydliga förskott kvarstående från budgetåren 1948/50, medan eftersläpningen för andra länsstyrelser är påfallande stor.

Revisorernas uttalande. Anslaget till mödrahjälp uppgick budgetåret 1951/52 till 11 000 000 kronor och anslagsbelastningen till 7 911 000 kronor. Av den lämnade redogörelsen framgår, att av barnavårdsnämnderna oredovisade mödrahjälpmedel utestår till betydande belopp. Den 30 juni 1949 utestod sammanlagt i avrundat tal 10 250 000 kronor och den 30 juni 1952 11 750 000 kronor. Det kan inte anses tillfredsställande, att de oredovisade beloppen uppgår till så betydande summor och till och med överstiger det anvisade anslaget. Med hänsyn till att redovisning skall äga rum halvårsvis i efterskott borde man i stället ha kunnat förvänta, att de oredovisade beloppen varit betydligt lägre.

Av de oredovisade beloppen borde visserligen huvudparten hänföra sig till utbetalningar under budgetåret 1951/52, men såvitt en av revisorerna gjord stickprovsundersökning utvisar, hänför sig betydande belopp även till utanordningar verkställda under budgetåren 1948/51. Dessa eftersläpningar fördelar sig såsom framgår av den upprättade tabellen mycket ojämnt mellan länsstyrelserna. Fastän en mindre eftersläpning kunde vara förklarlig, har vissa länsstyrelser nästan fullständigt kunnat redovisa de äldre förskotten. Desto mera anmärkningsvärd synes storleken av oredovisade belopp hos andra länsstyrelser.

Revisorerna vill i anledning härav understryka vikten av att länsstyrelserna tillser, att till barnavårdsnämnderna utbetalade mödrahjälpmedel redovisas inom föreskrivna tider, särskilt som slutredovisningen blir svårare att fullgöra ju äldre förskotten blir.

Revisorerna vill i detta sammanhang även framhålla, att den nuvarande formen för mödrahjälp, där i besluten angives, för vilka olika huvudsakliga ändamål hjälpen är avsedd, medför vissa svårigheter ur redovisningssynpunkt. Vid 1949 års riksdag anförde departementschefen (prop. nr 45, s. 11) härom, att det syntes som om en viss uppmjukning skulle kunna ske i nuvarande ordning och att man, särskilt i fråga om ersättning till kostförbättring, skulle kunna avstå från den detaljerade reglering av hjälpens art, som praktiserades. Revisorerna vill understryka önskvärldheten av att mödrahjälpens, i den mån så lämpligen kan ske, utgår som kontant bidrag. Revisorerna förutsätter, att de berörda frågorna beaktas vid den nu pågående utredningen om bidrag från det allmänna vid barnsbörd.

§ 11.

Ersättningar av underhållsskyldiga för utgivna bidragsförskott.

Bestämmelser om förskottering av underhållsbidrag till barn infördes första gången genom lag den 18 juni 1937, vilken lag ersatts av nu gällande

lag den 11 juni 1943 om förskottering av underhållsbidrag till barn. Genom beslut vid 1947 års riksdag genomfördes vissa ändringar av stor saklig betydelse bl. a. i syfte att samordna bidragsförskotten med de allmänna och särskilda barnbidragen. Ändringarna innebar även väsentliga förenklingar så till vida som bidragsförskottets belopp gjordes oberoende av såväl barnantalet i familjen som bostadsorten (ortsgruppen). Vidare borttogs den tidigare föreskrivna inkomstprövningen av bidragsförskotten efter moderns inkomster. Ändringarna innebar en avsevärd utvidgning av lagens tillämpningsområde.

Möjligheten att utfå bidragsförskott innebär, att det allmänna i viss omfattning åtagit sig att garantera, att barnen kommer i åtnjutande av de underhållsbidrag, som deras fäder enligt lag är skyldiga att utgiva men som dessa av någon anledning försummat betala. Fäderna blir emellertid inte härigenom befriade från sin underhållsskyldighet, utan det allmänna har rätt att av dem återkräva det förskottrade beloppet. För rätten till bidragsförskott förutsättes därför nödvändigt, att underhållsskyldigheten blivit fastställd i vederbörlig ordning. Detta kan ske antingen genom domstols beslut eller genom avtal.

Det är två kategorier av barn, som kan komma i fråga till bidragsförskott, nämligen dels barn utom äktenskapet och dels barn i äktenskap, vilkas föräldrar är skilda eller eljest på grund av söndring lever åtskilda. I båda fallen förutsättes, att den rättsliga vårdnaden om barnet tillkommer modern eller särskilt förordnad förmyndare. I fråga om barn i äktenskap fordras sålunda beslut om överflyttning av vårdnaden. Detta sker vanligen i samband med dom å hemskillnad eller äktenskapsskillnad, men det kan även meddelas särskilt.

Beträffande båda kategorierna gäller, att domstols beslut, varigenom fadern ålagts underhållsskyldighet, kan läggas till grund för beviljande av bidragsförskott, vare sig det gäller ett interimistiskt eller ett slutligt beslut. Inte heller kräves, att beslutet vunnit laga kraft. Blott om domstolen gjort förbehåll om att beslutet inte får verkställas innan det vunnit laga kraft eller om högre instans, dit beslutet överklagats, givit motsvarande förordnande, kan bidragsförskott ej beviljas, eftersom bidraget i sådant fall inte kan anses förfallet till betalning.

I fråga om avtal om underhållsskyldighet, som kan läggas till grund för bidragsförskott, föreskrives endast att det skall vara skriftligt och bevittnat av två personer. Avtal, som träffas i samband med hemskillnad eller äktenskapsskillnad, behöver inte vara fastställt av rätten.

Även om föräldrarna sammanbor utan att vara gifta, är möjligheten att få bidragsförskott enligt en särskild bestämmelse utesluten. I detta fall antages, att fadern fullgör sin underhållsskyldighet mot barnet genom att han svarar för hela familjens uppehälle. I dylikt fall kommer det ju inte

heller i fråga att erlægga kontant underhållsbidrag. Såsom skäl för att bidragsförskott inte skall utgå, då föräldrarna sammanbor, har även anförts att man eljest skulle gynna de fria förbindelserna och eventuellt kunna motverka, att barnen legitimeras genom att föräldrarna ingår äktenskap. Bestämmelsen har därför utformats så, att bidragsförskott är uteslutet, då föräldrarna sammanbor, även om barnet inte skulle bo hos föräldrarna utan t. ex. vara utackorderat i fosterhem.

Om fadern har den rättsliga vårdnaden om barnet (t. ex. efter moderns död) men barnet vistas hos annan och fadern åtagit sig att betala fosterlega eller dylik ersättning, kan inte heller denna skyldighet läggas till grund för beviljandet av bidragsförskott. Det gäller nämligen i sådana fall inte underhållsbidrag i egentlig mening.

Enligt lagen den 11 juni 1920 om makes underhållsskyldighet mot andra makens barn är styvfadern underhållsskyldig gentemot hustruns barn i tidigare gifte eller barn utom äktenskapet, som hon har under sin vårdnad. Denna skyldighet utesluter emellertid ej den underhållsskyldighet, som åvilar barnets verkliga fader. Om makarna blivit hemskilda eller eljest lever åtskilda på grund av söndring, kan styvfadern i dylikt fall bliva skyldig att utgiva underhållsbidrag till hustruns barn, däremot inte efter äktenskapskillnad, ty i och med äktenskapets upplösning upphör den ifrågavarande underhållsskyldigheten. Styvfaderns underhållsskyldighet kan emellertid inte läggas till grund för beviljande av bidragsförskott enligt den nu gällande lagen. Intill den 1 januari 1948 kunde så ske, om barnets verkliga fader avlidit, men denna möjlighet har nu borttagits. I stället finnes i dylikt fall möjlighet att erhålla särskilt barnbidrag.

Barnbidragsförskott utgår fr. o. m. den 1 juli 1952 med högst 324 kronor (tidigare 250 kronor) för år, dock högst det belopp, vartill det fastställda underhållsbidraget uppgår. Bidragsförskottet kan vidare ej utgå för längre tid än t. o. m. dagen före den, då barnet fyller 16 år. Såsom redan inledningsvis nämnts, utgår bidragsförskottet numera oberoende av moderns och barnets ekonomiska förhållanden. Tidigare skedde en reducering efter moderns och barnets inkomster enligt liknande grunder som för de särskilda barnbidragen. Under förutsättning att båda föräldrarna åtnjuter ungefär lika goda ekonomiska villkor torde man emellertid kunna räkna med att bidragsförskottet i de fall, då en inkomstprövning kunde bliva av betydelse, skulle kunna återkrävas av fadern. Inkomstprövningen skulle därför få större ekonomisk betydelse för det allmänna endast i de fall, då modern har avsevärt bättre ekonomi än fadern. Under sådana förhållanden har man numera inte ansett det nödvändigt att för dessa tämligen sällsynta fall bibehålla den ganska tungrodda och arbetskrävande inkomstprövningen. Bidragsförskott kan, liksom särskilt barnbidrag, kompletteras med kommunalt tillskott.

Ansökan om bidragsförskott skall prövas och beviljas av barnavårdsnämnden i den kommun, där barnets moder är mantalsskriven vid den tidpunkt, då förskottet sökes. Bidragsförskott beviljas för tiden fr. o. m. den månad, under vilken förskottet söks, t. o. m. utgången av det statliga budgetår, som löper vid förskottets beviljande, allt under förutsättning, att rätten till förskott ej skall upphöra tidigare. Om den underhållsskyldige häftar i skuld för tidigare förfallet bidragsförskott, utgår förskott även för tid, varå sådant bidrag belöper, dock längst fr. o. m. andra månaden före den, under vilken förskottet söks. Den underhållsskyldige har att, så länge bidragsförskott utgår, till barnavårdsnämnden erlagga å förskottet belöpande andel av underhållsbidragen, allteftersom dessa förfaller till betalning.

Av bidragsförskottets natur av förskott å oguldet underhållsbidrag följer, att barnavårdsnämnden har rätt att återkräva utbetalat belopp av den underhållsskyldige fadern. På grund härav skall nämnden, så snart bidragsförskottet beviljats, om hans postadress är känd eller kan utrönas, genom rekommenderat brev eller på annat sätt bevisligen tillstålla honom meddelande om beslutet. För utbetalat bidragsförskott inträder barnavårdsnämnden till alla delar i moderns rätt mot den underhållsskyldige. Nämnden har sålunda även rätt att begära införsel samt är över huvud skyldig att utan dröjsmål vidtaga erforderliga åtgärder för att indriva beloppet hos den underhållsskyldige. Om särskilt ömmande omständigheter föreligger kan emellertid länsstyrelsen på framställning av barnavårdsnämnden eller den underhållsskyldige medgiva, att återkravsrätten eftergives. I samband med vissa indrivningsåtgärder bör nämnden även giva modern eller barnavårdsmannen tillfälle att utkräva den del av underhållsbidraget, som inte täckes av förskottet.

Kostnaderna för bidragsförskotten skall, i den mån ersättning ej kunnat uttagas av den underhållsskyldige, till tre fjärdedelar bestridas av statsverket och till en fjärdedel av den kommun, vars barnavårdsnämnd beviljat förskottet. Härom får barnavårdsnämnden göra ansökan hos länsstyrelsen i ett sammanhang för alla bidragsförskott, som utbetalas för ett visst budgetår. Länsstyrelsen har därvid att kontrollera, att de i lagen stadgade förutsättningarna för utgivande av bidragsförskott förelegat samt att barnavårdsnämnden fullgjort vad på nämnden ankommit för att av den underhållsskyldige återkräva förskottet bidrag.

Har barnavårdsnämnden, efter det nämnden sökt gottgörelse av statsverket för visst bidragsförskott, av den underhållsskyldige uppburit ersättning för förskottet, åligger det nämnden att i samband med den ansökning om gottgörelse för utgivna bidragsförskott, som näst därefter göres, till statsverket redovisa tre fjärdedelar av den uppburna ersättningen, dock högst vad nämnden uppburit i gottgörelse av statsverket för förskottet.

Statsverkets kostnader för bidragsförskottsverksamheten har under budgetåret 1951/52 uppgått till 3 476 000 kronor.

Vissa uppgifter om bidragsförskottsverksamhetens omfattning åren 1940, 1943 och 1946—50 lämnas i efterföljande tablå.

Tabell 1.

År	Landsbygden			Städerna			Hela riket		
	Antal mödrar med bidragsförskott	Antal barn med bidragsförskott	Utbetalade bidragsförskott, kr.	Antal mödrar med bidragsförskott	Antal barn med bidragsförskott	Utbetalade bidragsförskott, kr.	Antal mödrar med bidragsförskott	Antal barn med bidragsförskott	Utbetalade bidragsförskott, kr.
1940	14 207	16 248	2 997 085	10 702	13 457	2 732 180	24 909	29 705	5 729 265
1943	11 837	14 771	2 516 548	9 317	11 910	2 327 232	21 154	26 681	4 843 870
1946	10 300	11 939	2 248 959	9 866	12 671	2 611 890	20 166	24 610	4 860 849
1947	9 584	11 256	2 142 958	11 188	14 123	2 778 672	20 772	25 379	4 921 630
1948	12 088	14 013	2 721 956	16 044	20 308	3 641 619	28 132	34 321	6 363 575
1949	13 204	15 362	2 979 428	17 380	21 552	4 169 399	30 584	36 914	7 148 827
1950	13 014	15 253	3 035 840	18 487	23 067	4 571 690	31 501	38 320	7 607 530

Antalet barn, som under år 1950 åtnjöt bidragsförskott, var 4 procent högre än under år 1949. Det utbetalade beloppet hade, som av tablån framgår, samma tid stigit från 7,15 till 7,60 miljoner kronor, innebärande en ökning av bidragsförskottens belopp med ca 6 procent. Från 1943 till 1950 har utbetalningarna för bidragsförskott stigit från 4,84 till 7,60 miljoner kronor eller med 60 procent.

Tabell 2.

År	Landsbygden				Städerna				Hela riket			
	Fäder, som ersatt bidragsförskott		Återbetalat belopp		Fäder, som ersatt bidragsförskott		Återbetalat belopp		Fäder, som ersatt bidragsförskott		Återbetalat belopp	
	Antal	i % av ers.-skyld. fäder v. årets slut	Kr.	i % av utbet. belopp	Antal	i % av ers.-skyld. fäder v. årets slut	Kr.	i % av utbet. belopp	Antal	i % av ers.-skyld. fäder v. årets slut	Kr.	i % av utbet. belopp
1940	6 095	—	726 584	24	5 726	—	799 204	29	11 821	—	1 525 788	27
1943	6 240	—	901 780	36	6 406	—	1 093 483	47	12 646	—	1 995 263	41
1946	5 602	58	912 397	41	7 257	50	1 116 398	43	12 859	53	2 028 795	42
1947	5 238	54	884 281	41	7 516	50	1 170 693	42	12 754	51	2 054 974	42
1948	6 333	54	1 025 235	38	10 456	48	1 419 628	39	16 789	50	2 444 863	38
1949	7 845	60	1 133 919	38	11 366	50	1 643 940	39	19 211	53	2 777 859	39
1950	7 826	59	1 123 810	37	12 504	50	1 861 557	41	20 330	53	2 985 367	39

Med hänsyn till de betydande belopp, som numera utbetalas för bidragsförskott, har revisorerna funnit det vara av särskilt intresse att närmare klarlägga, i vilken omfattning de förskotterade beloppen ersättes genom inbetalningar från de underhållsskyldiga fäderna. I sådant syfte har i vidstående tablå sammanställts uppgifter, som för vart och ett av i tabell 1 angivna år utvisar dels det antal underhållsskyldiga, som ersatt bidragsförskott, dels ock det återbetalade beloppet. Det må framhållas, att de givna uppgifterna även innefattar fall, där bidragsförskott endast delvis ersatts.

Som av tabellen framgår har under år 1950 20 330 fäder eller något mer än hälften av antalet ersättningsskyldiga fäder vid 1950 års slut helt eller delvis återbetalat bidragsförskottet. Hela antalet för bidragsförskott ersättningsskyldiga fäder uppgick vid 1950 års slut till 38 204. En närmare undersökning visar, att av dessa 3 792 eller sålunda ca 10 procent inte anträffats någon gång under året. Av tablån framgår vidare, att det återbetalade beloppet under år 1950 utgjorde 2,99 miljoner kronor eller 7 procent mer än närmast föregående år. Då det totalt utbetalade beloppet för bidragsförskott uppgick till 7,60 miljoner kronor, stannade sålunda år 1949 ca 4,6 miljoner kronor å det allmänna. I förhållande till det utbetalade beloppet utgjorde återbetalningarna år 1950 endast 39 procent. Som av tablån framgår har återbetalningsfrekvensen under de senare åren visat en tendens att sjunka. Under åren 1943, 1946 och 1947 ersattes sålunda 41 och 42 procent av de utbetalade beloppen, medan under 1948 endast 38 procent återbetalades. I allmänhet synes det förhållandet föreligga, att på landsbygden antalet fäder, som fullgör betalningsskyldigheten, är, relativt sett, större än i städerna, medan i fråga om det ersatta beloppet städerna uppvisar procentuellt bättre resultat än landsbygden.

Med hänsyn till den under senare år ringa återbetalningsfrekvensen har revisorerna ansett det vara av intresse att närmare klarlägga återbetalningarnas fördelning på de olika länen. I sådant syfte har revisorerna i efterföljande tablå sammanställt uppgifter, vilka för varje län utvisar de belopp, som — med fördelning på landsbygd och städer — under år 1950 återbetalats av bidragsförskotten ävensom antalet underhållsskyldiga, vilka under året helt eller delvis ersatt förskotten. De sålunda redovisade uppgifterna ger visserligen inte direkt upplysning om hur stor del av de under ett visst år utgivna förskotten, som återbetalats, då de under samma år influtna ersättningsbeloppen till viss del även avser förskott, utgivna under tidigare år. Då dessa i stort sett torde fluktuera lika mycket år från år, utjämnas desamma emellertid i beräkningarna.

L ä n	Landsbygden				Städerna				Hela riket			
	Fäder, som ersatt bidragsförskott		Återbetalat belopp		Fäder, som ersatt bidragsförskott		Återbetalat belopp		Fäder, som ersatt bidragsförskott		Återbetalat belopp	
	Antal	i % av ers.-skyldiga fäder v. årets slut	Kronor	i % av utbetalt belopp	Antal	i % av ers.-skyldiga fäder v. årets slut	Kronor	i % av utbetalt belopp	Antal	i % av ers.-skyldiga fäder v. årets slut	Kronor	i % av utbetalt belopp
Stockholms stad	—	—	—	—	3 471	32,3	620 243	44,6	3 471	32,3	620 243	44,6
Stockholms län	504	55,3	61 995	34,2	549	43,8	86 462	38,8	1 053	48,6	148 457	36,8
Uppsala »	129	54,9	14 197	28,1	192	52,9	30 407	33,4	321	53,7	44 604	31,5
Södermanlands »	148	41,8	17 759	26,0	283	39,8	41 869	39,5	431	40,5	59 628	34,2
Östergötlands »	204	43,4	29 208	29,5	597	55,8	49 680	22,7	801	52,0	78 888	24,8
Jönköpings »	125	47,0	16 675	29,2	194	58,6	33 712	43,5	319	53,4	50 387	37,4
Kronobergs »	100	37,7	16 115	26,3	85	90,4	12 915	51,1	185	51,5	29 030	33,5
Kalmar »	263	64,5	36 704	34,6	200	52,5	39 563	52,5	463	58,7	76 267	42,0
Gotlands »	74	43,8	11 035	28,7	87	75,7	8 250	31,2	161	56,7	19 285	29,7
Blekinge »	286	54,2	40 603	42,5	180	29,1	24 203	41,4	466	40,7	64 806	42,1
Kristianstads »	368	57,5	53 754	36,6	143	102,1	17 843	38,3	511	65,5	71 597	37,0
Malmöhus »	368	68,4	49 699	40,2	2 090	84,5	276 178	47,8	2 458	81,7	325 877	46,4
Hallands »	91	51,7	16 016	39,5	195	105,4	20 097	35,0	286	79,2	36 113	36,8
Gbgs och Bohus »	170	57,6	25 799	34,8	1 675	73,6	272 252	38,3	1 845	71,7	298 051	38,0
Älvsborgs »	231	46,6	34 441	32,9	301	61,2	36 310	31,9	532	53,8	70 751	32,4
Skaraborgs »	133	43,9	20 985	30,0	136	70,5	16 014	31,8	269	54,2	36 999	30,7
Värmlands »	502	66,5	70 994	37,9	272	78,4	47 565	50,6	774	70,2	118 559	42,1
Örebro »	235	52,3	27 879	32,5	321	59,7	45 840	37,6	556	56,3	73 719	35,5
Västmanlands »	194	56,7	27 108	35,8	322	58,1	29 519	24,1	516	57,6	56 627	28,6
Kopparbergs »	521	65,5	68 367	34,5	164	68,0	20 973	33,2	685	66,1	89 340	34,2
Gävleborgs »	902	73,8	132 466	44,0	343	57,7	43 527	45,2	1 245	68,5	175 993	44,3
Västernorrlands »	739	58,4	120 061	42,4	340	59,2	41 496	41,4	1 079	58,7	161 557	42,1
Jämtlands »	611	64,2	89 208	39,1	102	61,4	17 621	34,5	713	63,8	106 829	38,3
Västerbottens »	441	58,1	63 327	38,6	61	62,2	8 146	28,0	502	58,6	71 473	37,0
Norrbottnens »	487	63,1	79 415	40,6	201	71,3	20 872	47,1	688	65,3	100 287	41,8
Hela riket	7 826	58,5	1 123 810	37,0	12 504	50,3	1 861 557	40,7	20 330	53,2	2 985 367	39,2

Som av den föregående sammanställningen framgår varierar återbetalningsfrekvensen avsevärt de olika länen emellan. I avseende å det återbetalade beloppet uppvisas det bästa resultatet av Malmöhus län, Stockholms stad, Gävleborgs, Värmlands, Blekinge, Västernorrlands och Kalmar län, där respektive 46,4, 44,6, 44,3, 42,1, 42,1, 42,1 samt 42,0 procent av de utgivna bidragsförskotten ersattes. I Östergötlands, Västmanlands, Gotlands och Skaraborgs län återbetalades däremot endast respektive 24,8, 28,6, 29,7 och 30,7 procent av förskotten. Bedömes återbetalningsresultatet i stället med hänsyn till det antal underhållsskyldiga fäder, som helt eller delvis återbetalat bidragsförskott, visar sig att i Malmöhus, Hallands, Göteborgs och Bohus samt Värmlands län respektive 81,7, 79,2, 71,7 och 70,2 procent av de underhållsskyldiga fäderna verkställt inbetalningar, medan i Stockholms stad endast 32,3 procent fullgjort återbetalningsskyldigheten.

Den del av förskotten, som inte återbetalas, stannar som ovan framhållits på det allmänna. Revisorerna har med hänsyn härtill även verkställt beräkningar, som utvisar i vilken utsträckning staten och kommunerna kommit att med hänsyn till av underhållsskyldiga gjorda inbetalningar slutligt bestrida utgifterna för bidragsförskotten. Uppgifter härom redovisas

L ä n	Antal barn med bidragsförskott	Av barnavårdsnämnderna utgivna bidragsförskott kr.	Av underhållsskyldiga ersatta bel. i % av utgivna bidragsförskott	Statsbidrag i % av utgivna bidragsförskott	Kommunernas bidrag i % av utgivna bidragsförskott
Stockholms stad	6 535	1 390 960	44,6	41,6	13,8
Stockholms län	1 991	403 722	36,8	47,4	15,8
Uppsala »	720	141 427	31,5	51,4	17,1
Södermanlands »	890	174 445	34,2	49,4	16,4
Östergötlands »	2 163	317 504	24,8	56,4	18,8
Jönköpings »	718	134 596	37,4	47,0	15,6
Kronobergs »	418	86 650	33,5	49,9	16,6
Kalmar »	903	181 471	42,0	43,5	14,5
Gotlands »	329	64 840	29,7	52,8	17,5
Blekinge »	783	154 027	42,1	43,5	14,4
Kristianstads »	1 028	193 632	37,0	47,3	15,7
Malmöhus »	3 424	701 603	46,4	40,2	13,4
Hallands »	482	98 001	36,8	47,4	15,8
Gbgs o. Bohus »	3 806	784 337	38,0	46,5	15,5
Älvsborgs »	1 315	218 541	32,4	50,7	16,9
Skaraborgs »	630	120 362	30,7	52,0	17,3
Värmlands »	1 403	281 470	42,1	43,5	14,4
Örebro »	1 082	207 948	35,5	48,3	16,2
Västmanlands »	1 010	198 235	28,6	53,6	17,8
Kopparbergs »	1 297	261 374	34,2	49,4	16,4
Gävleborgs »	1 914	397 168	44,3	41,8	13,9
Västernorrlands »	1 944	383 420	42,1	43,5	14,4
Jämtlands »	1 282	279 032	38,3	46,3	15,4
Västerbottens »	1 003	192 983	37,0	47,3	15,7
Norrbottens »	1 250	239 782	41,8	43,6	14,6
Hela riket	38 320	7 607 530	39,2	45,6	15,2

i omstående tabell. Av tabellen kan sålunda utläsas, hur stor procentuell andel som respektive de underhållsskyldiga, stat och kommun, slutligt får bära av de av barnavårdsnämnderna under år 1950 utbetalade bidragsförskotten.

Förskottering av underhållsbidrag till barn innebär, som ovan framhållits, att det allmänna helt eller delvis utbetalar det bidrag, som försörjningspliktig fader underlåter att erlægga till barn utom äktenskap eller barn i söndrade eller upplösta äktenskap. Den underhållspliktige blir därvid skyldig att återbetala det förskottrade beloppet. Bidraget skall inbetalas till barnavårdsnämnden. Om den underhållsskyldige ej efter förmåga frivilligt fullgör den honom åvilande betalningsskyldigheten, åligger det barnavårdsnämnden att utan dröjsmål vidtaga erforderliga åtgärder för fordringens indrivande. Bestämmelser härom är intagna i 17 § bidragsförskottslagen.

Revisorerna vill i det följande lämna en närmare redogörelse för de medel, som f. n. står till barnavårdsnämndernas förfogande i deras återkravsverksamhet.

Skulle den underhållsskyldiges vistelseort ej vara känd eller utan alltför omfattande åtgärder kunna utrönas, kan barnavårdsnämnden anhålla om efterforskning av den underhållspliktige hos polismyndighet. Såväl barnavårdsman som barnavårdsnämnd har rätt att utan kostnad anlita polismyndighet för underhållsskyldigs efterforskande och hörande. Framställning härom skall ställas till polismyndigheten i det distrikt, där vederbörande sannolikt uppehåller sig. Skulle efterforskningen inte leda till resultat, kan vederbörande efterlysas genom socialstyrelsen. Förfarandet regleras genom kungörelsen den 12 juni 1942 om efterlysning av vissa underhållsskyldiga. Efterlysning innebär, att vederbörandes namn, sedan socialstyrelsen fattat beslut om att efterlysning i det begärda fallet skall ske, intages i den spärrlista, som av statens kriminaltekniska anstalt varje månad sändes ut till polismyndigheterna i landet. Polismyndighet har åläggande att efterspana de sålunda efterlysta inom sitt distrikt. Härigenom sker efterspaning av vederbörande över hela landet. Så snart någon i spärrlistan upptagen person anträffas, underrättar polismyndigheten omedelbart per telefon socialstyrelsen härom. Styrelsen meddelar i sin tur sökanden om resultatet. Förutsättning för efterlysning är, att vederbörande ej fullgjort lagstadgad underhållsplikt, som ålagts honom genom dom, avtal eller myndighets beslut, och att hans vistelseort är obekant. Såväl barnavårdsnämnd som barnavårdsman är behörig underteckna ansökan. Särskilda blanketter härför finnes. Intyg från polismyndighet i den ort, där den underhållsskyldige senast har vistats, skall biläggas jämte avskrift av avtal eller dom samt åldersbetyg för vederbörande.

Så snart den efterlyste anträffas, hålles förhör med honom rörande hans

ekonomiska förhållanden. Avlysning sker därefter. Avlysning sker även då underhållsskyldigheten upphört samt då en underhållsskyldig varit efterlyst i tre år utan att uppgift om hans vistelseort inkommit.

Om bidraget inte frivilligt inbetalas, kan i första hand undersökas, huruvida införsel i avlöning kan erhållas. Införsel är ett exekutivt förfarande, som innebär att den som utbetalar avlöning ålägges att varje avlöningsdag innehålla visst belopp och överlämna detta till utmätningsmannen, som i sin tur redovisar beloppet till den som ansökt om införseln. Denna exekutionsform, som ofta ger resultat även i fall, där t. ex. utmätningsförsök skulle vara resultatlösa, är tillgänglig endast för fordringar på grund av familjerättsliga underhållsbidrag samt för skattefordringar. På grund härav och då införsel kan meddelas för såväl visst förfallet belopp som framdeles förfallande underhållsbidrag, är i allmänhet detta förfarande förmånligare för sökanden än anlitaandet av andra tvångsmedel.

Till avlöning, i vilken införsel kan erhållas, räknas i regel också provisioner av olika slag, t. ex. sådan provision, som agenter eller handelsresande uppbär av sina uppdragsgivare.

Införsel för underhållsbidrag äger företräde inte blott vid konkurrens med införsel för skatt utan också vid konkurrens med löneavdrag enligt uppborrdsförordningen (källskatt). Den del av lönen, som överstiger existensminimum, skall sålunda tagas i anspråk i första hand för underhållsbidraget, i andra hand för löneavdraget för de löpande skatterna och i tredje hand för eventuell införsel för äldre skatter. Detta innebär, att det belopp, som förbehålles gäldenären, skall fastställas utan hänsyn till skatteuppbördsförfarandet.

Det åligger arbetsgivaren eller den, som utbetalar pensionen eller livräntan, att regelbundet göra avdrag på vederbörandes inkomst i enlighet med beslutet och sända beloppet till utmätningsmannen. Denne redovisar i sin tur varje månad eller vecka till den som begärt införseln. Införsel erhålles utan någon kostnad för sökanden. Utmätningsmannen är skyldig underrätta sökanden om att införsel beviljats och om att tidigare beslut om införsel jämkats eller upphävts.

Om den underhållsskyldige har för avsikt att flytta till utlandet utan att göra rätt för sig, finnes möjlighet att få avflyttningsförbud för honom.

I vissa fall leder tvångsåtgärder i form av införsel, utmätning etc. inte till något resultat trots att det är uppenbart, att den underhållspliktige har förmåga att erlægga underhållsbidrag eller del därav. Det kan vara fråga om en person, som ofta byter arbetsgivare och flackar från ort till annan och sällan kan nås av införselåtgärd, eller en underhållspliktig, som är

anställd hos nära anhörig och gör gällande, att han för sitt arbete endast uppbär fritt vivre och en mindre kontant ersättning i form av fickpengar. I sådana fall har barnavårdsnämnden ett annat tvångsmedel till sitt förfo- gande, nämligen arbetsföreläggande.

Slutligen skall i detta sammanhang erinras om att socialstyrelsen i mars 1949 tillställt barnavårdsnämnderna närmare anvisningar rörande riktlin- jerna för återkravsverksamhetens bedrivande med en synnerligen uttöm- mande redogörelse för det praktiska tillvägagångssättet vid utnyttjande av de tvångsmedel, som står nämnderna till buds.

Revisorernas uttalande. Genom den förskottering av underhållsbidrag till barn, vartill möjlighet beretts första gången genom 1937 års och senast genom 1947 års lagstiftning i ämnet, har det allmänna i viss omfattning ställt sig som garant för att sådant bidrag, som försörjningspliktig fader underlåter att erlagga till barn utom äktenskap eller barn i söndrade eller upplösta äktenskap, helt eller delvis utbetalas till barnet. Förskottsformen innebär, att de försörjningspliktiga inte därigenom befrias från sin legala underhållsskyldighet. Det allmänna har därför rätt att av dem återkräva det förskottade beloppet. Det ankommer på vederbörande barnavårds- nämnd därvid att — i den mån den underhållsskyldige inte efter förmåga frivilligt fullgör den honom åvilande betalningsskyldigheten — utan dröjs- mål vidtaga erforderliga åtgärder för fordringens indrivande.

Som av den lämnade redogörelsen framgår har det allmänna haft att i stigande omfattning bestrida utgifter för bidragsförskott. Under tioårs- perioden 1940/50 har sålunda det av barnavårdsnämnderna totalt utbeta- lade beloppet för bidragsförskott vuxit från 5 729 000 kronor till 7 607 000 kronor. Den av 1952 års riksdag beslutade höjningen av bidragsförskottets belopp kommer att ytterligare öka kostnaderna. Under samma tid har an- talet barn med bidragsförskott ökat från 29 700 till 38 300.

Med hänsyn till de betydande belopp, som sålunda numera utbetalas för bidragsförskott, har revisorerna i detta sammanhang ansett det vara av särskilt intresse att närmare klarlägga den omfattning, i vilken de av barna- vårdsnämnderna utgivna bidragsförskotten återbetalas av de underhålls- skyldiga fäderna. Av den utredning revisorerna verkställt i frågan fram- går, att bidragsförskotten inte ersättes i tillfredsställande omfattning. Det under år 1950 återbetalade beloppet uppgick sålunda till ca 2,98 miljoner kronor eller ungefär 40 procent av under året utgivna bidragsförskott. På stat och kommun stannade respektive 45 och 15 procent av förskotten. Vidare kan konstateras, att återbetalningsfrekvensen under senare år ten- derat att sjunka. Under åren 1943—1947 ersattes sålunda 41 à 42 procent av förskotten, medan år 1948 endast 38 procent och 1950 39 procent åter- betalades.

Med hänsyn till den särskilt under senare år ringa återbetalningsfrekvensen har revisorerna även ansett sig böra klarlägga återbetalningarnas närmare fördelning på de olika länen. En sådan undersökning utvisar en högst påfallande ojämnhet i avseende å återbetalningsfrekvensen inom olika län. De ersatta beloppen varierar sålunda, ställda i relation till de utgivna förskotten, mellan högst 46,4 procent i Malmöhus län och lägst 24,8 procent i Östergötlands län. Bedömes däremot återbetalningsfrekvensen ur synpunkten av det antal underhållsskyldiga, som helt eller delvis ersatt bidragsförskott, uppvisas en spridning mellan högst 81,7 procent i Malmöhus län och lägst 32,3 procent i Stockholms stad.

Då med hänsyn till statsbidragsbestämmelsernas konstruktion det allmännas nettokostnader för bidragsförskottsverksamheten står i direkt relation till det belopp, som kan uttagas av de underhållsskyldiga, är det självfallet ur statsverkets synpunkt av största betydelse, att de försörjningsskyldigas bidragsförmåga till alla delar utnyttjas. Frågan om ersättningsarnas utkrävande har därjämte fått särskild aktualitet genom den utsträckning av bidragsförskottslagens tillämplighetsområde, som blivit en följd av 1947 års författningsändringar. Självfallet bör vid bedömande av återbetalningsfrekvensen inte bortses från att bland de underhållsskyldiga alltid i viss utsträckning befinner sig personer, som på grund av verklig och varaktig oförmåga att fullgöra underhållsskyldigheten inte kan återbetala bidragsförskottet, t. ex. på anstalt omhändertagna eller på sjukhus eller vårdanstalt placerade underhållspliktiga. Även med beaktande av sådana förhållanden framstår dock de redovisade ersättningsbeloppen — inte minst i betraktande av de synnerligen gynnsamma arbetsmarknadsförhållanden, som varit rådande — såsom anmärkningsvärt låga. Ett bättre utnyttjande av de försörjningspliktigas bidragsförmåga synes därför revisorerna både möjligt och i hög grad påkallat. Av vikt är därför att den av barnavårdsnämnderna bedrivna återkravsverksamheten inte eftersättes utan upprätthålles i all den utsträckning som kan befinnas erforderlig för tillvaratagande av tillgängliga indrivningsmöjligheter och för säkerställande av ett tillfredsställande indrivningsresultat.

Ett effektivt ianspråktagande av de underhållsskyldigas bidragsförmåga är emellertid av vikt inte blott ekonomiskt utan även av rent sociala skäl. Inte minst ur familjesociala synpunkter är det därvid betydelsefullt, att den enskilda underhålls- och ersättningsplikten inte till någon del efterges. Då sålunda bidragsförskotten numera i allmänhet torde understiga de belopp, som den underhållsskyldige i varje särskilt fall genom avtal eller dom är pliktig att betala till barnet, och sålunda förutom barnavårdsnämnden även barnet har en fordran att bevaka, blir en effektiv indrivningsverksamhet av betydelse inte blott för det allmänna utan även för de barn, vilkas fostran vilar på ensamstående mödrar i ofta små ekonomiska

förhållanden. Det torde nog också vara en på sina håll bland de försörjningsskyldiga spridd föreställning, att sedan bidragsförskott väl beviljats underhållsskyldigheten bortfallit samt försörjningsplikten i stället överflyttats å samhället. En effektivt bedriven återkravsverksamhet torde i dessa fall vara ägnad att hos vederbörande inskräpa det förhållandet, att oaktat bidragsförskott beviljats skyldigheten att utgiva underhållsbidrag ingalunda upphört utan kvarstår oförminskad.

Det formella ansvaret för indrivningsverksamheten åvilar i första hand barnavårdsnämnderna. Av praktiska skäl uppdrages emellertid i många fall åt vederbörande barnavårdsman att jämte barnets rätt även bevaka nämndens fordran, varför i realiteten resultatet av återkravsverksamheten blir beroende av det sätt, varpå respektive barnavårdsmän tillvaratar möjligheten att utkräva ersättning från fäderna. Ett effektivt handhavande av indrivningsverksamheten ställer också stora krav på barnavårdsmännen, som måste besitta såväl förtrogenhet med ett flertal författningar på området som kännedom om de rättsliga tvångsmedlen och deras praktiska nyttjande. Av betydelse är därför att inom kommunerna uppdrag såsom barnavårdsmän endast lämnas därtill lämpade personer. Med den senare tidens snabba och genomgripande reformverksamhet på barnavårdens område, varigenom barnavårdsnämnderna tillförts ett flertal nya arbetsuppgifter, torde betydande svårigheter ha uppkommit för nämnderna att med hittillsvarande organisation tillfredsställande övervaka återkravsverksamhetens effektivitet. Frågan rörande den kommunala socialvårdsorganisationens framtida utformning har emellertid ännu inte fått sin lösning. Enligt vad revisorerna inhämtat har socialstyrelsen sin uppmärksamhet riktad på hithörande förhållanden. Styrelsen har sålunda i utförliga anvisningar till barnavårdsnämnderna bl. a. lämnat riktlinjer och praktiska råd för återkravsverksamhetens närmare bedrivande. Frågan huruvida tillsynen över bidragsförskottsverksamheten lämpligen bör anordnas på annat sätt än nu är fallet torde i detta sammanhang närmare prövas.

Även om det praktiska resultatet av barnavårdsnämndernas återkravsverksamhet till övervägande del måste betingas av det intresse de olika nämnderna ägnar denna verksamhetsgren, torde i detta sammanhang även böra uppmärksammas, huruvida inte en effektiviserad indrivning skulle kunna nås genom en förbättring av de tvångsmedel, som nu står nämnderna till buds. Av tillgängliga tvångsmedel torde införseliförfarandet ha den största betydelsen. I den mån detta inte leder till något resultat, må erinras, att nämnderna har möjlighet tillgripa annat tvångsmedel, s. k. arbetsföreläggande enligt barnavårdslagen. Vad införsellagen beträffar lider denna av påtagliga brister, som försvårar arbetet för de sökande och bidrar till att den underhållspliktiges bidragsförmåga inte i full utsträckning tages i anspråk. Sålunda må införsel beviljas endast i avlöning, pension eller

livränta. Ett mycket stort antal underhållspliktiga fäder har emellertid tillfälligt arbete som försäljare eller innehar eget yrke, i vilka fall det visat sig nästan omöjligt att utkräva ersättning av vederbörande. En annan begränsning i lagen är att införsel inte kan beviljas till gäldande av bidragsbelopp, som förfallit till betalning tidigare än ett år, innan beslutet om införsel meddelats. Särskilt om hänsyn tages till den lätthet, med vilken en person under längre tid kan hålla sig undan, innebär denna sistnämnda bestämmelse en avsevärd nackdel. Det torde kunna ifrågasättas, om inte ifrågavarande tidsgräns bör utsträckas till exempelvis tre år. Det motiv, som föranlett den nuvarande bestämmelsen, att äldre fordran skulle ha förlorat karaktären av underhållsfordran och blivit likställd med vanlig civilrättslig fordran, synes inte tillräckligt bärande i förevarande sammanhang. Ett av det allmänna förskotterat underhållsbidrag torde nämligen i detta hänseende böra likställas med utskylder och offentligrättsliga avgifter, vilka kan göras till föremål för införsel upp till tre år från det desamma förfallit till betalning. En ytterligare svaghet i införsellagen är otvivelaktigt att utmätningsman inte är skyldig lämna besked om vissa förhållanden, vilka är av vikt för ärendets handläggning. Sålunda är utmätningsman inte skyldig meddela avslagsbeslut i införselärende eller meddela sökanden, att den underhållsskyldige slutat sin anställning, innan ansökan avgjorts. Vissa utmätningsmän återsänder utan vidare handlingarna i ärendet till sökanden, så snart upplysning erhållits, att den underhållsskyldige lämnat den anställning, som införselbeslutet avsåg. Många barnavårdsmän torde därigenom beredas svårigheter att hålla sig underrättade om läget inom olika införselärenden. Vid den revision av bl. a. införsellagstiftningen, varom 1945 års riksdag hemställt hos Kungl. Maj:t, torde åtgärder böra övervägas, som främjar en effektiv återkravsverksamhet.

Av grundläggande betydelse i återkravsverksamheten är givetvis dels att den person, mot vilken kravet riktas, över huvud kan anträffas, dels att den utredning, som därvid göres rörande vederbörandes ekonomiska förhållanden, utgör ett i alla avseenden tillförlitligt underlag för bedömande av hans betalningsförmåga. Vissa brister synes emellertid föreligga beträffande den efterforsknings- och utredningsverksamhet, som ombesörjes genom polismyndighets försorg för utrönande av de underhållspliktigas vistelse och ekonomiska ställning. Under exempelvis år 1950 hade sålunda ca 3 792 personer eller ungefär 10 procent av samtliga återbetalningsskyldiga inte anträffats någon gång under året. Ofta torde på sina håll ärendena också få ligga ovanligt länge hos polismyndigheten, innan spaningsarbetet över huvud upptages, och polisrapporterna förefaller inte sällan inskränka sig till ett inhämtande av den underhållsskyldiges egna uppgifter om sina förhållanden. Det skulle utan tvekan vara av värde, om på lämpligt sätt kunde för polismyndigheterna klargöras vikten av att utredningarna i förevarande

fall bedrivs med all möjlig skyndsamhet liksom att uppgifterna i rapporterna kontrolleras. En annan fråga av betydelse i detta sammanhang är, om inte den efterlysningsverksamhet, som f. n. bedrivs genom socialstyrelsens försorg, på något sätt kunde göras effektivare. Erfarenheten torde utvisa, att endast sällan underhållsskyldiga personer anträffas genom efterlysning i kriminaltekniska anstaltens spärlista. Fall lär till och med ha inträffat, att personer haft anställning under bortåt ett år med god avlöning utan att underrättelse härom nått den efterlysande myndigheten.

För främjande av ett gott indrivningsresultat är givetvis av vikt, att inte blott vederbörande exekutiva myndigheter utan även andra statliga organ lämnar barnavårdsmyndigheterna verksamt stöd i indrivningsförfarandet. Särskilt torde därvid böra uppmärksammas, att möjligheten till återkrav numera starkt beskurits genom arbetsmarknadsmyndigheternas åtgärd att av sekretesskäl vägra lämna underrättelse om underhållsskyldigs arbetsplats, där sådan erhållits genom den offentliga arbetsförmedlingen. En ändring i detta förhållande torde böra övervägas.

Revisorerna vill erinra om att här berörda spörsmål berördes av föregående års revisorer vid behandlingen av de statliga bosättningslånen och kronouppbörderna.

Såväl ur ekonomiska som sociala synpunkter är det en angelägenhet av vikt, att den enskilda underhållsplikten icke till någon del eftersättes. I betraktande härav synes det revisorerna i hög grad påkallat, att en effektivisering av den genom barnavårdsnämnderna bedrivna indrivningsverksamheten kommer till stånd. I sådant syfte vill revisorerna därför föreslå, att åtgärder av det slag revisorerna ovan antytt med det snaraste upptages till närmare övervägande.

§ 12.

Decentraliserad handläggning av frågor om dispens enligt 24 § arbetarskyddslagen.

Enligt 24 § arbetarskyddslagen den 3 januari 1949 må minderårig, som inte fyllt eller under kalenderåret fyller femton år, inte användas till hantverks- eller industriellt arbete, byggnadsarbete, arbete i gruva, stenbrott eller grustag eller å annat dylikt arbetsställe, skogsavverknings- eller kolningsarbete eller arbete med transport av personer eller gods eller arbete i hotell-, restaurang- eller kaféerörelse. Vad sålunda stadgats skall dock inte gälla utträttande av bud eller ärenden eller lättare distributionsarbete.

Såvitt angår arbete under ferietid äger arbetarskyddsstyrelsen i fråga om visst slag av arbete, vilket är att anse som synnerligen lätt, meddela undantag från det nyssnämnda förbudet. Styrelsen må också i särskilda

fall medge att minderårig, som fyllt fjorton år eller under kalenderåret uppnår fjorton års ålder, används till arbete som omfattas av nämnda förbud, där så finnes påkallat av hänsyn till den minderåriges yrkesutbildning eller det eljest kan anses vara till gagn för honom.

Enligt 27 § lagen må minderårig inte användas till arbete utan att till arbetsgivaren avlämnats arbetsbok för den minderåriga. Boken skall innehålla, förutom uppgifter angående den minderåriges ålder och skolförhållanden, läkarintyg angående den minderåriga. Sådant intyg får vid arbetsbokens avlämnande till arbetsgivaren ej vara äldre än ett år, försåvitt inte den minderåriges anställning avser kortare tid än en månad eller fråga är om arbete under ferietid. Intyget kan utgöras av anteckning, som vid läkarbesiktning enligt 28 § införts i arbetsboken.

I 28 § arbetarskyddslagen stadgas, att en gång varje kalenderår skall vid arbetsställe, där minderårig används till arbete, företagas läkarbesiktning å den eller de minderåriga till utvärderande, huruvida sysselsättning, vartill minderårig används, är till men för dennes hälsa eller kroppsutveckling. Stadgandet äger dock inte tillämpning å skogsarbete och inte heller å flottningsarbete utom såvitt angår arbete vid skiljeställe.

Minderårig må enligt 30 § inte användas till arbete i strid mot innehållet i läkarintyg, som finns infört i den minderåriges arbetsbok, med mindre arbetarskyddsstyrelsen funnit skäl medgiva det.

Vid arbetarskyddslagens tillkomst var frågan, huruvida dispens för 14-åringar att utföra industriellt och därmed likställt arbete skulle meddelas av arbetarskyddsstyrelsen eller vederbörande yrkesinspektör, föremål för delade meningar. 1938 års arbetarskyddskommitté föreslog i de betänkanden, som ligger till grund för lagen (SOU 1946: 60 och 88), att arbetsrådet skulle äga delegera befogenheten att meddela dispens till distriktschefen under förutsättning, att arbetsanställningen prövades nödig med hänsyn till den minderåriges yrkesutbildning eller av andra särskilda skäl.

I avgivet yttrande över kommitténs förslag underströk Landsorganisationen angelägenheten av att arbetsrådets befogenhet att lämna dispens komme att utövas med största återhållsamhet och urskillning. Å andra sidan yrkade riksförsäkringsanstalten och alla yrkesinspektörerna utom en, att distriktscheferna direkt i lagen — alltså utan delegation från arbetsrådet — skulle tilläggas befogenhet att medge dispens från åldersbestämmelserna. Det skulle medföra omgång och ökat arbete, om arbetsrådet bleve undantagsbeviljande myndighet.

Departementschefen var inte beredd att medge delegation av dispensrätten i så stor omfattning som kommittén förutsatt. Han kunde följaktligen inte ansluta sig till åsikten, att dispensrätten helt borde läggas i yrkesinspektörernas händer. Befogenheten att medgiva dispens från de särskilda

åldersgränserna för industriellt och därmed likställt arbete och för underjordsarbete i gruva och på liknande arbetsställen borde enligt hans mening inte få delegeras. Som exempel på dispensärenden, som ansågs lämpligen kunna överlämnas till yrkesinspektören, nämndes beviljande av tillstånd att skolelev, som uppnått viss ålder, vid sidan av skolarbetet användes till springpojksarbete ett visst antal timmar i veckan.

I två likalydande, vid 1948 års höstriksdag väckta motioner (I: 438 och II: 621) uttalades, att ett bland de mest karakteristiska dragen i förslaget till arbetarskyddslag var att det till arbetarskyddsstyrelsen centraliserar avgörandet av dispensfrågor. Styrelsen skulle sålunda meddela dispenser från ett flertal stadganden, bl. a. regeln att minderårig inte får före 15 års ålder användas till industriellt eller därmed av arbetarskyddslagen likställt arbete.

Motionärerna fortsatte: »Det är uppenbart att nu nämnda centralisering måste leda till byråkratisering och pappersexercis. Arbetarskyddsstyrelsen måste remittera inkommande dispensansökningar till yrkesinspektören. Denne måste i ärendet avfatta ett skriftligt motiverat yttrande. Utarbetandet av detta måste taga avsevärd tid. Stundom kan det bliva fråga om skriftväxling. Centraliserandet till arbetarskyddsstyrelsen av frågorna om dispens enligt arbetarskyddslagen synes vara lika oriktigt som om man skulle i lantmäteristyrelsen centralisera alla frågor om fastställelser av avstyckningar. Det strider också mot de tendenser till — eller i varje fall önskemål om — decentralisering, som på senare tid visat sig. Det riktiga synes vara att avgörandet av de tiotusentals ärenden årligen, varom det här kan komma att röra sig, anförtros åt yrkesinspektören. Han har den lokalkännedom, vilken saknas hos arbetarskyddsstyrelsen, som dessutom i det stora flertalet fall måste avgöra ärendena på grundval av blott skriftligt material. Motivet till centraliseringen är givetvis önskan att få en fullt enhetlig lagtillämpning. Tillräcklig garanti för en enhetlig tillämpning av arbetarskyddslagen torde emellertid vinnas dels genom de anvisningar, som styrelsen äger utfärda, och dels genom att de enskilda äga att hos styrelsen överklaga yrkesinspektörernas avgörande.»

På grundval av denna motivering yrkade motionärerna, att riksdagen skulle bestämma, att beslutanderätten i fråga om dispens borde uppdragas åt yrkesinspektören, då det gällde tillämpning av ett antal närmare angivna lagrum, bl. a. 24 §.

I sitt av riksdagen godkända *utlåtande nr 62* anförde *andra lagutskottet*, att enligt utskottets mening vissa skäl talade för yrkandet i motionerna. Sålunda överensstämde detta med de tendenser till decentralisering, som på senare tid kommit till uttryck. Ett dispensförfarande måste onekligen bli mera tungrott om det förlägges till en centralmyndighet än om det äger rum hos en lokalmyndighet. Utskottet ansåg sig det oaktat inte kunna tillstyrka motionsyrkandet. Ett av de viktigaste skälen för centralisering av dispensärendena är önskvärdheten av att få till stånd en enhetlig lagtillämpning. Under de första åren av en ny lags giltighetstid är det synnerli-

gen betydelsefullt att chefsmyndigheten får tillfälle att utbilda en enhetlig praxis. Utskottet delade inte motionärernas uppfattning att arbetarskyddsstyrelsens befo genhet att utfärda anvisningar och de enskildas klagorätt skulle utgöra tillräcklig garanti för att tillämpningen även vid decentralisering av dispensärendena skulle bli enhetlig. Vidare framhöll utskottet att representanter för arbetsgivare och arbetstagare i viss utsträckning förutsatts skola deltaga i arbetarskyddsstyrelsens handläggning av dispensärenden. Om dispensbefogenheten decentraliserades, skulle man gå miste om denna värdefulla medverkan. Emellertid pågick år 1948 en utredning om möjligheten att ute i inspektionsdistrikten införa ett system med partsrepresentanter vid yrkesinspektörens sida. Skulle en sådan ordning komma till stånd syntes det, sedan lagen varit i tillämpning några år, böra upptagas till förnyat övervägande, om inte befo genheten att meddela dispens i viss utsträckning skulle kunna decentraliseras.

Den av andra lagutskottet åsyftade utredningen om möjligheten att ute i inspektionsdistrikten införa ett system med partsrepresentanter vid yrkesinspektionens sida har numera slutförts och redovisats i ett betänkande SOU 1950: 30. I betänkandet uttalas bl. a., att kommittén inte har funnit det ligga inom ramen för sina direktiv att upptaga frågan om möjligheterna att decentralisera eller centralisera ärenden. Kommittén förutsätter emellertid att arbetarskyddsstyrelsen utnyttjar alla möjligheter till decentralisering en eventuell partsrepresentation kan skapa utan att denna fråga behöver behandlas av särskilda sakkunniga. Ärendet är föremål för Kungl. Maj:ts prövning.

Revisorerna har verkställt en utredning rörande förekomsten av ifrågasvarande dispensärenden. Antalet dispensansökningar enligt 24 § — frånsett ansökningar för ferietid och några andra smärre ärendesgrupper — under lagens hittillsvarande giltighetstid samt deras fördelning på bifall och avslag framgår av nedantående tabell.

Tid	Hela antalet	Bifall	Avslag	Anmärkningar
1949	385	367	18	¹ Härav 47 med villkor.
1950	613	587 ¹	26	² Härjämte två bifallna kollektiva dispensansökningar.
1951	740 ²	718	22	³ Innefattar även vissa dispensansökningar enligt 23 §.
1/1—31/10				
1952 ²	538 ⁴	516 ⁵	22	⁴ Härjämte 6 bifallna kollektiva dispensansökningar. ⁵ Härav 42 med villkor.

Från arbetarskyddsstyrelsens sida har under hand upplysts, att man i regel följer vederbörande yrkesinspektörs förslag i fråga om bifall eller avslag.

Rörande handläggningstiden har arbetarskyddsstyrelsen meddelat, att ansökningar av ovanstående slag i regel expedieras ankomstdagen, såvida de översändes via yrkesinspektören och under förutsättning att inte komplikationer föranleder ytterligare utredning. Sådana ärenden är emellertid mindre ofta förekommande; under tiden 1/1—31/10 1952 omkring 6 procent.

Om ansökning inkommer direkt från sökanden, sänds den i regel omgående till vederbörande yrkesinspektör för yttrande. Sedan styrelsen mottagit sådant ärende, expedieras ärendet hos styrelsen på sätt angivits i nästföregående stycke.

Revisorernas uttalande. Såsom andra lagutskottet framhållit i sitt av revisorerna återgivna utlåtande är det under de första åren av en ny lags giltighetstid synnerligen betydelsefullt att chefsmyndigheten får tillfälle att utbilda en enhetlig praxis. Då arbetarskyddslagen varit i kraft snart 3¹/₂ år och riktlinjer för en sådan praxis alltså bör kunna uppdragas med ledning av hittills vunna erfarenheter, synes det revisorerna — också i linje med andra lagutskottets intentioner — som om tiden nu vore inne att upptaga till förnyat övervägande, om inte befogenheten att meddela dispens, för så vitt denna begränsas till dispens enligt 24 § arbetarskyddslagen, i viss utsträckning skulle kunna tilläggas yrkesinspektörerna.

För en utredning med sådant syfte talar enligt revisorernas mening redan den förhållandevis låga procenten avslag på inkomna dispensansökningar. Även arbetarskyddsstyrelsens uppgifter rörande handläggningstiden synes göra det sannolikt, att flertalet ärenden av styrelsen behandlas såsom rena rutinärenden, något som strider mot de decentraliseringstendenser, som riksdagen på senare tid i skilda sammanhang anslutit sig till. Självfallet bör ärenden, som vederbörande yrkesinspektör finner vara av principiell vikt eller eljest av någon orsak tveksamma, liksom hittills hänskjutas till arbetarskyddsstyrelsen. Uppenbart är vidare, att arbetarskyddsstyrelsen bör utfärda de anvisningar vartill vunna erfarenheter må ge anledning. Lika klart är, att yrkesinspektören vid sin utredning av dessa dispensärenden bör hålla kontakt med vederbörande skyddsombud eller skyddskommitté.

Då revisorerna anser, att det allmänt taget är av synnerlig vikt att inga förvaltningsärenden lägges på ett högre plan än ärendenas beskaffenhet kräver, bör enligt revisorernas mening en utredning av ifrågavarande spörsmål omedelbart verkställas.

Kommunikationsdepartementet.

§ 13.

Planering för vattenförsörjning och avlopp.

För att ur tekniska och ekonomiska synpunkter lämpliga lösningar av anläggningar för vattenförsörjning och avlopp skall kunna komma till stånd är samverkan mellan angränsande eller närliggande bebyggelseområden ofta en nödvändig förutsättning. Härför fordras utrednings- och förberedelsearbete av såväl teknisk sakkunskap som kommunala instanser. Vattenförsörjnings- och avloppsfrågorna aktualiseras icke sällan därigenom, att de för ett begränsat område kräver en snar lösning. Att i samband härmed taga upp problemet för ett större område till en tämligen vidlyftig utredning verkar då fördröjande på lösningen av det för ögonblicket aktuella områdets vatten- och avloppsfråga. Olägenheterna härav framträder särskilt där ett anläggningsarbete påkallas icke endast av sanitära och bygghusetekniska skäl utan även för beredande av sysselsättning åt friställd arbetskraft.

Erfarenheter av ovan antydd art har gjorts icke minst i samband med de anläggningar för vattenförsörjning och avlopp, som alltsedan 1930-talets stora arbetslöshetskris och även tidigare kommit till utförande som beredskapsarbeten. Utvecklingen ledde fram till den uppfattningen att en i förväg verkställd utredning och planering av vatten- och avloppsfrågorna i stora drag vore nödvändig för att anläggningarna för omedelbart aktuella områden skulle kunna utan allt för stor tidsutdräkt projekteras och utföras på sådant sätt, att de senare kunde samordnas med anläggningar för angränsande områden till teknisk-ekonomiskt fördelaktiga gemensamma anläggningar. I enlighet härmed påbörjades år 1941 s. k. länsutredningar för vattenförsörjning och avlopp i de tre län, där frågan med hänsyn till arbetslöshetsriskerna ansågs mest trängande, nämligen Västernorrlands, Göteborgs och Bohus samt Stockholms län. Sedan viss erfarenhet av de första utredningarna vunnits, har liknande utredningar successivt kommit till stånd i samtliga län (i Gotlands län dock ej helt slutfört). I övervägande grad har dessa utredningar utgjort ett led i statsmakternas strävanden att åstadkomma en tillfredsställande beredskap på arbetsmarknaden, särskilt mot bakgrunden av den brist på arbetstillfällen, som under 1940-talets tidigare hälft väntades komma att inträffa efter krigets slut. Utredningarna har emellertid härjämte fått betydelse som ett viktigt led i arbetet att

främja landsbygdens och de mindre samhällenas försörjning med vatten och avlopp.

De nu nämnda s. k. generalplaneutredningarna skiftar något till omfattning och innehåll. Enligt det program, som kommit till användning för de senast tillkomna och som kan anses representativt för flertalet, upptages i utredningarna samtliga mera tätbebyggda samhällen och byar med minst 200 invånare. Även vissa bebyggelseområden med färre antal invånare har medtagits, när särskilda skäl därtill förelegat. Städer har som regel behandlats endast i den mån och omfattning som betingats av att i en stads närhet liggande samhällen lämpligen ansetts böra lösa sina vatten- och avloppsfrågor i samarbete med staden. Syftet med generalplanerna kan i huvudsak sägas ha varit trefaldigt, nämligen 1) att åstadkomma en inventering av rådande förhållanden och av behovet av förbättringar i fråga om vatten och avlopp, 2) att uppdraga riktlinjer för gemensamma vattenförsörjnings- och avloppsanläggningar, där sådana varit motiverade, samt 3) att uppgöra program och kostnadsberäkning för sådan detaljutredning, som på grundval av de uppdragna riktlinjerna måst verkställas, innan anläggning kunnat utföras.

Vid inventeringen har insamlats och sammanställts uppgifter angående befolkningsförhållanden såsom folkmängd, befolkningsutveckling under de närmast föregående årtiondena, befolkningens ungefärliga fördelning på näringar, befintliga och planerade industrier, angående kreatursstockens storlek, i fråga om bebyggelsens art samt beträffande skattebörd och skatteunderlag inom området. På grundval av dessa uppgifter har den sannolika utvecklingen för de närmaste årtiondena bedömts. Vidare har inventerats befintliga anordningar för vattenförsörjning och avlopp, särskilt beträffande anordningarnas art och tillstånd. Genom inventeringen har man erhållit kännedom om behovet att utföra anläggningar, och man har även tagit del av redan uppgjorda eller diskuterade förslag för att lösa frågorna.

En av generalplaneutredningens viktigaste uppgifter har varit att bedöma, huruvida närliggande bebyggelseområden lämpligen kunnat lösa sina vatten- och avloppsfrågor för sig eller huruvida gemensamma lösningar bort eftersträvas. Riktlinjer har angivits för anskaffning av vatten och bortskaffning av avloppsvatten samt för huvudledningars sträckning och omfattning m. m. Särskild uppmärksamhet har ägnats åt att bedöma möjligheterna att erhålla grundvatten. En uppskattning av de ungefärliga anläggningskostnaderna har vidare angivits. Dessa kostnadsuppgifter har i första hand varit avsedda att tjäna till ledning för frågans vidare bedömande och behandling av såväl den berörda befolkningen som kommunala och statliga myndigheter.

Generalplaneutredningarna har kommit till stånd i samråd mellan sta-

tens arbetsmarknadskommission (arbetsmarknadsstyrelsen), väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och vederbörande länsstyrelse. Upprättandet av planerna har uppdragits åt fackmän, flertalet knutna till de ledande konsulterande ingenjörsfirmorna. Kostnaderna för utredningarna har helt bestritts av den centrala arbetsmarknadsmyndigheten med anlitande intill den 1 juli 1948 av anslaget till åtgärder för arbetsmarknadens reglering och därefter av anslaget till planering av allmänna arbeten. Resultatet har framlagts i huvudsak i form av dels en översiktsplan, omfattande hela länet, dels promemorior, var och en behandlande en lämpligt avgränsad mindre del av länet.

För generalplanerna har t. o. m. den 30 september 1952 av statsmedel beviljats närmare 2 760 000 kronor. Mellan länen varierar beloppen från högst 215 000 kronor till lägst 30 000 kronor. I genomsnitt innebär detta en kostnad av omkring 2 kronor per invånare inom de behandlade områdena.

Genomförandet av samtliga de projekt, som upptages i generalplanerna, kan med nuvarande prisläge beräknas draga en kostnad av inemot 2 miljarder kronor. Detta har föranlett, att de framlagda förslagen av vederbörande kommunala myndigheter och andra bedömts som orealiserbara. Härtill har från planeringsmyndigheternas sida framhållits, att planernas kostnadsberäkningar så gott som undantagslöst avser fullt utbyggda anläggningar, under det att utbyggandet lämpligen kan börja endast med en begränsad del av anläggningen samt vissa delar av anläggningen kan utföras provisoriskt under den första utbyggnadsetappen. För att erhålla en riktig uppfattning om de ekonomiska betingelserna för lösning av vatten- och avloppsfrågorna enligt generalplanernas riktlinjer borde man hellre bedöma den relativa anläggningskostnaden, beräknad per person, och den beräknade vattenkostnaden per kubikmeter. Där den relativa anläggningskostnaden icke överstiger 500—1 000 kronor per person, har betingelserna för åstadkommande av gemensamma anläggningar betecknats som gynn-samma.

De preliminära förslag till anläggningar med tillhörande kostnadsuppskattningar, som framlägges i generalplaneutredningarna, är som ovan sagts endast av översiktsmässig art och kan icke tjäna som underlag för beslut att utföra anläggningar. Härför erfordras *detaljutredning* (projektering och planering), omfattande erforderliga undersökningar och mätningar, varibland grundvattenundersökning i syfte att finna grundvatten och att bestämma storleken av grundvattentillgången vanligen är det mest betydelsefulla. På grundval av dessa undersökningar upprättas arbetsplan och kostnadsberäkning.

Sedan år 1939 har statsbidrag till detaljprojektering av arbetsföretag i arbetslöshetsbekämpande syfte i viss omfattning beviljats av i början

Kungl. Maj:t och sedermera arbetsmarknadskommisionen (styrelsen). För ändamålet har anlitats dels anslaget till åtgärder för arbetsmarknadens reglering och dels anslagen till planering av allmänna arbeten. Kommunernas kostnader för sådan projektering, till vilken statsbidrag utgått från femte huvudtitelns anslag till planering av allmänna arbeten, har t. o. m. september 1952 beräknats till omkring 4,6 miljoner kronor. Härav har i statsbidrag utgått omkring 2 785 000 kronor. Detta planeringsarbete har till omkring 96 procent avsett anläggningar för vattenförsörjning och avlopp; återstoden har gällt planering av enskilda vägar och andra arbeten. Vid sidan härav har kommunerna utfört ett stort antal projekteringar, till vilka bidrag av olika skäl icke utgått, samt projekteringar till vilka bidrag utgått i samband med bidrag till anläggningarnas utförande.

Generalplaneutredningarna medförde som väntat en snabb ökning av antalet ansökningar om projekteringsbidrag, och det blev särskilt i Norrland allt vanligare, att en kommun beslutade att i ett sammanhang detaljprojektera vatten- och avloppsledningar för ett stort antal eller samtliga samhällen inom kommunen. Ofta torde en dylik större omfattning av projekteringen ha varit en nödvändig förutsättning för ett kommunalt beslut angående bekostande av projekteringen för huvudorten inom kommunen.

Nedanstående uppställning utvisar den totala omfattningen för varje län av t. o. m. den 30 september 1952 beviljade bidrag för vattenförsörjning och avlopp:

L ä n	Bidrag till proj. av vatten och avlopp, kr.	Antal företag
Stockholms län ..	92 340	7
Uppsala » ..	22 960	3
Södermanlands » ..	5 400	2
Östergötlands » ..	15 800	2
Jönköpings » ..	39 321	4
Kronobergs » ..	71 382	9
Kalmar » ..	92 369	14
Gotlands » ..	8 750	1
Blekinge » ..	210 532	14
Kristianstads » ..	34 150	6
Malmöhus » ..	15 000	1
Hallands » ..	—	—
Gbg och Bohus » ..	28 017	6
Älvsborgs » ..	14 190	3
Skaraborgs » ..	14 500	2
Värmlands » ..	50 718	6
Örebro » ..	—	—
Västmanlands » ..	—	—
Kopparbergs » ..	70 520	7
Gävleborgs » ..	284 669	20
Västernorrlands » ..	472 441	42
Jämtlands » ..	48 850	4
Västerbottens » ..	357 455	19
Norrbottens » ..	733 823	37
Summa	2 683 187	209

Anläggningskostnaderna för sålunda **projekterade företag** har i maj 1951 överslagsvis uppskattats till 250 miljoner kronor. I mycket runda tal kan sägas, att om generalplanerna kostat 2 kronor och detaljprojekteringen 20 kronor per invånare, motsvarande belopp för anläggningens utförande uppgår till 1 000 kronor. Utvecklingen på arbetsmarknaden har dock icke medgivit utbyggandet i någon större utsträckning av de sålunda projekterade företagen.

Erfarenheten har visat, att ett detaljförslag till en vattenförsörjnings- och avloppsanläggning för ett landsortssamhälle i kanske de flesta fall redan få år efter projekteringen måste ändras i fråga om ledningssträckningarna på grund av förändringar i bebyggelsen. Dessa förhållanden har främst inträffat i samhällen utan bebyggelseplan men även i samhällen, vilkas byggnadsplan blivit föremål för ändringar. En stor del av det ursprungligen utförda projekteringsarbetet (stakningar, markundersökningar och kostnadsberäkningar) minskar sålunda starkt i värde och kompletterande utredningar måste verkställas.

Med anledning härav verkar vederbörande myndigheter — arbetsmarknadsstyrelsen och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen — numera för att begränsa omfattningen av detaljprojekteringar till att omfatta endast anläggningsdelar, vilka rimligtvis kan förväntas bli utförda under de närmaste åren efter projekteringen. Oftast måste emellertid samtidigt med sådan detaljprojektering verkställas en viss översiktlig planering av andra anläggningsdelar. Från den 1 januari 1952 har icke några helt nya ärenden avseende statsbidrag till detaljplanering av vattenförsörjnings- och avloppsanläggningar upptagits av arbetsmarknadsstyrelsen. I anslutning härtill har icke heller något anslag under femte huvudtiteln till planering av allmänna arbeten anvisats å riksstaten för budgetåret 1952/53; om arbetsmarknadsläget skulle föranleda behov av att arbetsmarknadsstyrelsen beviljar bidrag till detaljplanering av arbetsföretag, har det emellertid förutsatts att medel härför framdeles skulle få ställas till förfogande från anslaget till kostnader för arbetslöshetens bekämpande m. m.

Såsom nämnts har endast en ringa del av dessa utbyggnadsplaner hittills kunnat komma till utförande. Av hela den årliga investeringen i vattenförsörjnings- och avloppsanläggningar faller den övervägande delen på nyproducerad bebyggelse samt bebyggelse i städerna. Investeringen i vatten och avlopp för redan befintlig tätbebyggelse på landsbygden motsvarar endast omkring 25—30 procent av totalbeloppet. De s. k. vatten- och avloppsakkunniga har beräknat, att av investeringarna under åren 1948 och 1949 endast omkring 25 miljoner kronor per år faller på sistnämnda grupp. Härav torde dessutom en icke ringa del avse sådana anläggningar, till vilka bidrag för planering eller utförande icke ifrågakommit.

Revisorernas uttalande. Under hela 1940-talet har i statlig regi eller med bidrag av statsmedel en vittgående planering av olika arbetsföretag bedrivits, varvid syftet att kunna möta en eventuell vändning av förhållandena på arbetsmarknaden varit det från statens sida primära. Bland dessa planer märkes de s. k. generalplanerna för vatten och avlopp, vilka åsyftat att åstadkomma en inventering av rådande förhållanden och behov av förbättringar på området samt att uppdraga riktlinjer för framtida anläggningar. Vidare märkes detaljplaneringen av vissa kommunala och enskilda anläggningsarbeten — till övervägande del avseende anläggningar för vattenförsörjning och avlopp — med vilka åsyftats att framföra projekteringen av en allmän arbetsreserv så långt, att utförandet av arbetena skulle kunna igångsättas utan alltför långt varsel.

Generalplanerna, som upprättats för praktiskt taget hela landet och i sin helhet bestritts av statsmedel, har betingat planläggningskostnader på $2\frac{3}{4}$ miljoner kronor. Genomförandet av samtliga de arbeten, som däri projekterats, skulle ha dragit en kostnad, som redan med 1948—1950 års prisnivå angivits till 1,6 miljarder kronor.

Detaljprojekteringen har utförts i kommunal regi med bidrag av statsmedel. Kostnaderna för sådana detaljplaner för vatten och avlopp, till vilkas upprättande staten lämnat bidrag, har uppgått till 4,6 miljoner kronor, varav statens andel utgjort närmare 2,7 miljoner. Dessa detaljplaner är utförda i mycket skiftande omfattning men tyngdpunkten har varit förlagd till ett fåtal län, där arbetslöshet beräknats komma att företrädesvis uppträda. Sålunda svarar fem län för mer än 2 miljoner kronor av det statliga bidragsbeloppet. Utförandet av de arbeten, för vilka dylika detaljplaner upprättats, har kostnadsberäknats till omkring 250 miljoner kronor. I detta sammanhang har icke medräknats kommunernas mycket betydande kostnader för sådana planer, för vilka något bidrag icke utgått, eller för detaljplaner, för vilka bidrag utgått i samband med arbetenas utförande.

Såväl generalplanerna som detaljplanerna har i viss omfattning redan kommit till användning i samband med utförandet av de planerade anläggningarna, och de kan även för framtiden beräknas främja arbetet för landsbygdens försörjning med vatten och avlopp. Härjämte har planerna under efterkrigstiden ingått som ett led i beredskapen mot en arbetslöshetskris, en beredskap, som omfattat ett flertal skilda samhällsområden. Ur dessa synpunkter har planeringsverksamheten otvivelaktigt varit av värde. Icke minst gäller detta inventeringen av tillgången på vattentäkter. Verksamheten har emellertid enligt vad revisorerna kunnat konstatera på sina håll utmynnat i så omfattande förslag, att de av kostnadsskäl icke varit möjliga att realisera inom den framtid som kunnat överblickas. Den omfattning, i vilken de planerade arbetena kommit till utförande, måste sägas vara påtagligt begränsad i förhållande till hela mängden av ar-

betsprojekt. Planläggningen är vidare av den natur, att den hastigt föråldras. I sådan riktning verkar samhällenas tillväxt, tillkomsten av nya byggnadsplaner eller förändringar därav samt kostnadernas förändring på grund av ändrade priser på material och arbetskraft och på grund av nya tekniska arbetsmetoder. Redan nu är därför mycket av ifrågavarande planläggning icke längre aktuellt och det torde vara ofrånkomligt att stora delar därav efter hand minskar starkt i värde.

Enligt reviscrernas mening vill det synas, som om ifrågavarande planlägningsverksamhet nått en betydligt större omfattning än som betingats med hänsyn till ändamålet. Även under förutsättning att en arbetslöshetskris under 1940-talets senare del hade påkallat omfattande arbeten i allmän regi, torde det likväl icke ha varit möjligt att påbörja dylika arbeten samtidigt och i sådan utsträckning, att icke rådrum funnits för en planering efter hand och i närmare anslutning till arbetenas igångsättande. Med hänsyn till att planläggning bedrivs på en mångfald olika områden berörande samhällsbildning, vägväsen o. d., anser sig revisorerna böra understryka vikten av att dylik verksamhet icke erhåller större omfattning än vad som kan anses motsvara föreliggande behov.

§ 14.

Anordningar för lastning och lossning av sockerbeter.

I syfte att underlätta järnvägstransporterna av sockerbeter har staten sedan år 1940 medverkat till finansieringen av vissa arbetsbesparande anordningar för lastning och lossning av betor. De medel som ställts till förfogande för ändamålet har avsett dels bidrag och lån enligt bestämmelserna i kungörelsen 1940:547, dels direkta investeringar i statens järnvägars fond. I förra fallet har anlitats det för budgetåren 1940/46 under jordbruksdepartementets (folkhushållningsdepartementets) huvudtitel anvisade reservationsanslaget Bidrag till lastnings- och lossningsanordningar för sockerbeter å sammanlagt 1 250 000 kronor respektive det för budgetåret 1940/41 under fonden för låneunderstöd anvisade investeringsanslaget Lån till lastnings- och lossningsanordningar för sockerbeter å 400 000 kronor. I senare fallet har anlitats det för budgetåren 1940/45 anvisade investeringsanslaget Anordningar för lastning och lossning av sockerbeter vid statens järnvägar å sammanlagt 4 515 000 kronor. Sedan budgetåret 1945/46 har dessutom från statens järnvägars dispositionsanslag ställts till förfogande inalles 3 341 700 kronor för dylika anordningar. Av sistnämnda anslagssumma avser 262 500 kronor innevarande budgetår. Investeringarna i statens järnvägars fond har med halva sitt belopp avskrivits på sedvanligt sätt genom särskilda anslag på riksstatens drift-

budget. Fr. o. m. sistförflutna budgetår har dessutom Svenska sockerfabriksaktiebolaget förbundit sig att svara för finansieringen av återstående hälft. Utgifterna härför skall inräknas i de kostnader som staten enligt gällande avtal garanterar bolaget täckning för.

Med anledning av ett av Sveriges betodlares centralförening framlagt förslag rörande vissa lastningsanordningar för 1952 års betkampanj har järnvägsstyrelsen i infortrat remissutlåtande meddelat, att inom styrelsen verkställt vis utredning angående transporter av sockerbeter under 1949 års betkampanj. Denna utredning hade visat, att lönsamheten vid ifrågavarande transporter vore otillfredsställande. Styrelsen ansåge det under sådana förhållanden icke vara riktigt, att den av dessa transporter berörda trafikantkategorien skulle gynnas framför andra, då det gällde att tillhandahålla mekaniska hjälpmedel för lastning av gods. Med hänsyn till de ringa betkvantiteterna på de berörda stationerna och de i regel korta transportavstånden till respektive sockerfabriker ansåge sig styrelsen varken av trafiktekniska eller av trafikekonomiska skäl kunna tillstyrka att medel anvisades till något av de av centralföreningen föreslagna företagen.

I förenämnda utredning har sammanställts uppgifter angående det ekonomiska utfallet av bettrafik år 1949 vid statens järnvägars III distrikt, vilka återges i efterföljande tabell. I anslutning härtill har framhållits att den s. k. bidragsprocenten, d. v. s. den andel varmed vederbörande trafikslags intäkter överstiger merkostnadernas belopp, måste uppgå till minst 50 för att trafikslaget skall kunna anses lämna ett tillfredsställande bidrag till täckning av järnvägstrafikens för samtliga trafikslag gemensamma och fasta kostnader.

Bettrafik år 1949 vid SJ III distrikt	Järnvägs-transport	Betlastningsanordningar	Summa
1. Intäkter, tkr.	3 679	114	3 793
2. Merkostnader, tkr.	2 855	652	3 507
3. Intäkter minus merkostnader, tkr. = bidrag till gemensamma och fasta kostnader	+ 824	- 538	+ 286
4. Bidragsprocent (3 i procent av 2).....	29	.	8

Även om bettransporterna sålunda för statens järnvägars vidkommande sedan länge varit mindre lönande, har det ur betodlarnas synpunkt visat sig mera fördelaktigt att anlita järnväg än annat trafikmedel. Genom höjningen av frakttaxorna under de två senaste åren har emellertid läget härutinnan förändrats.

I en av sockerbolaget sistförflutna sommar utgiven broschyr har kostnaderna för järnvägstransport angivits sålunda.

Vid leverans på järnväg har betodlarna i år att betala 12 öre i betfrakt (i de flesta fall), 4 öre i kajavgift samt betmassafrakt. Sistnämnda frakt uppgår vid ett transportavstånd av 20 km till 42 öre per 100 kg massa eller omräknat per 100 kg betor till 18,9 öre. Enbart taxekostnaden vid detta avstånd utgör alltså sammanlagt 34,9 öre per 100 kg betor.

Dessutom har en odlare att lasta betorna, köra dem till en järnvägsstation, lossa dem där och lasta betmassa från en järnvägsvagn; arbetsmoment som tillsammans beräknats representera ett värde av i runt tal 65 öre per 100 kg betor. Redan innan betorna avgått från stationen har alltså odlaren en kostnad vid järnvägstransport av dessa 65 öre, som med ovan nämnda taxekostnad alltså ger en total kostnad av i runt tal 1 krona per 100 kg betor.

Socketbolaget har vidare framhållit, att en betydande rationalisering skulle kunna vinnas genom transport av betorna direkt till sockerbruket med lastbil eller traktorer. Följande fördelar skulle därvid ernås:

Arbetskraft sparas vid lastning av betor genom att lastbilschauffören deltagar häri (och i vissa fall helt ombesörjer lastningen).

Körningen av betorna till järnvägsstationen och lossningen av dem där bortfaller. Betorna hämtas i stället på fältet eller hemma vid gården.

Betmassan behöver ej lossas från järnvägsvagn och transporteras hem; den levereras av bilen hemma på gården på önskad plats utomhus.

I medeltal är avståndet från gård till vågstation 3 km. Vid detta avstånd och om man räknar med att hälften av betorna hämtas direkt ute på fältet av bilarna och hälften köres ihop, sparas i arbetstid 1 timme per ton betor eller omkring 38 timmar per hektar. Denna minskning i arbetstid torde vara av största värde för jordbruket, då den vinnes under den tid, då höstplöjning m. m. skall utföras.

De extra kostnaderna för lastning etc., som vid järnvägstransport enligt ovan uppgå till 65 öre per 100 kg betor, kunna vid lastbilstransport nedbringas till ca 20 öre.

Med hänsyn till nämnda fördelar har sockerbolaget beslutat att i samråd med betodlarföreningen innevarande höst medverka till anordnandet av en transportorganisation enligt följande grunder.

Bolaget medverkar inom varje distrikt till en direkttransport av betor och massa med lastbil för gårdar, som ha ett landsvägsavstånd från sockerbruket av minst 5 och högst 50 km.

Av biltaxan betalar odlaren massafrakten (som varierar med avståndet och vid 20 km beräknas till ung. 46 öre per 100 kg massa eller omräknat till betor 21 öre per 100 kg) samt av betfrakten 45 öre per 100 kg betor (oberoende av avståndet). Resterande betfrakt betalas av bolaget som ett fraktbidrag.

Sker leveransen inom ovan nämnda rayong 5—50 km från sockerbruket med odlarnas egna fordon utbetalas samma fraktbidrag som vid en organiserad biltransport.

För att förbättra villkoren även för avlägset belägna odlingar, som ej kunna omfattas av lastbilstransporten, d. v. s. för de med ett avstånd från bruket över 50 km, utbetalas bidrag för framkörning till järnvägsstation om avståndet dit överstiger 5 km. Alternativt erbjudes dessa odlare

att med det fraktbidrag, som utgår vid 50 km, leverera direkt till sockerbruket med bil.

Enligt revisorernas önskan har sockerbolaget tillställt revisorerna vissa uppgifter angående utfallet av den här ifrågavarande försöksorganisationen. Bolaget har därvid erinrat om att fraktbidrag vid direktleverans redan tidigare utgått inom vissa distrikt i mellersta Sverige. I år har alltså detta system utsträckts att omfatta även Skåne, Halland och Blekinge. En nyhet för året har varit, att de odlare som ej haft egna fordon disponibla för transporter kunnat få sina leveranser utförda genom en organiserad lastbilstransport enligt särskilt avtal med Svenska lasttrafikbilägareförbundet. Vid anlitande av denna transportorganisation har betorna hämtats hos odlaren och betmassan levererats vid vederbörandes gård. Härigenom har betodlaren avlastats viktiga arbetsmoment, till följd varav ett friställande av arbetskraft för betupptagning och höstbearbetning av jorden kunnat ske.

Beträffande leveransernas organisation har sockerbolaget lämnat följande uppgifter.

Leverans av betor och betmassa har skett enligt planer, uppgjorda av respektive sockerbruk för varje odlare. Transport direkt till bruken med odlarnas egna fordon har organiserats efter samma linjer som tidigare. Det har närmast varit vågmästaren i sockerbrukets körväg som handhaft dessa transporter. Lastbilstransporterna har ombesörjts av lastbilscentraler, minst en i varje sockerbruksdistrikt. I dessa fall har centralens förestandare svarat för transporternas genomförande.

Såvitt avser Skåne, Halland och Blekinge har sockerbolaget vidare upplyst om att sistförflutna år 38 procent av betkvantiteten transporterades direkt till sockerbruken och 62 procent på järnväg. Innevarande år beräknas preliminärt 58 procent ha transporterats direkt och 42 procent på järnväg. Inom nu ifrågavarande område har lasttrafikbilägareförbundet ombesörjt transporterna för 6 000 betodlare. Sammanlagt beräknas därvid 287 000 ton betor och 120 000 ton betmassa ha transporterats på lastbil. Medeltransportavståndet för lastbilstransporterade betor i Skåne, Halland och Blekinge uppgår till 16,4 km mot 10,3 km för all direktleverans samt 17,0 km för järnvägstransporterade betor.

Till närmare belysning av leveransernas omfattning har sockerbolaget hänvisat till nedan återgivna tabell.

Sockerbolaget har slutligen framhållit, att leveransen av betor till sockerbruken i år måst utföras under sämsta tänkbara väderleksbetingelser. Den har likväl kunnat genomföras på i stort sett planenligt sätt. Utfallet av försöksorganisationen anses därför böra betecknas som mycket tillfredsställande.

Leverans av betor och betmassa	Område		
	Skåne, Blekinge och Halland	Östergötland, Västergötland, Öland och Gotland	Samtliga
1. Direkt till bruket			
a) totalt			
antal betodlare	11 930	2 799	14 729
betor, ton	1 071 000	81 000	1 152 000
» , % av tot. lev.	58,0	37,3	55,7
betmassa, ton	422 000	19 000	441 000
» , % av tot. lev.	70,3	35,1	67,3
medeltransportavstånd, km	10,3	23,2	11,2
b) därav genom lastbilscentraler.....			
antal betodlare	6 089	2 146	8 235
betor, ton	287 000	54 000	341 000
» , % av tot. lev.	15,6	24,9	16,5
betmassa, ton	120 000	1)12 000	132 000
» , % av tot. lev.	20,0	21,6	20,0
medeltransportavstånd, km	16,4	28,9	18,4
2. På järnväg			
antal betodlare	9 463	4 794	14 257
betor, ton	777 000	137 000	914 000
» , % av tot. lev.	42,0	62,7	44,3
betmassa, ton	179 000	36 000	215 000
» , % av tot. lev.	29,7	64,9	32,7
medeltransportavstånd, km	17,0	51,9	22,1
Summa leverans			
antal odlare	21 393	7 593	28 986
betor, ton	1 848 000	218 000	2 066 000
» , % av tot. lev.	100,0	100,0	100,0
betmassa, ton	601 000	55 000	656 000
» , % av tot. lev.	100,0	100,0	100,0
medeltransportavstånd, km	13,1	41,2	16,0

¹ Uppgifter saknas från sockerbruket i Linköping.

Såsom tidigare berörts, har inom järnvägsstyrelsen verkställts en den 15 oktober 1951 dagtecknad separatredovisning beträffande bettrafikens kostnader och intäkter vid statens järnvägars III distrikt under 1949 års betkampanj. Revisorerna har funnit det vara av intresse att ta del av den erfarenhet som styrelsen därefter gjort i fråga om nämnda trafik, med särskild hänsyn till de åtgärder som innevarande år vidtagits av sockerbolaget för övergång till transport av betorna medelst lastbil. Med anledning därav har revisorerna införskaffat vissa uppgifter i nu berörda hänseende.

I den av järnvägsstyrelsen lämnade redogörelsen har inledningsvis hänvisats till följande sammanställning över transporterade mängder av betor och betmassa inom III distriktet under åren 1949—1951, varvid även angivits av vederbörande linjemyndigheter för år 1952 uppskattade kvantiteter.

År	Betor		Betmassa	
	1 000-tal ton	index 1949 = 100	1 000-tal ton	index 1949 = 100
1949	1 040	100	358	100
1950	1 304 ¹	125	400	112
1951	1 028 ¹	99	297	83
1952	799 ¹	77	151	42

¹ Härav danska betor under åren 1950—1952 resp. 107, 100 och 61 tusen ton.

Såsom framgår härav beräknas järnvägstransporterna av betor under innevarande betkampanj uppgå till blott ca tre fjärdedelar av 1949 års transportkvantitet. I fråga om betmassa uppskattas transportkvantiteten till mindre än hälften av 1949 års kvantitet.

Järnvägsstyrelsen har vidare meddelat, att en uppskattning verkställt av intäkter och merkostnader i fråga om bettrafiken inom statens järnvägars III distrikt under 1952 års betkampanj. Beräkningarna, vilka utförts enligt samma principer som tillämpats i den ovan nämnda separatredovisningen, är grundade på från linjemyndigheterna erhållna uppskattningar av transportkvantiteter samt ianspråktagandet av olika slag av järnvägens produktionsmedel. Resultatet av beräkningarna har angivits i följande tabell.

Uppskattad bettrafik år 1952 vid SJ III distrikt	Järnvägs- transport	Betlastnings- anordningar	Summa
1. Intäkter, tkr.	4 430	240	4 670
2. Merkostnader, tkr.	2 770	750 ¹	3 520
3. Intäkter minus merkostnader, tkr = bidrag till gemensamma och fasta kost- nader	+ 1 660	— 510	+ 1 150
4. Bidragsprocent (3 i procent av 2)	60	.	33

¹ Härav kapitaltjänstkostnader (ränta och avskrivning) beräknade enligt nuvärdesprincipen å halva anläggningskostnaden uppgående till ca 380 tkr per år.

I anslutning härtill har järnvägsstyrelsen anfört följande.

Såsom framgår av ovanstående beräkningar, som givetvis få tagas med viss reservation, skulle »bidragsprocenten» för bettrafiken inom statens järnvägars III distrikt vid 1952 års betkampanj som helhet betraktad uppgå till något över 30 %. Motsvarande siffra avseende 1949 års betkampanj (och dåvarande taxe-, löne- och prisförhållanden) uppgick till blott 8 %. En omräkning av intäkter och kostnader för bettrafiken vid 1949 års trafikomfattning till att avse 1951 års taxe- och prisförhållanden utvisade en bidragsprocent av 26 %. Såsom i separatredovisningen framhålles, brukar man genomsnittligt räkna med att »bidragsprocenten» för enskilda trafikslag måste uppgå till minst 50 % för att trafikslaget skall kunna anses lämna ett tillfredsställande bidrag till täckning av järnvägens gemensamma och fasta kostnader. I betraktande av den avsevärda nedgången i järnvägstransporterna under 1952 års betkampanj torde det beräknade ekonomiska resultatet för statens järnvägars del få anses som tämligen till-

fredsställande. Orsaken härtill är att söka i de rationaliserings- och taxeåtgärder, som vidtagits under senare år. Vidare påverkas det ekonomiska utfallet av bettransporterna i fördelaktig riktning därav, att på grund av minskningen av annan godstrafik bettransporterna under innevarande år kunnat ske i ordinarie tåg i större utsträckning än tidigare, varigenom antalet extratåg kunnat inskränkas. Bland de rationaliseringsåtgärder, som kunnat vidtagas må nämnas: Ånglok har i viss utsträckning ersatts med lokomotorer, framför allt i fråga om växlingsarbete, men även för framförande av extratåg. Minskning av bemanningen på bettågen. Minskning av antalet särskilda bettåg, vilket möjliggjorts — förutom av minskningen i bettransporterna — genom att betvagnar som nämnts kunnat framföras i ordinarie tåg i större utsträckning än tidigare. Koncentrering av trafiken till dagtimmar, varigenom arbete under »obekvä» tid i stor utsträckning kunnat undvikas. Inskränkning av nattväxling genom att sockerbruket övergått till att lossa järnvägsvagnar under dagtid i stället för under nattid. Användning av vagnskjutare vid nattväxling. Anpassning av personalbehovet till den minskade bettrafiken, speciellt genom minskning av tillbeordrad personal. Härigenom har traktamentsersättningen minskat avsevärt.

Vad beträffar inkomstsidan må framhållas, att sedan föregående års betkampanj ha fraktsatserna för betor, vilka tarifferas enligt tariff 11 (i allmänhet utan nedsättning), höjts med ca 18 procent, under det att (de nedsatta) fraktsatserna för betmassa höjts med ca 45 procent. Den nedsatta fraktsatsen för betmassa under år 1952 är lika med ordinarie tariff 13 enligt den under tiden 1/5 1951—30/3 1952 gällande taxan. Nedsättningen för betmassa, som under år 1951 utgjorde ca 30 procent, uppgår under år 1952 till 18 à 19 procent (av ordinarie tariff 13). Avgifterna för begagnandet av belastningsanordningar voro tidigare fastställda till 10 eller 20 öre per ton (år 1949 i genomsnitt 12 à 13 öre per ton). Genom den till årets betkampanj vidtagna avgiftshöjningen till 40 öre per ton för alla som haft kontrakt minst fem år uppgå de genomsnittliga avgifterna under år 1952 till ca 35 öre per ton.

Järnvägsstyrelsen har vidare framhållit, att på grund av sockerbolagets övergång till landsvägstransporter frågan om belastningsanordningar fordrar särskild uppmärksamhet. Denna övergång har medfört att belastningsanordningar icke utnyttjats i samma utsträckning som tidigare. Vid några stationer har anordningarna ej alls använts, medan vid vissa andra stationer, vilka är utrustade med vardera två anordningar, endast en utnyttjats på varje plats. Vid en del stationer har antalet lastningsdagar per vecka minskats.

Enligt järnvägsstyrelsens mening synes sannolikt, att till grund för sockerbolagets beslut att i större utsträckning övergå till landsvägstransport ligger en i betodlareföreningens tidskrift publicerad utredning, vari gjorts vissa jämförelser mellan de totala transportkostnaderna (inkl. kostnader för lastning och lossning) för järnvägs- och landsvägstransport. Enligt denna utredning skulle transport med odlarnas egna traktorer vara det billigaste transportsättet på ej alltför långa avstånd. Härvid har emellertid,

framhåller järnvägsstyrelsen, hänsyn icke tagits till de kostnader för vägväsendet som uppkommer genom traktortransporter och icke kompenseras av skatteinkomster. Vid en kostnadsjämförelse mellan järnväg och yrkesmässig lastbilstrafik har man vidare att beakta, att i ovan angivna kostnader för bettrafik å statens järnvägar enligt försäkringstekniska principer beräknade pensionskostnader ingår. Denna kostnadspost har ingen motsvarighet i lastbils kalkylerna. Frånvaron av pensionsförmåner för lastbilsåkare medför emellertid, att lastbilsåkare kommer att belasta det allmänna i fråga om sociala understöd i betydligt högre grad än järnvägsanställda. För att få en ur samhällsekonomisk synpunkt rationell fördelning av transporterna på olika trafikmedel är det enligt järnvägsstyrelsens uppfattning nödvändigt, att alla utgifter som bäres av det allmänna men i verkligheten bör debiteras transporterna inkluderas i transportkostnaderna.

Järnvägsstyrelsen har slutligen framhållit att, om bettrafiken på järnväg skulle komma att ytterligare väsentligt nedgå, det ur företagsekonomisk synpunkt kan komma att framstå som rationellt att helt eller delvis nedlägga järnvägstrafiken på ett antal linjer inom betodlingsområdena.

Revisorernas uttalande. Alltsedan år 1940 har staten på olika sätt medverkat till finansieringen av vissa anordningar för att underlätta järnvägstransport av sockerbeter och betmassa. De direkta investeringarna i statens järnvägars fond har, därest jämväl inräknas de medel som under innevarande budgetår väntas bli tagna i anspråk för ändamålet, uppgått till i runt tal 7,9 miljoner kronor. Av detta belopp har hälften avskrivits med skattemedel, medan återstoden tillförts statens järnvägar såsom räntepliktigt kapital. Dock har Svenska sockerfabriksaktiebolaget förbundit sig att fr. o. m. budgetåret 1951/52 finansiera de investeringar som icke avskrives genom anslag på riksstatens driftbudget. Utgifterna härför skall inkluderas i de kostnader, för vilka staten enligt gällande avtal garanterar bolaget täckning.

Såsom i det föregående omnämnts, har järnvägsstyrelsen för ungefär ett år sedan verkställt en specialutredning angående bettrafikens kostnader och intäkter vid statens järnvägars III distrikt under 1949 års betkampanj. Utredningen visar att bettrafikens lönsamhet nämnda år varit mycket otillfredsställande. Järnvägsstyrelsen har sedermera företagit en motsvarande beräkning i fråga om 1952 års bettrafik, varvid kunnat konstateras en viss förbättring av det ekonomiska resultatet. Denna förbättring hänför sig dock nästan helt till själva transportarbetet och torde ha sin grund i de rationaliserings- och taxeåtgärder som vidtagits under senare tid. Den lämnade redogörelsen ger dessutom vid handen, att de fördyrade järnvägsfrakterna förorsakat en mycket betydande övergång till landsvägs-

transport av betor och betmassa. Medan år 1951 i Skåne, Halland och Blekinge 62 procent av betkvantiteten transporterades på järnväg, har sålunda ifrågavarande andel för innevarande år preliminärt beräknats till allenast 42 procent. Detta har bl. a. haft till följd, att betlastningsanordningarna icke kommit att utnyttjas i samma utsträckning som tidigare. De från dessa anordningar härrörande intäkterna understiger därför, oaktat vederbörande kajavgifter höjts, alltjämt merkostnaderna med drygt 500 000 kronor.

Revisorerna saknar i detta sammanhang anledning att taga ställning till spörsmålet om den ur samhällsekonomisk synpunkt mest rationella fördelningen av transportarbetet på olika trafikmedel. Den på förevarande område klart framträdande tendensen till övergång till landsvägstransport är dock ett ofrånkomligt faktum, från vilket icke utan vidare kan bortses. Av denna anledning finner revisorerna det välbetänkt, om i fortsättningen försiktighet iakttages vid anvisandet av statsmedel till anordningar för lastning och lossning av sockerbetor, så att felinvesteringar i möjligaste mån undviks.

§ 15.

Det s. k. södra kasernområdet i Kristianstad.

Wendes artilleriregemente disponerade på sin tid, jämte annat, det s. k. södra kasernområdet i Kristianstad, beläget i närheten av länsresidenset och skilt från detta genom den s. k. Ljunggrens plan. Sedan för regementets räkning uppförts ett nytt kasernetablisement i Norra Åsum, har nämnda område efter hand kunnat till största delen friställas för civila ändamål. Av denna anledning har byggnadsstyrelsen fr. o. m. den 1 juli 1951 övertagit förvaltningen av området, som i samband därmed upptagits till redovisning på allmänna fastighetsfonden. Det bokförda värdet uppgår till 4 576 950 kronor, varav 2 000 000 kronor utgör markvärde. Området, som icke är stadsplanelagt, upptar en areal av 32 767 m². Därå finns uppförda ett femtontal byggnader av olika slag, bl. a. två kasernbyggnader, fältförrådsbyggnad, tre stallbyggnader, ridhus, sjukstall, sommarstall, gymnastikhus och sjukstuga. Exteriörerna av den s. k. gamla södra kasernen och av fältförrådsbyggnaden är förklarade som byggnadsminnesmärken.

Beträffande den nuvarande dispositionen av ifrågavarande byggnader må följande nämnas. Därvid användes, liksom ovan, de benämningar som ursprungligen åsatts byggnaderna i samband med deras utnyttjande för militärt ändamål.

Efter vissa ombyggnadsarbeten har gymnastikhuset, nya södra kasernen och sjukstugan iordningställt som lokaler för det år 1947 provisoriskt in-

rättade folkskoleseminariet i Kristianstad. Därvid har dock undantagits tre f. d. tjänstebostäder, vilka av vederbörande militära myndighet år 1951 uthyrts såsom familjebostäder åt tre underofficerare. Enligt hyresvillkoren utlöper kontrakten vid dessa beställningshavares inträde i pensionsåldern, vilket inträffar under åren 1962, 1963 och 1969 respektive. Av Wendes artilleriregemente disponeras alltjämt fältförrådet samt delar av gamla södra kasernen och av gamla västra stallbyggnaden jämte vissa andra smärre byggnader, vilka utrymmen i huvudsak användes såsom förråd. Övriga lokalutrymmen är med smärre undantag uthyrda antingen till Kristianstads stad eller till olika privatpersoner och utnyttjas för diverse ändamål. Av de av staden förhyrda lokalerna har ridhuset och sjukstallet omändrats till en provisorisk sporthall. Staden uthyr dessutom vissa utrymmen i andra hand. Vederbörande kontrakt har i allmänhet ingåtts under den tid kasernområdet stod under militär förvaltning. Under sistförflutna budgetår har byggnadsstyrelsen i hyresinkomster från södra kasernområdet uppburit sammanlagt 16 437 kronor 45 öre. I beloppet har icke medräknats den ersättning styrelsen omföringsvis berett sig för de av försvaret och folkskoleseminariet disponerade lokalerna.

Frågan om den framtida dispositionen av södra kasernområdet var för några år sedan föremål för statsmakternas uppmärksamhet i samband med behandlingen av vissa förslag rörande om- och tillbyggnad av länsresidenset i Kristianstad. Härutinnan torde få erinras om följande.

Byggnadsstyrelsen hemställde redan i skrivelse den 9 december 1941 om anvisande av medel för beredande av ökade lokaler åt länsstyrelsen i Kristianstads län. Ett flertal alternativa lösningar diskuterades därvid av styrelsen, som förordade en nybyggnad för ändamålet. Såsom lämplig plats angav styrelsen ett Kristianstads stad tillhörigt område invid fängelset i staden. Ehuru några förhandlingar i markfrågan icke upptagits vid tidpunkten för byggnadsstyrelsens hemställan, ifrågasatte styrelsen såsom en tänkbar utväg, att kronan såsom bytesobjekt för förvärv av det föreslagna tomtområdet skulle använda den s. k. Landshövdingens trädgård, belägen mellan länsresidenset och läroverket i Kristianstad. Styrelsen hemställde om uppdrag att förhandla med staden om tomtrågens lösning.

Genom beslut den 8 januari 1943 fann Kungl. Maj:t framställningen icke föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd. Beslutet torde närmast ha betingats därav, att ett ståndpunktstagande i frågan om tillgodoseende av länsstyrelsens lokalbehov ansetts böra föregås av en undersökning om möjligheten att efter Wendes artilleriregementes utflyttning till Norra Åsum utnyttja södra kasernområdet för civilt ändamål. Den 29 januari 1943 erhöll byggnadsstyrelsen Kungl. Maj:ts uppdrag att verkställa undersökningar härutinnan.

I skrivelse den 31 augusti 1944 meddelade byggnadsstyrelsen, att den i sistnämnda avseende verkställda utredningen icke utvisat någon framkomlig väg för lösande av den civila förvaltningens lokalsvårigheter. Styrelsens uppfattning härvidlag grundade sig på dels att vederbörande militära myndigheter icke funnit sig kunna lämna bestämt besked, huruvida eller i vilken omfattning kasernområdet kunde avstås för civila ändamål, dels att en framtida rationell exploatering av området för bostadsändamål beräknats bli väsentligen försvårad för den händelse viss obebyggd del av området omedelbart skulle tagas i anspråk för civilt byggnadsändamål. Med hänsyn härtill föreslog styrelsen, att frågan skulle lösas genom uppförande av en nybyggnad i Landshövdingens trädgård. Styrelsen uppgav vidare, att staden framhållit såsom önskvärt, att ifrågavarande område bibehölles såsom allmän plats och att den nya byggnaden därför förlades till annat ställe i staden. I anledning härav hade styrelsen ifrågasatt ett byte mellan Landshövdingens trädgård och ett för den avsedda byggnaden likaledes lämpat, staden tillhörigt område, den förenämnda Ljunggrens plan. Enligt styrelsen hade emellertid stadens myndigheter icke lagt i dagen något intresse för en lösning av tomtrågan på detta sätt.

Vid ärendets förberedande behandling inom kommunikationsdepartementet ansågs i det uppkomna läget tillfälle böra beredas staden Kristianstad att taga byggnadsstyrelsens förslag till tomtrågas lösning under förnyat övervägande. På grund härav överlämnades till landshövdingen i Kristianstads län en inom departementet upprättad promemoria, dagtecknad den 24 oktober 1944, genom vilken uppdrogs åt landshövdingen att söka kontakt med representanter för staden i syfte att utröna, huruvida i frågans dåvarande läge från stadens sida funnes intresse för en lösning enligt alternativet byte mellan Ljunggrens plan och Landshövdingens trädgård.

I skrivelse den 30 december 1944 lämnade landshövdingen följande redogörelse för resultatet av de i anledning av promemorian upptagna förhandlingarna.

I enlighet med departementspromemorian inledde jag förhandlingar med representanter för Kristianstads stad om en lösning av tomtrågan på sådant sätt, att ett byte skulle äga rum mellan den kronan tillhöriga Landshövdingens trädgård och den staden tillhöriga Ljunggrens plan. Utan att bestämt uttala sig varken för eller emot ett sådant byte framhöllo stadens representanter, att den från stadens synpunkt bästa och lämpligaste lösningen vore, om den planerade nybyggnaden kunde förläggas till södra kasernområdet, som nu innehades av Wendes artilleriregemente men som kunde förväntas bli disponibelt i samband med nybyggnaden av regementets kaserner i Norra Åsum. Häremot framhölls från min sida, att de förfrågningar, som upprepade gånger framstälts till de militära myndigheterna, endast lett till svävande svar angående när kasernområdet skulle kunna helt eller delvis tagas i anspråk för annat än militärt ändamål samt

att, då länsstyrelsens byggnadsfråga krävde en omedelbar lösning, man tills vidare hade måst uppge tanken på att till detta område förlägga någon nybyggnad; förutsättningen för en lösning enligt denna linje vore för övrigt att staden av kronan inlöste Landshövdingens trädgård för att användas såsom park.

Stadens representanter förklarade sig emellertid icke vilja uppge tanken på nybyggnadens förläggande till kasernområdet särskilt som de militära myndigheterna icke ställt sig helt avvisande, och man hade därför för avsikt att omedelbart uppgöra en skiss till stadsplan för området. I fråga om eventuell inlösen av Landshövdingens trädgård meddelade stadens representanter, att staden säkerligen icke skulle ställa sig avvisande häremot.

Sedan stadsarkitekten Robert Larsson uppgjort ett förslag till stadsplan för södra kasernområdet, ägde den 6 december 1944 en överläggning rum inför byggnadsstyrelsens chef generaldirektören Leo, varvid utom landshövdingen länsarkitekten Carlman och stadsarkitekten Larsson voro närvarande.

Den 8 december 1944 förelades ärendet stadsfullmäktige i Kristianstad, och fullmäktige beslöt därvid att i princip för sin del godkänna stadsarkitektens förslag till stadsplan för berörda område ävensom att hos länsstyrelsen anhålla dels om länsstyrelsens godkännande av den i förslaget angivna placeringen för den planerade nybyggnaden, dels ock att länsstyrelsen — i ändamål att för framtiden bevara residensträdgården och den s. k. Ljunggrens plan såsom öppna platser för park- och skoländamål — måtte hos vederbörande statliga myndigheter hemställa om myndigheternas medverkan till att den föreslagna nybyggnaden för den civila statsförvaltningen uppfördes å i förslaget angiven plats inom södra kasernområdet.

I ett den 16 december 1944 avgivet utlåtande yttrar länsarkitekten Carlman, sedan han diskuterat olika förslag till lösning av stadsplan för området i fråga, att den av stadsarkitekten framlagda stadsplanlösningen kanske kunde anses användbar, ehuru förslaget icke borde anses som slutgiltigt. Under förutsättning att armén lämnade så stort område för en nybyggnad, att den kunde få en lika trivsamt inramning som å Landshövdingens trädgård, syntes, enligt Carlman, den projekterade byggnaden kunna förläggas till den av staden föreslagna platsen.

Sin egen uppfattning uttryckte landshövdingen sålunda.

Den ifrågasatta nybyggnaden är avsedd att bereda lokaler för lantmäterikontor, länsarkitektkontor, vägförvaltning och egnahemsnämnd, och länsstyrelsens lokalbehov skulle tillgodoses genom lantmäterikontorets utflyttning samt påbyggnad av en våning å den flygel, där sagda kontor för närvarande är inrymt, varjämte vissa ändringsarbeten planerats inom residensbyggnaden för övrigt. Då nybyggnaden alltså är avsedd för nyss nämnda ämbetsverk, synes från länsstyrelsens synpunkt icke vara något att erinra mot förläggningen av densamma till föreslagna plats å södra kasernområdet. Avståndet från länsresidenset blir ungefär detsamma som om byggnaden förlades till Landshövdingens trädgård.

Beträffande stadsarkitektens förslag till stadsplan för kasernområdet finner jag det ganska vanskligt att inta någon bestämd ståndpunkt särskilt med hänsyn till att endast ett utkast till plan föreligger. Förslaget kan ju icke heller innebära en definitiv lösning av alla dithörande frågor. Då det

emellertid är av vikt att nu få fram åtminstone riktlinjerna för områdets framtida användning, synes man kunna i princip åtminstone såvitt angår den del av området, som nu skulle tagas i anspråk, kunna godtaga förslaget utan att därmed binda sig för de delar av planen, som icke bli direkt beroende av den ifrågasatta exploateringen. Förslaget innebär bl. a. den fördelen, att planen ger möjlighet för kronan att för ganska lång framtid tillgodose kommande behov av statliga byggnader för civila ändamål.

Om alltså från länsstyrelsens sida icke är något att invända mot förläggning av en för nyss nämnda ämbetsverk avsedd nybyggnad å angiven plats inom södra kasernområdet i stället för i Landshövdingens trädgård, måste dock framhållas, att det för länsstyrelsens del skulle vara lämpligast om Ljunggrens plan kunde tagas i anspråk för länsstyrelsens räkning. Därigenom skulle genom direkt anslutning till länsstyrelsens nuvarande lokaler möjlighet kunna beredas för tillgodoseende av ytterligare utrymme för länsstyrelsen. Den planerade påbyggnaden av en tredje våning å lantmäteriflygeln jämte lantmäterikontorets utflyttning kan visserligen beräknas tillgodose lokalbehovet just för närvarande men ger inga reservutrymmen och ingen möjlighet till ytterligare utvidgning. Härvid kan jag icke underlåta att framhålla, att pågående utredningar under den sista tiden givit antydningar om nya arbetsuppgifter för länsstyrelserna, vilka påkalla en icke ringa ökning av tjänstelokalerna, och må därvid särskilt framhållas uppbördsreformen (»skatt vid källan») och folkbokförings överflyttande till länsstyrelserna. Det är uppenbart, att ett genomförande av dessa förslag framtvingar ett lokalbehov, som icke kan tillgodoses inom residenskvarteret, och att det därvid framstår såsom synnerligen önskvärt, att nya lokaler kunna beredas i direkt anslutning till de nuvarande. Detta skulle bli möjligt, om Ljunggrens plan kunde disponeras för ändamålet. Genom ett bebyggande av denna tomt, allteftersom förhållandena så krävde, skulle länsstyrelsens eget direkta behov av utrymme kunna, såvitt man kan finna, för lång tid framåt bli tillfredsställt. Från länsstyrelsens synpunkt skulle därför en bebyggelse av Ljunggrens plan på längre sikt otvivelaktigt vara att föredraga framför de övriga alternativen, såväl södra kasernområdet som Landshövdingens trädgård.

Då emellertid snara åtgärder måste vidtagas för ordnandet av nya tjänstelokaler för länsstyrelsen, skulle jag vilja förorda, att man i första hand sökte utverka ett definitivt besked från de militära myndigheterna, huruvida och i så fall vid vilken tidpunkt någon del av södra kasernområdet skulle kunna disponeras för civilförvaltningens räkning, varvid uppgift bör lämnas om gränserna för den mark, som sålunda skulle kunna upplåtas. Skulle en upplåtelse icke kunna äga rum vid sådan tid, att marken kan tagas i anspråk under år 1945, synes förslaget om nybyggnadens förläggande till kasernområdet tills vidare böra förfalla och frågan om byte mellan Landshövdingens trädgård och Ljunggrens plan omedelbart underställas stadsfullmäktige i Kristianstad. Skulle sådant byte icke komma till stånd, återstår ingen annan utväg än att nybyggnaden förläggas till Landshövdingens trädgård.

Det i landshövdingens skrivelse omnämnda, av stadsarkitekten uppgjorda stadsplaneförslaget hade närmare motiverats i en den 4 december 1944 dagtecknad promemoria av följande lydelse.

På uppdrag av drätselkammarens herr ordförande har undertecknad undersökt möjligheterna att placera tilltänkt nybyggnad för den civila statsförvaltningen inom det s. k. södra kasernområdet.

Förutsättningarna ha varit att för den nybyggnad, som planerats i Landshövdingens trädgård, avskilja lämplig del av nuvarande kasernområdet utan större intrång å detsamma samt med hänsynstagande till befintliga kulturhistoriskt märkliga byggnader inom området (den Blomska förrådsbyggnaden vid Riksvägen och den gamla kasernbyggnaden vid hörnet av Södra Kaserngatan och Västra Storgatan) inpassa den föreslagna byggnaden i en bebyggelseplan för området.

De militära myndigheterna å platsen ha i första hand anvisat området omedelbart söder om gamla kasernbyggnaden såsom varande det område, som utan olägenhet genast skulle kunna avstås för länsstyrelsens nybyggnad.

Detta område har dock visat sig vara något för kort längs gatan med hänsyn till den byggnadskropp, som planerats. Däremot har tomtplatsens utsträckning inåt kasernområdet varit mer än tillräcklig. Därest nuvarande norra stallbyggnaden vid Västra Storgatan däremot kunde rivas, skulle tillräcklig plats erhållas för byggnaden. Vid förfrågan hos regementschefen har även vitsordats, att ifrågavarande del av stallbyggnaden skulle kunna rivas omedelbart. Under sådana förutsättningar har bifogade¹⁾ plan upprättats.

Enligt denna plan föreslås nybyggnaden förläggas vid Västra Storgatan och ca 20 meter söder om gamla kasernbyggnaden, varvid lämplig del av stallbyggnaderna rives för erhållande av erforderligt fritt område söder om nybyggnadens gavel. Öster om denna byggnad bör sannolikt område reserveras för ytterligare erforderliga framtida nybyggnader för civilförvaltningens räkning eller annat ändamål. Plats synes kunna beredas för 2 å 3 st. sådana byggnader av samma storlek som nybyggnaden vid Västra Storgatan. Området vid Östra Boulevarden synes böra reserveras för en lamellbyggnad för bostads- och affärsändamål.

I Vendesgatans förlängning synes västerut genom kasernområdet kunna utläggas en gata, som skulle dels förmedla lokaltrafiken till de planerade nybyggnaderna för allmänt ändamål och dels avskilja den södra delen av kasernområdet kring Blomska förrådsbyggnaden. I föreliggande förslag, som beträffande detaljutformningen icke ännu har hunnit detaljstuderas och således troligen får bliva föremål för ytterligare överarbetning, har föreslagits att detta område användes för bostads- och affärsändamål. Det har därvid synts angeläget att frilägga tillräckligt stort område norr om Blomska byggnaden med hänsyn till att den ansetts böra bevaras som kulturminnesmärke. Längs Boulevarden, Vendesgatans förlängning och Västra Storgatan har således föreslagits randbebyggelse i 4 våningar, som vid en öppning av ca 30 meters bredd å norra sidan accentueras i två byggnadskroppar i förslagsvis 6 våningar för att erhålla tillräckligt exploateringsstäl för området. För centrala delen av staden mellan Kaserngatorna och Boulevarderna är exploateringsstalen ca 1,5. För södra kasernområdet är exploateringsstalet i föreliggande förslag ca 1,0.

Föreliggande förslag är icke att betrakta som slutgiltigt, sådant har

¹⁾ Här ej bifogad.

icke varit möjligt att upprätta på grund av den korta tid som stått till buds, men utredningen synes visa, att en nybyggnad för länsstyrelsens räkning inom kasernområdet under ovan angivna förutsättningar väl vore möjlig utan att framtida exploaterandet av området därigenom försvårades.

Sedan byggnadsstyrelsen anbefallts yttra sig över vad i ärendet sålunda förevarit, avgav styrelsen sådant utlåtande den 22 februari 1945.

Byggnadsstyrelsen framhöll därvid till en början, att dåvarande arméns fortifikationsförvaltning, efter av styrelsen gjord förfrågan, i skrivelse den 22 januari 1945 meddelat, att från förvaltningens sida intet funnes att erinra mot en förläggning av en planerad nybyggnad inom västra delen av södra kasernområdet utmed Västra Storgatan i fonden av Residensgatan, under förutsättning att rätt förbehölles lantförsvaret att, därest så skulle befinnas erforderligt, erhålla kompensation för de byggnader, som genom områdets ianspråktagande för berörda civila ändamål måste avträdas. För fortifikationsförvaltningen vore det för det dåvarande icke möjligt att lämna närmare uppgifter rörande tidpunkten och sättet för kasernområdets framtida militära användning.

I detta sammanhang erinrade byggnadsstyrelsen om att södra kasernområdet avsåges i en framtid komma att helt frigöras från militär användning och då exploateras för civila ändamål. Härvid borde bl. a. hänsyn tagas till två å området belägna hus med kulturhistoriskt värde, vilka vore förtjänta av att bevaras, varjämte viss mark borde reserveras för offentliga byggnader.

Med anledning härav hade, efter anmodan av byggnadsstyrelsen, av såväl länsarkitekten som stadsarkitekten i Kristianstad vissa stadsplaneutredningar utförts rörande ifrågavarande område. Därvid hade enligt byggnadsstyrelsens mening framgått, att den del av området, som fortifikationsförvaltningen under nyss angivna förutsättningar i princip förklarat sig villig att upplåta för länsstyrelsens nybyggnad, icke borde ifrågakomma såsom förlägningsplats med hänsyn till att den på ett olämpligt sätt skulle binda utformningen av en framtida stadsplan för kasernområdet i dess helhet och därigenom föregripa ett framtida rationellt utnyttjande av området efter en enhetlig plan. Det vore för övrigt i och för sig mindre lämpligt att förlägga en civil ämbetsbyggnad till kasernområdet, så länge området i övrigt skulle tagas i anspråk för olika militära ändamål. Någon kompensation för de byggnader, som militären skulle avstå, syntes ej heller utan avsevärda kostnader kunna beredas.

Av här angivna skäl ansåg byggnadsstyrelsen, att en förläggning av den föreslagna nybyggnaden till kasernområdet icke lämpligen borde ske.

Vad i ärendet i övrigt förekommit hade, framhöll byggnadsstyrelsen, icke givit styrelsen anledning att frångå det förslag till byggnadsfrågans lösning, som styrelsen framlagt i skrivelsen den 31 augusti 1944. Styrelsen

vidhöll sålunda, att nybyggnaden borde uppföras i den s. k. Landshövdingens trädgård. Styrelsen erinrade emellertid i detta sammanhang, att styrelsen redan före framläggandet av nybyggnadsförslaget hos staden ifrågasatt byte av Landshövdingens trädgård mot den invid residenset belägna, i stadens ägo varande Ljunggrens plan, vilket område i likhet med Landshövdingens trädgård väl lämpade sig för ifrågavarande nybyggnad. En preliminär överläggning angående huvudgrunderna för ett dylikt avtal hade ägt rum mellan styrelsen och vissa representanter för staden. Till staden skulle överlämnas Landshövdingens trädgård och i gengäld skulle staten erhålla Ljunggrens plan jämte den del av Västra Vallgatan, som sträcker sig mellan Södra Kaserngatan och Residensgatan. Vissa förbehåll rörande områdenas användning skulle träffas till förhindrande av olämplig bebyggelse. De båda sålunda ifrågasatta bytesområdena kunde med hänsyn till storlek och läge samt behövliga förbehåll rörande bebyggelsen och användningen anses i stort sett likvärdiga.

Styrelsen förklarade sig anse, att ett byte enligt nu angivna grunder skulle vara till fördel för både staten och staden och att rätt borde förbehållas Kungl. Maj:t att sluta avtal därom, därest överenskommelse med staden kunde träffas.

I skrivelsen lämnades därjämte en redogörelse för det sätt på vilket styrelsen tänkt sig disponera Ljunggrens plan för den ifrågavarande nybyggnaden, kostnadsberäknad till sammanlagt 700 000 kronor.

Frågan förelades riksdagen genom propositionen 1945: 146. Föredragande departementschefen framhöll därvid inledningsvis bl. a. följande.

Sedan byggnadsstyrelsen i december 1941 först framförde förslag om en nybyggnad, har länsstyrelsens utrymmesbehov väsentligen ökats. Jag är av den uppfattningen, att en lösning av byggnadsfrågan nu icke längre kan uppskjutas utan att länsstyrelsens möjligheter att fullgöra viktiga arbetsuppgifter äventyras. Med hänsyn till arbetsförhållandena synes det mig ändamålsenligt, att ökat utrymme beredes länsstyrelsen genom att den i anslutning till dess nuvarande arbetslokaler belägna lantmäterikontorsflygeln tages i anspråk härför samt genom att flygeln påbygges med en våning och vissa omändringsarbeten vidtagas. För lantmäterikontoret, egnahemsnämnden, vägförvaltningen och länsarkitektkontoret bör därvid en nybyggnad uppföras. Med hänsyn till dessa institutioners nära anknytning till länsstyrelsen bör nybyggnaden vara belägen så nära residenset som möjligt.

Beträffande de olika förslag till lösning av tomtrågan som framkommit anförde departementschefen.

Fyra särskilda lösningar av frågan om lämplig tomt hava förelegat till övervägande. Enligt det första förslaget, vilket byggnadsstyrelsen närmast förordade i sin framställning år 1941, skulle ett staden tillhörigt område invid fängelset tagas i anspråk. På fördelar och nackdelar av detta förslag saknar jag anledning att här ingå, då denna lösning icke längre står till

buds. Området har nämligen numera av staden upplåtits till annan än kronan.

Av de tre övriga förslagen innebär ett, att en del av det hittills av Wendes artilleriregemente disponerade södra kasernområdet skulle tagas i anspråk. Enligt ett annat alternativ skulle byggnaden uppföras i den s. k. Landshövdingens trädgård, belägen söder om residenset mitt emot dess huvudfasad. Slutligen föreligger ett förslag, enligt vilket byggnaden skulle förläggas å den s. k. Ljunggrens plan, belägen öster om residenset och skild från detta genom en smal gata (Västra Vallgatan).

För att kasernområdet skall kunna ifrågakomma måste bl. a. rivning ske av vissa där uppförda militära byggnader. Då det icke nu kan överblickas, i vad mån utrymmen motsvarande dem som sålunda skulle bortfalla kunna bliva behöfliga för försvarets ändamål, har arméns fortifikationsförvaltning ansett, att kompensation i en eller annan form måste förbehållas lantförsvaret för de byggnader, som måste avträdas till följd av områdets ianspråktagande för civilt ändamål.

Landshövdingens trädgård tillhör kronan och är i gällande stadsplan utlagd såsom kvartersmark, varför den omedelbart kan bebyggas. Ljunggrens plan tillhör däremot staden och måste sålunda, om den skall komma i fråga såsom byggnadsplats, förvärfvas av kronan.

Sin egen uppfattning i frågan preciserade departementschefen sålunda.

Såväl Landshövdingens trädgård som Ljunggrens plan äro öppna, trädbevuxna platser, vilka för närvarande nyttjas såsom parker av stadens befolkning. Det är med hänsyn härtill naturligt att, såsom vid förenämnda överläggningar framkommit, stadens myndigheter helst skulle se, att kasernområdet toges i anspråk för nybyggnaden. Förr eller senare torde detta område komma att kunna disponeras för civila ändamål. Stadsplan är icke uppgjord för området, men stadsarkitekten har utarbetat ett preliminärt utkast till stadsplan, varå den ifrågasatta nya byggnaden inlagts. Ett studium av detta utkast jämte vissa stadsplaneutkast, som för samma område uppgjorts av länsarkitekten, synes emellertid giva vid handen, att ett förläggande av nybyggnaden till den del av kasernområdet, som ansetts kunna frigöras inom en nära framtid, skulle på ett olyckligt sätt binda en rationell stadsplanläggning av området i dess helhet under hänsynstagande såväl till områdets utnyttjande för bostads- och andra ifrågakommande civila ändamål som till ett eventuellt behov av parker eller öppna platser. Jag delar därför byggnadsstyrelsens uppfattning, att det icke bör komma i fråga att till kasernområdet förlägga den avsedda nybyggnaden, förrän en definitiv plan kan uppgöras för områdets användning i dess helhet. Uppenbart är emellertid, att det föreliggande statliga lokalbehovet är så trängande, att ett beslut i byggnadsfrågan icke kan anstå till den tidpunkt, då området eventuellt kan helt tagas i anspråk för civila ändamål samt stadsplan upprättats och fastställt. Härtill kommer, att med hänsyn till möjligheterna att på ett rationellt sätt tillgodose framtida utvidgningsbehov för olika avdelningar av själva länsstyrelsen en förläggning av nybyggnaden till Ljunggrens plan eller Landshövdingens trädgård äger avgjort företräde framför en förläggning till kasernområdet.

På här angivna skäl har jag funnit mig icke kunna tillstyrka en förläggning av nybyggnaden till södra kasernområdet. Valet bör enligt min me-

ning stå endast mellan Landshövdingens trädgård och Ljunggrens plan. Landshövdingens trädgård har en areal av omkring 3 100 kvadratmeter och erbjuder goda möjligheter till eventuella tillbyggnader. Ljunggrens plan är omkring 2 000 kvadratmeter stor och möjliggör att, om den obetydligt trafikerade Västra Vallgatan igenlägges, nybyggnaden kan anslutas direkt till residensbyggnaden. På sätt nyss antytts är detta en fördel med tanke på möjligheterna till framtida utvidgning av de för den egentliga länsstyrelsen avsedda lokalerna. Det kan med hänsyn till föreliggande eller väntade organisationsförslag hållas för sannolikt, att behov av dylik utvidgning kommer att föreligga inom en relativt nära framtid.

Enligt i ärendet företedda skisser skulle Ljunggrens plan, om nämnda förläggningalternativ väljes, komma att bebyggas på sådant sätt, att en öppen gård bildades och den huvudsakliga delen av trädbeståndet kunde bevaras. Vid en förläggning av byggnaden till Ljunggrens plan bör, till säkerställande av att Landshövdingens trädgård i huvudsak bevaras såsom park, i samband med ett eventuellt byte föreskrivas, att staden icke må bebygga annat än en mindre del av Landshövdingens trädgård. Sker så och erhåller kronan därjämte äganderätten till erforderlig del, omkring 600 kvadratmeter, av Västra Vallgatan, anser jag i likhet med byggnadsstyrelsen, att markförvärvsfrågan bör kunna ordnas genom att byte mellan kronan och staden, varvid staden utan att erlagga något skillnadsbelopp erhåller äganderätten till Landshövdingens trädgård mot att kronan blir ägare till Ljunggrens plan,

Om fördelar och nackdelar av de båda alternativen vägas mot varandra, måste det sägas, att möjligheten till direkt förbindelse mellan residensbyggnaden och nybyggnaden giver företräde åt det alternativ, som innebär en förläggning av nybyggnaden till Ljunggrens plan. Nämnda omständighet är dock icke av den betydelse, att ej båda alternativen kunna betecknas såsom ur kronans synpunkt fullt godtagbara. Valet mellan de båda ifrågasvarande alternativen synes därför böra träffas med hänsyn till den ståndpunkt staden intager. Hittills har, såsom byggnadsstyrelsen framhållit, staden icke visat intresse för en lösning av förläggningsfrågan enligt alternativet Ljunggrens plan. Emellertid synes mig möjlighet böra hållas öppen för staden att med beaktande av nu kända förhållanden taga bytesfrågan under omprövning i den mån byggnadens uppförande icke därigenom försenas. Kungl. Maj:t torde därför, såsom byggnadsstyrelsen ifrågasatt, böra erhålla bemyndigande att träffa avtal med staden om markbyte utan mel-lanskillnad och i övrigt i huvudsaklig anslutning till vad i det föregående angivits. Kommer ett dylikt avtal till stånd, bör nybyggnaden förläggas till Ljunggrens plan i huvudsaklig överensstämmelse med föreliggande skissförslag. Skulle staden däremot icke biträda förslaget om ett markbyte enligt angivna grunder, bör nybyggnaden uppföras i Landshövdingens trädgård enligt det av byggnadsstyrelsen förordade förslaget.

Departementschefens anförande utmynnade i en av Kungl. Maj:t biträdd hemställan, att riksdagen måtte dels till om- och tillbyggnad av länsresiden-set i Kristianstad för budgetåret 1945/46 anvisa ett investeringsanslag av 700 000 kronor, dels bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med i propositionen angivna grunder med Kristianstads stad

träffa avtal om markbyte, varigenom kronan erhöle äganderätten till Ljunggrens plan samt Landshövdingens trädgård överlättes till staden.

Riksdagen biföll förslaget (skr. nr 244).

Genom beslut den 1 juni 1945 bemyndigade Kungl. Maj:t byggnadsstyrelsen att under förbehåll av Kungl. Maj:ts godkännande med Kristianstads stad träffa avtal av nyss angiven innebörd samt uppdrog åt styrelsen att i samråd med vederbörande myndigheter upprätta ritningar till om- och tillbyggnad av länsresidenset i anslutning till det av chefen för kommunikationsdepartementet förordade förslaget. Sedan sådant bytesavtal ingåtts, godkändes det av Kungl. Maj:t genom beslut den 27 juli 1945.

Sedan på grund av stegrade lokalbehov ramen för den år 1945 beslutade om- och tillbyggnaden av länsresidenset i Kristianstad måst vidgas, har riksdagen anvisat ytterligare 1 033 000 kronor för det ifrågavarande byggnadsföretaget. Av de anvisade medlen har dock hittills endast ca 21 000 kronor tagits i anspråk för vissa ritningar m. m. Då byggnadstillstånd icke erhållits, har nämligen själva byggnadsarbetena icke kunnat igångsättas. Länsstyrelsens och därmed mer eller mindre samordnade myndigheters lokalproblem har i stället fått lösas provisoriskt genom bl. a. förhyrning av erforderliga utrymmen i olika delar av staden. Enligt från byggnadsstyrelsen under hand inhämtade upplysningar uppgår f. n. statsverkets årliga kostnader för dessa förhyrningar till ca 9 100 kronor i vad avser själva länsstyrelsen och till ca 45 400 kronor i vad avser övriga länsorgan. I de angivna beloppen är icke inkluderade förekommande utgifter för bränsletillägg.

Revisorernas uttalande. Då riksdagen år 1945 beslöt anvisa medel för en om- och tillbyggnad av länsresidenset i Kristianstad, förelåg ett flertal olika förslag till tomtrågens lösning. Enligt ett alternativ, tillkommet närmast efter initiativ från stadens sida, skulle för ändamålet disponeras mark å det s. k. södra kasernområdet. Detta alternativ vann dock icke statsmakternas godkännande, enär lokalbehovet ansågs så trängande, att ett beslut i byggnadsfrågan icke kunde uppskjutas till den tidpunkt, då kasernområdet kunde helt tagas i anspråk för civila ändamål samt stadsplan upprättats och fastställt, vilket vore en förutsättning för att den avsedda nybyggnaden skulle kunna uppföras å området. Frågan löstes i stället på så sätt, att kronan genom markbyte med staden förvärvade den s. k. Ljunggrens plan, dit den nya byggnaden skulle förläggas.

Drygt sju år har nu förflutit sedan ovannämnda beslut fattades. Oaktat länsstyrelsens redan förut stora lokalsvårigheter under denna tid ytterligare förvärrats, har emellertid ifrågavarande byggnadsföretag ännu icke ens påbörjats. Anledningen härtill är att byggnadstillstånd icke kunnat erhållas. I vad mån det arbetsmarknadspolitiska läget kommer att utveck-

las på sådant sätt att dylikt tillstånd skall kunna lämnas inom en näraliggande framtid, torde icke vara möjligt att f. n. avgöra. Uppenbarligen måste dock det här föreliggande lokalbehovet förr eller senare tillgodoses. Därvid inställer sig emellertid frågan, huruvida icke under de gångna sju åren sådana ändrade förhållanden inträtt, att en omprövning av 1945 års riksdagsbeslut blivit ofrånkomlig.

I första hand bör sålunda beaktas, att länsstyrelserna jämte till dem mer eller mindre fast knutna lokalmyndigheter av olika slag fått sina arbetsuppgifter väsentligt utvidgade, med påföljd att även behovet av nya lokalutrymmen ökat. Det torde därför få antagas, att det om- och tillbyggnadsförslag som på sin tid uppgjordes för länsresidenset i Kristianstad nu icke är till fyllest. Därtill kommer att läget beträffande möjligheten att mera fritt disponera det södra kasernområdet i staden för civil bebyggelse helt ändrats. Såsom av den tidigare lämnade redogörelsen framgår, användes området numera endast i mycket begränsad omfattning för militärt ändamål, sedan Wendes artilleriregemente inflyttat i ett nytt kasernetablissemment. Något beslut rörande den framtida dispositionen har dock icke fattats. Revisorerna, som vid besök i Kristianstad beretts tillfälle att närmare studera här berörda spörsmål, har för sin del bibragts den uppfattningen, att det sätt varpå kasernområdet nu utnyttjas måste med hänsyn till den här ifrågavarande tomtmarkens värde ur statsverkets synpunkt betecknas såsom mindre tillfredsställande. Även för stadens vidkommande torde det innebära en belastning att i bebyggelsens centrum hysa ett område, som till större delen upptas av ödsliga exercisplaner och liknande. Vederbörande byggnader är dessutom av den karaktär att de icke kan komma till en av ekonomiska skäl önskvärd användning. En betydande praktisk nytta skulle emellertid kunna utvinnas av området, därest dit förlades den för länsförvaltningen erforderliga nybyggnaden. Av vad tidigare anförts torde också framgå, att den i propositionen 1945: 146 angivna förutsättningen för att så skulle kunna ske numera får anses vara för handen.

Revisorerna finner det därför angeläget, att definitiv ståndpunkt nu tas till frågan om dispositionen av södra kasernområdet. I första hand synes stadsplan för området böra upprättas och fastställas. De synpunkter härutinnan som låg till grund för det av stadsarkitekten i Kristianstad på sin tid framlagda förslaget torde därvid kunna tjäna till viss vägledning. Självfallet bör kronan i sin ägo behålla så stor del av området, att icke endast lämplig tomt kan upplåtas för den förberörda nybyggnaden utan även erforderlig markreserv för kommande behov uppstår. Återstoden synes böra försäljas till staden.

I detta sammanhang må erinras om att vissa av de på kasernområdet uppförda byggnaderna har karaktär av byggnadsminnesmärken. Detta för-

hållande utgör onekligen ett visst hinder för en fullt rationell exploatering av området i fråga, vilken torde förutsätta att samtliga nu befintliga byggnader rives. Som av det föregående framgår är det dock endast byggnadernas själva exteriör som förklarats äga kulturhistoriskt värde. Därtill kommer att enligt vad revisorerna inhämtat här avsedda byggnader befinner sig i sådant skick, att de näppeligen kan komma till önskvärd användning utan omfattande och mycket kostnadskrävande omändringsarbeten. Med hänsyn härtill finner revisorerna det böra omprövas, huruvida och i vilken utsträckning byggnaderna i fortsättningen bör bevaras som kulturminnesmärken.

Sammanfattningsvis vill revisorerna understryka behovet av att en plan uppgöres för den framtida dispositionen av södra kasernområdet i Kristianstad, i samband varmed beslut synes böra fattas om att till detta område förlägga den planerade nybyggnaden för vederbörande länsorgan. För en dylik lösning av förevarande tomtråga torde jämväl tala önskvärdheten av att för framtiden kunna bevara Ljunggrens plan såsom öppen park.

§ 16.

Förskott till vissa plankostnader.

I 60 § stadsplanelagen den 29 maj 1931 stadgades, att om större byggnadsverksamhet vore att förvänta inom område på landet, för vilket stadsplanelagens bestämmelser angående stad icke ägde tillämpning, och förhållandena ej föranledde till förordnande om tillämpning av nämnda bestämmelser, det skulle åligga länsstyrelse att, därest plan för byggnadsverksamheten erfordrades, fastställa byggnadsplan för området. Kostnaderna för byggnadsplans uppgörande skulle gäldas av markägarna efter den nytta de hade av planen i den mån bidrag ej lämnades av kommunen. Det skulle ankomma på länsstyrelsen att meddela beslut angående fördelningen av kostnaderna mellan markägarna.

Fråga om byggnadsplan skulle upptagas av länsstyrelse, antingen efter ansökan av markägare, kommun eller annan eller ock, utan ansökan, då anledning därtill förelåg. Om icke av sökanden ingivet eller eljest förefintligt förslag till byggnadsplan ansågs kunna godtagas, skulle länsstyrelsen ombesörja, att förslag till byggnadsplan upprättades, därvid länsstyrelsen ägde anlita sakkunnigt biträde.

Vid antagandet av nu berörda stadsplanelagstiftning förutsattes, att kostnaderna för uppgörande av byggnadsplan skulle förskjutas av statsverket. Särskilt förutsågs detta bli fallet, då länsstyrelse på eget initiativ upptagit fråga om byggnadsplan. Några för ändamålet avsedda anslag anvisades emellertid till en början icke av statsmakterna. Inom vissa län, där kostnader av ifrågavarande slag förskotterats, hade länsstyrelserna tagit i an-

språk tillgängliga medel. I slutet av år 1935 hade dylika förskott förekommit i 12 län till ett sammanlagt belopp av i runt tal 135 000 kronor.

Nu nämnda anordning med förskott av tillgängliga medel ansågs emellertid i längden icke tillfredsställande. På grund härav upptogs för ändamålet å riksstaten för budgetåret 1936/37 till Förskott av kostnader för uppgörande av byggnadsplaner ett reservationsanslag av 200 000 kronor. Anslaget anvisades under Utgifter för kapitalökning, Fonden för förslag till statsverket. Härvid förutsattes att i första hand redan förskotterade medel borde avföras på anslaget. Härefter anvisades ytterligare medel för de tre därpå följande budgetåren samt för budgetåren 1943/44—1947/48 under samma anslagstitel, så att det sammanlagda anslagsbeloppet vid utgången av sistnämnda budgetår uppgick till 1 335 000 kronor.

Vid 1947 års riksdag fattades beslut om ny byggnadslag, i vilken bestämmelser meddelades bl. a. om planväsendet för tätbebyggda områden på landsbygden. Enligt de nya bestämmelserna skulle byggnadsplan på landet upprättas och fastställas av länsstyrelsen. Kostnaderna skulle till den del de ej täcktes av statsmedel gäldas av kommunen, i den mån det med hänsyn till dess intresse av planen och övriga omständigheter funnes skäligt. Återstoden skulle fördelas mellan markägarna. Det skulle ankomma på länsstyrelsen att, sedan frågan om statsbidragets storlek avgjorts, meddela beslut om fördelningen av det återstående kostnadsbeloppet. Vad anginge regionplan skulle enligt den nya byggnadslagen Kungl. Maj:t besluta, huruvida sådan skulle upprättas. Kostnaderna för upprättande eller ändring av regionplan samt för regionplaneförbunds verksamhet i övrigt skulle, intill dess planen fastställts, förskjutas av förbundsmedlemmarna eller av statsmedel enligt vad Kungl. Maj:t bestämde. Kostnaderna skulle, i den mån ej bidrag lämnades av statsmedel, slutligen fördelas mellan förbundsmedlemmarna.

I anslutning till förslaget om den nya byggnadslagen framlades i propositionen 1947:245 förslag rörande tillhandahållande av statsmedel av förskott till vissa plankostnader. För att undvika konflikter rörande frågan, huru erforderliga förskottsmedel skulle tillskjutas av de olika intressenterna, borde — enligt vad som anfördes i propositionen — möjlighet finnas att av statsmedel förskottera kostnaderna. Däremot syntes i regel behov av förskottering ej föreligga, då i undantagsfall kostnaderna skulle gäldas av kommunen ensam eller av enskild markexploatör. Förskotten syntes liksom dittills böra ha karaktären av räntefria lån. Beviljat förskott skulle, sedan kostnaderna fördelats mellan kommunen och markägarna, återbetalas till statsverket. I samband med behandlingen av frågan om förskott till kostnaderna för regionplan framhölls i propositionen, att då avsevärd tid syntes komma att förflyta mellan beslutet om förskottering av stats-

medel och beslutet om kostnadernas fördelning på medlemmarna det syntes lämpligast att medel för ändamålet förskotterades på kapitalbudgeten.

I propositionen anfördes vidare, att det tidigare anslaget till Förskott av kostnader för uppgörande av byggnadsplaner borde få tagas i anspråk även för de angivna nya förskottsändamålen. Beslutanderätten beträffande förskott till byggnadsplaner skulle fr. o. m. den 1 juli 1947 överflyttas till länsstyrelserna. I samband härmed borde tillgängliga anslagsmedel efter förslag av byggnadsstyrelsen genom beslut av Kungl. Maj:t fördelas mellan länsstyrelserna. Fr. o. m. budgetåret 1947/48 skulle anslagsrubriceringen ändras till Förskott till vissa plankostnader m. m.

Nu nämnda förslag godkändes av 1947 års riksdag. Såvitt gäller regionplan är de nu återgivna bestämmelserna i byggnadslagen alltså gällande. Beträffande kostnaderna för byggnadsplan genomfördes däremot en ändring redan år 1948, under motivering att vissa olägenheter visat sig förenade med de nya föreskrifterna om fördelning av plankostnaderna. Enligt 1948 års ändringar skulle markägarna i allmänhet vara befriade från skyldigheten att delta i kostnaderna, och det ekonomiska ansvaret för planeringen skulle i huvudsak läggas på kommunerna. Markägare skulle dock, om planen för honom medförde avsevärd nytta, vara skyldig att gälda så stor del av kostnaden, som svarade mot hans del av planområdets areal. Av motiveringen framgick, att härmed åsyftades endast mark, som var av sådan omfattning och beskaffenhet, att möjlighet till uppdelning av marken på ett flertal byggnadstomter förelåg och beträffande vilken planläggningen således var eller kunde bli av större betydelse ur exploateringssynpunkt. Samtidigt härmed genomfördes vissa bestämmelser om statsbidrag till upprättande av byggnadsplaner. Bidrag skulle kunna utgå med lägst 20 procent och högst 50 procent av planutgifterna, sedan de på markexploatören belöpande kostnaderna frändragits. Kostnaderna för byggnadsplanerna hade genom dessa bestämmelser fördelats på kommunen, markexploatören och staten.

Under rubriken Förskott till vissa plankostnader m. m. har för budgetåren 1947/48—1951/52 anvisats sammanlagt 1 200 000 kronor. Sammanräknat med tidigare anslag har alltså för ifrågavarande ändamål t. o. m. budgetåret 1951/52 anvisats 2 535 000 kronor. För budgetåret 1952/53 har anvisats 500 000 kronor. Samtidigt har på driftbudgeten under sjätte huvudtiteln funnits uppfört ett förslagsanslag till Bidrag till upprättande av byggnadsplaner, avsett för täckande av de kostnader, som vid länsstyrelsernas kostnadsfördelning skall stanna på statsverket. Belastningen på detta anslag har under de tre senaste budgetåren i genomsnitt icke uppgått till mer än omkring 7 000 kronor per år.

Såsom framgår av det anförda, meddelades före den 1 juli 1947 beslut

om förskott för viss byggnadsplan i varje särskilt fall av Kungl. Maj:t. Sedan i propositionen 1947:245 angivits vissa riktlinjer för behandlingen av hithörande frågor, bemyndigades länsstyrelserna att från nyss angivna dag själva bevilja förskott till byggnadsplaner, under det att Kungl. Maj:t förbehållit sig att alltjämt besluta om förskott till regionplaner. Kungl. Maj:t har herefter såvitt gäller byggnadsplaner allenast fördelat tillgängliga anslagsmedel samt meddelat vissa generella bestämmelser. Sålunda har föreskrivits, bland annat, att sedan beslut om fördelning av kostnaderna vunnit laga kraft, tiden för återbetalning av förskotten skulle bestämmas till högst fem år samt att återbetalda förskottsmedel skulle av länsstyrelserna årligen vid kalenderårets utgång inlevereras till riksgäldskontoret. Byggnadsstyrelsen skulle äga meddela de närmare föreskrifter som erfordrades för bestämmelsernas tillämpning.

Hos länsstyrelserna har i fråga om handhavandet av ifrågavarande förskottsmedel i viss mån olika praxis utbildat sig. Det mest väsentliga torde härvidlag gälla sättet för medlens bokföring. Vissa länsstyrelser har bokfört utlämnade medel på förskottstitel; utestående förskott har därvid kommit att upptagas och redovisas som tillgång i länsstyrelsernas räkenskaper och även som en statsverkets fordran redovisats i de årliga boksluten. Inom andra länsstyrelser har de från riksgäldskontoret erhållna anslagsmedlen upptagits som inkomst på kontot Expeditionsmedel, vanligen för landskansliet, och därifrån avförts som utgift, då förskotten utlämnats. I dessa fall har förskotten icke kommit till synes som tillgång i räkenskaperna och således ej heller i boksluten.

En annan olikhet kan iakttagas beträffande förskottsmottagaren. De plankostnader, för vilkas gäldande förskotten är avsedda, har huvudsakligen gällt kartarbeten och planarbeten. Kartarbetena utföres som regel av lantmätare; ersättningen till denne lämnades tidigare till vederbörande befattningshavare men inbetalas numera till lantmäteristyrelsen, sedan lantmätaren utställt räkning på beloppet. Planarbetena utföres då det gäller byggnadsplaner vanligen av vederbörande länsarkitekt; i några fall har Kungl. Maj:t i förskottsbeslutet angivit, att det förutsatts att arbetet skulle uppdragas åt länsarkitektkontoret. Arbetet med regionplaner uppdrages däremot som regel åt någon tekniker utanför statsförvaltningen. I vissa fall har länsstyrelserna själva likviderat uppkommande kostnader till lantmätare, lantmäteristyrelsen och länsarkitektkontoret. Vanligen men icke undantagslöst har det därvid gällt planer, som upprättats på länsstyrelsernas eget föranstaltande. Vid sidan härav har det förekommit, att förskott tillhandahållits vederbörande kommuner, vilka alltså haft att själva bestrida därmed avsedda utgifter.

Slutligen har olika tillvägagångssätt tillämpats beträffande medlens rekvisering, vilket i sin tur återverkat på den bokföringsmässiga redovis-

ningen. Flertalet länsstyrelser har rekviderat tilldelade medel endast i mån av behov, varvid alltså en disponibel reserv för deras räkning inestått hos riksgäldskontoret. Ett fåtal har rekviderat hela det tilldelade beloppet och i sina räkenskaper balanserat förskottsmedlen, från vilka uppkommande behov efter hand tillgodosetts.

I riksgäldskontorets räkenskaper bokfördes den 30 juni 1952 följande belopp såsom utbetalade för ifrågavarande förskottsändamål men ännu icke återredovisade:

L ä n	Utestående belopp
Stockholms.....	39 430: 44
Uppsala	49 860: —
Södermanlands	16 408: —
Östergötlands.....	1 009: 05
Jönköpings	80 246: —
Kronobergs	23 500: —
Kalmar	45 923: 08
Gotlands	2 939: 82
Blekinge	14 250: —
Kristianstads	11 850: 17
Malmöhus	108 125: —
Hallands.....	91 770: —
Göta och Bohus	400 750: —
Älvsborgs	82 000: —
Skaraborgs	21 187: 50
Värmlands	8 400: —
Örebro.....	1 153: —
Gävleborgs	14 535: —
Västernorrlands	127 131: 48
Jämtlands	38 705: —
Västerbottens	1 191: 76
Norrbottnens	19 717: 02
Stockholmstraktens regionplaneförbund	100 000: —
Summa	1 300 082: 32

Revisorerna har inhämtat uppgifter från vissa länsstyrelser angående summan av de belopp, som länsstyrelserna i sin tur utlämnat till förskotts-tagare men som alljämt icke återlevererats. De inkomna uppgifterna representerar mer än 90 procent av hela det till länsstyrelserna utlämnade beloppet och utvisar, att omkring 60 procent av rekviderade medel utestår som förskott, under det att återstoden kvarstår hos länsstyrelserna.

Revisorernas uttalande. Fr. o. m. budgetåret 1936/37 har under Fonden för förslag till statsverket anvisats anslag för tillhandahållande av förskott av statsmedel till viss samhällsplanering, nämligen för uppgörande av byggnadsplaner för tätbebyggda samhällen på landet samt — fr. o. m. budgetåret 1947/48 — även för uppgörande av regionplaner. Förskotten har haft till ändamål att förhindra att planarbetenas igångsättande och fortskridande fördröjes av konflikter rörande frågan, huru erforderliga rörelse-

medel skall tillskjutas av de olika intressenterna. De kostnader, som här avses, utgöres till övervägande del av ersättningar till länsarkitektkontor och lantmätare för planarbeten och kartframställningar; en mindre del av kostnaderna avser ersättning till enskilda plantekniker, hantlangning åt lantmätare m. m. Regionplanearbetet bedrivs dock som regel av enskilda uppdragstagare.

Anslaget disponeras av riksgäldskontoret, som efter Kungl. Maj:ts beslut tillhandahåller länsstyrelserna erforderliga medel. Länsstyrelsen utbetalar i vissa fall förskottsmedlen till de kommuner, för vilkas räkning planarbetet bedrivs, och dessa i sin tur likviderar med förskotten ersättningarna till länsarkitektkontor, lantmätare, lantmäteristyrelsen eller enskilda; i andra fall utbetalas medlen av länsstyrelsen direkt till nyssnämnda betalningsmottagare. I de fall, då denne är en statlig myndighet eller befattningshavare, inlevereras medlen till statsverket och redovisas som inkomst hos vederbörande myndighet under rubriken Uppbörd i statens verksamhet. När planarbetet i sinom tid är avslutat och länsstyrelsens kostnadsfördelning vunnit laga kraft, återkräves förskotten genom länsstyrelsens försorg av de i sista hand betalningsskyldiga.

För ifrågavarande ändamål har anvisats anslag på sammanlagt 2 535 000 kronor. Summan av till länsstyrelserna utlämnade men icke återlevererade medel uppgick den 30 juni 1952 till i runt tal 1 300 000 kronor. Av sistnämnda belopp torde emellertid endast omkring hälften vara utestående som förskott; återstående medel hålles disponibla av länsstyrelserna för kommande behov. På regionplaner, tre till antalet, belöpte omkring 156 000 kronor.

Revisorerna vill framhålla, att sedan ifrågavarande förskottssystem senast var föremål för statsmakternas prövning, nämligen i samband med 1947 års byggnadslagstiftning, vissa förändringar inträffat på förevarande område, vilka kommer behovet av förskott särskilt för byggnadsplaner att framstå som långt mindre angeläget än tidigare. Till en början är att märka, att kretsen av fysiska eller juridiska personer, som kan ha att i sista hand svara för kostnaderna för byggnadsplaner, högst väsentligt begränsats. Tidigare ålåg det i främsta rummet vederbörande markägare att bestrida byggnadsplanekostnaderna, som då kunde fördelas på ett stort antal enskilda personer. Sedan år 1948 skall emellertid det ekonomiska ansvaret för byggnadsplanerna i huvudsak åligga kommunerna. Vissa mindre kostnader kan även stanna på statsverket i form av statsbidrag till kommuner med svagt skatteunderlag; dessa belopp, som utbetalas från särskilt anslag på driftbudgetens sjätte huvudtitel, är emellertid obetydliga. Markägarna skall i allmänhet vara befriade från skyldighet att delta i kostnaderna; dylik skyldighet kvarstår endast för de fall, då markägare med hänsyn till området storlek och väntade användning m. m. är att betrakta som

markexploatör. Det må även erinras om att då frågan om förskott till dessa planer år 1947 var föremål för statsmakternas prövning, förskottering förutsattes vara obehövlig, när kostnaderna skulle gäldas av kommunen ensam eller av enskild markexploatör. Till det nu sagda kommer, att kommunernas möjligheter att själva förskottera kostnaderna väsentligt vidgats efter den nya kommunindelningens genomförande.

Med hänsyn till att behovet av byggnadsplaneförskott numera har minskat i så betydande grad, att dessa synes kunna avvecklas utan olägenhet, får revisorerna föreslå en undersökning i angivna syfte. I fråga om regionplanerna är att märka, att statsverket — sedan planarbetet avslutats — med anlitan av ett under riksstatens sjätte huvudtitel uppfört särskilt anslag för ändamålet lämnar bidrag till upprättande av dylika planer. Bidragsbeloppet har hittills uppgått till inemot 50 procent av kostnaderna, under det att förskotten knappast uppgått till så stor andel. Regionplaneförskotten innebär alltså, att statsverket för det löpande arbetet med planeringen tillskjuter ett belopp, som i varje fall icke överstiger vad som slutligt kommer att stanna på statsverket i form av statsbidrag. Bl. a. av denna anledning är det antagligt, att övervägande skäl talar för att dessa förskott bibehålles.

I detta sammanhang vill revisorerna fästa uppmärksamheten på att länsstyrelsernas handhavande och redovisning av ifrågavarande förskottsmedel synes vara i flera hänseenden olikartad. Revisorerna har särskilt uppmärksammat, att medel på sina håll rekvireras från riksgäldskontoret i långt större utsträckning än vad som påkallas, varvid överskjutande medel balanseras hos länsstyrelserna. Vidare redovisar vissa länsstyrelser utlämnade medel på sådant sätt, att förskotten icke kommer till synes som tillgång i räkenskaperna och således ej heller i bokslutet. Slutligen har uppmärksammat, att ett flertal förskott utestått under mycket lång tid, i några fall ända sedan mitten av 1930-talet. Revisorerna, som finner nu angivna förhållanden mindre tillfredsställande ur redovisningssynpunkt, förutsätter att rättelse åvägbringas genom vederbörande myndigheter.

Finansdepartementet.

§ 17.

Vissa iakttagelser angående skatteuppbörden m. m.

I enlighet med den för riksräkenskapsverket gällande instruktionen har revisorerna från ämbetsverket erhållit vissa redogörelser för resultatet av skatteuppbörden. Redogörelserna omfattar resultaten av dels den ordinarie uppbörden av A-, B- och C-skatt under uppbördsåret 1951/52 (tab. 1) och under första hälften av uppbördsåret 1952/53 och dels den ordinarie uppbörden av kvarstående skatt enligt 1951 års taxering (tab. 2). Vidare har redogörelse lämnats för restindrivningen t. o. m. utgången av år 1951 för varje särskilt utmätningsmansdistrikt beträffande 1948/49 års B- och C-skatt samt kvarstående skatt enligt 1948 och 1949 års taxeringar.

Av redogörelserna framgår bl. a., att under uppbördsterminerna uppbördsåret 1951/52 preliminärskatt inflöt med ett sammanlagt belopp av 4 771 miljoner kronor, varav 3 058 miljoner kronor (64 procent) såsom A-skatt och 1 713 miljoner kronor (36 procent) såsom B- och C-skatt. Av den sammanlagt debiterade B- och C-skatten, 1 764 miljoner kronor, restfördes 51 miljoner kronor (3 procent).

Under de tre första uppbördsterminerna uppbördsåret 1952/53 inflöt av preliminära skatter sammanlagt 2 824 miljoner kronor, varav 1 887 miljoner kronor såsom A-skatt och 937 miljoner kronor såsom B- och C-skatt. Av den för dessa uppbördsterminer debiterade B- och C-skatten, 965 miljoner kronor, restfördes 28 miljoner kronor (3 procent).

Enligt 1951 års taxering uppgick den kvarstående skatten till 883 miljoner kronor, och av detta belopp restfördes 75 miljoner kronor (8 procent).

Den kvarstående skatten enligt 1952 års taxering beräknas uppgå till omkring 815 miljoner kronor och den överskjutande preliminära skatten till omkring 370 miljoner kronor (tab. 1).

Av 1947/48 års restförda B- och C-skatt, 39,8 miljoner kronor — beträffande vilken indrivningen är praktiskt taget avslutad och slutresultatet sålunda låter sig överblickas — har t. o. m. utgången av år 1951 10,5 miljoner kronor avkortats, 24,8 miljoner kronor levererats och 2,7 miljoner kronor avskrivits. I tablåerna över restindrivningen har vad som levererats ställts i relation till vad som restförts med avdrag för vad som avkortats, enär avkortningsförfarandet är en från restindrivningen fristående företeelse. Avkortning av debiterad preliminär skatt verkställs främst, då sådan skatt vid jämkning nedsättes och då den vid avräkningen finnes

överstiga motsvarande slutliga skatt. För riket i dess helhet har efter nämnda beräkningsgrund t. o. m. utgången av år 1951 85 procent av den skatt, som restförts och skulle indrivnas, levererats och 9 procent avskrivits.

Av B- och C-skatten för uppbördsåret 1948/49 restfördes sammanlagt 46,2 miljoner kronor. Av denna skatt har vid utgången av år 1951 20,2 miljoner kronor avkortats, 20,2 miljoner levererats och 2,1 miljoner kronor avskrivits. Vid 1951 års utgång har för riket i dess helhet 78 procent levererats och 8 procent avskrivits.

Av den restförda kvarstående skatten enligt 1948 års taxering, 100,2 miljoner kronor, har vid utgången av år 1951 11,1 miljoner kronor avkortats, 49,3 miljoner kronor levererats och 14,5 miljoner kronor avskrivits. Även här har av samma skäl som i fråga om B- och C-skatten levererat belopp ställts i relation till efter avkortning återstående belopp. Avkortning av kvarstående skatt äger främst rum vid nedsättning av skatt till rättelse av oriktig debitering och vid nedsättning i eller befrielse från åsatt taxering. Vid 1951 års utgång har för riket i dess helhet 55 procent levererats och 16 procent avskrivits.

Av den restförda kvarstående skatten enligt 1949 års taxering, 90,0 miljoner kronor, har t. o. m. utgången av år 1951 10,8 miljoner kronor avkortats, 32,8 miljoner kronor levererats och 8,1 miljoner kronor avskrivits. Totalt har 42 procent levererats och 10 procent avskrivits. En närmare redogörelse för indrivningsresultatet beträffande denna skatt återfinnes i tabell 3, som är en av revisorerna upprättad sammanställning över resultatet av restindrivningen med avseende på antalet guldna poster inom rikets olika utmätningsmansdistrikt.

Revisorernas uttalande. Som av den lämnade redogörelsen framgår, in-flöt under uppbördsterminerna uppbördsåret 1951/52 såsom A-skatt 3 058 miljoner kronor och såsom B- och C-skatt 1 713 miljoner kronor. Under det närmast föregående uppbördsåret uppgick A-skatten till 2 078 miljoner kronor och B- och C-skatten till 1 453 miljoner kronor. A-skatten har sålunda ökats med 980 miljoner kronor och B- och C-skatten med 260 miljoner kronor.

Enligt vad revisorerna inhämtat, uppgår beloppet av de fyllnadsinbetalningar av preliminärskatt, som verkställdes efter uppbördsårets utgång, till omkring 530 miljoner kronor, varav omkring 30 miljoner kronor utgör A-skatt och 500 miljoner kronor utgör B- och C-skatt. De avsevärda fyllnadsinbetalningarna torde sammanhänga med att ränta med 5 procent numera med vissa begränsningar utgår å kvarstående skatt. Inbetalning av preliminär skatt, som verkställes efter uppbördsårets utgång — dock senast den 30 april — tillgodoräknas nämligen den skattskyldige i räntehänseende. För riket i dess helhet uppgår den ränta, som påförts kvar-

stående skatt, enligt den senast verkställda taxeringen till omkring 14 miljoner kronor. De största räntebeloppen har påförts i Stockholms stad, Göteborgs och Bohus samt Malmöhus län. Den sammanlagda kvarstående skatten för Stockholm och nämnda län uppgår till omkring 275 miljoner kronor (34 procent av den totala kvarstående skatten) och den påförda räntan till omkring 6 miljoner kronor (42 procent av den totala räntan).

Såsom i det föregående nämnts uppgick den kvarstående skatten enligt 1951 års taxering till 883 miljoner kronor, av vilket belopp 8 procent (75 miljoner kronor) restfördes. Det må här erinras om att en successiv förbättring av uppbördsresultatet i fråga om den kvarstående skatten ägt rum under de två senaste åren. Sålunda restfördes av den kvarstående skatten enligt 1950 års taxering, som uppgick till 685 miljoner kronor, 11 procent (75 miljoner kronor) och av den kvarstående skatten enligt 1949 års taxering — 688 miljoner kronor — 13 procent (89 miljoner kronor).

Enligt 1952 års taxering beräknas såsom tidigare berörts den kvarstående skatten uppgå till omkring 815 miljoner kronor och den överskjutande preliminära skatten till omkring 370 miljoner kronor. Jämfört med de siffror, som vid motsvarande tidpunkt förra året förelåg i fråga om 1951 års taxering, har den kvarstående skatten minskats med omkring 85 miljoner kronor, medan den överskjutande preliminära skatten ökats med omkring 135 miljoner kronor. Den kvarstående skatten har ökat i 14 län och minskat i 11. Den till beloppet största ökningen uppvisar Norrbottens och Västerbottens län, där ökningen uppgår till 10 respektive 8 miljoner kronor. De största minskningarna förekommer i Stockholms stad (43 miljoner kronor), Göteborgs och Bohus län (25 miljoner kronor), Malmöhus län (17 miljoner kronor), Västernorrlands län (16 miljoner kronor) och Gävleborgs län (13 miljoner kronor).

Av sammanställningen över resultatet av restindrivningen i fråga om antalet efter avkortning återstående restförda poster beträffande den kvarstående skatten enligt 1949 års taxering (tab. 3) framgår bl. a. att för riket i dess helhet 50 procent av antalet restförda poster guldits vid utgången av år 1951. På landsbygd och i städer utan egna uppbördsverk har i medeltal 55 procent guldits och i städer med egna uppbördsverk 43 procent. Avsevärda variationer föreligger mellan de olika utmätningsmansdistrikten. De siffermässigt bästa indrivningsresultaten vad avser landsbygd och städer utan egna uppbördsverk har uppnåtts i Hallands län (67 procent), Kronobergs och Kalmar län (66 procent), Kristianstads län (65 procent), Jämtlands län (63 procent), Jönköpings och Västerbottens län (62 procent) och Älvsborgs län (61 procent). Den lägsta inflytandeprocenten uppvisar Norrbottens län (38 procent) och Stockholms län (41 procent). I fråga om städer med egna uppbördsverk har de högsta siffrorna uppnåtts i Växjö (58 procent), Malmö (56 procent), Nyköping (55 procent) samt Kalmar och

Karlskrona (54 procent). De lägsta siffrorna företer Södertälje och Västerås (33 procent), Hälsingborg (34 procent), Karlstad (36 procent), Göteborg (37 procent), Jönköping (38 procent) samt Uppsala och Gävle (39 procent).

Riksräkenskapsverket har berett länsstyrelser och utmätningsmän tillfälle att yttra sig över här föreliggande indrivningsstatistik i de fall då indrivningsresultatet förefallit jämförelsevis mindre tillfredsställande. Av de avgivna yttrandena har revisorerna tagit del, och av vad som anförts må här särskilt framhållas följande.

Orsakerna till mindre goda indrivningsresultat är i vissa fall av organisatorisk art. På grund av polisutredningar och andra göromål av brådskande natur kan exekutionsbiträdena på landet inte alltid ägna tillräcklig tid åt restindrivningen. I de fall, då utmätningsman tillika är åklagare, lägger polischefs- och åklagargöromål ofta hinder i vägen för en effektiv övervakning av indrivningen. Revisorerna har med tillfredsställelse uppmärksammat, att åtgärder i vissa län vidtagits i avsikt att helt frigöra vissa befattningshavare från polisgöromål och att utöka personalen i särskilt arbetstyngda distrikt för att därigenom effektivisera indrivningen. Enligt revisorernas mening torde betydande fördelar härigenom kunna uppnås. Det har även kommit till revisorernas kännedom att myndigheterna i städerna — dessa har att bevilja erforderliga medel — inte alltid visar tillräcklig förståelse för behovet av utökad indrivningspersonal, vilket torde sammanhänga med det förhållandet, att uppkommande skatteförluster helt åvilar statsverket. En fördelning i någon form mellan stat och kommun av uppkommande skatteförluster skulle måhända komma att medföra en från städernas sida ändrad inställning gentemot restindrivningen. Vidare har framhållits, att de s. k. skönstaxeringarna kan vålla formella skatteförluster. Särskilt i större tätorter, där personkännedomen hos taxeringsmyndigheterna är otillräcklig, förekommer det att skattskyldiga, som inte deklarerat och som i verkligheten haft obetydliga eller inga inkomster, kan påföras ganska betydande skattebelopp, vilka sedermera måste avskrivs. Staten får likväl till vederbörande kommun utbetala ett belopp, motsvarande den påförda kommunalskatten. Önskemål har från flera håll uttalats om att ett samarbete åstadkommes mellan taxeringsmyndigheterna och de indrivande organen, som ofta — särskilt på landsbygden — äger stor personkännedom, i syfte att i sådana fall få skönsmässigt åsätta taxeringar att så nära som möjligt överensstämma med vederbörandes verkliga inkomster. Det är utan tvivel av stort värde, om ett sådant samarbete åstadkommes. Det merarbete, som därigenom måhända komme att till en början åvila taxerings- och indrivningsmyndigheter, torde mer än väl uppvägas av de fördelar som skulle stå att vinna.

Vissa slutsatser kan nu dragas beträffande resultatet av nu gällande uppbördssystem jämfört med tidigare rådande. Vid tidpunkten för upp-

Tabell I.

Preliminär, slutlig, kvarstående och överskjutande skatt för beskattningsåret 1951.

L ä n	Influten preliminär skatt								Restförd pre- liminär skatt		Summa influten o. restförd prel. skatt	Slutlig skatt ¹	Kvar- stående skatt		Å kvar- stående skatt påförd ranta	Över- skjut- ande prel. skatt	
	Under uppördsterminerna				Såsom fyllnadsinbetalning												
	Prel. A-skatt		Prel. B- o. C-skatt		Prel. A-skatt		Prel. B- o. C-skatt		S:a prel. skatt Milj. kr.	Prel. B- o. C-skatt							
	Milj. kr.	% av s:a infl. o. restf. prel. skatt	Milj. kr.	% av s:a infl. o. restf. prel. skatt	Milj. kr.	% av s:a infl. o. restf. prel. skatt	Milj. kr.	% av s:a infl. o. restf. prel. skatt		Milj. kr.	% av s:a infl. o. restf. prel. skatt	Milj. kr.	Milj. kr.	Milj. kr.	% av slut- lig skatt	Milj. kr.	Milj. kr.
Stockholms stad	538,14	49	427,24	39	4,27	1	113,02	10	1 082,67	13,54	1	1 096,21	1 176,13	152,22	13	3,77	71,58
Stockholms	195,21	71	66,65	24	3,26	1	6,98	3	272,10	3,51	1	275,61	294,83	40,88	14	0,69	21,11
Uppsala	60,36	64	29,40	31	0,51	1	2,77	3	93,04	0,99	1	94,03	102,64	15,82	15	0,26	7,34
Södermanlands	92,37	69	35,18	26	0,70	—	5,52	4	133,77	0,95	1	134,72	143,56	20,31	14	0,40	10,11
Östergötlands	146,88	66	65,70	29	1,17	—	8,21	4	221,96	1,55	1	223,51	237,49	32,16	14	0,54	16,08
Jönköpings	107,90	65	47,83	29	0,68	—	7,54	5	163,95	1,16	1	165,11	180,90	29,37	16	0,40	11,46
Kronobergs	42,85	65	18,90	29	1,32	2	1,89	33	64,96	0,60	1	65,56	78,60	17,86	23	0,25	4,91
Kalmar	70,80	62	36,36	32	0,65	—	5,38	5	113,19	1,06	1	114,25	129,37	24,27	19	0,37	8,68
Gotlands	15,39	62	8,26	33	0,18	1	0,40	2	24,23	0,42	2	24,65	26,76	4,74	18	0,05	2,68
Blekinge	50,43	74	15,68	23	0,21	—	1,08	2	67,40	0,72	1	68,12	74,64	11,23	15	0,16	5,65
Kristianstads	72,33	62	38,76	34	0,24	—	3,54	3	114,87	1,26	1	116,13	130,24	23,69	18	0,30	9,82
Malmöhus	257,47	58	151,62	34	2,60	1	29,08	6	440,77	3,97	1	444,74	474,18	61,01	13	1,09	30,35
Hallands	49,89	62	24,64	31	0,15	—	4,68	6	79,36	0,68	1	80,04	92,22	15,09	16	0,21	6,38
Gbgs o. Bohus	288,74	53	198,88	36	2,80	1	51,08	9	541,50	5,98	1	547,48	569,50	61,55	11	1,23	35,24
Älvsborgs	138,47	64	61,29	28	1,09	1	12,96	6	213,81	1,52	1	215,33	231,92	35,09	15	0,53	17,44
Skaraborgs	70,20	64	34,42	32	0,37	—	2,86	3	107,85	0,91	1	108,76	121,51	21,63	18	0,25	8,76
Värmlands	108,08	49	79,05	35	0,70	—	34,02	15	221,85	1,49	1	223,34	242,13	35,56	15	0,58	16,46
Örebro	108,45	60	45,09	25	0,87	1	24,12	13	178,53	1,16	1	179,69	193,64	24,81	13	0,47	10,98
Västmanlands	93,82	62	37,44	24	0,34	—	19,38	13	150,98	1,00	1	151,98	162,95	19,44	12	0,36	7,92
Kopparbergs	104,15	56	51,34	27	2,87	2	27,07	14	185,43	1,06	1	186,49	203,41	30,00	15	0,42	13,03
Gävleborgs	112,30	48	78,45	34	1,12	—	40,14	17	232,01	1,38	1	233,39	250,68	29,22	12	0,44	13,97
Västernorrlands	118,55	45	62,76	24	1,43	—	80,77	30	263,51	1,85	1	265,36	284,32	34,86	12	0,65	15,84
Jämtlands	46,50	66	19,18	27	0,84	1	3,63	5	70,15	0,93	1	71,08	84,22	19,05	23	0,26	5,97
Västerbottens	73,42	63	30,18	26	3,13	3	7,99	7	114,72	1,37	1	116,09	136,15	28,29	21	0,41	8,72
Norrbottens	95,85	63	48,25	32	0,41	—	6,14	4	150,65	1,94	1	152,59	172,18	28,58	17	0,31	11,08
Hela riket	3 058,55	57	1 712,55	32	31,91	1	500,25	9	5 303,26	51,00	1	5 354,26	5 794,17	816,73	14	14,40	371,56

¹ Uppgifterna är approximativa i ett par fall, där vid tabellens uppgående slutliga uppgifter icke kunnat erhållas. Överensstämmelse föreligger icke mellan preliminär och kvarstående skatt minskad med överskjutande preliminär skatt å ena sidan och slutlig skatt å andra sidan, vilket beror på att hänsyn icke kunnat tagas till vissa avkortningar och restitutioner av preliminär skatt.

bördsreformens genomförande förelåg i stort sett slutresultatet av såväl uppbörd som indrivning av 1941 års kronoutsylder. Den slutliga skatteförlusten beräknades uppgå till omkring 2 procent i fråga om dessa utskylder. Vad angår kommunalutskylder var resultatet sämre. Med ledning av nu föreliggande totalresultat av uppbörden av 1947/48 års preliminära skatter och den för detta år kvarstående skatten beräknas den slutliga skatteförlusten för beskattningsåret 1947 komma att uppgå till omkring 1 procent, motsvarande i runt tal 35 miljoner kronor. Med hänsyn till den väsentliga ökning av skattetrycket, som inträtt sedan 1941, anser revisorerna detta resultat gott.

1949 års uppbördssakkunniga, som under år 1950 avgivit ett delbetänkande (SOU 1950: 7), har i år avlämnat sitt slutbetänkande (SOU 1952: 1), vilket ännu icke underställts riksdagens prövning. Revisorerna har av denna anledning icke heller innevarande år ansett sig böra i vidare mån än vad ovan skett ingå på en närmare granskning av skatteuppbörden.

Tabell 2.

Resultatet av den ordinarie uppbörden av kvarstående skatt enligt 1951 års taxering med fördelning efter län.

L ä n	Debiterade belopp kr.	Influtna belopp kr.	Infly- tande procent	Restförda belopp kr.	Å sjömansför- teckning upp- förda belopp kr.
Stockholms stad	189 894 732	169 396 597	89,21	20 498 135	—
Stockholms län	44 339 313	38 192 283	86,14	6 123 903	23 127
Uppsala »	14 061 359	12 726 153	90,50	1 324 518	10 688
Södermanlands »	19 348 908	17 841 128	92,21	1 497 774	10 006
Östergötlands »	33 278 971	30 720 734	92,31	2 541 024	17 213
Jönköpings »	30 095 221	28 370 784	94,27	1 724 437	—
Kronobergs »	12 033 094	11 207 839	93,14	816 430	8 825
Kalmar »	20 488 697	18 780 863	91,66	1 619 713	88 121
Gotlands »	4 423 263	3 854 687	87,15	527 600	40 976
Blekinge »	10 080 981	8 853 443	87,82	1 139 582	87 956
Kristianstads »	20 849 245	18 909 697	90,70	1 887 686	51 862
Malmöhus »	75 092 035	68 972 747	91,85	5 826 093	293 195
Hallands »	14 452 032	13 459 378	93,13	965 929	26 725
Bgbs och Bohus »	84 328 899	76 341 000	90,53	7 405 212	582 687
Älvsborgs »	35 555 923	32 558 688	91,57	2 972 945	24 290
Skaraborgs »	19 086 828	17 699 660	92,73	1 356 052	31 116
Värmlands »	34 807 680	33 020 846	94,87	1 761 590	25 244
Örebro »	25 640 487	23 932 688	83,34	1 694 914	12 885
Västmanlands »	23 354 917	21 648 029	92,69	1 706 888	—
Kopparbergs »	28 341 758	26 806 153	94,58	1 535 605	—
Gävleborgs »	42 247 448	40 094 464	94,90	2 152 984	—
Västernorrlands »	50 710 853	48 421 447	95,49	2 232 598	56 808
Jämtlands »	12 319 145	11 022 565	89,48	1 295 920	660
Västerbottens »	20 514 015	18 925 112	92,25	1 581 535	7 368
Norrbottens »	18 023 766	15 281 158	84,78	2 742 608	—
Hela riket	883 369 570	807 038 143	91,36	74 931 675	1 399 752

Tabell 3.

Kvarstående skatt enligt 1949 års taxering.

Utmätningmansdistrikten fördelade länsvis efter förhållandet mellan antalet t. o. m. utgången av år 1951 guldna poster och antalet efter avkortning återstående restförda poster.

L ä n (Lb = landsbygd och städer utan egna uppbördsverk St = städer med egna uppbördsverk)	Antal utmät- nings- mans- dist- rikt	Antal utmätningmansdistrikt																			Genom- snittlig infly- tande- procent per län
		Inflytandeprocentklass																			
		11- 15	16- 20	21- 25	26- 30	31- 35	36- 40	41- 45	46- 50	51- 55	56- 60	61- 65	66- 70	71- 75	76- 80	81- 85	86- 90	91- 95			
Stockholms stad ...	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	42	
Stockholms Lb	22	—	—	—	1	5	3	2	5	3	—	1	2	—	—	—	—	—	—	41	
Stockholms St	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	33	
Uppsala Lb	10	—	—	—	—	—	1	—	2	1	2	1	—	1	2	—	—	—	—	56	
Uppsala St	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	39	
Södermanlands Lb	11	—	—	—	—	—	2	1	1	2	1	4	—	—	—	—	—	—	—	51	
Södermanlands St	2	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	50	
Östergötlands Lb	18	—	—	—	—	2	—	1	—	1	2	6	3	1	1	1	—	—	—	56	
Östergötlands St	2	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	45	
Jönköpings Lb	17	—	—	—	—	—	—	2	1	2	2	3	3	2	—	2	—	—	—	62	
Jönköpings St	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	38	
Kronobergs Lb	13	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	3	3	4	—	—	—	—	—	66	
Kronobergs St	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	58	
Kalmar Lb	19	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3	2	7	2	2	1	—	—	—	66	
Kalmar St	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	51	
Gotlands Lb	5	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	—	1	—	—	—	—	—	—	60	
Blekinge Lb	13	—	—	—	—	—	2	2	—	3	2	3	1	—	—	—	—	—	—	54	
Blekinge St	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	54	
Kristianstads Lb	21	—	—	—	—	—	—	—	1	1	2	7	6	2	2	—	—	—	—	65	
Kristianstads St	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	49	
Malmöhus Lb	23	—	—	—	—	—	—	—	2	3	6	7	3	1	1	—	—	—	—	60	
Malmöhus St	5	—	—	—	—	1	—	1	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	48	
Hallands Lb	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	3	2	—	—	—	—	—	67	
Hallands St	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	47	
Göteborgs o. Bohus Lb	16	—	—	—	—	—	2	—	—	4	4	2	2	2	—	—	—	—	—	52	
Göteborgs o. Bohus St	2	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	38	
Älvsborgs Lb	23	—	—	—	—	—	—	—	3	3	3	3	5	3	1	1	—	—	—	61	
Älvsborgs St	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	41	
Skaraborgs Lb	24	—	—	—	—	1	1	1	1	2	1	1	6	6	4	—	—	—	—	60	
Värmlands Lb	21	—	—	—	—	—	1	2	2	4	2	5	3	1	1	—	—	—	—	55	
Värmlands St	2	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	40	
Örebro Lb	15	—	—	—	—	—	1	2	1	4	2	1	3	—	1	—	—	—	—	52	
Örebro St	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	43	
Västmanlands Lb	12	—	—	—	1	1	1	3	4	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	45	
Västmanlands St	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	33	
Kopparbergs Lb	22	—	—	—	1	—	—	3	5	2	4	5	1	1	—	—	—	—	—	53	
Kopparbergs St	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	43	
Gävleborgs Lb	25	—	—	—	—	1	2	2	3	5	5	4	—	3	—	—	—	—	—	53	
Gävleborgs St	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	39	
Västernorrlands Lb	26	—	—	1	—	1	1	2	2	4	7	3	1	1	—	2	1	—	—	54	
Västernorrlands St	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	43	
Jämtlands Lb	19	—	—	—	—	—	—	—	1	2	6	1	5	2	1	1	—	—	—	63	
Jämtlands St	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	41	
Västerbottens Lb	25	—	—	—	—	—	—	2	—	3	5	4	5	2	3	1	—	—	—	62	
Västerbottens St	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	45	
Norrbottnens Lb	23	2	1	—	2	2	6	4	3	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	38	
Norrbottnens St	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	43	
Landsbygd och städer utan egna uppbördsverk	434	2	1	1	5	13	23	27	39	53	68	67	63	38	21	9	3	1	—	55	
Städer med egna uppbördsverk	32	—	—	—	—	3	5	11	7	4	2	—	—	—	—	—	—	—	—	43	
Hela riket	466	2	1	1	5	16	28	38	46	57	70	67	63	38	21	9	3	1	—	50	

§ 18.

Utsträckt uppgiftsskyldighet till ledning för egen taxering i vissa fall.

Enligt 32 § 2 mom. gällande taxeringsförordning är envar skyldig att, efter anmaning, i den omfattning, som i anmaningen angivits, meddela för egen taxering för inkomst eller förmögenhet erforderliga upplysningar utöver dem, som föranleds av deklarationsformuläret. Upplysningarna skall avgivas skriftligen, men må, om de inforrats av taxeringsnämndens ordförande eller taxeringskonsulent, meddelas muntligen inför ordföranden eller konsulenten. I sistnämnda fall skall upplysningarna skriftligen avfattas av ordföranden eller taxeringskonsulenten samt undertecknas av den, som meddelat dem.

Enligt 3 mom. i nämnda paragraf åligger det skattskyldig, som under beskattningsåret enligt lag varit skyldig föra handelsböcker eller, utan att sådan skyldighet förelegat, likväl fört dylika böcker i av honom bedriven rörelse, att efter anmaning av taxeringsintendent, i den utsträckning denne prövar nödigt, tillhandahålla sin bokföring med därtill hörande handlingar för särskild s. k. bokföringsgranskning. Enahanda skyldighet åligger rörelseidkare, som ej fört handelsböcker, med avseende å av honom förda anteckningar rörande intäkter och utgifter inom rörelsen jämte därtill hörande handlingar.

Skyldighet för icke bokföringspliktiga att förete av dem förda räkenskaper tillkom i samband med vissa år 1935 genomförda ändringar i taxeringsförordningen. Till grund för ändringen i fråga låg ett av skattekontrollsakkunniga år 1933 avgivet betänkande med förslag till ändrade bestämmelser angående förbättrad deklarationskontroll och till förstärkt taxeringsorganisation m. m. I detta betänkande anförde de sakkunniga, bland annat, följande.

Sådan utövare av rörelse, som icke fört fullständiga handelsböcker, borde vara skyldig att på anfordran förete de fortlöpande anteckningar han fört angående sina intäkter och utgifter. Ett krav på skyldighet för envar, som utövat rörelse, att för deklarationskontroll föra fortlöpande anteckningar i närmare angiven ordning kunde icke ur principiell synpunkt avvisas. Enligt de sakkunnigas mening borde man emellertid år 1933 inte sträcka sig längre än att skyldighet infördes för icke bokföringspliktig utövare av rörelse att på anmaning tillhandahålla taxeringsmyndigheterna de anteckningar angående intäkter och utgifter, som förts och låge till grund för i deklARATIONEN upptagna specificerade uppgifter. Åtminstone beträffande vissa slag av verksamheter skulle det vara till gagn ur kontrollsynpunkt, om en mera fullständig bokföringsskyldighet föreskrevs. Enligt de sakkunnigas mening borde man emellertid på detta område framgå med största smidighet.

I två vid 1943 års riksdag väckta, likalydande motioner (I: 5 och II: 13) hemställdes bl. a., »att riksdagen ville för sin del besluta, att i taxeringsförordningen skyldighet stadgas för sjukkassor och därmed jämställda att lämna uppgift om de belopp, som såsom ersättning för fullgjorda tjänster, uppdrag eller annat dylikt utbetalats till jämväl andra än de hos institutionen anställda». Till stöd för detta yrkande anfördes bl. a., att i fråga om de s. k. fria yrkena taxeringsmyndigheterna i stort sett vore hänvisade till att bygga taxeringarna på den skattskyldiges egna uppgifter utan möjlighet att utöva erforderlig kontroll. Vissa läkares honorar utgjordes i relativt stor omfattning av sjukkasseutbetalningar. För veterinärer härörde deras intäkter i viss utsträckning från utbetalningar av försäkringsbolag. Om dessa institutioner bleve ålagda att efter samma grunder som gällde för arbetsgivare i fråga om anställda lämna uppgift om vad nämnda skattskyldiga uppburit i arvoden eller honorar, skulle vinnas inte blott kontroll över att dessa skattskyldiga upptagit de uppburna beloppen i sina deklARATIONER utan möjligen även någon ledning för bedömning av andra likställda skattskyldigas uppgifter i deklARATIONERNA.

I en annan vid 1943 års riksdag väckt motion (II: 179) anfördes, att utöware av fria yrken, såsom läkare, tandläkare, homeopater, veterinärer, advokater, sjukgymnaster, författare och artister m. fl., praktiskt taget ginge fria från varje slag av kontroll med avseende å sina deklARATIONER. Skattelagstiftningen hade åstadkommit möjlighet att utöva sträng kontroll över arrangörer av nöjestillställningar för att därigenom kunna indriva nöjesskatt. Det borde vara möjligt att på liknande sätt utöva kontroll över näringsutöware av nu antytt slag. Med denna motivering hemställdes, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t föreslå åtgärder för åstadkommande av effektivare kontroll i beskattningsavseende över vissa näringsutöware.

I sitt *betänkande nr 42* anförde *bevillningsutskottet* i anledning av motionerna bl. a. följande.

I de nu föreliggande motionerna har berörts ett spörsmål, vilket icke synes hava upptagits till särskild behandling av beskattningsorganisations-sakkunniga, nämligen frågan om en förbättring av taxeringskontrollen beträffande utöware av de fria yrkena. Såsom i motionerna framhållits äro enligt gällande bestämmelser taxeringsmyndigheternas möjligheter att öva kontroll över sådana yrkesutöwares deklarerade inkomster synnerligen ringa. Att detta är fallet torde kunna antagas i främsta rummet bero därpå att — om här bortses från advokater — bokföringsplikt icke ansetts kunna åläggas utöware av de fria yrkena. Tid efter annan ha i våra skatteförfattningar vidtagits ändringar för vinnande av en effektivare taxeringskontroll på olika områden. Beträffande de fria yrkena har dock hittills icke genomförts någon reglering i detta hänseende.

Något tvivel torde icke kunna råda därom, att en sådan ordning är ytterst otillfredsställande. I fråga om all slags förvärvsverksamhet bör givetvis

taxeringsmyndigheterna äga möjlighet att, så långt detta låter sig göra, utöva en vid beskattningen erforderlig kontroll. Vikten härav framträder med särskild styrka i rådande läge med den skärpta beskattning, som nu är för handen. Att den nuvarande ordningen i ifrågavarande avseende givit anledning till missbruk från de skattskyldigas sida framgår bl. a. av vissa under den senaste tiden upptäckta fall av skattesvek bland de fria yrkenas utövare.

Utskottet anser sålunda av behovet påkallat, att taxeringsmyndigheterna beredas möjlighet till en effektivare taxeringskontroll beträffande de fria yrkenas utövare. Det i de likalydande motionerna I:5 och II:13 framställda förslaget om införande av uppgiftsplikt för sjukkassor och försäkringsbolag i fråga om utbetalda ersättningar till läkare och därmed jämställda yrkesutövare finner dock utskottet knappast utgöra någon verklig lösning. Hela problemet rörande taxeringskontrollen av de fria yrkenas utövare bör enligt utskottets mening tagas under noggrant övervägande.

En förbättrad taxeringskontroll beträffande de fria yrkenas utövare lär icke kunna genomföras utan att ökade förpliktelser i ett eller annat avseende åläggas dessa yrkesutövare. Införande av bokföringsplikt kan givetvis ifrågasättas, åtminstone vad angår vissa yrkesgrupper. Även utan införande av bokföringsplikt torde emellertid en förbättring i kontrollavseende kunna vinnas. Utskottet får härvid erinra om de bestämmelser, som i detta hänseende genomförts i Finland. Enligt statsrådets beslut angående särskilda åtgärder, vilka avse en effektivare inkomst- och förmögenhetsbeskattning (utfärdad i Helsingfors den 19 juni 1942) har sålunda föreskrivits, att näringsutövare — bl. a. inom de fria yrkena — skola vara skyldiga att för såväl inkomster som utgifter ha verifikat samt att läkare, tandläkare och veterinärer skola vid mottagande av honorar utfärda kvittens enligt fastställt formulär, varav en del — försedd med anteckningar om beloppet, dagen då det erlagts och eventuellt namnet å den som erlagt honoraret — skall stanna hos mottagaren av honoraret.

På grund av vad nu anförts anser sig utskottet böra föreslå skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om utredning av frågan angående förbättring av taxeringskontrollen över de fria yrkenas utövare.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning av berörda spörsmål. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan. Ärendet är enligt justitieombudsmannens ämbetsberättelse till 1952 års riksdag alltjämt beroende på Kungl. Maj:ts prövning. Sedan revisorerna upptagit ämnet till behandling, har Kungl. Maj:t dock genom beslut den 14 november 1952 överlämnat riksdagsskrivelsen till 1950 års skattelagssakkunniga för att tagas i övervägnade vid fullgörande av det åt de sakkunniga anförtrodda utredningsuppdraget.

Revisorerna har uppmärksammat, att dessa stadganden i taxeringsförordningen i praxis givits en fämligen restriktiv tolkning. Till belysande härav må i detta sammanhang omnämnas följande.

Professorn Halvar Sundberg anförde i en den 13 januari 1944 till justitieombudsmannen inkommen klagoskrift bl. a., att enligt vad som uppgivits taxeringsmyndigheterna av de privatpraktiserande läkarna krävde ett slags

bokföring ävensom uppgivande däri av patienternas initialer. Vore denna uppgift riktig, föreläge här ett nytt exempel på åsidosättande av de rättsstatliga grundsatserna. Enligt vad som dittills betraktats såsom svensk statsrätt kunde medborgarna åläggas skyldighet av sådan art som bokföringsplikt allenast genom lag, men ej genom administrativ myndighets åtgärd.

Vid en av justitieombudsmannen i anledning härav föranstaltad utredning framkom bl. a., att efter förhandlingar mellan representanter för Sveriges läkarförbund och Stockholms läkarförening samt skatteverket i Stockholm framlagts en den 4 januari 1943 dagtecknad promemoria av bl. a. följande innehåll.

I. Till förande av anteckningar över inkomster och utgifter kan användas en kassabok av samma typ som tillhandahålles av Stockholms läkarförbund.

II. Vid anteckning av inkomsterna måste varje post föras för sig och markeras på ett sätt som möjliggör identifiering av varje patient, t. ex. genom initialer. Antingen kan dessa poster föras med bläck på särskilda block och adderas, varvid summan införs för varje dag, eller också införs post för post i kassaboken. Då likvid för räkningar erhålles per postgiro o. s. v., bokförs beloppet den dag det emottagits.

III. Vid anteckning av utgifter för rörelsen bör dessa specificeras och i görligaste mån vara försedda med verifikationer. För mindre omkostnadsposter, t. ex. för droskbil, krävs ej verifikationer, men dylika utgifter bör antecknas dag för dag.

Sedan utredningen slutförts, anförde justitieombudsmannen för egen del i skrivelse till skattedirektören i Stockholm den 20 februari 1945, bland annat, följande.

Vad angår påståendena att bokföringsskyldighet av vissa taxeringsmyndigheter ålagts läkare, må framhållas följande.

Uppenbart är, att praktiserande läkare eller tandläkare icke kan av beskattningsmyndighet åläggas någon bokföringsskyldighet vare sig enligt bokföringslagen den 31 maj 1929 eller i något annat hänseende. Förändret av sådana anteckningar om inkomster och utgifter, som omförmäles i promemorian den 4 januari 1943, kan icke anses såsom sådan bokföring, som avses i 1929 års lag. Vad som förekommit i samband med promemorians tillkomst torde ej heller innefatta något åläggande från skattemyndigheternas sida för läkarna att föra de i promemorian angivna anteckningarna. Innebörden av beskattningsmyndigheternas åtgörande därutinnan synes mig i stället vara den, att de taxeringstjänstemän, som i frågan förhandlat med läkarföreningens representanter, framställt begäran att läkarna måtte, ehuru icke bokföringspliktiga, föra sådana anteckningar rörande intäkter och utgifter, som omförmälas i 32 § 3 mom. andra punkten taxeringsförordningen, för att i händelse av behov kunna tillhandahålla desamma för granskning enligt 79 eller 93 § i nämnda förordning. Något

hinder för taxeringstjänstemännen att göra en dylik framställning lärer icke förefinnas, såframt de icke söka genom tvång genomdriva vad de sålunda åstundat. I själva verket har något tvång med användande av taxeringen såsom tvångsmedel icke kunnat utövas av dessa tjänstemän, när det ju icke ankommer på dem utan på beskattningsnämnd och beskattningsdomstol att besluta i fråga om taxeringen. De synas ej heller hava uttalat sig om påföljden av underlåtenhet från läkarnas sida att föra de begärda räkenskaperna i annan mån, än att de framhållit, att en läkare genom underlåtenhet därutinnan riskerade, att hans självdeklaration icke komme att följas vid taxeringen. Att en sådan risk förelegat synes ovedersägligt, då det upprepade gånger inträffat, att läkare, som ej kunnat förete tillförlitliga anteckningar om intäkter och utgifter i sin praktik, blivit av beskattningsnämnd taxerad efter skön. Genom att göra en skattskyldig uppmärksam på ett dylikt förhållande kan en taxeringstjänsteman icke anses göra sig skyldig till fel i tjänsten. Men givet är, att tjänstemannen därvid icke får uttala sig på sådant sätt, att han giver sig sken av att tala å beskattningsnämndens vägnar eller att uttalandet innebär ett direkt hot om taxering efter skön. Såsom framgår av handlingarna i förevarande ärende ligger det nämligen nära till hands, att den skattskyldige på grund av missuppfattning jämställer taxeringstjänstemännen med de beslutande skattemyndigheterna och fördenskull utan vidare utgår från förutsättningen, att hans deklaration icke kommer att godkännas, om han ej ställer sig tjänstemännens begäran till efter rättelse.

Rörande den i ärendet uppkomna frågan huruvida läkarens tystnadsplikt medför skyldighet för honom att hemlighålla patienternas namn finner jag mig kunna i huvudsak instämma i vad av skattedirektören Sandström därutinnan anförts. Enligt min mening utgör således § 60 i allmänna läkarinstruktionen intet hinder för läkare att till skattemyndighet lämna uppgifter, varigenom hans patients identitet röjes för nämnda myndighet. Det må i detta sammanhang framhållas, att de i promemorian den 4 januari 1943 givna anvisningarna, enligt vilka identifiering av varje patient skulle möjliggöras, icke kunna betraktas annat än såsom ett exempel på sådant utrednings- eller bevismateriel, som bör utgöra tillräckligt stöd för riktigheten av en knapphändig eller oklar deklaration. En läkare, som underlåtit att följa anvisningarna, kan naturligtvis genom att erbjuda taxeringstjänstemännen utredning av annat slag skingra en uppkommen misstro mot deklarationens riktighet och därmed undvika risken av förhöjd taxering.

Beträffande klagomålen i vad de avse det förhållandet, att taxeringstjänstemän tagit del av praktiserande läkares journalanteckningar och patientkort, torde nämnda handlingar icke vara att hänföra till sådana i 32 § 3 mom. andra punkten taxeringsförordningen omförmälda anteckningar och handlingar, som rörelseidkare har skyldighet att förete för granskning. En taxeringstjänsteman bör därför icke framställa begäran om att journaler och patientkort skola företes för honom. Vad nu sagts utgör givetvis intet hinder för läkaren att, om han för styrkande av en av honom lämnad uppgift själv så önskar, av eget initiativ förete sina i journaler och patientkort gjorda anteckningar om intäkter och utgifter.

Då av handlingarna icke framgår, att någon skatteverkets tjänsteman gjort sig skyldig till förfarande i påtalat hänseende, som påkallar mitt ingripande, låter jag i ärendet bero vid mina ovan gjorda uttalanden.

I ett annat hos justitieombudsmannen anhängiggjort fall anmälde Sveriges tandläkarförbund under hänvisning till justitieombudsmannens ovan återgivna uttalanden, att t. f. taxeringsintendenten i Malmöhus län till en tandläkare A. i Malmö avlåt it en skrivelse med anhållan, att denne måtte, utöver det räkenskapsmaterial som redan insänts, ställa även eventuellt befintligt (kort-)register över patienter till förfogande.

Efter skriftväxling inför justitieombudsmannen anförde denne i en till advokatfiskalen vid hovrätten över Skåne och Blekinge avlåten skrivelse, bland annat, följande.

Av vad som förekommit vid tillkomsten av ifrågavarande stadgande framgår, att den icke-bokföringspliktige rörelseidkare, vartill tandläkare ostridigt är att hänföra, åvilande skyldigheten att tillhandahålla räkenskaper för granskning vid taxering avser sådana anteckningar, som av rörelseidkaren förts i syfte att utvisa hans inkomster och utgifter i rörelsen, även som räkningar, kvitton, ansvarsförbindelser och andra sådana räkenskaps handlingar. Ha anteckningarna förts dag för dag i kassabok, torde de utan tvivel vara av icke obetydligt värde såsom granskningsmaterial vid taxering, och detta även om de verkställts allenast med blyerts. Skyldigheten att förete anteckningar om inkomster och utgifter kan emellertid icke anses avse alla slag av dylika anteckningar. Om rörelseidkaren exempelvis för anteckningar om sina inkomster utan att de handlingar, å vilka anteckningarna gjorts, kunna sägas utgöra en del av hans räkenskaper, synes någon skyldighet att förete dem för granskning icke kunna åläggas honom med stöd av 32 § 3 mom. taxeringsförordningen. Till sådana anteckningar torde utan tvivel vara att hänföra anteckningar, som av läkare och tandläkare bruka verkställas å av dem förda patientkort. Förandet av dessa kort sker uppenbarligen i syfte att tjäna medicinska ändamål och att vara läkaren eller tandläkaren till ledning vid fortsatt behandling av patienterna. Det torde emellertid hända, att läkare eller tandläkare å dylika kort utöver de patienter rörande anteckningarna verkställer anteckningar om arvode för behandlingen eller om för densamma använd tid m. m. i och för arvodets beräkning. Därmed kan kortet emellertid icke få karaktär av något slags räkenskapshandling. Följaktligen kan det ej heller anses vara av den beskaffenhet, som avses i 32 § 3 mom. första stycket taxeringsförordningen. Vid sådant förhållande torde det också vara klart, att någon skyldighet för läkare eller tandläkare att förete patientkort för granskning vid taxering icke föreligger. Såsom jag i min ovanberörda skrivelse till skattedirektören Sandström anført bör därför ej heller taxeringstjänsteman framställa begäran om att patientkort skola företes för honom. Någon skillnad i detta hänseende mellan läkares och tandläkares patientkort kan icke göras.

Vad förevarande klagomål beträffar är i ärendet upplyst, att t. f. taxeringsintendenten i Malmöhus län i skrivelse till A. — med förmälan att intendenten i anledning av besvär, som A. anført över vederbörande taxeringsnämnds i Malmö taxering av A. år 1945, funnit nödigt låta granska A:s räkenskaper för år 1944 — anhållit, att A. måtte, utöver det räkenskapsmaterial som redan insänts till prövningsnämnden i länet, ställa även eventuellt befintligt kortregister över patienter till förfogande. Såsom av

vad jag ovan anfört framgår kan det ej ha ålegat A. att för granskning hos taxeringsmyndigheten tillhandahålla de av honom förda patientkorten, även om å dessa funnits anteckningar rörande de arvoden A. uppburit av vederbörande patienter. Med hänsyn härtill har intendenten enligt min mening överskridit sin befogenhet, då han begärt, att A. skulle ställa sina patientkort till förfogande för taxeringsmyndigheten. Förfarandet synes mig så mycket mera anmärkningsvärt som intendenten ägt kännedom om det av mig i skrivelsen till Sandström gjorda uttalandet i fråga om granskningen av patientkort. Vad intendenten anfört rörande skillnaden mellan att »anhålla», såsom han gjort i sin skrivelse, om kortens tillhandahållande och att »begära», att de måtte tillhandahållas, förtjänar uppenbarligen intet som helst avseende. För den skattskyldige framstår såväl en anhållan som en begäran om patientkorts utlämnande såsom en anmaning, varom förmåles i 32 § 3 mom. taxeringsförordningen.

Då intendenten i sina till mig avgivna yttranden hävdade, att han icke gjort sig skyldig till något felaktigt förfarande genom att i skrivelsen den 3 oktober 1945 anhålla om tillgång till A:s patientkort, samt det alltså icke kan anses uteslutet, att intendenten i framdeles förekommande fall av liknande beskaffenhet kan förfara på enahanda sätt, finner jag intendenten icke kunna undgå åtal för vad han i förevarande fall låtit komma sig till last.

Hovrätten över Skåne och Blekinge fann i utslag den 9 december 1946 t. f. taxeringsintendenten genom avlåtandet av skrivelsen till A. ha gjort sig skyldig till felaktigt förfarande i tjänsten.

Revisorerna, som funnit det vara av intresse att få klarlagt, hur hithörande förhållanden är reglerade i våra grannländer, har låtit verkställa en utredning härutinnan. Utredningen visar följande.

1) Danmark.

I Danmark ansågs tidigare, att läkare, tandläkare, veterinärer m. fl. utövare av fria yrken ägde deklarerera enligt kontantprincipen¹⁾. På 1930-talet synes man emellertid ha börjat frångå denna ståndpunkt. Sålunda uttalade Landsoverskatteraadet år 1932, att läkare, veterinärer, advokater och andra dylika rörelseidkare är skyldiga att till den skattepliktiga inkomsten hänföra de under årets lopp intjänta arvodena, oberoende av om dessa vid årets utgång influtit eller icke. Å andra sidan fick då avdragas sådana tidigare intjänta arvoden, som visat sig icke kunna utfås. Denna praxis, tillägger Landsoverskatteraadet, har rådet endast frångått i sådana fall, då den skattepliktiga inkomsten under en längre följd av år beräknats på grundval av en redovisning, vari hänsyn tagits allenast till influtna arvoden.²⁾

¹⁾ Hiorth-Lorenzen, Indkomst- og formueskat, II, København 1923, s. 70.

²⁾ Uddrag av Landsoverskatteraadets og Landsskatterettens kendelser, København 1948, s. 123. — Jfr *Helkett*, Opgørelse af den skattepligtige indkomst til staten, København 1952, s. 125.

Genom lov nr 392 af 12. juli 1946 om selvangivelsen af indkomst og formue, om foranstaltninger til kontrol med selvangivelsen og om straffen for skattesvig m. v. (den s. k. kontrolloven), § 3, stadgades, att finansministeren på framställning av ligningsrådet kan bestämna, att sådana yrkesutövare, som inte är bokföringspliktiga, skall vara skyldiga att föra sådana räkenskaper, som uppfyller av ligningsrådet uppställda minimikrav, ävensom att inom tid, som är fastställd för självdeklarations avgivande, till taxeringsmyndigheterna insända ett på grundval av räkenskaperna upprättat bokslut. Försummar den, som enligt förordnande som nyss sagts varit skyldig att insända bokslut till taxeringsmyndigheten, att göra detta inom stadgad tid, betraktas hans deklARATION, i vad densamma avser hans inkomst, såsom ogiltig med därav följande rätt för skattemyndigheterna att enligt vissa grunder åsätta skönsmässig taxering (jfr kontrolloven § 2).

Den 12 december 1946 utfärdade finansministeriet en kungörelse (nr 591) om regnskapspligt för läger, tandläger, tandteknikere, dyrläger, revisorer, landinspektörer¹⁾ samt visse fiskexportörer. Bortsett från fiskexportörerna, gäller kungörelsen sådana utövare av nu berörda fria yrken, som utövar privatpraktik eller självständig verksamhet. Dessa ålades att fr. o. m. skatteåret 1948/49 (inkomståret 1947) föra räkenskaper, som uppfyllde följande minimikrav:

- 1) Räkenskaperna skall föras dagligen.
- 2) Räkenskaperna skall omfatta samtliga inkomster och utgifter i rörelsen, härunder inbegripet uppkomna fordringar och skulder, som har sammanhang med rörelsen.
- 3) Av räkenskaperna skall framgå samtliga belopp, som använts till privat förbrukning.
- 4) Räkenskaperna skall vara förda på sådant sätt, att på grundval därav kan vid räkenskapsårets utgång upprättas ett ordentligt bokslut, upptagande i klumpsummor samtliga inkomster och utgifter i rörelsen ävensom en med bokslutet avstämd balansräkning, vilken bl. a. skall utvisa den skattskyldiges privatförbrukning.

I kungörelsen stadgas vidare, att vederbörande har skyldighet att före utgången av den tid, inom vilken självdeklaration skall avgivas, till taxeringsmyndigheten insända det på grundval av räkenskaperna upprättade bokslutet jämte därtill hörande balansräkning. — Härjämte tillkännagavs, att statens ligningsdirektorat komme att vid räkenskapsårets slut utsända närmare meddelande om huru bokslut och balansräkning skulle avfattas.

Enligt finansministeriets kungörelse den 22 december 1947 uppsköts ikraftträdandet av nu berörda skyldighet att föra räkenskaper till början av det räkenskapsår, som normalt ligger till grund för taxeringen för skatteåret 1949/50 (d. v. s. till inkomståret 1948).

Därefter har nu ifrågavarande yrkesutövare erhållit anstånd med av-

¹⁾ Lantmätare.

givande av deklaration under år 1949 (men »alene» detta år) till den 15 februari 1949. Flertalet skattskyldiga skall i Danmark avgiva sin självdeklaration före utgången av januari månad.¹⁾

I Meddelelser fra statens ligningsdirektorat og ligningsraadet, januari 1949, har ligningsdirektoratet meddelat²⁾ att det med olika yrkesgrupper träffats avtal om uppställningen av räkenskaperna samt att de fackliga föreningarna utarbetat vägledning, som tillsänts föreningsmedlemmarna. De godkända räkenskapsuppställningarna är inte obligatoriska.

2) Finland.

År 1942 genomfördes en ändring av 1924 års lag om inkomst- och förmögenhetsskatt, varigenom statsrådet erhöll befogenhet att *dels* förordna, att skattskyldig, som erhåller inkomst av bl. a. fritt yrke och som enligt lag inte är skyldig föra handelsböcker, skall föra sådan bok, ur vilken i tidsföljd tillförlitligt framgår hans dagliga inkomster och de utgifter, vilka vid beskattningen bör beaktas, och *dels* utfärda närmare föreskrifter om sättet för sagda bokföring ävensom därom, vad sådan skattskyldig för sin skattedeklaration bör iakttaga.

Såsom motivering anfördes bl. a.³⁾, att det vid verkställande av beskattning har visat sig svårt att utreda den beskattningsbara inkomsten hos utövare av s. k. fria yrken, såsom läkare, tandläkare, advokater, agenter och andra, enär deras verksamhet i de flesta fall icke kan anses såsom utövande av sådan näring, över vilken bok bör föras. På grund härav är det nödvändigt, att sagda skattskyldiga förpliktas att för sina inkomster och utgifter använda särskilda verifikat, angående vilka statsrådet kunde utfärda nödiga bestämmelser.

Sådant beslut, som avsågs i ovan berörda lagstadgande, meddelades av statsrådet den 19 juni 1942; härigenom ålades bl. a. utövarna av de fria yrkena, såsom läkare, tandläkare och veterinärer m. fl., viss skyldighet att föra böcker över inkomster och utgifter m. m., varjämte ytterligare förordnades, att läkare, tandläkare och veterinär skall för honorar, som han vid utövandet av sin verksamhet uppburit, utgiva till erläggaren av honoraret kvittens, avfattad på av finansministeriet fastställd blankett.

Den 19 november 1943 utfärdades en ny lag om inkomst- och förmögenhetsskatt, som såvitt nu är i fråga i huvudsak upptog de tidigare bestämmelserna. Den 11 januari 1944 utfärdades, i anslutning till nyssberörda lag, en förordning angående inkomst- och förmögenhetsskatt. 44—45 §§ i denna förordning stadgar skyldighet för bl. a. läkare, tandläkare och veterinärer att fullgöra viss bokföring; 46 § innehåller stadgande om skyl-

¹⁾ Lov nr 149 av 10. april 1922 om indkomst- og formueskat til staten, § 22.

²⁾ S. 21—22.

³⁾ Prop. nr 31/1942 till finska riksdagen, s. 1.

dighet för samma yrkesgrupper att utfärda kvittens å uppburna honorar.

Den 6 juli 1945 utfärdades i Finland en ny bokföringslag¹⁾ samt den 9 juli 1945 en bokföringsförordning, enligt vilka författningar även utövarna av de fria yrkena ålades viss bokföringsskyldighet, i huvudsak dock begränsad till vad som redan ålagts dem enligt ovan berörda statsrådsbeslut samt förordning angående inkomst- och förmögenhetsskatt.

Enligt bestämmelserna i 44 § inkomst- och förmögenhetsskatteförordningen innefattar den föreskrivna bokföringsskyldigheten följande²⁾:

1) Särskild bok skall föras över inkomster och utgifter. Denna bok bör vara inbunden och fortlöpande paginerad.

2) Ur boken skall, fortgående i tidsföljd, tillförlitligt framgå de dagliga inkomster och utgifter, vilka hänför sig till det utövade fria yrket.

3) I boken skall vidare månatligen antecknas av ägaren för hans enskilda behov uttagna eller av honom ur hans övriga tillgångar däri insatta medel.

4) Varje anteckning i kassaboken om en utgiftspost skall, därest densamma icke i och för sig är klar eller omfattar en alldeles obetydlig post, grunda sig på verifikation. Över inkomsterna bör även såvitt möjligt verifikationer finnas.

5) Boken bör avslutas för varje månad.

6) Särskild bok skall föras över varor, som vederbörande använt för enskilt behov eller överlåtitt för ändamål, som icke hänför sig till den av honom utövade verksamheten.

7) Vid utgången av varje kalenderår skall vederbörande uppgöra en förteckning, ur vilken framgår alla av honom innehavda penningmedel, värdet av hans lager av råvaror och råämnen, byggnader, maskiner och inventarier, beloppet av hans tillgodohavanden och övriga tillgångar ävensom av hans skulder.³⁾

En bestyrkt avskrift av omförmälda förteckning skall bifogas deklARATIONEN.⁴⁾

Vad härefter angår skyldigheten att utfärda kvitto å uppburna belopp, gäller enligt 46 § förordningen angående inkomst- och förmögenhetsskatt följande:

1) Läkare, tandläkare och veterinär skall för honorar, som han vid utövandet av sin verksamhet uppburit, till den, som erlägger honoraret, utgiva kvittens, som avfattats på av finansministeriet fastställd blankett.

2) Å kvittensen bör anteckning göras om

¹⁾ Prop. nr 146/1943 till finska riksdagen, s. 1.

²⁾ Jfr även: Silenti, Bokföringen hos fria yrkesutövare som grund för beskattningen, s. 51, i Föredrag rör. statsbeskattningen, Helsingfors 1943.

³⁾ Jfr Silenti, a. a. s. 52.

⁴⁾ Silenti, a. a. s. 53.

a) namnet å den person, som erlagt honoraret, för så vitt icke denne begagnat sig av författningsenlig rätt att förbli va okänd,

b) beloppet av honoraret,

c) dagen, då detsamma erlagts.

3) Motsvarande anteckningar till de under 2) angivna bör göras även å den del av kvittensen, som stannar hos mottagaren av honoraret.

4) De delar av kvittenserna, vilka stannar hos emottagaren av honoraret, skall förvaras såsom verifikationer för inkomsterna i den ovan omförmälda bokföringen.

Enligt 113 § lagen om inkomst- och förmögenhetsskatt kan skattskyldig, som underlåtit att ställa sig till efterrättelse stadgandena i lagen 76 § 3 mom. eller bestämmelserna i förordning, som givits i stöd av nämnda stadganden, straffas med högst 100 dagsböter.

Kontrollen av läkarnas och tandläkarnas praktikinkomster grundar sig på:

a) från apoteken erhållna uppgifter om recepturen;

b) till deklarationerna fogade kvittenser över arvoden;

c) erhållna uppgifter om genom sjukhusen betalda arvoden och över där vårdade patienter; samt

d) granskning av läkarnas räkenskaper och jämförelse av dessa med det övriga materialet.

3) Norge.

Riksskattestyret utfärdade den 23 december 1933 en rundskrivelse (nr 26) om ligning av leger og tannleger m. fl. Inledningsvis framhölls, att det i praktiken ofta visat sig svårt att få in tillfredsställande årsredovisningar från rörelseidkare, som inte var bokföringsskyldiga. För att råda bot på detta förhållande hade riksskattestyret, framhålles det i skrivelsen, beslutat upprätta särskilda oppgjørsskjema för de viktigaste av dessa näringsgrupper. Sådana schema förelåg beträffande bl. a. läkare och tandläkare.

Under år 1939 överenskomms mellan riksskattestyret och rikstrygdeverket att försäkringskassor m. fl. skulle efter utgången av varje år utan anmäning tillställa skattemyndigheterna uppgifter över belopp, som under året utbetalts för läkarhjälp på grund av sjukförsäkring eller olycksfallsförsäkring.¹⁾

År 1949 avgav Skattelovutvalget 1947 ett betänkande²⁾ angående ökad kontroll av självdeklarationer m. m. Däri framhölls bl. a. att till de viktigaste fall — bortsett från jordbruk, skogsbruk och fiske — i vilka bokföringsskyldighet icke förelåg, hörde bl. a. de fria yrkena, såsom läkare,

¹⁾ Rundskriv. nr 76 fra Riksskattestyret; rundskriv. nr 92, rikstrygdeverket.

²⁾ Innstilling I, Oslo 1949.

tandläkare, tandtekniker m. fl.¹⁾ Kommittén anförde bl. a. att både läkarna och taxeringsmyndigheterna kunde få en pålitlig uppgift om inkomsten, därest man ålade läkarna att upptaga hela honoraret på kvittot till patienterna eller sjukkassan.

Betänkandet utmynnade bl. a. i ett förslag att i § 55 landskatteloven och § 47 byskatteloven skulle införas ett nytt stycke innefattande bemyndigande för Konungen att föreskriva att vissa grupper av skattskyldiga skulle föra räkenskaper över den rörelse, de idkade; till de härvid åsyftade yrkesgrupperna hörde, såsom av det tidigare anförda framgår, bl. a. läkare och tandläkare.

Proposition i ämnet avläts till 1949 års storting²⁾, däri uttalas bl. a.³⁾, att alla löntagare med fasta inkomster blir beskattade till sista öret. Man kan också utgå från att ett flertal av näringsidkarna får känna skattestrycket med full tyngd. Dessa skattebetalare har krav på att samhället vidtar de åtgärder som är nödvändiga för att bringa också övriga skattebetalare under kontroll. Självdeklarationer och andra egna upplysningar från näringsidkare som inte är bokföringspliktiga utgör ett högst osäkert underlag för taxeringen.

Genom lagar, utfärdade den 8 december 1950 (nr 1 och 2), infördes i skattelagarna stadganden av den innebörd, kommittén åsyftat.

Enligt kungl. resolution, utfärdad samma dag, trädde berörda stadganden i kraft fr. o. m. den 1 januari 1951.

Riksskattestyret har inlett förhandlingar med bl. a. läkarna och tandläkarna angående utformandet av bestämmelserna om dessas bokföringskyldighet och väntas inom den närmaste tiden ingiva förslag till finansdepartementet i berörda fråga.

Revisorernas uttalande. Såsom den lämnade redogörelsen ger vid handen, är de svenska taxeringsmyndigheternas möjligheter att ernå en effektiv kontroll beträffande de s. k. fria yrkesutövarnas inkomster f. n. i hög grad beskurna. Detta sammanhänger främst med att de kategorier av skattskyldiga, varom här är fråga, som regel inte är underkastade någon bokföringskyldighet. Bortsett från advokater och med dem jämförliga företagare är sålunda de betydande grupper av yrkesutövare, som representeras av läkare, tandläkare, veterinärer och homeopater m. fl., till skillnad från näringsidkare i allmänhet skyddade mot all insyn beträffande sina inkomstförhållanden. Med tanke på storleken av de samlade intäkter, som härflyter ur de fria yrkena, ter sig detta mycket otillfredsställande. Förhållandet accentueras ytterligare därav, att det successivt ökade skattestrycket på

---

¹⁾ Betänkandet s. 31.

²⁾ Ot. prp. nr 91.

³⁾ Propositionen s. 12.

goda grunder kan förmodas ha bidragit att undergräva och uppluckra den allmänna skattemoralen. Revisorerna kan därför helt instämma i de i skilda sammanhang gjorda uttalanden, som syftat till att fastslå en skyldighet för envar, som utövar rörelse, att i taxeringskontrollens intresse föra fortlöpande anteckningar rörande utfallet av den verksamhet, varom fråga är, så att — utan obehörigt gynnande av någon viss eller några vissa grupper av yrkesutövare — en såvitt möjligt rättvis och likformig beskattning säkerställes. En vidgad uppgiftsskyldighet till ledning för egen taxering kan också, när det gäller de fria yrkenas utövare, sägas ligga i linje med de allmänna strävandena att, på olika vägar, nå det sålunda uppställda målet, en likformig beskattning. Exempel på åtgärder i denna riktning utgör såväl taxeringsorganisationens effektivisering som försöken att på upplysningens väg höja skattemoralen. Den utbyggnad av taxeringsapparaten, som på sistone genomförts, har öppnat möjligheter att i en annan och större omfattning än tillförne skapa kontroll av de skattskyldigas inkomstförhållanden. Ett annat uttryck för statsmakternas strävanden att åstadkomma en mera likformig beskattning är exempelvis den nyligen tillskapade möjligheten för jordbrukare att övergå från redovisning enligt kontantprincipen till taxering enligt bokföringsmässiga grunder under förutsättning att han underkastar sig skyldighet att föra räkenskaper för taxeringsändamål. Det må i detta sammanhang även pekas på det förhållandet, att den fortgående relativa utökningen av kategorierna tjänstemän och arbetare på bekostnad av egna företagare medfört, att kretsen vidgats av sådana skattskyldiga, vilkas inkomster kan av taxeringsmyndigheterna nöjaktigt kontrolleras. Icke minst mot bakgrunden härav framstår det som ett rättvisekrav, att möjligheter till förbättrad taxeringskontroll tillskapas även beräffande de fria yrkenas utövare. Såsom ovan nämnts, har redan 1943 års riksdag anhållit om utredning i detta syfte. Även revisorerna anser det angeläget, att en omprövning av frågan kommer till stånd.

Till närmare belysning av den ekonomiska räckvidden av förevarande spörsmål må i detta sammanhang anföras följande.

Enligt medicinalstyrelsens utredning rörande den öppna läkarvården i riket (SOU 1948: 14) hade för år 1942 drygt 3 000 — f. n. 5 130 — av en ekonomisk utredning omfattade läkare en sammanlagd bruttoinkomst av läkarverksamhet på över 62 miljoner kronor. Sveriges år 1940 praktiserande 2 230 — f. n. 3 500 — tandläkare beräknades enligt uppgift i samma betänkande ha haft en bruttoinkomst av privatpraktik på i runt tal 60 miljoner kronor. Med hänsyn till den starka numerära tillväxten av dessa kårer sedan nyss angivna tidpunkter och den därefter inträffade penningvärdeförsämringen kan, därest även veterinärerna medräknas, de totala årliga bruttointäkterna för ifrågavarande tre yrkeskategorier antagas under alla förhållanden numera icke understiga 200 miljoner kronor. För

kontroll av att dessa betydande intäkter riktigt uppges till beskattning erbjuder den praxis, för vilken revisorerna ovan redogjort, i huvudsak icke någon annan möjlighet än vederbörandes frivilliga anteckningar över inkomster och utgifter. Vid underlåtenhet att föra sådana anteckningar löper vederbörande icke annan risk än att bli skönstaxerad. Enighet torde emellertid råda om att skönstaxering ur såväl det allmännas som de enskilda skattskyldigas synpunkt är en nödfallsutväg, som är förbunden med betydande risker för feltaxeringar i båda riktningar.

Ett korrekt fullgörande av icke bokföringspliktigas deklarationsskyldighet förutsätter uppenbarligen, att vederbörande för sådana anteckningar över utgifter och inkomster, att enligt deklarationsformuläret avfordrade uppgifter kan grunda sig på ett trovärdigt primärmaterial. En deklaration, vari uppgifter om inkomster och utgifter lämnas på måfå, utan stöd av tillförlitliga anteckningar, kan nämligen icke tillmätas något vitsord såsom grundval för taxeringen. Alldeles särskilt gäller detta, när fråga är om rörelse av den omfattning, som i allmänhet är fallet med läkares, tandläkares, veterinärers och homeopaters eller andra s. k. naturläkares. Nu angivna omständigheter har också, såsom närmare framgår av den i det föregående lämnade redogörelsen, föranlett våra grannländer att för ifrågasvarande område utfärda normerande anvisningar.

Vid den av revisorerna ovan förordade omprövningen av frågan om skyldighet för utövarna av de fria yrkena att för deklarationskontroll föra fortlöpande anteckningar synes det revisorerna med hänsyn till det nyss anförda särskilt angeläget att yrkesgrupperna läkare, veterinärer, tandläkare, homeopater m. fl. inte bokföringsskyldiga grupper deklarerar ägnas uppmärksamhet, så att frågan utan uppskov kan bringas till en lösning. Härvid vill det förefalla revisorerna som om de former, man i grannländerna valt för åstadkommande av den önskade kontrollen, även bör underkastas prövning.

Med hänsyn till det anförda anser revisorerna att den av 1943 års riksdag begärda utredningen snarast bör verkställas.

§ 19.

Tull- och skattefrihet för vissa varor i samband med proviantering av s. k. lustfartyg.

Gods, som erfordras för proviantering av fartyg i utrikes trafik, har sedan gammalt beretts vissa speciella lättnader i tull- och skattehänseende.

Skeppsproviant, som erfordras för besättning eller passagerare å från utrikes ort kommande fartyg, åtnjuter sålunda enligt 5 § k) tulltaxeförordningen tullfrihet, så länge fartyget inte efter avslutad resa avgått i

inrikes trafik. Tullfriheten är dock i vad avser spritdrycker och vin maximerad i förhållande till den utminuterig, som kan gälla på platsen i fråga. Enligt 11 § andra stycket tulltaxeförordningen äger Kungl. Maj:t att med avseende å fartyg eller lustfartyg, som samtidigt går i inrikes och utrikes trafik, utfärda särskilda föreskrifter till inskränkning av nyssnämnda tullfrihet för proviant där sådant finnes av behovet påkallat.

För proviantering av större fartyg finns inrättad en särskild tullagerinstitution, provianteringsfrilager. Enligt förordningen den 15 november 1912 (nr 298) om provianteringsfrilager må tullpliktigt gods, som avses för proviantering av fartyg och som införts från utrikes ort, efter verkställd tulltaxering tullfritt uppläggas i särskilt magasin i regel under varuhavarens egen vård med villkor att säkerhet ställes för belöpande tullavgift. Från provianteringsfrilager må gods för proviantering av fartyg utlämnas tullfritt bl. a. under villkor att fartyget utklareras till utrikes ort — direkt eller via en eller flera andra svenska hamnar — eller ock befinner sig på resa mellan utrikes orter. Härvid skall i tillämpliga delar gälla vad som föreskrives rörande utlämnande till fritt förfogande av skeppsproviant å från utrikes ort ankommande fartyg. Från provianteringsfrilager må sålunda utlämnas skattepliktiga varor av olika slag, såsom spritdrycker, vin, exportöl, konfityrer m. m.

För tobaksvarornas del finnes enligt lagen den 11 juni 1943 angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror inrättade de s. k. tobaksskattelagren, å vilka av AB Svenska tobaksmonopolet antagen återförsäljare må, utan erläggande av belöpande skatt, i avvaktan på varans utförsel till utrikes ort upplägga importerad tobaksvara. Från dylikt lager kan sålunda utlämnas obeskattade tobaksvaror bl. a. för proviantering av fartyg.

Såväl provianteringsfrilagren och övriga tullager som tobaksskattelagren och frihamnsinstitutionen är i tullhänseende att anse såsom inte tillhörande det svenska tullområdet. Med hänsyn härtill samt till det indirekta skattesystemets ändamål att i huvudsak ta sikte på konsumtionen av varor inom landet, är som ovan antytts det gods, som från dylika lager m. m. utlämnas för proviantering av fartyg, undantaget inte blott från tullavgifter utan därjämte från de indirekta skatter av skilda slag, som kan utgå vid varornas försäljning eller konsumtion inom landet. De skatter, som här kommer i fråga, är exempelvis omsättnings- eller utskänkningsskatt å spritdrycker och vin, tillverkningskatt å brännvin, skatt å maltdrycker, tobaksskatt, läskedrycksskatt, varuskatt av skilda slag såsom å konfityrer, choklad, kex m. m., stämpelavgift å spelkort m. m. Storleksordningen av den skattebefrielse, som kommer i fråga för fartygsproviant, är betydande.

Bestämmelserna om skeppsproviant är i princip tillämpliga även på s. k. lustfartyg, fastän provianteringsfrilagren i regel inte kommer till använd-

ning för deras del. Med lustfartyg förstås enligt 126 § tullstadgan den 7 oktober 1927 (nr 391) fartyg, som tillhör allmänt segelsällskap eller allmän annan dylik sammanslutning och ej är i handelsavsikt utrustat. Definitionen lustfartyg avser alltså i första hand segelbåtar och motorbåtar. Kungl. Maj:t skall ha givit sammanslutningen rätt att dess fartyg skall anses som lustfartyg. Sådant medgivande har lämnats ett flertal av våra segelsällskap och motorbåtsklubbar.

I syfte att närmare undersöka omfattningen av provianteringen av lustfartyg har revisorerna i skrivelse till generaltullstyrelsen den 16 oktober 1952 infordrat vissa uppgifter angående under månaderna juni—augusti 1952 verkställda provianteringar.

Med skrivelse den 4 november 1952 har generaltullstyrelsen lämnat de ifrågavarande uppgifterna. Styrelsen har därvid tillika uttalat, att styrelsen genom cirkulär den 1 december 1939 — som ändrats i visst avseende den 5 november 1948 — meddelat vissa föreskrifter angående utförsel av skeppsproviant av exportförbjudet slag. Särskilda anvisningar rörande proviantering av lustfartyg har inte utfärdats av styrelsen.

Generaltullstyrelsen har i detta sammanhang erinrat om att styrelsen i underdånig skrivelse den 13 februari 1950 och i skrivelse till chefen för finansdepartementet den 7 juli 1950 framlagt förslag om lagstiftningsåtgärder till förhindrande av utförsel av skattebelagda men obeskattade varor såsom proviant för bl. a. lustfartyg.

Det av generaltullstyrelsen åsyftade cirkuläret den 1 december 1939 innehåller bl. a. följande.

Prövning av fråga, i vad mån utförsel må ske av vara av exportförbjudet slag, som uppges vara avsedd såsom skeppsproviant för visst fartyg, ankommer på tullanstalt, där fartyget tullklararat eller skall tullklarera för avgång till utrikes ort. Det åligger tullanstalterna att vid utövandet av denna prövningsrätt med största noggrannhet tillse, att inte under sken av fartygs förseende med proviant olovlig utförsel äger rum.

Tilldelning av proviantartiklar beviljas för högst den tid, som beräknas åtgå till dess fartyget ankommer till den utländska hamn, dit det skall avgå. Svenskt fartyg, som från Sverige avgår på resa till sådan utländsk hamn, där proviantering till rimligt pris kan antagas inte vara möjlig eller där hinder för proviantering av annan anledning kan antagas möta, ävensom utländskt fartyg, som från Sverige avgår till dylik utländsk hamn för att där intaga last till Sverige, må erhålla tilldelning jämväl för uppehållet i den utländska hamnen samt för återresa till Sverige. Ifrågasättes för annat utländskt fartyg än sådant, som avgår för att hämta last till Sverige, tilldelning för längre tid än som beräknas åtgå för resan till första utländska destinationsorten, skall ärendet underställas generaltullstyrelsens prövning.

Tobaksvaror må såsom skeppsproviant utan exportlicens utföras ur riket med svenskt fartyg till myckenhet, som skäligen kan antagas vara erforderlig för den resa, fartyget skall företaga, dock under villkor att fartygets befälhavare till vederbörande tullanstalt avlämnar skriftlig försäkran, att varorna skall uteslutande användas såsom skeppsproviant. Den myckenhet tobaksvaror, som må utan exportlicens utföras, skall bestämmas sålunda, att varje man beräknas under en vecka förbruka 40 cigarrer eller 60 cigarrcigarretter eller 200 cigarretter eller 150 gram röktobak eller 100 gram tuggtobak eller 400 gram snus.

Provianteringens omfattning för lustfartygens del under juni—augusti 1952 framgår av nedanstående tabell.

Utklareringsort	Antal båtar	Medförd tull- eller skattepliktig proviant, för vilken tull eller skatt inte erlagts									
		Sprit-drycker	Vin	Malt-drycker	Läskedrycker	Cigarrer o. cigarr-cigarretter	Cigarretter	Övriga tobaksvaror	Choklad o. konfityrvaror	Kaffe	Konserver
		lit.	lit.	lit.	lit.	st.	st.	kg	kg	kg	kg
Skefteå	1	—	—	—	—	—	1 000	—	—	—	—
Umeå	2	—	—	166,6	—	—	4 000	—	—	—	—
Örnsköldsvik	1	26,4	—	100,0	—	100	2 000	—	—	—	—
Härnösand	2	—	—	36,6	—	—	2 000	—	—	—	—
Sundsvall	3	—	—	203,2	—	—	8 400	—	—	—	—
Söderhamn	6	24,0	18,0	132,0	—	—	9 700	—	—	—	—
Ljusne	1	—	—	33,0	—	—	1 000	—	—	—	—
Gävle	11	—	—	282,9	16,6	50	11 000	1,6	—	—	—
Norrköping	1	—	—	16,6	—	—	800	—	—	—	—
Valdemarsvik	1	—	—	83,0	—	150	2 200	0,5	—	—	—
Oskarshamn	4	—	—	99,6	—	—	—	—	—	—	—
Kalmar	5	12,0	18,0	183,2	—	—	4 000	2,7	—	3,0	44,0
Visby	2	—	—	33,2	—	—	500	0,2	—	—	—
Karlskrona	16	—	—	357,5	—	—	16 140	2,1	—	—	—
Ronneby	3	—	—	33,2	—	—	1 800	—	—	—	—
Karlshamn	22	—	—	373,8	50,0	150	18 200	—	—	—	—
Sölvesborg	6	—	—	100,2	—	—	2 600	—	—	—	—
Simrishamn	10	—	—	166,0	—	—	3 100	—	—	—	—
Ystad	1	—	—	16,6	—	—	—	—	—	—	—
Trelleborg	5	—	—	33,2	—	—	1 500	—	—	—	—
Malmö (Limhamn)	2	—	—	—	—	—	900	—	—	—	—
Göteborg	2	—	—	53,2	20,0	—	20 600	—	—	6,0	50,4
Uddevalla	3	—	—	106,4	—	—	5 500	—	—	—	—
Lysekil	3	17,4	8,4	70,9	—	—	7 400	0,5	4,5	1,5	8,0
Karlstad	4	73,2	27,0	183,1	33,3	—	21 000	—	—	4,0	—
Stockholm	183	1 207,8	891,8	5 442,2	249,9	3 500	200 030	17,6	208,8	106,3	609,0
Nynäshamn	1	—	—	18,3	—	—	—	—	—	—	—
Furusund	39	403,0	205,0	1 668,0	191,6	625	71 880	10,2	106,5	5,5	33,0
Tillhopa	340	1 763,8	1 168,2	9 992,5	561,4	4 575	417 250	35,4	319,8	126,3	744,4
KSSS konvoj till Åland	200	1 731,0	1 106,0	5 330,0	1 865,0	4 685	186 000	21,0	—	—	—
Summa	540	3 494,8	2 274,2	15 322,5	2 426,4	9 260	603 250	56,4	319,8	126,3	744,4

Utöver de i tabellen angivna kvantiteterna har i Stockholm och Furusund utförts följande tull- och skattepliktiga proviant, för vilken tull och skatt inte erlagts, nämligen 2,8 kg te, 0,17 kg, 13 burkar och 1 block gåslever,

33 flaskor och 260 burkar fruktsaft, 606 kg fruktkonserver, 27,8 kg fiskkonserver, 30 burkar grönsakskonserver, 6 burkar marmelad, 2 burkar champinjoner, 2 flaskor såser, 3 flaskor squash, 2 flaskor cocktailbär och 8 kortlekar.

Vidare har såsom framgår av tabellen proviantering ägt rum av 200 lustfartyg, tillhörande Kungl. svenska segel sällskapet (KSSS), vilka fartyg i konvoj besökte Helsingfors med anledning av de olympiska spelen. Provianteringen tillgick på så sätt, att 1 731 liter spritdrycker, 1 106 liter vin, 5 330 liter maltdrycker, 1 865 liter läskedrycker, 4 685 cigarrer och cigarrcigarretter, 186 000 cigarretter och 21 kg övriga tobaksvaror transiterades med linjefartyg till Degerby på Åland, där varorna togs ombord på lustfartygen. Denna transitering möjliggjordes genom en av handels- och industrikommissionen utfärdad exportlicens.

Revisorerna har med hänsyn till de därmed förbundna svårigheterna inte ansett sig kunna verkställa en exakt beräkning av den sammanlagda tull och skatt, som hänför sig till den tilldelade skeppsprovianten och som skulle ha utgått, därest motsvarande varukvantiteter i stället konsumerats inom landet. Med utgångspunkt från de provianterade varuslagen samt de för dem under år 1952 gällande tull- och skattesatserna kan de till provianteringarna hänförliga tull- och skattebeloppen emellertid uppskattas till sammanlagt omkring 160 000 kronor, varav omkring 60 000 kronor för segelsällskapets transitering till Åland.

Av tabellen framgår, att proviantering av lustfartyg till övervägande del är koncentrerad till Stockholm och Furusund. Av de sammanlagt 540 småbåtar, som enligt tabellen utnyttjat möjligheterna att vinna tull- och skattebefrielse under ifrågavarande sommarmånader, har inte mindre än 422 provianterat i Stockholm och Furusund samt vid den från Stockholm utgångna expeditionen till Åland. I övrigt synes proviantering av lustfartyg av nämnvärd omfattning ha förekommit endast på kuststräckan från Kalmar till Simrishamn, medan vid kuststäderna i övrigt rörelsen varit bagatellartad.

Av generaltullstyrelsens uppgifter framgår att av de 540 provianterade lustfartygen 523 varit svenska och endast 17 av utländsk nationalitet. Av de utländska båtarna var 7 tyska, 4 finska, 2 danska samt en tillhörande ettvarv av länderna England, Frankrike, Nederländerna och USA.

Destinationslandet var i det stora flertalet fall Finland. För den ovan nämnda kuststräckan från Kalmar till Simrishamn var dock destinationen i regel Bornholm. Båtar, som provianterat i städerna på syd- och västkusten, gick i vissa fall även till orter i Danmark, Norge och Tyskland. Slutligen förekommer några enstaka destinationer till avlägsna orter; i ett fall Lissabon och i ett annat Guldkusten.

I fråga om båtarnas storlek saknas i regel besked. Detta sammanhänger

med att registreringsplikt inte föreligger för lustfartyg under 20 tons netto-dräktighet. Det har dock synts revisorerna anmärkningsvärt, att i ett fall proviantering medgivits för en roddbåt, med vilken fem passagerare avsett att företa en fjorton dagars resa till Finland. Enligt under hand inhämtade uppgifter skall denna roddbåt ha varit en kapproddbåt. I något fall har proviantering enligt uppgift från tullen medgivits även för kanoter.

Det uppgivna antalet ombordvarande varierar i regel mellan 1 och 6. I undantagsfall förekommer dock större passagerarantal. Resans varaktighet har oftast angivits till 7, 14, 21 eller 28 dagar. Både kortare och längre restider finns dock redovisade.

Vad angår proviantens sammansättning, framgår av tabellen att malt-drycker — varmed nästan undantagslöst torde avses exportöl — och cigarretter är de vanligaste proviantartiklarna. Vin- och spritdrycker synes utanför Stockholm och Furusund provianteras påfallande sällan; sålunda redovisas båda dessa varuslag i övrigt endast från Söderhamn, Kalmar, Lysekil och Karlstad samt endast spritdrycker därutöver från Örnsköldsvik. Åtgången av choklad och konfityrer är utanför Stockholm och Furusund obetydlig. Spelkort har provianterats endast i Stockholm.

Slutligen bör nämnas att provianteringen av lustfartyg för stockholms-tullens del medför ett avsevärt arbete både för den personal, som har att meddela tillstånd till proviantering, och för den bevakningspersonal, som har att försegla provianten i båtarnas förvaringsutrymmen, eller, där sådana saknas, i de kollin, vari provianten förts ombord.

Revisorernas uttalande. De lättnader i tull- och skattehänseende, som sedan gammalt medgivits i avseende å lustfartygs proviantering, torde i första hand ha betingats av internationella hänsyn, av önskan att genom sådana lättnader främja turisttrafiken liksom av angelägenheten att vid försäljning av proviant till fartyg inte försätta det egna landets handel med skeppsförnödenheter i sämre läge än främmande länders. Den av revisorerna verkställda utredningen ger vid handen att knappast något av dessa motiv för ifrågavarande anordning numera är bärande.

Antalet utländska lustfartyg, som i Sverige inköpt proviant med tull- och skattelättnader, synes så lågt — det rör sig som nämnts om 17 småbåtar — att ett avskaffande av förmånen ur internationell synpunkt såsom praktiskt taget betydelselöst utan olägenhet kan ske.

Vad angår de svenska småbåtarnas rätt att tull- och skattefritt utfå proviant för uppgivna utlandsresor visar revisorernas utredning, att förmånen då det gäller andra städer än Stockholm och det därtill i förevarande avseende nära knutna Furusund utnyttjas i mycket ringa utsträckning. Ett borttagande av förmånen inom landet i övrigt skulle därför ur synpunkten

att främja turisttrafiken och att inom landet skapa handelsvinster vid ett praktiskt betraktelsesätt sakna all betydelse.

Däremot har institutionen proviantering av lustfartyg i Stockholm och Furusund under sommaren 1952 varit av betydande omfattning. Uppenbarligen har den omständigheten, att olympiska spel hållits i Helsingfors, påverkat frekvensen. Sistnämnda mera temporära omständighet utgör enligt revisorernas mening intet skäl för att bibehålla tull- och skattelättnaderna.

I och för sig synes det revisorerna som om allmänt sett intet är att erinra mot att de nu tillämpade provianteringsmöjligheterna bibehållas i vad gäller egentlig fartygstafik på mera avlägsna länder, så länge motsvarande förmåner beredes svenska fartyg. Vad angår lustfartyg visar emellertid revisorernas utredning, att trafiken med dem i det alldeles övervägande antalet fall är att anse som rena sport- eller rekreationsresor inom Östersjön eller eljest i närtrafik. Några principiella skäl kan knappast anföras för att bibehålla ifrågavarande privilegier för denna form av friluftsliv, så mycket mindre som privilegierna enligt vad revisorernas utredning visar i främsta rummet innebär nöjesgrenens förseende med alkohol och tobak.

Förutom principiella skäl synes även praktiska hänsyn tala för ett skyndsamt avskaffande av ifrågavarande förmån. Enligt en uppgift i dagspressen hade en direktör, som under hösten 1952 häktats på Öland sedan hans jakt löpt in där för att reparera ett motorfel, förklarat att han utklarerat sitt fartyg till Finland endast för att han under en resa längs svenska kusten ville föra med sig exportöl. Under hand har uppgivits för revisorerna, att det visst inte är ovanligt att lustfartyg utnyttjar tull- och skattelättnaderna vid proviantering för uppgivna utlandsresor i medveten avsikt att sedan tullkontrollen upphört konsumera varorna i svenska farvatten. Generaltullstyrelsen har också i underdånig skrivelse den 13 februari 1950 uttalat, att bl. a. lustfartyg inte lämpligen kan åsättas tullbevakning till öppen sjö enbart för kontroll å proviantens utförsel, varjämte styrelsen framhållit att tillsynen över att inte ombordtagna obeskattade varor till någon del olovligen återinföres i riket inte kan på fullt tillfyllestvarande sätt ordnas. Revisorerna vill understyrka vad styrelsen sålunda anför och härtill foga, att kostnaderna för den tillsyn som förekommer synes vara av den storlek, att de bör undvikas.

Under hänvisning till det anförda anser revisorerna, att generaltullstyrelsens redan år 1950 framlagda förslag om avskaffande av rätten till tull- och skattefri proviantering av lustfartyg ofördröjligen bör upptagas till prövning.

Ecklesiastikdepartementet.

§ 20.

Bidrag ur läroverkens ljus- och vedkassor till vaktmästarpersonalens avlöning.

Sedan gammalt finns vid de allmänna läroverken inrättade s. k. ljus- och vedkassor. Från sådan kassa skall enligt § 217 i gällande läroverksstadga bestridas kostnaderna för belysning, uppvärmning och renhållning av de för vederbörande läroverks ändamål avsedda eller upplåtta lokalerna, för tillfälliga anordningar i dessa eller likartade avseenden ävensom för renskrivningsgöromål samt för avlöning åt vaktmästare, eldare och övrig betjäning. Kassans inkomster utgöres av dels terminsavgifter och dels vissa hyresmedel. Terminsavgift utgår med högst 30 kronor för lärjunge. Där för bestridande av kassans nödvändiga utgifter skulle ha erfordrats högre terminsavgift än 30 kronor, fyller bristen genom bidrag av statsmedel, varvid anlitas det under åttonde huvudtiteln uppförda förslagsanslaget Allmänna läroverken: Bidrag till ljus- och vedkassor. För budgetåret 1939/40 anvisades för detta ändamål 420 000 kronor. Anslagssumman har sedermera successivt höjts på grund av ökade kostnader för bränsle och städning ävensom till följd av det fortgående förstatligandet av kommunala mellanskolor samt tillkomsten av nya och utvidgningen av redan befintliga läroverk. Anslaget har för senare budgetår beräknats jämväl för bestridande i ökad omfattning av kostnader för renskrivnings- och expeditionsgöromål å rektorsexpeditionerna. För innevarande budgetår har anslaget uppförts med 3 185 000 kronor.

Före den 1 juli 1939 bestreds kostnaderna för avlöning åt vaktmästarpersonalen vid de allmänna läroverken i regel från vederbörande ljus- och vedkassor. I samband med den vid 1939 års riksdag genomförda löne-regleringen för ordinarie tjänstemän vid de allmänna läroverken m. fl. statliga undervisningsanstalter beslöts emellertid, att kostnaderna för läroverksvaktmästarnas kontanta avlöning skulle övertagas av statsverket, såvitt anginge ordinarie och extra ordinarie vaktmästare, medan annan vaktmästarpersonal alltjämt skulle avlönas av ljus- och vedkassornas medel. Avlöningskostnaderna skulle i förra fallet utgå från läroverkens avlöningsanslag, som dock skulle beredas ersättning härför genom omföring av motsvarande belopp från ljus- och vedkassorna.

I denna fråga uttalade chefen för ecklesiastikdepartementet vid anmälan av propositionen 1939: 211 följande.

Enligt skolöverstyrelsens förslag till lönereglering för vaktmästarna skulle statens övertagande av läroverksvaktmästarnas avlöning medföra, att utgifterna för ljus- och vedkassorna och därmed även terminsavgifterna till dessa kassor skulle i motsvarande grad minskas. Frågan om nedbringande av terminsavgifterna vid läroverken — sålunda jämväl av de avgifter, som inbetalas till ljus- och vedkassorna — är emellertid för närvarande föremål för uppmärksamhet. Jag har låtit föranstalta om särskilda utredningar härutinnan, vilka dock ännu icke äro helt slutförda. Innan slutlig ställning tagits till sistnämnda fråga, synes det icke lämpligt att vidtaga någon mer genomgripande förändring i det nuvarande avgiftssystemet vid de allmänna läroverken. Jag anser mig därför efter samråd med chefen för finansdepartementet böra föreslå, att från ljus- och vedkassorna till förevarande avlöningsanslag omföres ett belopp, motsvarande kassornas nuvarande utgifter för kontant avlöning åt den vaktmästarpersonal, som kommer i åtnjutande av lönereglering. Detta belopp, som alltså bör tagas till uppbörd å avlöningsanslaget, torde kunna upptagas med i runt tal 480 000 kronor. Detta förslag innebär alltså, att de nuvarande avgifterna till sagda kassor böra bibehållas i princip oförändrade, till dess frågan om en generell minskning av terminsavgifterna vid de allmänna läroverken vunnit sin lösning.

På Kungl. Maj:t torde ankomma att meddela de närmare bestämmelser, som må påkallas av vad jag nu anført.

Kungl. Maj:ts förslag föranledde icke någon erinran från riksdagen (skr. nr 355).

Genom kungl. brev den 12 september 1940 har redogörare vid allmänt läroverk ålagts att av vederbörande ljus- och vedkassas medel för varje budgetår till statskontoret eller vederbörande länsstyrelse inbetala ett belopp, motsvarande kassans utgifter under budgetåret 1938/39 för kontant avlöning åt den vaktmästarpersonal vid läroverket, som blivit delaktig av 1939 års lönereglering, dock högst det belopp som kan komma att vid läroverket utgå till avlöning åt sådan personal under det budgetår, under vilket inbetalning sker. Sådan inbetalning skall ske kvartalsvis i efterskott och inflytande belopp av statskontoret — numera skolöverstyrelsen — eller länsstyrelsen redovisas såsom särskilda uppbördsmedel å avlöningsstaten för de allmänna läroverken.

Omföring av medel från vederbörande ljus- och vedkassa till läroverkens avlöningsanslag skall således ske endast beträffande läroverk som berördes av den år 1939 genomförda löneregleringen.

I avlöningsstaten för de allmänna läroverken har ifrågavarande uppbördspost för vart och ett av budgetåren 1939/40—1950/51 varit uppförd med 480 000 kronor, vilket belopp efter beslut vid 1951 års riksdag ökats till 553 400 kronor.

Efter 1939 års riksdagsbeslut har ingående utredningar verkställt om terminsavgifternas avskaffande och om sättet för bestridande av de utgifter som f. n. ankommer på läroverkens ljus- och vedkassor. Ifrågavarande

problemkomplex har sålunda behandlats av 1940 års skolutredning i dess den 19 december 1946 avgivna betänkande rörande vissa socialpedagogiska anordningar inom skolväsendet (SOU 1947: 11). Enligt skolutredningens förslag skulle vissa av förenämnda kostnader övertagas av staten, andra av vederbörande kommun. Utgifterna för bränsle, lyse, renhållning och städning skulle sålunda åvila kommunen, vilken är ägare till fastigheterna och har att svara för deras underhåll, medan vaktmästarpersonalens avlöning skulle helt ankomma på staten.

I sina anslagsäskanden beträffande de allmänna läroverken m. m. för budgetåret 1948/49 föreslog skolöverstyrelsen att, i avvaktan på statsmakternas ställningstagande till frågan om terminsavgifternas avskaffande, ljus- och vedkassorna skulle befrias från sin skyldighet att till statsverket erlægga belopp motsvarande vaktmästarlönerna under budgetåret 1938/39. Det i avlöningsstaten för de allmänna läroverken under rubriken Bidrag ur läroverks ljus- och vedkassor till vaktmästarpersonalens avlöning upptagna uppbördsbeloppet skulle således utgå ur staten. Därmed skulle även, såsom 1940 års skolutredning framhållit, en egendomlig anomali i finansieringen av statstjänstemännens löner försvinna.

Såsom närmare motivering för sitt förslag framhöll skolöverstyrelsen vidare, att medelsbehovet för ljus- och vedkassorna vid allt flera läroverk med tiden kommit att överstiga 30 kronor per elev räknat. Härmed vore den punkt nådd, där staten trädde emellan för att hindra en alltför tung avgiftsbelastning på lärjungarna. På grund härav återginge numera vanligen det till statsverket inlevererade beloppet i form av statsbidrag till ljus- och vedkassan. Om, såsom överstyrelsen föreslagit, ljus- och vedkassornas skyldigheter enligt kungl. brevet den 12 september 1940 upphörde fr. o. m. budgetåret 1948/49, komme således statsbidragen till ljus- och vedkassorna att betydligt nedgå. Vid beräkningen av ifrågavarande bidragsanslag hade också överstyrelsen utgått från att ljus- och vedkassorna icke skulle belastas med nämnda utgifter för vaktmästarpersonalens avlöning.

I statsverkspropositionen till 1948 års riksdag uttalade emellertid chefen för ecklesiastikdepartementet, att han med hänsyn till rådande förhållanden icke kunde ifrågasätta någon ändring beträffande skyldigheten för vissa ljus- och vedkassor att till statsverket inleverera medel, motsvarande avlöningskostnaderna för budgetåret 1938/39 av den vaktmästarpersonal, vilken genom beslut av 1939 års riksdag blev föremål för lönereglering.

Mot bakgrunden av skolöverstyrelsens förberörda uttalande har revisorerna funnit det vara av intresse att närmare undersöka, i vilken omfattning läroverk som har att avlöna vaktmästarpersonal med medel ur vederbörande ljus- och vedkassa erhåller statsbidrag till samma kassa. I detta syfte har revisorerna genomgått sistförflutna budgetårs räkenskaper för ett godtyckligt valt antal läroverk av nu ifrågavarande slag. Därvid

framkomna uppgifter har sammanställts i följande tablå. Siffrorna är angivna i jämna krontal.

Högre allmänna läroverket i	Bidrag ur ljus- och vedkassan till vaktmästarpersonalens avlöning	Statsbidrag till ljus- och vedkassan
Boden	3 305	45 430
Borås	5 205	54 800
Eskilstuna	6 045	44 700
Gävle	6 227	24 950
Linköping	8 680	26 000
Skellefteå	5 700	60 080
Uppsala	8 820	29 000
Samrealskolan i		
Alingsås	3 260	15 960
Kiruna	2 796	32 800
Köping	2 320	10 500
Nässjö	3 360	15 550
Oskarshamn	2 700	10 300
Sala	2 500	16 000
Simrishamn	2 509	6 420
Strömstad	2 520	19 500
Säffle	2 175	—
Söderhamn	4 086	23 700
Sölvesborg	3 096	10 150
Tomelilla	2 300	4 000
Trollhättan	2 650	14 350
Ulricehamn	1 800	5 700

Revisorernas uttalande. Den lämnade redogörelsen ger vid handen, att de belopp som ljus- och vedkassorna vid vissa läroverk har att inleverera till statsverket i allmänhet återgår till vederbörande kassor i form av statsbidrag. Belastningen på kassorna i förevarande fall är sålunda som regel enbart av bokföringsmässig karaktär och utan egentlig betydelse för storleken av de kostnader statsverket har att vidkännas för ändamålet. Redan av denna anledning synes det omotiverat att bibehålla den nuvarande skyldigheten för ljus- och vedkassorna att bidra till den statsavlönade vaktmästarpersonalens avlöning. Härtill kommer att den belastning som ifrågasatt bidragsskyldighet innebär drabbar endast vissa skolor, nämligen dem som bedrevs i statlig regi redan före den 1 juli 1939 och alltså berördes av den nämnda år genomförda löneregleringen för vaktmästarpersonalen. Ljus- och vedkassorna vid de skolor som förstатligats eller nyinrättats efter nyss angivna tidpunkt har däremot icke att vidkännas ifrågasatt utgift. Av många skäl framstår det emellertid som olämpligt, att olika regler skall gälla för behandlingen av samma slag av ärenden vid samma typ av skolor.

Revisorerna finner det därför kunna ifrågasättas, huruvida icke bestämmelserna i förberörda kungl. brev den 12 september 1940 bör upphävas, varigenom full likställighet i förevarande hänseende mellan de skilda läro-

verkens ljus- och vedkassor skulle åvägabringas. För en dylik åtgärd talar även den omständigheten, att därigenom möjlighet skulle yppas för en för-
enkling av de förvaltningsbestyr som ankommer på vederbörande rektorer och i föreliggande fall onekligen utmärkes av en onödig omgång. Reviso-
rerna förutsätter härvid, att anslaget till bidrag till ljus- och vedkassorna
nedräknas med hänsyn till den minskade belastning som föranledes av ett
genomförande av den här ifrågasatta åtgärden.

Jordbruksdepartementet.

§ 21.

Lantbruksstyrelsens byråorganisation.

Då frågan om riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken behandlades vid 1947 års riksdag, skisserades också den centrala organisationen för rationaliseringsverksamheten. Härvid förutsattes, att lantbruksstyrelsen och egnahemsstyrelsen skulle sammanslås till ett organ, bestående av två större avdelningar, vardera omfattande ett flertal byråer. På den ena avdelningen skulle handläggas ärenden rörande yttre och inre rationalisering under det att den andra avdelningen skulle handlägga övriga lantbruksärenden. Vidare förutsattes, att en kansli- och en kameralbyrå inrättades.

Efter 1947 års principbeslut om jordbruksrationaliseringen utreddes frågan om den närmare utformningen av centralorganets organisation av särskilda sakkunniga, den s. k. 1947 års centrala lantbrukskommitté. Kommittén, vilken avgav sitt utlåtande den 19 december 1947, anslöt sig till tanken om uppdelning av de administrativa ärendena på en kanslibyrå och en kameralbyrå. De båda byråernas arbetsuppgifter angavs av kommittén på följande sätt:

Kanslibyrån: ärenden, som avse styrelsens och underlydande organs personal och organisation, anslagsfrågor, jordbrukets skatteförhållanden samt allmänna sociala frågor, som beröra jordbruks- och fiskerinäringarna, frågor rörande bidrag åt vissa innehavare av mindre jordbruk samt ärenden i övrigt av övervägande administrativ eller rättslig karaktär.

Kameralbyrån: ärenden, som avse styrelsens och underlydande organs medelsförvaltning, förvaltningen av vissa fonder, handhavande av styrelsens kassarörelse och bokföring samt överinsendet över lokalorganens kassa- och redovisningsväsende ävensom granskning av lokalorganens räkenskaper.

I remissyttrande över kommitténs förslag anförde *statskontoret*, att en särskild kameral byrå icke behövdes, utan att den kamerala personalen borde under en föreslagen kamrerare i 29 lönegraden kunna inordnas i kanslibyrån. *Riksräkenskapsverket* uttalade bl. a., att den nya kameralbyrån komme att få en betydelsefull uppgift. Rörande de arbetsuppgifter, som borde falla på kameralbyrån, anförde sistnämnda ämbetsverk vidare följande.

»Kameralbyrån skall — utom handhavandet av styrelsens kassarörelse och bokföring, fondförvaltning m. m. — hava överinseendet över lokalorganens kassa- och redovisningsväsende ävensom granskning av lokalorganens räkenskaper. Enligt förslaget hava lantbruksnämnderna i en del fall tillerkänts vissa befogenheter, bl. a. utbetalning av personalens löner m. m. Riksräkenskapsverket förutsätter emellertid, att beslut i fråga om uppflyttning i löneklass samt vissa andra frågor av löneteknisk natur, exempelvis sjukvårdersättningar, förbehålles centralorganet. Bestämmelserna härom äro nämligen ofta så invecklade, att tolkningen av desamma kan bereda även administrativt skolad personal betydande svårigheter. För åstadkommande av enhetlig tillämpning på området och för undvikande av onödig tidspillan vore det lämpligast, om beslutanderätten i sådana spörsmål överlämnades till lantbruksstyrelsen.

I betänkandet har föreslagits, att lantbruksstyrelsens kameralbyrå skulle utrustas med ett särskilt revisionskontor för granskning av lantbruksnämndernas medelsförvaltning. Med anledning härav vill riksräkenskapsverket erinra om den allt fortgående ökningen av statsbidragen av olika slag — icke minst på jordbrukets område. Avsevärda statsbidrag utbetalas redan nu till bl. a. hushållningssällskapet samt jordbrukets undervisningsanstalter. Kontrollen över dessa statsbidrag har icke alltid varit tillfredsställande. Då bidragsgivningen efter organisationens genomförande kommer att ytterligare ökas, bör lantbruksstyrelsens granskning jämväl inriktas på kontrollen av dessa bidrag. I detta sammanhang vill riksräkenskapsverket även erinra om betydelsen av att inventeringar hos de underlydande medelsförvaltningarna ske i betryggande omfattning, för vilket ändamål medel böra beräknas till rese- och traktamentsersättningar. Vidare vill riksräkenskapsverket framhålla, att hingstdepåernas och stuteriets ställning i räkenskapshänseende ordnas samt att räkenskaperna granskas av det föreslagna revisionskontoret inom lantbruksstyrelsen.

Enligt kommitténs förslag skulle anslagsfrågor handläggas å kanslibyrån. Det synes dock riktigtast, att dessa frågor (även anslagsäskanden) hänföras till kameralbyrån, där erforderlig sakkunskap på detta område bör förefinnas.»

Frågan om organisationen av den nya lantbruksstyrelsen underställdes 1948 års riksdag genom *propositionen nr 149*. Enligt propositionen borde såväl en kanslibyrå som en kameralbyrå inrättas. I departementschefsuttalet framhölls, att kommitténs förslag rörande fördelningen av arbetsuppgifterna mellan de olika byråerna syntes i stort sett väl avvägt. Lantbruksstyrelsen borde emellertid äga vidtagna de jämkningar i fördelningen av arbetsuppgifterna mellan olika byråer, som styrelsen efter hand med ledning av vunna erfarenheter kunde finna lämpliga. I detta sammanhang uttalade departementschefen sin anslutning till vad riksräkenskapsverket anfört angående de uppgifter, som borde falla på kameralbyrån.

Vad i propositionen anförts rörande organisationen av lantbruksstyrelsen gav icke riksdagen anledning till erinran.

I gällande instruktion för lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna (SFS 1948: 349) föreskrives bl. a., att på kanslibyrån skall handläggas ären-

den, som avser styrelsens och underlydande lokalorgans personal och organisation, samt ärenden i övrigt av övervägande administrativ eller rättslig karaktär, samt att på kameralbyrån skall handläggas ärenden, som avser styrelsens och underlydande lokalorgans medelsförvaltning, förvaltningen av vissa fonder samt granskning av lokalorganens räkenskaper. Vidare har föreskrivits, att lantbruksstyrelsen äger vidtaga de jämkningar i nu angivna fördelning av arbetsuppgifterna, som av förhållandena påkallas.

I instruktionen förutsättes att närmare föreskrifter rörande bl. a. fördelningen av ärendena skall meddelas i arbetsordningen för styrelsen. Någon arbetsordning har emellertid ännu icke utfärdats inom styrelsen.

Enligt vad revisorerna inhämtat har åtskilliga av de ärendegrupper, som sålunda förutsatts ankomma på kameralbyrån, sedermera kommit att handläggas på kanslibyrån. Så är förhållandet med löneärenden, exempelvis rörande löneklassplaceringar, sjukvårdsersättningar och andra ärenden av löneteknisk natur ävensom rörande tjänstgöringstraktamenten. Detsamma gäller flertalet anslagsärenden, främst de s. k. petitaärendena men även ärenden om anslagsmedlens fördelning på lantbruksnämnderna m. m.

I detta sammanhang må erinras om att frågan om de administrativa ärendenas fördelning på byråer nyligen varit föremål för omprövning inom såväl väg- och vattenbyggnadsstyrelsen som arbetsmarknadsstyrelsen.

Ett förslag till omorganisation av *väg- och vattenbyggnadsstyrelsens* kansli- och kameralbyråer godkändes av innevarande års riksdag och trädde i kraft fr. o. m. den 1 juli 1952. Som motivering till omorganisationen anfördes därvid bl. a. att väg- och vattenbyggnadsverkets arbetsuppgifter efter vägväsendets förstatligande beträffande såväl underhåll som byggande och förvaltning högst väsentligt ökats, vilket medfört att arbetsmängden på de nämnda två byråerna ständigt vuxit. Beträffande kameralbyrån vore det i första hand revisionskontoret som rönt inverkan av den gångna och alltjämt pågående utvecklingen. Dess verksamhet hade blivit helt inriktad på granskning av vägförvaltningarnas räkenskaper och hade således icke teknisk-ekonomisk inriktning; samtidigt vore att märka, att den förhandsgranskning, som ägde rum inom vägförvaltningarnas kamerala organisation, kunde anses betryggande. Å andra sidan vore det önskvärt med en teknisk-ekonomisk granskning, som borde ha karaktären av sakrevision i vidsträckt bemärkelse. På grund härav vore en viss förändring av byråorganisationen påkallad.

Omorganisationen innebar sammanfattningsvis, att de tidigare kansli- och kameralbyråerna ersattes med dels en administrativ byrå, omfattande ett kamrerarkontor och en i fråga om arbetsuppgifterna något utvidgad personalavdelning, dels en juridisk byrå, omfattande den nuvarande kanslibyråchefen och ombudsmannaexpeditionen, dels en till byggnads- och

underhållsbyrån överflyttad avdelning för arbetarärenden (förhandlingsverksamheten), dels slutligen en ny, till sistnämnda byrå förlagd avdelning för teknisk-ekonomisk granskningsverksamhet. Av revisionskontoret överflyttades mindre delar till kamrerarkontoret samt till riksräkenskapsverket, varjämte återstoden skulle indragas.

För arbetsmarknadsstyrelsens del har motsvarande fråga upptagits av innevarande års riksdag i anledning av propositionen nr 127. I propositionen anfördes, att 1950 års arbetsförmedlingsutredning hade övervägt möjligheterna att sammanslå kanslibyrån och kameralbyrån, varvid det nyligen behandlade organisationsförslaget beträffande väg- och vattenbyggnadsstyrelsen uppmärksammats och tjänat som utgångspunkt. Utredningen hade funnit, att om arbetsmarknadsstyrelsens kamerala revision skulle kunna minskas efter liknande linjer, skulle detta närmast leda till att kameralbyråns revisionssektion skulle kunna indragas. Förutsättningar skulle härigenom finnas för en sammanslagning av kameral- och kanslibyråerna. Emellertid syntes enligt utredningens mening en beskärning av arbetsmarknadsstyrelsens kamerala revision icke vara möjlig eller lämplig. Å ena sidan skulle detta erfordra, att länsarbetsnämnderna, som saknade någon egentlig kameral organisation, måste tillföras ökade personalresurser. Å andra sidan vore revisionssektionens kamerala granskning redan starkt begränsad, medan den sakliga granskningen under senare år givits ökad betydelse. Utredningen ansåge dock, att frågan om en sammanslagning av byråerna torde kunna bli aktuell framdeles, sedan de av byggnadsregleringen föranledda s. k. åtalsärendena, vilka utgjorde en betydande del av kanslibyråns uppgifter, försvunnit eller minskat väsentligt i antal. Departementschefen framhöll i propositionen, att frågan om en sammanslagning av kansli- och kameralbyrån borde närmare prövas, när de av byggnadsregleringen föranledda åtalsärendena minskat väsentligt i antal. Statsutskottet uttalade i anledning härav, att denna fråga borde ägnas förlöpande uppmärksamhet och förslag härutinnan snarast föreläggas riksdagen; uttalandet föranledde icke någon erinran från riksdagens sida.

Revisorernas uttalande. Såsom framgår av den lämnade redogörelsen har vid den nyligen verkställda översynen av såväl väg- och vattenbyggnadsstyrelsen som arbetsmarknadsstyrelsen även handläggningen av de administrativa ärendena uppmärksammats. Vid båda dessa ämbetsverk har befunnits önskvärt att undvika en splittring av sådana administrativa ärenden som personal- och lönefrågor, anslagsfrågor och kamerala ärenden ävensom den revisionsverksamhet, som har karaktär av räkenskapsgranskning; den egentliga revisionsverksamheten har därjämte ansetts kunna förläggas till riksräkenskapsverket. Såvitt gäller väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har nu nämnda organisatoriska förändringar varit föremål för

beslut av årets riksdag, under det att riksdagen beträffande arbetsmarknadsstyrelsen förutsatt att frågan ägnas fortlöpande uppmärksamhet och förslag i ämnet snarast framlägges.

Revisorerna vill framhålla, att en motsvarighet till det nu berörda spörsmålet synes föreligga även för lantbruksstyrelsens del. Vid 1948 års omorganisation av lantbruksstyrelsen beslöts inrättande av en kameralbyrå vid sidan av en kanslibyrå, vilket ansågs motiverat med hänsyn till den väntade omfattningen av arbetsuppgifterna. Utvecklingen har emellertid givit vid handen, att särskilt den yttre rationaliseringen icke kunnat förverkligas i den takt, som man tidigare räknade med. Detta har icke kunnat undgå att återverka även på omfattningen av lantbruksstyrelsens administrativa arbetsuppgifter, särskilt såvitt gäller kameralbyrån. Lantbruksnämnderna får vidare anses ha blivit jämförelsevis väl utrustade i kameralt hänseende, vilket måste innebära en motsvarande lättnad för det kamerala arbetet inom styrelsen, icke minst för dess revisionskontor. Härjämte må nämnas, att åtskilliga grupper av ärenden, vilka vid 1948 års omorganisation förutsattes skola falla inom kameralbyråns verksamhetsområde, numera kommit att handläggas på kanslibyrån; det sagda gäller bl. a. så omfattande ärendegrupper som lönetekniska frågor och anslagsfrågor.

Det synes revisorerna antagligt, att fördelar skulle vara att vinna genom att samtliga administrativa ärenden hos lantbruksstyrelsen koncentrerades till en byrå. Revisorerna får därför föreslå, att frågan om en sammanslagning av styrelsens kansli- och kameralbyråer tages under övervägande.

§ 22.

Renbetesfjällens revir.

Renbetesfjällens revir i Jämtlands län är bildat av vissa fjällområden i Jämtland och Härjedalen med kringliggande skogsmark och skiljer sig så till vida från domänverkets övriga revir att nettoavkastningen av skogen icke ingår till domänverket utan tillförs statens lappfond. Bakgrunden härtill är att renbetesförhållandena i länet blivit i viss mån särpräglade och skilda från motsvarande förhållanden i Västerbottens och Norrbottens län. I Jämtlands län hade vid avvittringen tillräcklig hänsyn icke tagits till lapparnas behov av renbetesmark. Stora områden, där lapparna under vår och höst brukat uppehålla sig med sina renar, uppläts till enskilda. På grund härav uppstod stora svårigheter för lapparna att, särskilt under våren i maj månad, innan växtligheten på fjällen hunnit utvecklas, hålla renarna kvar inom fjällområdena och hindra dem att anställa skada på angränsande ägor. Förhållandena försvårades ytterligare till följd av att

renbetesfjällen blev skilda från varandra genom inskjutande, enskilda tillhöriga ägor. För att råda bot på de olägenheter, som sålunda vid avvittningen uppstått för renskötseln, beslöt statsmakterna år 1887, att avkastningen av skogarna på renbetesfjällen skulle få användas för inköp av mark för ytterligare utvidgning av fjällen. Även skogsavkastningen från de inköpta fastigheterna skulle användas för samma ändamål. Vidare medgavs, att när vissa delar av de förvärvade områdena kunde genom skogsavverkning eller annorledes lämna avkastning eller ej vore för det avsedda ändamålet nödiga, det skulle ankomma på Kungl. Maj:t att ställa sådana delar under skogsstatens förvaltning och utarrendera eller försälja dem, under iakttagande att avkastningen eller försäljningssumman skulle tillfalla statsverket.

I enlighet med nämnda beslut har inköpts över 150 fastigheter för en sammanlagd köpeskilling av mer än 1,5 miljoner kronor. De inköpta fastigheterna, av vilket flertalet förvärvats före 1890, har alltså tillagts renbeteslanden. Inägorna, som medföljde vid förvärven, har i stor utsträckning upplåtits på arrende (s. k. jämtländska arrendelägenheter). Skogsmarken har däremot överlämnats till domänverkets (skogsstatens) förvaltning. Överskotten av skogsförsäljningsmedlen har inlevererats till statskontoret, där de redovisats under en särskild fond, jämtländska renbetesfjällens skogsfond, vilken sedermera uppgått i statens lappfond. Den ursprungliga avsikten att vad som återstod efter markinköpen skulle tillfalla statsverket har emellertid icke förverkligats. Frånsett utgifterna för inköp av behövliga fastigheter och för dessas förvaltning ävensom för vägar, broar samt byggnads- och reparationsarbeten, telefonanläggningar m. m. till förmån för arrendatorerna på fastigheternas inägor har jämlikt statsmakternas beslut medel ur fonden anvisats för renskötselns stödjande och för åtskilliga andra utgifter till lappväsendets fromma, ej blott inom Jämtlands län utan även inom de båda nordligaste länen.

Revisorerna har besökt renbetesfjällen och tagit del av revirets förvaltning. Rörande revirets organisation må följande framhållas.

Enligt kungl. brev till domänstyrelsen den 22 maj 1891 föreskrevs bl. a., att den på renbetesfjällen i Jämtlands län befintliga skogsmarken skulle ställas under skogsstatens förvaltning. I övrigt skulle tillsynen över området tillkomma länsstyrelsen. I organisatoriskt hänseende har detta ända fram till 1934 års omorganisation av domänverket inneburit, att renbetesfjällen varit uppdelade på de revir, inom vilkas gränser fjällen varit belägna. I samband med omorganisationen ansåg emellertid domänstyrelsen övervägande skäl tala för att renbetesfjällen bildade en särskild förvaltningsenhet, en ordning som godkändes genom kungl. brev den 24 november 1933. Till det sålunda nybildade förvaltningsområdet lades till en bör-

jan även de uppgifter, som ålåg domänverket i fråga om skyddsskogarna. För den mycket stora förvaltningsenhet, som härigenom bildades, tillgodosågs personalbehovet i viss utsträckning genom extra befattningshavare under viss tid av året.

Tämligen snart visade det sig emellertid att arbetsuppgifternas omfattning nödvändiggjorde vissa ändringar i och en utökning av ovannämnda organisation. Fr. o. m. den 1 januari 1936 skildes renbetesfjällen från skyddsskogarna och bildade en särskild förvaltningsenhet under ledning av en tjänsteman i assistentställning och fördelad på fem bevakningstrakter. Genom Kungl. Maj:ts beslut den 26 maj 1939 inrättades renbetesfjällen som ett särskilt revir, som förestods av en jägmästare med hjälp av en biträdande jägmästare.

Ikke heller denna ordning visade sig emellertid i praktiken lämplig. I skrivelse till Kungl. Maj:t den 20 juni 1952 framhöll domänstyrelsen, att renbetesfjällens areal vore mycket stor och deras spridning i norr och söder avsevärd, vilket tillsammans med terrängens svårframkomlighet och de ofta dåliga kommunikationsmöjligheterna gjorde det omöjligt för en enda tjänsteman att sköta förvaltningsarbetet. Under senare år hade också arbetet i realiteten varit uppdelat mellan revirförvaltaren och den biträdande jägmästaren. Men även om på detta sätt arbetet underlättats för revirförvaltaren hade det under årens lopp konstaterats, att en ändring av organisationen vore behövlig. Inom renbetesfjällens område låge nämligen ett flertal isolerade kronoparker tillhörande andra revir, vilket medförde onödiga parallellresor för såväl jägmästare som kronojägare. För att dylika parallellresor skulle kunna undvikas vore det nödvändigt att den personal, som handhade förvaltningen av renbetesfjällens skogar, även skötte sagda kronoparker. Då emellertid renbetesfjällen, som omfattade en totalareal av ca 1 053 000 ha, varav skogsmark ca 126 000 ha, och hade en utsträckning från norr till söder av ca 36 mil, redan i och för sig utgjorde ett för stort förvaltningsobjekt, kunde detta revirs personal ikke belastas med ytterligare arbetsuppgifter. Domänstyrelsen hade därför upptagit frågan om ändrad organisation av renbetesfjällens förvaltning och låtit upprätta förslag om revirets uppdelning på två revir, benämnda Norra respektive Södra Renbetesfjällens revir. Båda reviren avsågs ha Östersund som stationeringsort. Samtidigt skulle Hallens och Medelpads revir regleras, medan Hede revir skulle nedläggas, varför totalantalet revir skulle bli oförändrat.

Skogsmarksarealen på de nya reviren skulle enligt förslaget bli följande:

	Av renbetesland	Av kronoparker	Summa
Norra reviret	81 363 ha	2 860 ha	84 223 ha
Södra reviret	45 116 ha	18 963 ha	64 079 ha

I redovisningen för reviren komme självfallet att skiljas på renbetesfjällens och domänverkets skogar, varjämte redovisningen för renbetesfjällen komme att sammanföras till en enhet. Gemensamma administrationskostnader kunde med lätthet uppdelas. Med utgångspunkt från skogsmarksarealen för å ena sidan renbetesfjällen och å andra sidan kronoparkerna inom respektive revir och med en viss reduktion av renbetesfjällens andel med hänsyn till de väsentligt lägre avverkningsuttagen på dessa syntes kronoparkernas andel av administrationskostnaderna kunna sättas till 5 procent för norra reviret och 35 procent för det södra. Frågan om renbetesfjällens deltagande i kostnaderna för domänstyrelsen och överjägmästaren syntes icke böra upptagas i detta sammanhang.

Över domänstyrelsens förslag avgavs yttranden av länsstyrelsen i Jämtlands län och av statskontoret, vilka myndigheter icke hade något att i princip erinra mot förslaget. Genom beslut den 25 september 1952 har Kungl. Maj:t medgivit den föreslagna omorganisationen, vilken är avsedd att träda i kraft fr. o. m. 1953.

Avverkningsplanen för renbetesreviret, som tidigare var fastställd till 35 000 m³ sk., ökades år 1935 till 115 000 m³. År 1940 taxerades revirets på egentlig skogsmark befintliga virkesförråd till omkring 6 miljoner m³, därav 4,85 miljoner m³ barrskog. Den ideala medelboniteten uppskattades till 2,17 m³ och medelboniteten för fastighetstaxering till 1,41 m³. Avsättningslägena för skogsmarken angavs så, att 71,5 procent av arealen hade mindre än 5 km till flottled, 18,9 procent hade mellan 5 och 10 km och 9,6 procent mer än 10 km. I fråga om huggningsklasser utvisade taxeringen följande.

Huggningsklass	areal		m ³ sk från 10 cm vid brh	
	ha	%	summa	per ha
A = kalmark	3 538	3,0	27 433	8
B = plantskog	15 762	13,4	201 176	13
C = yngre, gallringsbara bestånd	20 673	17,6	507 511	25
D = äldre bestånd, som bör genom- eller för- föryngringshuggas	77 274	65,7	3 831 482	50
E = restbestånd, som bör snarast avverkas ...	349	0,3	4 572	13
Summa barrskog	117 596	100,0	4 572 174	39
Lövskog	—	—	1 156 953	—

Beräkningen av mogenhetsklass för barrskogen utvisade, att 1 037 652 m³ tillhörde klass 1 (= utvecklingsbara, unga och medelålders träd), 2 544 352 m³ tillhörde klass 2 (= äldre, avverkningsbara, i huvudsak friska träd) och 1 268 300 m³ tillhörde klass 2³ (= starkt övermogna eller väsentligt skadade träd, som vid kvarstående avtar i användbarhet).

Efter nyssnämnda taxering fastställdes avverkningen för tiden 1941—1950 till 100 000 m³ per år. Med anledning av att under 1940-talet icke kunnat säljas och avverkas mer än i genomsnitt omkring 67 000 m³ per år, har avverkningen interimistiskt fastställts till 75 000 m³ per år under åren 1951—1955.

De årliga uttagen framgår av följande tabell, som jämväl utvisar bruttoinkomsterna av försäljningarna samt det överskott, som inlevererats till lappfonden, respektive underskott, som täckts av överskottsårens inkomster.

Avverkning och ekonomiskt utbyte åren 1911—1951.

År (eller genomsnitt per år)	Virkesuttag m ³	Inkomster av virke kr.	Överskott (— underskott)
1911	56 012	—	—
1916—20	37 356	209 903	41 478
1921—25	37 787	106 098	— 99 370
1926—30	40 991	141 453	— 50 388
1931—35	64 616	128 810	— 2 514
1936	105 741	359 826	206 055
1937	54 648	231 047	39 881
1938	92 455	279 715	102 413
1939	83 577	244 951	65 781
1940	86 430	282 804	113 518
1941	74 063	393 027	158 765
1942	82 001	523 308	238 847
1943	82 799	553 861	222 824
1944	75 337	481 916	168 943
1945	93 602	479 452	251 659
1946	94 830	784 041	449 069
1947	51 510	628 020	269 641
1948	27 496	214 048	— 114 990
1949	34 396	410 909	14 592
1950	54 135	640 221	316 789
1951	71 244	1 872 839	999 420

En ny taxering har varit planerad till början av 1950-talet men har ännu icke kommit till stånd. Med utgångspunkt från den begränsade avverkningen torde man likväl kunna beräkna att virkesförrådet ökat. Det uppskattas nu till 6,4 miljoner m³. Den årliga tillväxten beräknades 1940 till 121 000 m³.

Virkeskapitalet på reviret anses i och för sig lågt, sammanhängande med att det i viss utsträckning betecknas som urskog, som ännu icke hunnit underkastas rationell skötsel. Med hänsyn till markens produktionsförmåga samt förefintligheten av åtskillig skog i skyddade lägen anses virkeskapitalet utan olägenhet kunna uppbringas ytterligare. Samtidigt har emellertid den ringa avverkningen under senare år medfört, att reviret innehåller mycken avverkningsmogen skog.

Den övervägande delen av det från renbetesreviret utbudna virket säljes på rot. Försäljningarna under åren 1942—1951 avser sammanlagt 608 494 m³ för en försäljningssumma av 6 191 034 kronor. Av denna kubikmassa har 85 procent sålts på rot, motsvarande 74 procent av försäljningssumman.

Närmare uppgifter om försäljningsresultatet för rotstående virke lämnas i efterföljande tabell. Härvid är att märka, att domänverket fr. o. m. år 1948 på grund av vissa konkurrensförhållanden på virkesmarknaden endast undantagsvis anordnat virkesauktioner inom övre och mellersta Norrlands distrikt. De i tabellen upptagna poster, som icke sålts ena året, finns i allmänhet med i nästa års utbud.

År	Utbudna poster		Sålda poster								
	st.	m ³ sk.	st.	Auktion m ³ sk.	st.	Anbud m ³ sk.	st.	Under hand m ³ sk.	st.	Summa m ³ sk.	kronor
1942	40	109 119	12	29 948	15	39 649	—	—	27	69 597	356 813
1943	30	73 077	4	10 113	3	4 856	—	—	7	14 969	77 961
1944	36	81 144	14	27 920	9	20 248	—	—	23	48 168	238 460
1945	37	88 775	Ingen auktion		25	60 017	10	23 213	35	83 230	393 900
1946	22	48 381	19	41 514	3	6 867	—	—	22	48 381	387 181
1947	29	72 680	1	1 648	10	25 891	—	—	11	27 539	335 929
1948	40	98 535	Ingen auktion		—	—	1	1 536	1	1 536	27 384
1949	24	51 537	—	»	4	11 075	2	2 954	6	14 029	132 045
			Först anbud sedan auktion								
1950	23	55 913	2	3 443	4	7 760	3	7 168	9	18 371	278 124
1951	27	65 994	Ingen auktion		13	35 393	5	10 018	18	45 411	1 307 090
	308	—	52	114 586	86	211 756	21	44 889	159	371 231	3 534 887

Såsom framgår av de anförda uppgifterna, har avverkingarna på reviret under en följd av år icke uppgått till den fastställda virkesmängden, sammanhängande med att ett stort antal stämplingsposter årligen icke kunnat säljas till priser, som domänverket ansett sig böra godtaga. Detta har aktualiserat en rationalisering av reviret i syfte att åstadkomma ett gynnsammare försäljningsresultat. Såsom ett led i denna verksamhet torde man kunna betrakta den beslutade uppdelningen av det nu alltför vidsträckta reviret i två mindre. Även andra åtgärder är aktuella. Under senare år har sålunda väsentligt ökade kostnader nedlagts för åstadkommande av bilvägar till skogarna. Revirets sammanlagda utgifter för vägar och vägunderhåll uppgick under de fem budgetåren 1942/43—1946/47 till endast omkring 3 000 kronor per år men har under följande femårsperiod ökat till närmare 50 000 kronor per år. Ett ytterligare steg i samma riktning har gjorts genom att domänverket de senaste åren övergått till att ut-

bjuda revirets rotvirke till försäljning redan på våren, varigenom köparna kan använda sommaren för avverkningen. Då slutligen en ökad efterfrågan på upphugget virke kunnat konstateras, förbereder domänverket en ökad avverkning i egen regi; vissa i samband härmed igångsatta försök med maskinell drift åsyftar att nedbringa de för reviret eljest genomgående höga kostnaderna för avverkning och drivning.

Revisorernas uttalande. Renbetesfjällens revir i Jämtland län skiljer sig så till vida från domänverkets revir i övrigt, att nettoavkastningen av skogen icke ingår till domänverket utan tillföres statens lappfond.

Reviret omfattar en total areal av mer än 1 miljon ha mark, därav omkring 126 000 ha skogsmark. År 1940 taxerades virkesförrådet till omkring 6 miljoner m³ sk, därav 4,85 miljoner m³ barrskog. Mer än 3,8 miljoner m³ betecknades därvid som äldre bestånd, vilka borde genom- eller förnyingshuggas; omkring 1,27 miljoner m³ betecknades som starkt övermogen skog. Efter nyssnämnda taxering fastställdes den årliga avverkningen för tiden 1941—1950 till 100 000 m³. De årliga uttagen har emellertid varit långt mindre; sedan år 1936 har dessa icke något år uppgått till den fastställda virkesmängden. Genomsnittligt för åren 1941—1950 avverkades omkring 67 000 m³ årligen. Under år 1951 utgjorde uttaget 71 244 m³ efter att de tre närmast föregående åren ha uppgått till väsentligt lägre mängder. Som en följd härav har virkesförrådet ökat.

I nu nämnda uppgifter ingår icke den s. k. fjällbarrskog, som hänför sig till annan utmarksareal än egentlig skogsmark och som förutsättes vara undantagen från planmässig avverkning.

De låga uttagen sammanhänger främst med försäljningssvårigheter. Varje år har det inträffat att godtagbara priser icke kunnat erhållas för ett stort antal stämplingsposter. Mot 308 utbud av stämplingsposter under åren 1942—1951 svarar sålunda endast 159 antagna köpeanbud. Den ringa efterfrågan på renbetesrevirets virke torde främst bero på skogarnas mindre gynnsamma belägenhet. Vägförbindelserna till skogarna torde endast undantagsvis vara goda, och flera komplex saknar så gott som helt och hållet bilväg. På grund härav blir såväl avverknings- som drivningskostnaderna höga.

Domänverket har under senare år vidtagit vissa åtgärder i avsikt att åstadkomma en förbättring av läget. Ett led i dessa strävanden utgör den nyligen beslutade uppdelningen av det alltför vidsträckta reviret i två mindre. Under den senaste femårsperioden har också vägbyggnadsverksamheten icke obetydligt ökat. Utbuden av rotstående virke sker numera på våren, och vissa försök med maskindrift pågår i syfte att genom lägre avverknings- och drivningskostnader möjliggöra en ökad försäljning av upphugget virke.

De åtgärder, som domänverket sålunda vidtagit eller planerat i syfte att åstadkomma gynnsammare avsättningsresultat, är givetvis att hälsa med tillfredsställelse. Det torde emellertid icke kunna undvikas att reviret för åtskillig tid framåt har att räkna med ett starkt inslag av äldre avverkningsmogen eller till och med övermogen skog, vilket torde innebära, att skogskapitalet icke förräntas enligt rationellt skogliga principer. Det nu sagda torde äga giltighet även om det på ifrågavarande skogsmarker kan finnas vissa områden, som är så svårförnygrade, att det är fullt försvarbart att avverkningen hålles tillbaka. Revisorerna anser det synnerligen ovisst om de nu vidtagna eller aktuella åtgärderna kan antagas vara tillräckliga för att det åsyftade målet skall kunna uppnås. Den omständigheten att icke ens under år 1951 med då gällande osedvanligt starka efterfrågan på virke kunnat avsättas mer än omkring 70 procent av den virkesmängd, som vid senaste taxering ansetts vara normalt uttag med hänsyn till skogens ålder och sammansättning, lämnar knappast stöd åt förhoppningar om en mera väsentlig förändring. Enligt revisorernas mening bör mera långt gående åtgärder i detta syfte sökas. Särskilt vägfrågan synes böra uppmärksammas. Alltjämt finnes inom reviret betydande skogskomplex, vilka så gott som helt saknar bilväg. Under dylika förhållanden torde det vara mycket svårt att erhålla arbetskraft till skogen; om sådan över huvud kan anskaffas, är det uppenbart att avverkningskostnaderna och även drivningskostnaderna blir höga och skogens rotnetto i motsvarande mån lägre.

Revisorerna vill vidare framhålla, att vissa fördelar torde vara att vinna, därest renbetesreviret även i ekonomiskt hänseende helt inordnades i domänverkets förvaltning. Därigenom skulle nämligen skogarna i fråga om utnyttjandet av domänverkets centrala resurser, exempelvis dess speciella expertis för olika skogliga åtgärder ävensom dess maskinpark, bli likställda med kronoparkerna. Förutsättningar skulle också skapas för en samordning mellan renbetesreviret och angränsande revir beträffande försäljningar och avverkningar med ökat aktgivande på rebetesrevirets speciella förhållanden och svårigheter.

Den av revisorerna sålunda ifrågasatta anordningen skulle emellertid medföra, att statens lappfond — till vilken nettoavkastningen av skogen f. n. ingår — skulle förlora en del av sina löpande inkomster. Däremot skulle fondens övriga inkomster, som hänförs till räntor och arrenden m. m., icke beröras; under sist förflutna budgetår uppgick dessa till sammanlagt omkring 242 000 kronor. Beträffande ifrågavarande skogsinkomster må erinras om att man vid förvärvandet av de till renbeteslanden i Jämtlands län inköpta hemmanen från statsmaktens sida avsett, att inkomsterna av skogen skulle tillfalla statsverket, i den mån de icke användes till inköp av ytterligare mark. Det må också framhållas, att skogsavkastningen från de områden i Västerbottens och Norrbottens län, som

motsvarar renbetesfjällen i Jämtlands län, ingår till domänverkets fond. Vidare är att märka, att det under senare år i samband med verkställda vattenregleringar utdömts avsevärda belopp för lappväsendets räkning såsom ersättning för renbetesmark, som berörts av vattenregleringar, och att detsamma kan väntas förekomma i ökad utsträckning efter hand som förestående regleringsplaner bringas till verkställighet. Med hänsyn till att skogsavkastningen representerat en icke ringa del av lappfondens hittillsvarande inkomster kan emellertid det av revisorerna nu ifrågasatta överförandet av denna avkastning till domänverket måhända påkalla vissa åtgärder för lappväsendets del. Revisorerna förutsätter därför, att en utredning kommer till stånd beträffande de konsekvenser förslaget medför för lappfonden samt de åtgärder, som betingas därav.

§ 23.

Jordbrukets lagerhusfond.

Genom beslut av 1924 års riksdag inrättades en särskild fond, benämnd spannmålslagerhusfonden. Från fonden skulle i mån av tillgång lån utlämnas för anläggande av spannmålslagerhus och anskaffande av spannmålstorkar. Lånen skulle tilldelas ekonomisk förening och aktiebolag, däri medlemmarna eller aktieägarna helt eller till övervägande del bestod av jordbrukare, för uppförande av uppsamlingslagerhus, centrallagerhus eller magasin för till torkning avsedd spannmål samt för anskaffande av spannmålstorkar. Fonden skulle förvaltas av statskontoret. Det betonades i detta sammanhang, att anläggandet av spannmålslagerhus hade en betydelsefull uppgift att fylla, dels för underlättande av den i landet producerade spannmålsens avsättning på ett sätt, som bättre än hittills varit fallet tillgodosåge producenternas intressen, särskilt i förhållande till förefintliga mellanhänder, dels ock för höjande av spannmåls kvaliteten. I sistnämnda hänseende vore det av vikt att lagerhusen utrustades med moderna torkningsanordningar.

Den nyinrättade fonden kom till en början att anlitas i mycket ringa utsträckning, beroende på att villkoren för erhållande av lån ansågs alltför stränga. Intill 1930 hade endast ett lån tagits ur fonden.

Lånebestämmelserna har sedermera vid ett flertal tillfällen jämkats, särskilt åren 1930 och 1950. 1930 års bestämmelser innebar i stora drag, att lån kunde beviljas intill 85 procent av anläggnings- eller anskaffningskostnaden. Räntan utgjorde till en början 4¹/₂ procent men sänktes 1937 till 4 procent. De tre första åren var räntefria. Amorteringen påbörjades efter sex år och skulle vara avslutad efter fyrtio år. Som säkerhet för lån skulle lämnas inteckning respektive förlagsinteckning med bästa förmånsrätt.

År 1950 sammanslogs spannmålslagerhusfonden med frukt- och potatislagerhusfonden till en gemensam fond, betecknad jordbrukets lagerhusfond. Nyttillkomna lån ur denna fond skall återbetalas inom högst tjugo år och vara amorteringsfria i högst fyra år. Räntefrihet skall åtnjutas under de två första åren efter första lyftningsdagen. För lån skall ställas säkerhet, som Kungl. Maj:t finner tillfredsställande ur det allmännas synpunkt.

Såväl enligt de äldre bestämmelserna som enligt de numera gällande skall egendomen vara till fulla värdet brandförsäkrad, därest säkerhet för lånet utgöres av inteckning i egendomen. Likaledes gäller nu som tidigare att statskontoret äger uppsäga lånet, om låntagaren ej fullgör sina förpliktelser beträffande bl. a. brandförsäkringen eller icke iakttager bestämmelserna i lånekungörelsen eller de särskilda föreskrifter Kungl. Maj:t må ha meddelat.

Såsom kapitaltillskott till spannmålslagerhusfonden har för budgetåren 1930/31—1944/45 anvisats tillhopa 9,4 miljoner kronor. För budgetåren 1945/46—1949/50 har medel icke anvisats för ändamålet. Till den nybildade jordbrukets lagerhusfond, som enligt vad ovan nämnts har att tillgodose lånebehovet även för lagring av andra jordbruksprodukter än spannmål, har för budgetåren 1950/51—1952/53 anvisats tillhopa 6 miljoner kronor.

Jordbrukets lagerhusfond redovisade den 30 juni 1952 tillgångar på sammanlagt mer än 12,4 miljoner kronor, därav såsom utlånta medel omkring 11,6 miljoner kronor. Den övervägande delen av dessa medel avser lån till spannmålslagerhus och spannmålstorkar. Lånesumman fördelar sig på ett 50-tal lån, av vilka hälften utlämnats under åren 1930—1945 och återstoden senare.

Utöver nu nämnda, alltjämt utestående lån har emellertid på jordbrukets lagerhusfond och dess företrädare spannmålslagerhusfonden redovisats ett 70-tal lån, som redan är slutbetalda. Härvid är att märka, att den medgivna amorteringstiden endast i något enstaka fall utlöpt. Summan av lånebeloppet för dessa lån uppgår till omkring 6,6 miljoner kronor, under det att de engångsinbetalningar, med vilka lånen slutbetalats, uppgår till i runt tal 6 miljoner kronor. Återbetalning har alltså skett innan lånen hunnit amorteras i någon större utsträckning. Uppenbarligen får detta ses mot bakgrunden av det för fonden gällande systemet med vissa års räntefrihet och därefter en fast ränta, som tidvis legat högre än det allmänna ränteläget. Sambandet mellan nu angivna räntesystem och frekvensen för lånens återbetalning till fonden torde framstå än tydligare om man betraktar tidslängden för lånen. Av de omkring 70 slutamorterade lånen har ett 50-tal varit utestående under kortare tid än fem år; summan av dessa lån har uppgått till mer än 4 miljoner kronor, och icke fullt 2 procent av lånebeloppet har hunnit amorteras. Ett 30-tal lån har återbetalats innan någon som helst amortering skett.

Det stora lånebehov för uppförande av spannmålslagerhus, som avspeglar sig i den starkt ökade medelsanvisningen till fonden under de senaste budgetåren, är helt beroende av den genom arbetsförhållandena inom jordbruket framtvungade allt allmännare skördetröskningen, som förutsätter effektivare lagrings- och torkningsanläggningar. Tidigare levererade jordbrukarna den tröskade brödsåden successivt och under loppet av hela vinterhalvåret till befintliga större lagerhållare. Från 1930-talet har emellertid en omsvängning ägt rum, och i dagens läge kan man räkna med att omkring 80 procent av spannmålen levereras till lagerhållarna redan före utgången av oktober månad. Påfrestningarna ökas därigenom, att man numera har att räkna även med lagring av stora mängder oljefrö. Följden har blivit, att en stark trängsel under hösten råder vid lagerhusen. Långa väntetider uppstår, då spannmålen skall avlämnas, torkningen måste ske under stark forcering — regelmässigt i 2-skift och stundom i 3-skift — och lagerhusen måste avlastas genom att spannmålen efter torkningen överföres till tillfälliga lagerlokaler.

Mot bakgrunden av den nu angivna utvecklingen är det naturligt, att planer på anordnande av ytterligare lagringsresurser är aktuella. Hösten 1950 förelåg hos tio centralföreningar planer på byggande av sammanlagt 21 uppsamlings- eller centrallagerhus för spannmål, för vilkas utförande lån ur lagerhusfonden kunde motses. I juli innevarande år har Svenska lantmännens riksförbund till lantbruksstyrelsen överlämnat en preliminär uppställning över SLR-organisationens byggnadsbehov av väsentligen spannmålslagerhus intill den 1 juli 1954. Enligt denna uppgift har 21 organisationer projekterat sammanlagt 41 lagerhus för en sammanlagd kostnad av i runt tal 20,5 miljoner kronor, varav 5 miljoner kronor för maskinell utrustning. Av ifrågavarande projekt syntes emellertid en del av dem, som avsåges bliva uppförda i övre Norrland, icke vara av sådan beskaffenhet, att lån ur lagerhusfonden kunde utgå. Förbundet framhöll även, att en så omfattande investeringsverksamhet icke torde vara möjlig att genomföra under ett år, varför det ansågs sig kunna beräkna den maximala aktuella byggnads- och maskinkostnaden till 12 miljoner kronor. Lantbruksstyrelsen har för egen del ansett tillräckligt, om det på lagerhusfonden tillgängliga beloppet — 1,3 miljoner kronor — för budgetåret 1953/54 ökades med 4 miljoner kronor.

Uppenbart är att nu antydda starkt växande byggnadsbehov icke kunnat i sin helhet tillgodoses under de förhållanden, som varit rådande under efterkrigstiden. Icke minst byggnadsregleringen har hittills lagt hinder i vägen. Sedan numera byggnads- och arbetstillstånd kunnat meddelas i något ökad utsträckning för företag av ifrågavarande natur, har i stället tillkommit andra investeringsbegränsande faktorer.

Ehuru man sålunda på olika sätt försökt att tillmötesgå de starkt ökade

krav, som följer av att spannmålen levereras under en sammanträngd tidsperiod, gör sig likväl den rådande knappheten på lagringsresurser i hög grad märkbar; icke obetydliga kvantiteter brödsäd och oljefrö kommer årligen till skada genom att torkningen icke kunnat ske snart nog eller blivit ofullständig. Att märka är att skördetröskad spannmål i detta hänseende är särskilt ömtålig. Förvaras sådan spannmål otorkad i säckar eller stumsilor, utsättes den för en kemisk process, som i ogynnsamma fall kan sluta med att säden »tar hetta och brinner ihop». Även om man bortser från katastrofrisken är denna process ägnad att medföra ekonomiska förluster genom viktminskning och ökade torkningskostnader.

En särskild faktor, som vid spannmålslagerhusen äger väsentlig betydelse, är brandrisken. Det torde ligga i sakens natur, att spannmålslagerhus — vanligen stora byggnader, försedda med maskinutrustning, med möjligheter till genomgående vinddrag och med ständig tillförsel av damm och avfall — är i hög grad utsatta för eldfara, särskilt när de, som tidigare vanligen var fallet, var uppförda av trä eller på trästomme. Ett stort antal bränder och brandtillbud har också intill senaste tid förekommit i dylika byggnader. I vissa fall har anläggningen därvid helt eller delvis ödelagts. Från såväl allmänt som enskilt håll har brandrisken i dessa byggnader föranlett motåtgärder. Såsom exempel må nämnas, att år 1943 den bestämmelsen infördes beträffande spannmålslagerhusfonden, att svenska brandskyddsföreningen skulle avgiva yttrande angående erforderliga brandskyddsanordningar, då låneärende avsåg större lagerbyggnad. Numera sker motsvarande brandtekniska granskning av vederbörande länsbrandinspektör. Vidare må erinras om att livsmedelskommissionen sistnämnda år föreslog en föreskrift av innehåll, att större lagerhus skulle uppföras av betong eller annan brandsäker konstruktion. Några dylika bestämmelser har visserligen icke kommit till stånd, men man har likväl kunnat iakttaga en tydlig tendens hos företagare och konstruktörer på området att i större utsträckning utföra silor och övriga högre lagerbyggnader i brandsäker konstruktion.

Den ekonomiska betydelsen för folkhushållet av bränderna vid spannmålslagerhusen och därmed jämförliga byggnader belyses av nedanstående förteckning, som visar större brandskador i dylika byggnader fr. o. m. 1939. Endast sådana fall, där skadan uppgått till minst 150 000 kronors värde, har medtagits.

År		Kr.
1939	Norra Kalmars läns lantmäns centralförenings spannmålsrenseri m. m.	320 000
	Weibulls utsädesmagasin och frörenseri	1 063 000
	D:o	2 523 000
	Kvarn AB Ståhlbom & Co:s blandningsbyggnad, Norrköping	161 000

1940	Halmstads Konstgödnings- och Foderämnes AB:s magasin	252 000
1945	Slöinge Lantmannaförening, Hallands län	216 000
	Valsjögård, Stockholms län	254 000
1946	Örebro läns lantmäns centralförening, Fellingsbro	465 000
	Spannmålslagerhuset, Ystad	155 000
1947	Skaraborgs läns centralförenings spannmålslagerhus, Lidköping	642 000
	Skånska lantmännens centralförenings spannmålsmagasin, Malmö	781 000
	Laholmsortens lantmannaförenings spannmålsmagasin, Laholm	151 000
	Nyby bruks kvarn, Torshälla	479 000
	Mantorps kvarn, Östergötlands län	224 000
1948	Uppländska lantmännens centralförenings spannmåls- lagerhus, Enköping	1 472 000
1949	Kungsbrokvarn AB, Flen	645 000
	Nynäs gårds spannmålsmagasin, Stockholms län	361 000
	Sven Olssons spannmålslagerhus, Malmöhus län	336 000
1951	Wasa spisbrödsfabrik, Filipstad	167 000
	Svenska Spannmålsbolagets magasin, Östra Klagstorp	950 000
1952	AB Mårten Pehrssons Valskvarns silo, Landskrona	400 000
	Kumla Foder- & Utsädes AB:s spannmålslagerhus, Fel- lingsbro	1 160 000
	Värmlands lantmäns centralförenings spannmålslager- hus, Skattkärr	ca 1 400 000
	Önafors kvarn, Vänersborg	» 600 000
	Knislinge spannmålslagerhus	» 3 000 000
	Kylebergs säteris spannmålsmagasin, Alvastra	» 500 000
		<hr/> 18 677 000

För flera av de i förteckningen upptagna lagerhusen har statliga lån ur spannmålslagerhusfonden utgått, ehuru dessa icke varit utestående vid brandtillfället.

Av undersökningar företagna under medverkan av svenska brandskyddsföreningen har framgått, att den ojämförligt vanligaste orsaken till brand inom större spannmålslagerhus är fel i elevatorsystemet. Omkring 80 procent av bränderna uppgives kunna hänföras till sådana fel, särskilt till den friktionsvärme som uppstår mellan elevatorrem och remskiva, om remmen av någon anledning stannar. Ett stort antal patent och förslag till anordningar, som hindrar uppkomsten av stark värme i angivna situation, har framkommit, men endast en dylik konstruktion har godkänts av statens maskinprovningar. (Anordningen bygger på ett smältelement, som frikopp- lar remskivan, när dess temperatur stiger till 75 grader). Denna säkerhets- anordning kostar 300—400 kronor per elevator och kan även i befintliga elevatorer inkopplas på kort tid.

Trots att ett ständigt ökat antal eldsvådor ägt rum i spannmålsmagasin,

spannmålssilor och kvarnar på grund av elevatorerna, har anordningar av angivet slag hittills icke fått större spridning.

Revisorernas uttalande. Fr. o. m. 1930-talet har en betydande förändring ägt rum beträffande sättet och ordningen för spannmålsens omhändertagande i vårt land. Tidigare levererade jordbrukarna den tröskade brödsädden successivt och under loppet av hela vinterhalvåret till befintliga lagerhållare. På grund av den numera inom jordbruket allt allmännare skörde-tröskningen har emellertid läget väsentligt förändrats. Numera räknar man med att omkring 80 procent av spannmålsskörden levereras till lagerhållarna redan före utgången av oktober månad. Härjämte har man nu att räkna även med lagring av stora mängder oljeväxtfrö.

Nu angivna förhållande har medfört en mycket stor påfrestning för lagerhusen. Trots kraftig forcering av mottagning och torkning samt vissa åtgärder för avlastning av lagerhusen är resurserna f. n. för små i förhållande till behovet, även under ett normalår. Genom att torkningen icke kan ske snart nog eller blir ofullständig utsättes spannmålen för risken av en kemisk process, som medför att dess värde sjunker eller förloras. Icke obetydliga kvantiteter spannmål och oljefrö kommer på detta sätt årligen till skada.

Mot bakgrunden av den ovan berörda utvecklingen är det naturligt, att planer på anordnande av ytterligare lagrings- och torkningslokaler sedan åtskilliga år varit aktuella. De allmänna begränsningar, som gällt för investeringsverksamheten under senare år, har emellertid medfört, att endast en del behov kunnat tillgodoses. F. n. planerar föreningsrörelsen för tiden intill den 1 juli 1954 omkring 40 lagerhus för en sammanlagd kostnad av i runt tal 20,5 miljoner kronor; samtliga dessa planer beräknas dock icke kunna komma till utförande inom angiven tid.

Statens stöd åt spannmålslagringen lämnas — bortsett från den verksamhet som bedrivs av Svenska spannmålsaktiebolaget — genom jordbrukets lagerhusfond, tidigare spannmålslagerhusfonden. Härifrån kan lån tillhandahållas intill 85 procent av kostnaderna för anläggning av lagerhus och magasin och för anskaffning av maskiner. Sedan 1937 utgår räntan med 4 procent. Ett särskilt stödmoment ligger också i viss tids ränte- och amorteringsfrihet — tidigare 3 respektive 6 år men fr. o. m. den 1 juli 1950 nedsatt till 2 respektive 4 år.

Tidigare har lån brukat lämnas med belopp motsvarande högsta medgivna procentsats, d. v. s. 85 procent av de sammanlagda kostnaderna. Under de två senaste åren har emellertid så stora krav anmält sig för ifrågasvarande ändamål, att de icke kunnat tillgodoses av fondens tillgångar. Lånebeloppen har därför begränsats till genomsnittligt 50 à 60 procent av anläggningskostnaderna.

Med hänsyn till den ovan berörda belastningen på spannmålslagerhusen och till de förluster, som kan vållas därav, är det uppenbarligen av vikt att de statliga stödåtgärderna för spannmålslagringen är så avpassade, att de i största möjliga utsträckning främjar sitt syfte, d. v. s. tillkomsten av nya lagerlokaler. Revisorerna har underkastat jordbrukets lagerhusfond en granskning ur denna synvinkel. Därvid har uppmärksammats, att de från lagerhusfonden utlämnade lånen i påfallande stor utsträckning återbetalas före amorteringstidens utgång. Från denna fond och dess företrädare spannmålslagerhusfonden har sedan år 1930 utlämnats sammanlagt omkring 120 lån, av vilka ett 70-tal numera är slutbetalda. Härvid är att märka, att den ordinarie amorteringstiden — nu högst 20 år men tidigare högst 40 år — endast i något enstaka fall utlöpt. Summan av lånebeloppen för avvecklade lån uppgår till omkring 6,6 miljoner kronor, under det att de engångsinbetalningar, med vilka lånen slutbetalats, uppgår till i runt tal 6 miljoner kronor. Återbetalning har alltså skett i ett så tidigt läge, att amortering endast i mycket ringa omfattning hunnit ske. Det sagda belyses än mer därutav, att av ifrågavarande 70 lån ett 50-tal varit utestående under kortare tid än 5 år; summan av sistnämnda lån har uppgått till mer än 4 miljoner kronor, och icke fullt 2 procent av lånebeloppet har hunnit amorteras. Ett 30-tal lån har återbetalats innan någon amortering alls skett.

Uppenbarligen får nu angivna förhållande ses mot bakgrunden av det för fonden gällande systemet med vissa års räntefrihet och därefter en fast ränta, som tidvis legat högre än det allmänna ränteläget. Sedan räntefriheten upphört, har vederbörande låntagare med större fördel kunnat överflytta lånet till den enskilda kreditmarknaden. Den omfattning, i vilken medelsåterbetalning till fonden efter få års lånetid ägt rum, gör det emellertid troligt, att lån i stor utsträckning lämnats till företag med stark ekonomisk ställning, som redan från början haft möjlighet att tillgodose sitt kreditbehov på den allmänna marknaden. Fondens kapitalmedel har alltså till avsevärd del disponerats för låntagare, vilkas huvudsakligaste intresse för lånen varit det bidragstillskott, som vissa års räntefrihet i själva verket innebär. Det stöd, som lagerhusfonden är avsedd att lämna, torde under dylika förhållanden icke alltid tillgodose de mest framträdande behoven. Revisorerna vill på grund härav ifrågasätta, om icke en avveckling av räntefriheten bör övervägas. Fonden kunde liksom hittills stå öppen för alla de låntagare, som nu erhåller lån därifrån, men ränta skulle löpa redan från lånetidens början. Eftersom någon försämring av de lagerhållande företagens villkor icke bör ifrågasättas i nuvarande läge, då det tvärtom gäller att i största möjliga utsträckning främja tillkomsten av ytterligare lagerutrymmen, synes räntefriheten böra ersättas av ett däremot svarande fast bidrag. Genom en dylik anordning skulle lagerhusfondens kapitalmedel i större utsträckning kunna disponeras för sådana lageran-

läggningar, för vilkas tillkomst den statliga krediten är en väsentlig förutsättning. Det synes vidare icke uteslutet, att lånebeloppen härigenom skulle kunna höjas och ånyo utgå med 85 procent av anläggningskostnaderna, såsom tidigare varit vanligt. Slutligen är att märka, att vederbörande myndigheter genom bortfallet av vissa på kort tid utestående lån skulle kunna befrias från det på dessa lån belöpande, icke obetydliga administrativa arbetet.

Såsom framgår av den tidigare lämnade redogörelsen, är spannmålslagerhusen i mycket hög grad utsatta för brandfara. Sedan år 1939 har genom större bränder i lagerhus och jämförliga byggnader i landet orsakats skador för mellan 18 och 19 miljoner kronor. Till de direkta förluster, som härigenom tillfogats landet, kommer även de olägenheter, som följer av den ökade belastningen på de återstående lagringsresurserna. Brandtekniska undersökningar har visat, att en mycket stor del — uppskattningsvis fyra femtedelar — av ifrågavarande bränder orsakats av fel i elevatorer. Det har också ådagalagts, att den med sådana fel förenade brandrisken kan undvikas genom en av statens maskinprovningar godkänd skyddsanordning, som för jämförelsevis ringa kostnad kan anbringas även i redan befintliga lagerhus.

Med hänsyn till den mycket stora omfattning, i vilken brandkatastrofer i spannmålslagerhus intill senaste tid förekommit, bör det enligt revisorerernas mening övervägas, om icke mera verkningfulla åtgärder från det allmännas sida kan anses påkallade, exempelvis genom skärpta krav på dylika anläggningars brandskyddsanordningar och brandtillsyn. I vart fall synes det motiverat, att staten söker leda utvecklingen i angivna riktning; ett dylikt steg skulle kunna tagas genom att såsom villkor för lån ur jordbrukets lagerhusfond föreskrives, att elevatorer skall vara försedda med sådan brandförhindrande anordning, som är godkänd av statens maskinprovningar.

§ 24.

Kommunskogslånefonden.

Enligt beslut av 1930 års riksdag inrättades kommunskogslånefonden såsom en statens lånefond för underlättande av kommunernas förvärv av kalhuggna, vanhävdade eller försumpade skogsmarker eller andra skogsmarker med otillfredsställande skogstillstånd. Avsikten var att kommunerna efter förvärven skulle genom kulturåtgärder sätta dessa marker i nöjaktigt skogligt skick. För lånefonden har bestämmelser meddelats i kung. 1930: 272. Lånevillkoren har avpassats så, att lånens förräntning och

amortering i väsentlig omfattning skall kunna ske med medel, som inflyter genom virkesavkastningen från skogsmarkerna.

Från ifrågavarande lånefond har alltsedan dess inrättande endast två lån utlämnats, båda till samma låntagare. Lånen, som uppgår till ett sammanlagt belopp av 25 000 kronor, är båda utlämnade år 1935 och är avsedda att amorteras under åren 1967—1986. Räntan utgår med 4 procent. Enligt vad revisorerna inhämtat har dessa lån i december 1952 blivit inlösta.

Såsom kapital för kommunskogslånefonden anvisades för budgetåret 1930/31 ett reservationsanslag av 200 000 kronor. Då något lån icke beviljades ur fonden under de därpå följande tre åren, har detta belopp såsom behållning å anslaget omförts till inkomsttitel för i anspråk tagna reservationer. För budgetåren 1934/35 och 1936/37 har anvisats sammanlagt 75 000 kronor. Det belopp å 50 000 kronor, som icke disponerats för nyssberörda lån, har i likhet med det tidigare anslaget tagits i anspråk för statsregleringen såsom besparing. Några disponibla medel finnes alltså icke tillgängliga, utan fondens kapitalbehållning inskränker sig till berörda lånefordran på 25 000 kronor.

Det må erinras om att statens utlåningsfonder redovisas i rikshuvudboken, varjämte ränteavkastningen av varje fond upptages med särskilt belopp i riksstatens inkomstspecifikation.

Revisorernas uttalande. Sedan kommunskogslånefonden inrättades år 1930, har från fonden endast två lån utlämnats, vilka båda i december innevarande år blivit inlösta. Med hänsyn härtill och då behovet av statlig kredit för det med fonden avsedda ändamålet synes vara ringa, torde fonden snarast böra avvecklas.

Handelsdepartementet.

§ 25.

Vissa lokalfrågor för Sveriges geologiska undersökning.

För den i Norrland bedrivna malmletningen disponerar Sveriges geologiska undersökning följande lokaler i Västerbottens län:

1) kontorslokaler i *Norsjö*, inrymda i en förhyrd lägenhet om två rum, ett för gruvingenjören samt ett för kassören och gruvfogden;

2) i *Malåträsk* vissa ytterligare lokaler, nämligen

- a) ett av staten ägt mindre tomtområde med en byggnad om ca 100 m², använd som borrhärnearkiv samt förråd för malmletningsmateriel;
- b) ett förhyrt trähus, omkring 40 m², beläget intill borrhärnearkivet och använt som geofysisk instrumentverkstad; samt
- c) två förhyrda logbyggnader eller uthus för förvaring av maskiner, pumpar och annan materiel, som SGU använt vid schaktsänkning och ortdrivning för undersökningar under jord.

Samtliga nu nämnda utrymmen är i olika hänseenden mindre tillfredsställande. Det är till en början icke rationellt, att kontorslokalerna är belägna i *Norsjö* under det att övriga lokaler är förlagda till *Malåträsk*, omkring 5 mil därifrån. Verkstadsbyggnaden, som består av ett äldre bostadshus om ett rum och kök, är alldeles otillräcklig för sitt ändamål. Golvet saknar den stabilitet, som är nödvändig med tanke på maskinutrustningen. Att märka är särskilt att i verkstaden icke endast framställes de apparater och instrument, som kommer till användning i det löpande malmletnings- och undersökningsarbetet, utan verksamheten där är även inriktad på att möjliggöra en utveckling av undersökningsmetoderna. Borrhärnearkivets byggnad, som tidigare använts som garage, är nu fullbelagd och saknar utrymme för nytillkommande material. Såväl instrumentverkstaden som borrhärnearkivet är närmast att betrakta som provisoriska lokaler; de är uppförda i trä, och brandrisken är sålunda icke så begränsad som lokalernas ändamål motiverar. En brand i exempelvis borrhärnearkivet skulle kunna äventyra resultatet av åtskilliga års malmborvningsverksamhet. De logar slutligen, där gruvutrustningen tillfälligt förvaras, är i synnerligen otillfredsställande skick; på båda byggnaderna är taken så otäta, att materielen hotar att ta skada av inträngande regn.

Inom SGU åsyftas f. n. en sådan lösning av ifrågavarande lokalproblem, att i *Malåträsk* på en tomt, som kommunen erbjudit i utbyte mot den tomt,

på vilken borrhörnsmagasinet nu är beläget, uppföres dels en verkstads- och kontorsbyggnad, dels en magasinsbyggnad. Den förra skulle inrymma verkstadslokaler samt rum för gruvingenjören och gruvfogden samt för geofysikern och för den geolog, som har ledningen av malmletningen i övre Norrland. I den senare byggnaden skulle inrymmas ett borrhörnsmagasin och utrymmen beredas för förvaring av maskiner, pumpar och annan utrustning för undersökningar under jord. 1950 års gruvutredning, som i augusti 1952 avgivit förslag angående SGU:s uppgifter och organisation, har återgivit innehållet i nu nämnda planer men för egen del icke tagit ställning till desamma.

Enligt vad revisorerna inhämtat pågår f. n. inom bygnadsstyrelsen utredning rörande den ifrågasatta nybyggnaden.

Revisorernas uttalande. Revisorerna har under besök vid Sveriges geologiska undersöknings lokaler i Västerbottens län funnit att dessa i olika hänseenden lämnar mycket övrigt att önska i fråga om ändamålsenlighet och att de delvis befinner sig i bristfälligt skick. Det är angeläget att byggnadsfrågan för denna del av undersökningens verksamhet snarast vinner en tillfredsställande lösning. I avvaktan på att lämpligare lokaler anskaffas synes provisoriska åtgärder böra vidtagas för att skydda den i vissa utrymmen tillfälligt förvarade malmbrytningsmaterielen mot fuktskador.

§ 26.

Utnyttjandet av viss statens gruvegendom.

Statens gruvegendom.

Den gruvegendom, i vilken staten har ekonomiska intressen, innefattar vissa utmål eller andelar i utmål samt aktier i vissa gruvbolag ävensom statsgruvefälten.

Med inrättandet av statsgruvefälten åsyftades ursprungligen dels att skydda vissa fyndigheter och däromkring liggande mark från inmutning av enskilda, dels att åt kronan förbehålla äganderätten även till oupptäckta mineraltillgångar på kronojord. Sammanlagt finns sjutton statsgruvefält, belägna inom Norrbottens och Västerbottens län. De viktigaste statsgruvefälten i Norrbottens län skyddar områdena kring de stora järnmalmsfälten. Inom två av dessa, nämligen Kiruna och Gällivare, pågår brytning av järnmalm genom Luossavaara-Kiirunavaara AB (LKAB). De övriga statsgruvefälten torde få anses som reservationer för framtiden. Flertalet innehåller järnmalm, men även kisförekomster samt titan, vanadin och grafit har på detta sätt förbehållits staten.

Av staten ägda utmål eller andelar i utmål är till antalet 560. Av dessa ligger 288 i Norrbottens län, 101 i Västerbottens län, 100 i Kopparbergs län och återstoden eller 71 inom andra län.

De helt statsägda gruvbolagen är Mertainens Gruf AB, Ruotivare Gruf AB och AB Statsgruvor. Av dessa bedriver de båda förstnämnda icke någon gruvdrift. AB Statsgruvor har övertagit de tidigare tyskägda gruvorna i Kopparbergs m. fl. län. LKAB äges till hälften av staten.

Om man bortser från den under äldre tider gällande s. k. regalrätten framträdde kronans intresse för äganderätt till eller delägarskap i gruvfyndigheter först omkring senaste sekelskifte. Genom en ändring år 1899 av gruvstadgan förbehölls kronan rätt att anmäla sig till begagnande av sin jordägarandel i fyndigheter på odisponerad kronojord. År 1902 genomfördes inmutningsförbud för enskilda på kronojord inom Norrbottens län; detta utvidgades 1907 att omfatta även Västerbottens och Jämtlands län och har med visst uppehåll varit gällande tills den nuvarande gruvlagen av år 1938 trädde i kraft.

Under början av 1900-talet vidtogs ytterligare åtgärder för att möjliggöra för staten att för egen räkning förvärva gruvegendom eller delägarskap i sådan egendom. Av denna innebörd är 1907 års malmavtal, varigenom staten ingick som hälftenägare i LKAB, varjämte ett antal malmfält i sin helhet tillföll staten. Genom avtal 1908, 1927 och 1939 har staten tillförts ytterligare gruvor och inmutade områden. Statens gruvintressen bereddes vidare ett speciellt skydd genom det år 1910 i gruvstadgan införda förbudet mot inmutning på sådan kronojord, som förklarats skola utgöra statsgruvefält. Slutligen har den nu gällande gruvlagen stärkt det allmännas inflytande inom gruvnäringen och givit möjligheter till utvidgning av statens ekonomiska intressen i fråga om inmutningsbara mineral därigenom att jordägarandelen slopats och kronan tillerkänts rätt att inträda som hälftendelägare i alla fyndigheter som inmutats (kronoandel).

Malmletningen.

Den mest omfattande malmletning som förekommit i vårt land påbörjades några år före 1920 och pågår alltjämt. Den har bedrivits dels av staten genom Sveriges geologiska undersökning (SGU), dels av Centralgruppens Emissionsaktiebolag, sedermera ersatt av dess dotterföretag, Bolidens Gruvaktiebolag. Särskilt sistnämnda bolag har arbetat i en omfattning och med resurser, som saknar tidigare motsvarighet i landet.

SGU inrättades redan 1858 med uppgift att handha landets geologiska utforskande under hänsynstagande särskilt till berg- och jordarternas praktiska betydelse. SGU:s verksamhet var länge av företrädesvis vetenskaplig natur, och någon systematisk malmletning förekom ej före det första världskriget. Den brist på ädlare metaller och svavelkis m. m., som första

världskriget medförde för landet, blev den direkta anledningen till en förändring av statsmakternas inställning till malmetningen. När det härvid gällde att fortast möjligt söka påträffa nya malmförekomster, inriktades undersökningarna i första hand på fjälltrakterna i norra Jämtland och i Västerbottens län. På den norska sidan av gränsen i dessa trakter hade nämligen ej långt dessförinnan stora tillgångar av kismalmer blivit funna under geologiska förhållanden, vilka kunde förmodas ha sin motsvarighet även på svenska sidan.

I samband med igångsättandet av en allmän inventering av de geologiska förhållandena i nordligaste Jämtlands och i Västerbottens läns fjälltrakter påbörjade SGU 1917 malmetning därstädes. Fr. o. m. år 1920 förlades prospekteringsverksamheten huvudsakligen till Västerbottens läns urbergsområde, särskilt till det s. k. Skelleftefältet.

Under de fortsatta undersökningarna i fjälltrakterna uppdagade och inmutade SGU de sedermera såsom statsgruvefält avsatta Stekenjokks och Remdalens svavelkis-kopparmalmsförekomster.

Då undersökningen år 1920 på sitt arbetsprogram upptog en tidigare förberedd systematisk undersökning av nedre Västerbottens berggrund, påbörjade den arbetet inom den del av Norsjö socken, där man sedan tiden omkring sekelskiftet kände ett par anmärkningsvärda blockindikationer på svavelkis-kopparmalm, vilka varit föremål för dittills resultatlösa lokaliseringförsök, varvid även några obetydliga guldhaltiga arsenikkisanledningar påträffats i fast klyft. Samtidigt företogs vissa utredningar inom delar av Malå och Lycksele socknar, vilka befunnits mineraliserade.

Genom kombinerade geologiska och geofysiska arbeten (särskilt elektriska undersökningar sedan metoderna härför fr. o. m. 1918 utvecklats till praktisk brukbarhet) kunde redan 1920 ett par smärre fyndigheter (Bjurträskgruvan och Norrliden) inom Norsjö socken lokaliseras och inmutas. Dessas betydelse låg huvudsakligen däri, att genom dem läget av huvudmalmzonen i trakten blev i stora drag fastställt.

Redan 1918 hade Centralgruppens Emissionsaktiebolag påbörjat vissa orienterande undersökningar i Norsjö socken, vilka år 1920 föranlett en del inmutningar därstädes. För undvikande av intressekonflikter träffades efter någon tid mellan SGU och bolaget överenskommelse om en viss områdesfördelning för undersöknings- och inmutningsverksamheten i denna trakt. För SGU förbehölls den sträckning efter den malmförande zonen genom Norsjö, som av denna upptagits till undersökning och då delvis redan inmutats, medan bolaget skulle bedriva sin malmetningsverksamhet inom de delar av stråket nordväst och sydost om SGU:s undantagsområde, där bolaget funnit och inmutat andra indikationer. Längre utanför det ursprungliga huvudområdet i Norsjö arbetade de båda företagen fritt men med iakttagande av överenskommelsen att icke störa varandras verksamhet.

För SGU:s vidkommande ägnades de närmaste åren efter 1920 — förutom åt den övervägande allmänna geologiska utredningen av trakten — dels åt undersökningar av malmindikationerna inom det för densamma reserverade Malånäsområdet i Norsjö socken, dels åt undersökningar av nya malmindikationer, som under arbetenas gång påträffats i övre delen av Malå socken, i östra delen av Lycksele socken samt även inom Jörns socken. Inom Malånäsområdet lokaliserades och inmutades år 1922 de tre svavelkis-kopparmalmsförekomsterna vid Bjurfors samt zinkblymalmsfyndigheten vid Bjurliden, vilka fynd under de därpå följande åren ökades med ett par smärre svavelkis- och arsenikkisanledningar, Östra Högkullas zinkblymalmsförekomst och Skäggräskbergets zink-kopparmalmsanledningar m. fl.

Vid Vindelgransele i Lycksele socken hade redan 1922 påträffats en malmindikation, som 1924 lokaliserades till två varandra närbelägna små förekomster av zink-blymalm och koppar-svavelkismalm. Förekomsterna var små, men ett flertal andra indikationer i trakten mellan Vindelälven och sydvästra delen av Malå föranledde fortsatt malmletning över ett vidsträckt område, en malmletning, som på grund av begränsade anslag kom att utsträckas över många år. Längre påträffades endast helt små fyndigheter, bland vilka kan nämnas Granlunda koppar- och zink-blymalmsförekomst m. fl. År 1933 lokaliserades emellertid Rävlidens kopparmalms- och zink-blyfyndighet väster om Kristineberg och 1939 något nordligare Rävlidmyrans zink-blyförekomst. Inom det malmförande stråk som sträcker sig mot nordost och öster ifrån Kristineberg påträffades flera smärre kisanledningar samt Brattmyrhögens svavelkisfyndighet.

Redan år 1921 hade SGU i närheten av Kuorbevare i norra delen av Malå socken upptäckt en kopparmalmsindikation, som några år senare föranledde påbörjandet av en ingående geologisk-geofysisk undersökning av hela denna trakt. Undersökningen ledde efter hand till lokalisering 1930 av Adakgruvans kopparmalmsförekomst, sedermera följd av en svärm mindre kopparanledningar, vidare »Lindsköldsmalmen» och Rudtjebäckens koppar- och zinkförande svavelkisfyndighet, samtliga belägna inom ett område med oval omkrets och ca 5 kilometers längdaxel.

Större delen av SGU:s malmprospektering inom Västerbottens län bar från sista delen av 1930-talet ägnats åt närmare utredningar av malmförningen inom det ifrågakvarande Kuorbevedistriktet samt Rävliiden-Rävlidmyran-fyndigheterna i Lycksele. Åren 1939—1949 lokaliserades till Rävlidmyran ett antal malmfyndigheter, innehållande koppar, zink, bly och svavel. Den ojämförligt viktigaste av dem är den koppar-zinkförande svavelkismalm, som benämnes Sturemalmen.

Även Malånäsbältet samt flera mineraliserade områden i Jörns, Stensele och Sorsele socknar har under samma tid varit föremål för kompletterande

arbeten. Och inom Västerbottens läns fjälltrakter har de kisförande områdena ytterligare undersökts. Flera smärre kopparmalmsförkomster har här påträffats men icke någon större fyndighet.

Fr. o. m. år 1940 har detaljprospektering upptagits på statsgruvefälten Liikavaara, Salmivaara och Svappavaara med närmaste omgivningar i Norrbottens län. Samtidigt har påbörjats prospektering efter manganmalm inom östra delen av Jokkmokks och en angränsande del av Gällivare socknar.

Vid ingången av budgetåret 1950/51 fanns icke längre något objekt, som då ansågs motivera förberedande gruvarbeten i SGU:s regi. Den organisation, som av SGU skapats för arbete under jord, avvecklades därför, dock med bibehållande av en stomme, kring vilken, när så kunde befinnas nödvändigt, organisationen kunde återuppbyggas.

Kostnaderna för malmetningen.

För den geologiska inventeringen i Jämtlands och Västerbottens läns fjälltrakter och för den malmetning, som i samband därmed igångsattes år 1917, anvisades fr. o. m. år 1918 t. o. m. budgetåret 1923/24 tillhopa 159 500 kronor. Sedan malmetningen fr. o. m. 1920 huvudsakligen förlagts till Västerbottens läns urbergsområde, särskilt till Skelleftefältet, anvisades till bestridande av kostnaderna härför år 1921 till »Arbeten å för kronans räkning inmutade områden i Norsjö» ett reservationsanslag av 40 000 kronor samt fr. o. m. år 1922 under beteckningen »Undersöknings- och försvarsarbeten å områden, som äro eller kunna varda för kronans räkning inmutade» t. o. m. budgetåret 1946/47 anslag å tillhopa 2 529 000 kronor. Med dessa medel bestreds samtliga kostnader för ifrågavarande arbeten utom lönekostnaderna för de fast anställda geologernas arbete därmed. I anledning av vissa från lokalt håll gjorda framställningar om åtgärder till arbetslöshetens bekämpande uppfördes fr. o. m. budgetåret 1931/32 å riksstaten ett reservationsanslag för »Undersöknings- och förberedande gruvarbeten». Med dessa anslagsmedel — redan fr. o. m. budgetåret 1933/34 uppgående till omkring 400 000 kronor för budgetår — bekostades närmare undersökningar genom jordavrymning, schaktsänkning och ortdrivning samt diamantborrning av genom SGU påvisade och inmutade fyndigheter i Norsjö, Malå och Lycksele socknar av Västerbottens län. Gränsen mellan de arbetsuppgifter, som skulle hänföras till det ena eller det andra av förenämnda anslag, blev helt naturligt i viss mån svävande. De två anslagen sammanfördes också fr. o. m. budgetåret 1947/48 till ett gemensamt anslag under beteckning »Malmetning och förberedande gruvarbeten».

Medelsanvisningen under dessa anslag har uppgått till följande belopp:

Fjälltraktsundersökningen	åren 1918—1924/25	159 500
Kronoinmutningar	» 1921—1946/47	2 573 000

Förberedande gruvarbeten	»	1931/32—1946/47	6 767 600
Malmletning	»	1947/48—1951/52	2 998 950
Summa kronor			12 499 050

SGU har låtit verkställa en beräkning av hur de förbrukade anslagsmedlen fördelar sig på olika slag av kostnader och på skilda geografiska områden. Av denna undersökning framgår följande.

Utgifterna under anslaget till Kronoinmutningar fördelar sig med 858 000 kronor på geologi, med 1 084 000 kronor på geofysik (elektriska, magnetiska och gravimetriska mätningar), med 292 000 kronor på diamantbergborrningar och med 338 000 kronor på malmblootning, allt i runda tal. Under geologi ingår åtskilliga utgifter för undersökningar, som avser markgrundens allmänna geologiska beskaffenhet och som alltså icke äger omedelbart samband med malmletning. Huvuddelen av utgifterna under Kronoinmutningar hänför sig till Västerbottens län och närmare bestämt till Malånäsområdet. Omkring 80 000 kronor avser uteslutande Norrbottens län, och omkring 420 000 kronor avser såväl Västerbottens som Norrbottens län.

Utgifterna under anslaget till Förberedande gruvarbeten avser främst kostnader för jordschaktning, schaktsänkning, ortdrivning, diamantbergborrning och vissa gruvanläggningar. Utgifterna under detta anslag och anslaget till Malmletning under budgetåren 1931/32—1950/51 fördelar sig lokalt sett på följande områden.

Västerbottens län

Malånäs	889 400
Adak-Kuorbevaré	3 919 000
Vindelgransele—Hornträsk—Nåda	2 366 300
Andra trakter i Västerbottens län	192 300
Tillkommer för geologi och geofysik	400 000
Summa för Västerbottens län	7 767 000

Norrbottens län	982 000
Tillkommer för geologi och geofysik	483 700
Summa för Norrbottens län	1 465 700

Dalarna	16 100
Norra Uppland	26 300
Summa kronor	9 275 100

Fyndigheternas utnyttjande.

Någon gruvdrift har hittills icke bedrivits av staten själv. Åtskilliga fyndigheter har däremot utarrenderats till enskilda företag. Denna form för

utnyttjande av statsägda fyndigheter är gammal. Genom 1899 års lag infördes arrendedriften såsom enda form för utnyttjande av kronans jordägareandel i inmutningar på odisponerad kronojord. Arrendeavgiften kan utgå antingen i form av visst belopp per ton bruten malm, eventuellt med bestämt maximi- eller minimibelopp, eller ock som en bestämd årlig avgäld. I visst fall har ersättningen gjorts beroende av metallnoteringarna. För utmål, vari brytning äger rum, utgår i regel arrendeavgiften per ton bruten malm, medan för utmål, vari brytning icke äger rum, en fast avgift utgår.

Av statens utmål eller andelar i utmål är f. n. 103 utarrenderade. Intäkterna av arrenden under den senaste tioårsperioden har utgjort i medeltal 190 000 kronor per år. Utdelning och royalty från LKAB under senaste tioårsperioden har i medeltal uppgått till mer än 16 miljoner kronor per år (nominella aktievärdet 70,4 miljoner).

Arrendeformen har ansetts naturlig och lämplig i sådana fall, där kronans egendom utgöres av andelar i utmål, vidare där inmutarerätten tillhör enskild, som driver gruvrörelse inom utmålet, liksom också där kronan äger enstaka eller ett mindre antal utmål inom fält, som i övrigt bearbetas av enskild. Det är emellertid även tänkbart att utarrendera fyndighet, som drivits eller är lämplig att drivas som särskild driftenhet, om denna lämpligen kan infogas i ett enskilt företags driftorganisation och genom den större företagsenheten och dess resurser ett ekonomiskt bättre driftresultat kan ernås.

En speciell form för utnyttjande av statens gruvegendom är den s. k. legodriften, vilken kommit till användning beträffande vissa fyndigheter i Västerbottens län. Enligt avtal med Bolidens gruvaktiebolag svarar bolaget för driftens tekniska utförande mot ersättning för kostnaderna och en mindre andel av vinsten. Gruvdriften sker emellertid på statens ekonomiska risk därigenom att staten bestrider samtliga driftkostnader, svarar för eventuellt underskott av rörelsen och äger uppbära huvuddelen av uppkommande vinst.

För de beaktansvärda fyndigheter, som upptäckts av SGU i Västerbottens län, har båda de i det föregående omnämnda formerna för utnyttjandet av statens egendom kommit till användning, nämligen dels utarrendering och dels gruvdrift på statens egen risk genom legodrift. I den följande framställningen skall ett särskilt fall av utarrendering bli föremål för uppmärksamhet (Rävlidmyran m. m.). Inledningsvis må emellertid lämnas en kort redogörelse för innebörden av legodriften och det ekonomiska utfallet därav.

På grund av de växande svårigheterna att inför det senaste världskriget säkerställa landets försörjning med metaller, särskilt koppar, träffades i slutet av år 1940 avtal med Bolidens gruvaktiebolag om brytning av en del av malmerna i de tre gruvfälten Malånäsfältet med Bjurforsfältet i Norsjö

socken, Adakfältet i Malå socken och Rävliiden-Rävliidmyrfältet i Lycksele socken, det s. k. legodriftsavtalet. Enligt avtalet överläts till bolaget att med ensamrätt verkställa brytning av vissa utmål å fyndigheterna. Bolaget skulle för statens räkning ombesörja driften med skyldighet att till statsverket redovisa det överskott, som uppkomme på verksamheten, sedan bolaget tillgodoräknat sig viss ersättning enligt fastställda grunder. Bolaget skulle på statens bekostnad dels utföra erforderliga anläggningar för malm-brytningen vid gruvorna, dels omhändertaga malmens brytning, transport och anrikning. Krossning och anrikning skulle i lämplig utsträckning ske i bolagets anrikningsverk. Om dessa behövde kompletteras skulle staten bestrida hälften av kostnaderna.

Det första legodriftsavtalet avsåg åren 1941—1945, och Bjurforsfyndigheten ansågs därmed utbruten. Nytt avtal träffades därefter för följande femårsperiod beträffande Adak och Rävliiden. I enlighet med förslag i propositionen 1950: 135 skall bolaget under en tid av ytterligare tio år, d. v. s. 1951—1960, fortsätta legodriften i Adakfältet, under det att legodriften i Rävliidenfältet skall upphöra.

Det ekonomiska utfallet av legodriften t. o. m. år 1951 framgår av denna uppställning.

	Investeringskostnader t. o. m. 1950/51	Överskott (underskott) t. o. m. 1951
Bjurforsfältet	829 000	— 214 217
Rävliidenfältet	948 000	+ 1 807 147
Adakfältet	12 990 000	+ 13 924 635
Summa	14 767 000	+ 15 517 565

Investeringskostnaderna har alltså nu blivit täckta, och en viss vinst har börjat framträda. Härvid är ytterligare att märka å ena sidan att hänsyn icke tagits till räntekostnaderna för investeringarna och å andra sidan att ytterligare överskott kan påräknas av Adakfältet under de år som brytningen där skall pågå (t. o. m. 1960).

Under år 1951 var avsikten att ytterligare en gruvfyndighet skulle inordnas i legodriftsavtalet, nämligen Rudtjebäcksgruvan, belägen invid Adakfältet. Ur denna fyndighet har beräknats kunna utvinnas omkring 3 miljoner ton brytbar malm, innehållande svavelkis, zink och koppar. Mot bakgrunden av försörjningsläget beträffande svavel och svavelkis ändrades emellertid sedermera förutsättningarna för brytningen i Rudtjebäcken, och under 1952 stannade statsmakterna för ett beslut om malmens utarrendering till Bolidenbolaget mot en avgift av i princip 3 kronor 50 öre per ton. Avgiften skulle dock kunna korrigeras nedåt i händelse av ändrade förutsättningar beträffande sligutbytet av malmen och även med hänsyn till förändringar i den allmänna prisnivån.

Rävlidmyran

I skrivelse den 25 augusti 1950 till Kungl. Maj:t föreslog *kommerskollegium* utarrendering till Bolidens gruvaktiebolag av den s. k. Sturemalmen m. fl. malmer i Lycksele socken i Västerbottens län. Därvid anfördes bl. a. följande.

Omkring 1 400 meter från Rävliidenfältet ligger Rävliidmyrfältet, där SGU 1939—1949 lokaliserat ett antal malmfyndigheter, vilka inmutats och be- lagts med utmål för kronans räkning. Malmtillgångarna härstades ned till 115 à 90 meters avvägning hade beräknats vara följande:

	Påträffad år	Ton råmalm	Zink %	Bly %	Koppar %	Silver g/ ton
Västra Malmen	1939—45	138 000	14,3	3,4	—	408
Östra zinkmalmen..	»	132 000	8,5	1,1	—	80
Kopparmalmen	»	21 000	—	—	2,4	—
Vissa blyzinkmalmer	1946—49	60 000	—	—	—	—
Sturemalmen	»	1 070 000	1,79	—	1,13	32,9
		—1 500 000	—2,47	—	—2,35	—36,8

Sturemalmen, den ojämförligt viktigaste av dessa förekomster, betecknades som en koppar- och zinkförande svavelkis, till typen närmast att jämföra med svavelkismalmerna i Kristinebergfältet. Den innehöller förutom vad ovan nämnts omkring 24 procent svavel samt 1,1—1,2 gram guld per ton.

På grund av storleksordningen hos de nu mer eller mindre väl kända malmkvantiteterna i Sturemalmen hade kommerskollegium ansett det påkallat, att ytterligare undersökningar företogs genom avsänkning av schakt, drivning av orter på olika nivåer och borrning från orterna. Med hänsyn till att undersökningarna på större djup vore ofullständiga hade det icke ansetts orimligt att förutsätta, att malmtillgången vore större än den ovan angivna. Dittills med någon grad av säkerhet påvisade malmtillgångar vore visserligen beaktansvärda men dock knappast tillräckliga som underlag för självständig kommersiell drift, och malmkropparnas geologiska uppträdande vore ej tillräckligt noga känt för att tillgodogörandet skulle kunna planeras på tillfredsställande sätt. Bolidens gruvaktiebolag hade beräknat kostnaderna för en undersökning till 3 250 000 kronor.

Råmalm från Rävliidmyran hade vid provanrikning visat sig kunna tämligen väl anrikas på zink, när halterna av bly, koppar och ädelmetaller vore obetydliga. Även vid mera blyhaltig malm kunde en tillfredsställande zinkslig (53 procent) erhållas. Blysligen höll dock endast 50 procent bly och vore sålunda mycket fattig. Utbytena för båda sorterna vore lägre än normalt. Det hade förutsatts att ytterligare forskning skulle kunna leda fram till bättre resultat, ehuru rätt stora svårigheter syntes förefinnas.

När kommerskollegium låtit igångsätta dessa anrikningsförsök hade närmast räknats med att blyzinkmalmenna möjligen skulle kunna tillgodogöras för kronans räkning genom legodrift. Nämnade dåliga resultat hade emellertid medfört tveksamhet, vartill även anrikningsfrågan bidragit. Vid en sådan legodrift borde nämligen, såsom hittills varit fallet i fråga om Rävliidenfältet, anrikningen ske i Kristinebergs anrikningsfält. Detta vore icke avsett för tillgodogörande av råmalmens blyinnehåll, varför en utbyggnad måste företagas, troligen till större eller mindre del på statens bekostnad. De totala kända tillgångarna av zinkförande malm i Rävliidmyr- och Rävliidenfälten, sammanlagt i runt tal 600 000 ton, vore icke särdeles stora och kunde knappast räcka som underlag för några mera avsevärda investeringar i verk och gruvor.

Vad åter anginge Sturemalmen innehåll av kopparhaltig svavelkis kunde denna behandlas med befintliga anordningar i Kristinebergs anrikningsverk. En legodrift för kronans räkning på denna malm kunde sålunda, för den händelse uppgörelse med Bolidens gruvaktiebolag kunde träffas, genomföras utan utbyggnad av verket, men däremot erfordrades omfattande investeringar i fråga om själva gruvan. Vid dåvarande prisläge syntes Sturemalmen kunna brytas med någon vinst. Huvudprodukten vore emellertid svavel, vars kvalitet, så vitt på dåvarande stadium kunde bedömas, icke syntes bli fullt tillfredsställande på grund av viss halt av magnetkis. En försämring av svavelkismarknaden skulle därför troligen försvåra avsättningen och kunde lätt medföra att driften icke bleve lönande, särskilt som transportkostnaderna till utlastningshamn eller förbrukare måste bli rätt höga.

För det dåvarande föreläge ur försörjningssynpunkt icke behov av ytterligare svavelkisproduktion inom landet. Då därtill komme, att avsevärda kostnader måste nedläggas på undersökningsarbeten av Sturemalmen innan drift kunde komma i gång, hade kollegium icke funnit skäl föreslå legodrift för Rävliidmyran.

Det vore självfallet ej otänkbart, att kronan för egen räkning verkställde nämnda undersökningsarbeten och att dessa gåve till resultat, att malmtillgångarna vore avsevärt mycket större än man nu ansåge sig kunna säkert räkna med. Det kunde i så fall vara i och för sig ekonomiskt försvarligt att utbygga Rävliidmyrfältet med anrikningsverk och övriga industribyggnader samt arbetarebostäder m. m., så att driften bleve oberoende av samarbete med Bolidenbolaget. Ur allmän synpunkt vore dock en sådan utbyggnad knappast tillfredsställande. Malmtillgångarna i Kristinebergsfältet uppgåves icke vara tillräckliga för drift i dåvarande omfattning (ca 500 000 ton/år) under längre tid än något över 15 år. Anläggningarna ovan jord väntades då fortfarande vara i användbart skick, men några andra större malmfyndigheter än de nämnda, kronan tillhöriga malmfälten vore

icke kända i trakten. Om dessa bleve föremål för självständig brytning komme de att vara slutbrutna kanske ungefär samtidigt med Kristinebergsfältet, för den händelse förberedelser påbörjades inom de närmaste åren. Genom att vidga malmbasen för redan befintliga anläggningar gåves gruvdriften längre varaktighet till fördel för samhället i orten, vilket vore helt beroende av gruvdriften.

En samordning av gruvdriften syntes med hänsyn till det anförda önskvärd och kunde uppnås genom ett av Bolidenbolaget föreslaget arrendeförfarande. Bolagets framställning avsåge endast Sturemalmen, men kommerskollegium hade funnit det önskvärdt, att arrendet omfattade även övriga zinkförande malmer i Rävlidmyran ävensom de zinkförande malmer, vilka kvarstode i Rävlidenfältet, sedan kopparmalmerna där slutbrutits. Det erinrades om att Rävlidenfältet icke inginge i det senaste legodrifts-avtalet. Bolaget hade dock icke velat förplikta sig att bryta även blyzinkmalmerna, men skulle vid fortsatta undersökningar påvisas avsevärda ytterligare kvantiteter sådan malm komme kanske bolaget att taga denna fråga under omprövning. Så vitt man kunde se syntes blyzinkmalmerna kunna utbrytas senare, även om Sturemalmen uttoges först.

Bolidens gruvaktiebolag hade i sin framställning den 13 februari 1950 anført, bland annat, att det icke syntes omöjligt att en brytning av Sturemalmen kunde upptagas, under förutsättning att malmen behandlades i Kristinebergsgruvans anläggningar och samtidigt med malmen i Kristineberg. Icke minst sociala skäl hade gjort det önskvärdt för bolaget att utvidga malmbasen för Kristineberg. Med hänsyn till malmens beskaffenhet och belägenhet samt till de betydande undersökningskostnaderna hade bolaget kunnat bjuda en arrendeavgift av 40—50 öre per ton malm, som från gruvan avfraktades.

Bolagets efter förhandlingar modifierade framställning avsåge rätt att få under en fyraårsperiod verkställa undersökningar och att därefter arrendera fyndigheterna under 16 år. Kommerskollegium hemställde om bemyndigande att med bolaget träffa avtal härom. Arrendeavgiften skulle beräknas per ton bruten råmalm med utgående från en grundavgift av 50 öre för malm av Sturetypen och 1 krona för malm av blyzinktypen. Storleken av arrendeavgiften erhöles genom att grundavgiften multiplicerades med en faktor, som framräknats på så sätt, att kommerskollegii generalindex för partipriser med basåret 1935 för kalenderåret i fråga dividerades med 220. (Om sålunda totalindex för ett kalenderår vore 231 skulle grundavgiften multipliceras med 231:220, vilket för malm av Sturetypen skulle ge 52,5 öre per ton.)

Sveriges geologiska undersökning har i princip anslutit sig till kommerskollegiets förslag om utarrendering. I fråga om arrendevillkoren har undersökningen emellertid icke kunnat instämma i uttalandet att huvudpro-

dukten ur Sturemalmen skulle vara svavelkis, för så vitt med huvudprodukt avses den ekonomiskt mest betydelsefulla. Det syntes fastmera sannolikt, att den guldhaltiga kopparmalmsligen komme att intaga denna ställning, även om svavelkisen kunde förväntas bli en faktor av väsentlig betydelse för företagets ekonomi. De avgifter för bruten ton malm, som det framlagda förslaget till arrendeavtal upptog (50 öre resp. 1 krona), måste onekligen vid första påseendet förefalla låga. Med hänsyn till de av kommerskollegium framhållna omständigheterna, ej minst den att ett utnyttjande av fyndigheten krävde ett relativt omfattande undersöknings- och tillredningsarbete, och med hänsyn till statens påtagliga fördel av att gruvdrift komme till stånd, hade emellertid SGU icke funnit anledning att göra någon invändning mot den föreslagna avgälden.

Genom beslut den 20 oktober 1950 har *Kungl. Maj:t* lämnat kommerskollegium bemyndigande att med Bolidens gruvaktiebolag träffa avtal av i huvudsak den innebörd kollegium föreslagit. Avtalet, som kommit till stånd i november 1950, innefattar såväl Sturemalmen som de övriga malmerna i Rävlidmyrfältet och därjämte även de kvarvarande malmerna i Rävlidenfältet.

Kommerskollegiets beräkningar rörande värdet av ifrågavarande fyndigheter är grundade på de undersökningar och försöksanrikningar, som verkstälts av Bolidens Gruvaktiebolag. Resultatet av undersökningarna har sammanfattats i bolagets promemoria den 14 september 1948. Vid beräkningen av produktvärdena från de olika fyndigheterna har bolaget utgått från följande priser på färdiga metaller, nämligen för guld 3 995 kr/kg, för silver 86,37 kr/kg, för koppar 1,72 kr/kg, för bly 1,43 kr/kg och för zink 1,15 kr/kg; för svavelkis har räknats med 29 kr/ton. Med dessa värden som underlag uppgår produktvärdet per ton malm till de belopp, som framgår av följande tabell.

Fyndighet	Känd kvantitet i ton	Produktvärde, kr. per ton malm
Rävliiden:		
Koppar-zink-malm ..	30 000	30: 33
Bly-zink-malm.....	300 000	54: 05
Rävlidmyran:		
Östra zinkmalmen...	132 000	43: 60
Västra zinkmalmen..	138 000	107: 80
Sturemalmen	ca 1 000 000	36: —
(Rudtjebäcken)	(3 300 000)	(32: 50)

I Bolidenbolagets promemoria framhölls vidare, att dessa produktvärdesberäkningar gäve vid handen, att särskilt blyzinkmalmerna kunde bli av avsevärt ekonomiskt intresse. Emellertid framhölls samtidigt, att det föreläge ett betydande osäkerhetsmoment vid värderingen på grund av mal-

mernas grafithalt. Huru mycket grafiten kunde komma att i praktiken suddas ut den av malmstrukturen i övrigt betingade anrikningsselektiviteten syntes ej tillfredsställande kunna klarläggas av de planerade laboratorieförsöken, varför en försöksanrikning i större skala föreslogs.

Vid fortsatt diskussion ansågs emellertid, att laboratorieförsök först borde utföras, och sådana blev också anställda på råmalm, som brutits vid SGU:s prospekteringsbrytning och torde ha representerat en blandning av malm från olika malmkroppar.

Den 8 november 1949 har kommerskollegium erhållit en sammanställning av laboratorieförsökens dittillsvarande resultat. Anrikningsförsöken i fråga om rävlidenmalmen hade givit väsentligen negativt resultat på grund av grafithalten. Användbara produkter hade ej erhållits, varför produktvärdesberäkning ej kunnat uppställas. Vad anginge rävlidmyrmalmen hade likaså grafithalten ogynnsam inverkan, men försöken hade dock givit klart positiva resultat. Ehuru utbytessiffrorna blivit låga, hade en produktvärdeskalkyl kunnat upprättas, slutande på ett produktvärde fritt Kristinebergs anrikningsverk av ca 37 kronor per ton råmalm. Hänsyn hade vid denna beräkning icke tagits till kapitalkostnaderna.

Anrikningsförsök på Sturemalmen har ej kunnat anställas, då malmen endast är ofullständigt blottad medelst diamanborrning och malm för anrikningsförsök därför ej föreligger.

Bolidenbolagets nuvarande utbyggnad av Rävlidmyran avser tills vidare enbart Sturemalmen. Enligt uppgift avser man att i Sturemalmen årligen bryta 150 000 ton råmalm, som skall fraktas till Kristinebergsverket för att anrikas därstädes. Samtidigt nedskäres i motsvarande grad den nuvarande produktionen i Kristinebergsgruvan av något över 500 000 ton per år, vilken årsbrytning anses vara för stor i förhållande till fyndighetens beskaffenhet och ej kan uppehållas utan skadlig forcering. Åtgärder har icke vidtagits för möjliggörande av anrikning av blyzinkmalmen.

I detta sammanhang må lämnas följande uppgifter angående prisutvecklingen på koppar och zink.¹⁾

År	Koppar kr./kg	Zink kr./kg	År	Koppar kr./kg	Zink kr./kg
1945	1: 08	0: 76	1950	2: 46	1: 58
1946	1: 28	0: 86	1951	3: 02	2: 06
1947	1: 72	0: 83	1952		
1948	1: 77	1: 08	jan.	3: 13	2: 23
1949	1: 72	0: 92	1952 aug.	3: 98	1: 61

Revisorernas uttalande. Allt sedan sekelskiftet har statsmakterna vidtagit olika åtgärder i syfte att tillföra kronan gruvegendom och stärka dess ställning på gruvnäringens område. Mest betydelsefullt i detta hänseende

¹ Priserna är beräknade på grundval av exportpriset i USA, varigenom även förändringarna i dollarkursen kommit till synes.

torde ha varit de s. k. malmavtalen — det första år 1907 och det senaste år 1939 — varigenom kronan helt eller delvis blivit ägare till mycket omfattande malmfyndigheter. Genom lagstiftning har staten vidare såsom ägare av mineraltillgångar tillförsäkrat sig en särskilt gynnad ställning i olika hänseenden, exempelvis genom bestämmelserna om statsgruvfälten, som avser att skydda vissa fyndigheter och däromkring liggande mark från inmutning av enskilda och att åt kronan förbehålla äganderätten även till oupptäckta mineraltillgångar på kronojord. Ytterligare exempel härpå är bestämmelserna i 1938 års gruvlag om kronoandel, d. v. s. kronans rätt att inträda som hälftenägare till av enskilda inmutade fyndigheter.

Ett väsentligt led i stärkandet av de statliga gruvintressena är malmletningen. Sedan år 1917 har Sveriges geologiska undersökning bedrivit systematisk malmletning, främst i Västerbottens och Norrbottens län; staten har genom SGU varit den näst Bolidens gruvaktiebolag största företagaren på detta område. Kostnaderna för malmletningen har uppgått till sammanlagt mellan 11 och 12 miljoner kronor, om man bortser från vad som avser sådana geologiska undersökningar, vilka mera kan hänföras till vetenskaplig verksamhet. Av utgifterna för malmletningen faller huvuddelen eller omkring 10 miljoner kronor på Västerbottens län.

Betydande mineraltillgångar har genom denna SGU:s malmletningsverksamhet påträffats inom nämnda län. De koncentrerar sig till Malånäsområdet, Adakområdet och området kring Rävlieden-Granlunda och Vindelgransele samt innehåller främst svavelkis och koppar men även zink och bly.

I fråga om formerna för de påträffade fyndigheternas tillgodogörande och det ekonomiska utbytet därav är till en början att märka, att någon gruvrörelse hittills icke drivits av staten i egen regi, fränsett gruvdrift i bolagsform. Åtskilliga fyndigheter har däremot utarrenderats till enskilda företag — en form för utnyttjande av gruvegendomen, som sedan gammalt varit i bruk och till och med varit den enda gällande. Av statens utmål eller andelar i utmål, 560 till antalet, är f. n. 103 utarrenderade; intäkterna därav under den senaste tioårsperioden har uppgått till i genomsnitt 190 000 kronor om året.

En speciell form för utnyttjande av statens gruvegendom är den s. k. legodriften, vilken sedan början av 1940-talet — inför de växande svårigheterna att säkerställa landets försörjning med metaller, särskilt koppar — kommit till användning för gruvorna Adak, Rävlieden och Bjurfors i Västerbottens län. Den innebär, att själva driften ombesörjes av Bolidenbolaget, men att kostnaderna bestrids av staten, som också står den ekonomiska risken och upphär huvuddelen av eventuellt uppkommande vinst. I legodriften har brutits omkring 1,58 miljoner ton malm. Staten har investerat omkring 14,77 miljoner kronor och t. o. m. 1951 uppburit intäkter

på sammanlagt 15,5 miljoner kronor, d. v. s. investeringskostnaderna har nu blivit täckta och en viss vinst har börjat komma till synes. Från år 1951 fortsätter legodriften på ytterligare tio år i Adakområdet, där åtminstone 1 1/4 miljon ton malm beräknas kvarstå inom Lindsköld- och Adakgruvorna och kunna brytas med ytterligare vinst.

Även arrendeformen har kommit till användning för fyndigheter i Västerbottens län. Det ekonomiskt mest betydelsefulla arrendeavtalet gäller fyndigheten Rudtjebäcken invid Adak, med en malmkvantitet av 3 miljoner ton, vilken utarrenderats till Bolidenbolaget för 3 kronor 50 öre per ton bruten malm, dock med vissa möjligheter till prisjustering. Vidare har arrendeavtal träffats med Bolidenbolaget, gällande främst fyndigheten Rävlidmyran, ej långt från Rävlieden och Kristineberg.

Särskilt sistnämnda avtal har varit föremål för revisorernas uppmärksamhet. Rävlidmyran är en av de mera betydande fyndigheter, som påträffats vid SGU:s malmletning. Den innehåller den s. k. Sturemalmen med en känd malmkvantitet av närmare 1,5 miljoner ton (främst koppar men även zink och svavelkis) samt vissa bly-zink-malmer av mindre storleksordning. Avtalet innebär att dessa malmer jämte vissa mindre mängder zinkförande malm, som efter legodriften kvarstår i Rävlieden, utarrenderats till Bolidenbolaget, som därigenom erhållit rätt att under en 4-årsperiod verkställa undersökningar och att därefter arrendera och bryta fyndigheterna under 16 år. Arrendeavgiften har bestämts till en grundavgift av 50 öre per ton bruten kopparmalm (av Sturetypen) och 1 krona per ton bruten malm av bly-zinktypen. Vissa justeringsmöjligheter har intagits i avtalet med hänsyn till förändringar i prisläget. Dessa har medfört, att arrendepriiset 50 öre per ton av Sturemalmen successivt stigit; under 1951 skulle det ha utgjort i genomsnitt 65 öre per ton och under de åtta första månaderna av 1952 närmare 73 öre per ton.

Rörande skäligheten av ifrågavarande arrendebelopp må till en början framhållas, att det vid avtalets ingående stått klart, att Sturemalmen endast varit ofullständigt undersökt och att det icke varit uteslutet, att betydligt större malmkvantiteter skulle kunna konstateras framdeles, ehuru undersökningarna förutsattes kräva icke obetydliga kostnader. Beträffande bly-zinkmalmen i Rävlidmyran och Rävlieden förelåg vid avtalsuppgörelsen och föreligger alltså så stor ovisshet rörande utvinningsmöjligheterna, att något säkert produktvärde på malmen icke kunde angivas. Beträffande den för avtalet väsentliga Sturemalmen framhöll SGU i utlåtande över avtalsförslaget, att det angivna priset, 50 öre per ton, vid första påseendet måste förefalla lågt; uttalandet belyses av att produktvärdet redan vid denna tid preliminärt beräknades till 36 kronor per ton. Då det gällt att från statens sida bedöma skäligheten av priset har hänsyn vidare måst tagas till ett flertal faktorer, som icke direkt haft sikte på avtalets rent

ekonomiska konsekvenser. Ur näringspolitiska synpunkter ansågs det nämligen angeläget att gruvdrift för utvinning av bl. a. koppar kom i gång, och av sociala skäl syntes det lämpligt att Bolidenbolagets malmbas för anläggningarna vid Kristineberg vidgades. Man har vidare haft att utgå från att statens möjligheter att för egen räkning bryta fyndigheterna varit begränsade. Staten har icke tidigare drivit gruvrörelse i egen regi, och de betydande investeringar, som hade varit ofrånkomliga vid en eventuell legodrift, verkade återhållande på planer i denna riktning.

På grund av det anförda vill revisorerna icke närmare ingå på den svårbedömbara frågan om skäligheten av det avtalade priset för malmen. Revisorerna ifrågasätter icke heller annat än att faktorer sådana som näringslivets behov av metaller ävensom sociala skäl kan motivera, att statens mineralfyndigheter upplåtes till något lägre pris än eljest kunnat uppnås. Revisorerna vill emellertid rikta uppmärksamheten på att SGU:s kostnader för dagborringar och förberedande gruvundersökningar under jord på Rävlidmyrans malmer uppgått till närmare 1 miljon kronor, vartill kommer kostnaderna för geologiska och geofysiska undersökningar för malmernas uppsökande, vilka kunna uppskattas till omkring 400 000 kronor. Samtidigt har statsverkets inkomster av den för närvarande kända malmkvantiteten vid avtalsuppgörelsens prisläge med säkerhet kunnat beräknas komma att väsentligt understiga detta belopp, och de kan numera förväntas bli täckta endast under förutsättning, att de senare inträffade betydliga prishöjningarna hävdar sig under hela brytningstiden och därtill att icke endast Sturemalmen utan även zinkmalmen i Rävlidmyran uttages. Revisorerna vill i anledning härav uttala, att det vid utarrendering av statens gruvegendom bör vara en given målsättning att kostnaderna för malmens uppsökande och undersökning blir täckta och att staten därutöver erhåller ett skäligt utbyte av malmens eget värde. När det såsom i här föreliggande fall gäller fyndigheter av betydelse, synes det vidare önskvärt, antingen att mera ingående undersökningar får äga rum beträffande deras omfattning och värde, innan avtal träffas om utarrendering, eller också att i arrendeavtalet intages bestämmelser, som möjliggör hänsynstagande i efterhand till de faktorer, som inverkar på driftresultatet, d. v. s. icke blott metallpriserna utan även exempelvis malmernas omfattning och metallhalter samt behovet av investeringar för driften.

Inrikesdepartementet.

§ 27.

Vissa iakttagelser rörande poliklinikerna vid karolinska sjukhuset och serafimerlasarettet.

Enligt 34 och 35 §§ reglementet för karolinska sjukhuset och serafimerlasarettet skall klinikerna vara förenade med polikliniker. Revisorerna har verkställt en utredning rörande antalet besök vid de båda sjukhusens polikliniker samt väntetiderna för patienterna. Antalet besök vid karolinska sjukhuset utgjorde år 1951 242 222, varav på medicinska polikliniken 22 328, på kirurgiska 64 614, på polikliniken för kvinnosjukdomar 11 701, på polikliniken för öron-, näs- och halssjukdomar 29 289, på ögonpolikliniken 23 864, på psykiatriska polikliniken 4 368, på hudpolikliniken 28 810, på medicinska och kirurgiska poliklinikerna för barnsjukdomar 6 371 — dessa siffror hänför sig till tiden den 1 oktober 1951—den 31 mars 1952 — på radiumhemmets allmänna poliklinik 33 872, på dess gynekologiska poliklinik 13 539 och på garnisonsavdelningens poliklinik för hud- och könsjukdomar 3 466.

I fråga om väntetiderna vid karolinska sjukhuset har föreståndaren för den *medicinska polikliniken* anfört följande.

»Enligt för varje dag förd statistik över väntelistans längd, angivande det antal dagar som fulltecknats, har *väntetiden för erhållande av tid för nybesök* genomsnittligt utgjort ca 4 veckor. Strax före större helger har den något nedgått, dock knappast under 3 veckor. Likaså visar sommarmånaderna, speciellt slutet av juli och augusti samt början av september, en något kortare väntetid, medan vårmånaderna februari—april visar en förlängning upp till 5 à 5½ veckor.

Nu anförda väntetider referera sig till det civila klientelet och av detta till den del härav som icke representerar

- a) brådskande eller möjligen brådskande fall eller
- b) remissfall från karolinska sjukhusets polikliniker.

Härav framgår att en *sovring* av den undersökningskrävande och vård-sökande allmänheten sker. *Samtliga remisser* granskas av poliklinikföreståndaren, som bestämmer dagen för besök eller de andra åtgärder (omdirigering, eventuellt remiss till laboratorier eller röntgenavdelning) som omedelbart böra vidtagas. *Icke-remitterade* sökande sovras likaledes efter preliminär genomgång i mottagningen, varvid medicinska, sociala och geografiska synpunkter, med varierande tonvikt på den ena eller den andra, måste anläggas. De långa väntetiderna drabba således dem som utan men synas kunna vänta, varvid naturligtvis full säkerhet aldrig kan nås.

Nu berörda väntetid beror på att poliklinikens kapacitet icke motsvarar tillströmningen, varför en viss begränsning därav måst ske. Andra åtgärder för nedbringande av väntetiden än en ökning av antalet läkare stå sålunda knappast till buds. Härvid är emellertid att märka att poliklinikens lokaler med nuvarande tillströmning redan nu äro nära nog maximalt utnyttjade under 4 timmar — en ökning av personalen skulle därför för att helt kunna utnyttjas förutsätta två mottagningstider, en på morgonen och en senare på dagen, vilket emellertid måste resultera i skiftesarbete och skulle för-rycka poliklinikens undervisningsverksamhet. Poliklinikens »uppland» — speciellt det fysiologiska laboratoriet och röntgenavdelningen — skulle icke heller, försåvitt icke resurserna kraftigt utökas, kunna åtaga sig sin anpart av utredningsarbetet utan att slutförandet av de enskilda fallens genomgång skulle komma att ta veckor i anspråk.

Har polikliniken påbörjat en utredning, sker denna utan annan väntan än den som dikteras av den tid undersökningarna ta, i den mån som polikliniken själv och dess laboratorium svara härför. Erfordras däremot specialundersökningar — och härvid kommer i första hand röntgendiagnostiken i fråga, kan förloppet bli utdraget. Poliklinikpatienterna få oftast vänta några dagar — några veckor på större röntgenundersökningar (kontrastundersökningar) och för mera komplicerade undersökningar på fysiologiska laboratoriet måste vanligen också räknas med en—två veckors väntetid.

Poliklinikens kapacitet är sålunda redan med nuvarande tillströmning i största laget för dess andel i andra inom sjukhuset belägna diagnostiskt verksamma institutioner. Till de nämnda kunna i detta sammanhang fogas psykiatriska polikliniken och i någon mån den neurologiska polikliniken på serafimerlasarettet.

Härigenom uppkommande svårigheter undanröjas där så ske kan genom personliga överenskommelser läkarna emellan, varför brådskande och ömmande fall ofta kunna beredas nödvändig koncentration av undersökningarnas gång — vilket emellertid förutsätter mycket extra och tidsödande arbete.

Den dagliga tidsåtgången för ett poliklinikbesök är, speciellt för *nybesökande*, lång. Olika utvägar för dess nedbringande ha övervägts. En rationell anordning kan emellertid icke genomföras på grund av poliklinikens karaktär av undervisningspoliklinik och omöjligheten i fråga om fixerande av tid för återbesök som ske i samband med pågående utredning. De tjänstgörande skola genomgå och uppsätta journaler på nybesök. Poliklinikläkarna måste därför börja sitt arbete med återbesöken, vilkas större eller mindre antal givetvis, liksom också de studerandes större eller mindre fortfärdighet och av föreläsningar eller parallellt förlöpande kurser större eller mindre ostördhet influerar på den tid som nybesöken få tillbringa på polikliniken. För *återbesökande* blir den dagliga tidsåtgången genomsnittligt kortare, ofta kort, men kan på grund av polikliniklaboratoriets ofta starka belastning också dra ut på tiden, om laboratorieprov behöva tas. Den slutliga syntesen med besked och föreskrifter kan då komma först senare på dagen.»

Föreståndaren för de *kirurgiska poliklinikerna* har meddelat, att någon väntelista vid de kirurgiska poliklinikerna inte förekommer, och därutöver meddelat följande.

»Vid något enstaka tillfälle händer det att det infann sig flera nybesök än som kunde tagas emot under dagen, och då sattes dessa upp till nästkommande dag. Väntetiden vid besöken varierade med antalet besök. Stundom förekom upp till 125—140 patienter på manliga kirurgpolikliniken och 100—125 på kvinnliga. Då en läkare på vardera sidan skulle hinna med så många patienter måste väntetiden givetvis bli längre än om det fanns flera läkare som arbetade parallellt på varje poliklinik. I genomsnitt var väntetiden för återbesök ca 2 timmar och för nybesök ca 3 timmar.

Om man med väntetid även vill avse den tid som förflyter från den dag patienter söker på polikliniken till den dag patienten var färdigbehandlad, var detta givetvis beroende av sjukdomsorsaken. Rörde det sig om t. ex. ett utredningsfall av en bukåkomma var man kanske tvingad att göra ett flertal röntgenundersökningar, och väntetiden för var och en av dessa uppgick till ca 1 v. Innan utredningen var helt klar kunde det i sämsta fall draga ut en månad. Olycksfall som var några dagar gamla och behövde röntgenundersökning skickades på röntgenavdelningen, men våtfilm (svar omgående) gick ej att begära på dessa patienter då röntgenavdelningen blev alltför belastad. Dessa patienter fick återkomma senare för besked. Samma sak gällde laboratorierna. De hade vissa provtagningsdagar som man måste ställa patienterna till, och på vissa prover var väntetiden upp till en vecka. I september 1951 gjordes den ändringen att avdelningsläkarna vissa dagar i veckan sutto på polikliniken och då hade återbesök från sina respektive avdelningar. Detta gjorde att journalerna ej ständigt behövde tagas fram, och därigenom vann man tid. Om olycksfallspolikliniken kunde begränsas till akuta fall skulle man kunna nedbringa antalet poliklinikpatienter avsevärt och därigenom kunna driva såväl olycksfall som de övriga poliklinikerna effektivare. Väntetiden på olycksfallspolikliniken är i allmänhet kortare än på de andra poliklinikerna. Patienter veta detta och utnyttja för den skull olycksfallspolikliniken i mycket större utsträckning än vad som borde vara fallet.»

Vid *kvinnokliniken* utgjorde väntetiden för nybesök under 1951 3 à 4 veckor. Sedan särskilda anordningar under år 1952 vidtagits — främst avseende begränsning av antalet nybesök av gynekologpatienter — har väntetiden under detta år nedgått till ca en vecka eller därunder.

Föreståndaren för *öron-, näs- och halspolikliniken* har upplyst, att väntetiden för nybesök varierar avsevärt, beroende på anmälningfrekvensen. Den kan i allmänhet beräknas till en halv—till tre timmar, varvid endast under särskilda omständigheter en—två timmarstiden överskrides.

Väntetiden för återbesök är i allmänhet kortare men kan någon gång uppgå till två timmar i samband med klimatiska oregelbundenheter och infektionsepidemier. De åtgärder som vidtagits för att nedbringa väntetiden har hittills endast varit instruktion till poliklinikläkarna att söka fördela återbesöken så likformigt som möjligt. Ett försök med tidsfixerade återbesök är under förberedelse.

Det är icke sannolikt att väntetiden för framför allt nybesöken kan nedbringas annat än för en viss del av klientelet. Poliklinikens karaktär av

undervisningsinstitution nödvändiggör, att viss mindre del av klientelet utöver den tid som åtgår för sjukvården jämväl måste förlora viss tid i samband med demonstrationer och föreläsningar. Som kompensation medges patienter ett avgiftsfritt besök. Någon irritation över detta arrangemang eller väntetiden i övrigt förekommer praktiskt taget icke, och undantag göres alltid vid fall av ömmande karaktär.

Enligt föreståndaren för *ögonpolikliniken* växlar väntetiden per dag på polikliniken mellan omedelbar behandling till omkring 5 timmar. Patienter, som utan risk synes kunna undersökas vid ett senare tillfälle, antecknas på väntelistor. Väntetiden för sådana patienter uppgår f. n. till 5 månader för kvinnor och 3 månader för män. Akuta fall och olycksfall omhändertages alltid samma dag de infinna sig. För att nedbringa väntetiderna har alltsedan 1949 två nya underläkare begärts, men ännu har ingen erhållits.

Vid *psykiatriska polikliniken* uppgår väntetiden för nya patienter till 5 à 6 veckor och för återbesök till 3—8 dagar.

Poliklinikchefen för *hudpolikliniken* uppskattar väntetiden vid besöket per patient till i medeltal 2 timmar.

Från de medicinska och kirurgiska *barnpoliklinikerna* — vilka inte öppnades förrän den 1 juli 1951 — har framhållits, att man låter patienterna beställa tid per telefon. Genom systemet med tidsbeställning har patienternas väntetid vid besöket nedbringats; i medeltal anses den uppgå till omkring en timme.

Föreståndaren för *radiumhemmets allmänna poliklinik* har uttalat, att väntetiden kan uppskattas till i medeltal 2 timmar, med undantag för patienter med åkommor, som fordrar undersökning och behandling med radioaktiva isotoper. För dessa patienter har väntetiden varit påfallande lång och ofta uppgått till 4 timmar, beroende dels på bristande lokalutrymme, dels på otillräcklig personal. Beträffande utrymmesfrågan har nu ordnats så, att nya lokaler för isotop-patienter kan tagas i bruk i början av november. Vad personalfrågan angår kommer radiumhemmet att ingå med anhållan till direktionen för karolinska sjukhuset att få anställa en extra sjuksköterska för isotop-patienternas räkning.

Väntetidens längd kan icke anses bero på bristande kapacitet hos röntgen- och centrallaboratorier etc.

Avvisning av patienter med uppmaning återkomma annan bestämd dag längre fram förekommer endast undantagsvis.

Vid *radiumhemmets gynekologiska poliklinik* äger mottagning rum 3 dagar i veckan. Väntetiden per patient vid besöket uppgår till 1½ à 2 timmar.

Vid garnisonsavdelningens *poliklinik för hud- och könssjukdomar* uppges några väntetider ej ha förekommit.

Vid serafimerlasarettet har sammanlagda antalet besök under år 1951

uppgått till 76 149, varav på medicinska polikliniken 19 457 och på kirurgiska polikliniken 45 378, på nervpolikliniken 7 039, på plastikkirurgiska avdelningens poliklinik 1 750, på den särskilda personalläkarens mottagning 1 768 samt på endokrinologiska polikliniken 757.

Beträffande väntetiderna har föreståndaren för *medicinska polikliniken* meddelat, att de i regel uppgått till högst någon vecka. Några särskilda åtgärder för att ytterligare söka nedbringa denna korta väntetid anses inte vara nödvändiga. Några klagomål från allmänhetens sida har inte kommit till poliklinikföreståndarens kännedom.

Från *kirurgiska polikliniken* har meddelats, att väntetiderna för allmänheten är korta. Poliklinikföreståndaren anför härom följande.

»Patienterna äro då det gäller återbesök uppmanade inställa sig kl. 9.30. De inställa sig dock ofta redan 8—8.30. Den därav vållade väntetiden står utanför kirurgiska poliklinikens möjlighet att eliminera. Även nybesöken inställa sig ofta avsevärd tid före den annonserade mottagningens början kl. 12. Återbesöken äro till sin huvudsakliga del avverkade till kl. 12.30—14. De patienter som tagas in kl. 9.30 ha som regel lämnat sjukhuset inom 1 timme. Flertalet av dessa patienter behöva i varje fall vid sitt första och sista besök, ibland även däremellan, intyg till olika försäkringsinrättningar. För att väntetider icke skall uppkomma för övriga patienter medan dessa intyg utskrivs eller väntetider uppstå för dem som behöva intygen ha läkarna vid kirurgiska polikliniken på privat initiativ anställt en särskild sekreterare som utskriver dessa intyg. Detta sker på läkarens bekostnad i avsikt att bereda patienterna bättre service och effektivisera organisationen av arbetet på polikliniken. Utfärdandet av invaliditetsintyg samt revision av invaliditetsräntor innebär tidskrävande undersökningar och intygsskrivning. För att för patienterna eliminera den väntetid som härigenom skulle kunna uppstå erhålla dylika patienter en direkt överenskommelse om tid för undersökningen, vilken utföres då befattningshavarnas arbetstid utgått. Någon ersättning till befattningshavarna härför utgår icke. Arrangemanget är vidtaget helt i patientens och poliklinikens arbetsintresse.

Icke akuta operationer som kunna utföras polikliniskt erhålla på samma sätt en direkt angiven tid för operation, varigenom väntetiden för dessa fall helt undvikes. Även dessa operationer utföras ofta utanför befattningshavarnas arbetstid och utan ersättning till dessa. Poliklinikavgift erlägges givetvis av de nämnda patientkategorierna i sedvanlig ordning.

Nybesökande ha som regel lämnat sjukhuset inom 1 timme efter sedan de mottagits. Väntetider kunna uppstå för patienterna genom omständigheter varöver polikliniken ej kan råda, främst av tvenne anledningar. Den vanligaste är att patienten blir mottagen mellan 11—12, röntgenundersökning t. ex. kontroll av fraktur visar sig vara erforderlig. Väntetid uppstår innan patienten av sjukbärarna hunnit anlända till röntgenavdelningen. Denna är stängd för lunch mellan 12—13. Härigenom kommer röntgenundersökningen icke att företagas förrän mellan 13—14. Innan röntgenplåtarna äro granskade och patienten återtransporterad har klockan hunnit bli så mycket att poliklinikens ordinarie personals arbetstid utgått. Patienten kommer därför vid sin återkomst att bedömas av den jourhavande läkaren, som dels icke känner till fallet dels genom jouruppgifter

kan vara förhindrad att omedelbart taga honom under behandling, anlägga ny gips e. d. Trots poliklinikpersonalens strävan att vid mottagningens början omedelbart sortera ut dylika fall lyckas detta icke alltid, i all synnerhet icke då det gäller mer långväga patienter som på grund härav anlända till polikliniken först fram mot 11-tiden. Den andra anledningen till förlängd väntetid är att nysökande kunna befinnas lämpliga för demonstration vid föreläsning som börjar kl. 13.15. Härigenom uppkommer ofta redan före föreläsningen en väntan på 1 timme, vartill kommer föreläsningstiden och sedan den tid som åtgår innan patienten blir behandlad.»

På *neurologiska polikliniken* uppskattas väntetiden för patient, som besökte polikliniken för första gången, till ca 3 veckor. Denna väntetid bestämdes enligt poliklinikläkaren enbart av hur många patienter, som sökte för första gången, då 9 sådana patienter togs emot oberoende av antalet återbesök.

Patienter på återbesök kunde däremot få vänta beroende på köbildning vid avdelningar, dit patienterna sänts på remiss; sålunda 3 à 4 dagar upp till en vecka i väntan på röntgenundersökningar, lika lång tid för EKG- eller EMG-undersökningar och upp till 3 månader (nu 6 månader) på EEG-undersökningar. Härvid är att märka att ehuru väntetiden för röntgenundersökningarna är relativt liten (vanligen gäller undersökningen skalle eller ryggrad), den likväl är av största betydelse, då röntgenundersökningarna är de vanligaste av dem, som sker på remiss från neurologiska polikliniken. Den långa väntetiden på EEG verkar också ytterst olägligt, då därigenom bedömandet av den viktiga epileptikergruppen bland patienterna försvåras och fördröjs.

Överläkaren på *plastikkirurgiska polikliniken* har meddelat, att någon väntelista för polikliniska besök inte förekommer. Väntetiden för enskilda besök uppskattas till omkring en halv timme—en timme. Återbesöken ställes en halv timme före poliklinikens öppnande för att personalen skall få tid att skaffa fram journaler och poliklinikkort.

På *endokrinologiska polikliniken* är väntetiden för nybesök 4 veckor.

Revisorernas uttalande. Omfattningen av den polikliniska verksamheten vid karolinska sjukhuset och serafimerlasarettet är såsom framgår av den lämnade redogörelsen högst betydande. Uppenbart är att allmänheten har både ett ekonomiskt och ett humanitärt intresse av att väntetiderna blir så korta som möjligt vid en verksamhet av förevarande art. Av revisorernas utredning synes också framgå, att flera av poliklinikläkarna vidtagit de åtgärder för nedbringande av väntetiderna som rimligen kan fordras av dem. Att allmänhetens möjligheter att utan dröjsmål erhålla erforderlig vård det oaktat synes i flera avseenden mindre tillfredsställande torde i viss mån sammanhånga med det förhållandet, att man inte på alla polikliniker ägnat frågan om nedbringande av väntetiderna all önskvärd upp-

märksamhet. Vidare förekommer förhållanden — exempelvis den osedvanliga omfattningen av verksamheten, vilken medför att kommunernas ansvar för den öppna sjukhusvården i viss mån överflyttas på staten — varöver varken poliklinikföreståndarna eller sjukhusen kan råda. Revisorerna vill för sin del förorda att en undersökning verkställes om möjligheten att nedbringa väntetiderna för patienterna vid karolinska sjukhusets och serafimerlasarettets polikliniker. Härvid bör ock gränsdragningen mellan den statliga och kommunala sjukvården beaktas i den mån lösningen av ovan berörda spörsmål påverkas därav.

§ 28.

Guldbröllopsminnets sanatorium i Nynäshamn.

För medel som donerats av kung Oscar II och drottning Sophia till minne av deras guldbröllop bildades år 1907 en stiftelse: »Konung Oscar II:s och drottning Sophias guldbröllopsminne» med uppgift att inrätta och underhålla ett sanatorium för skrofulösa barn, företrädesvis från Stockholm. Enligt av konung Oscar II gillade stadgar handhas inrättningens viktigare angelägenheter av en överstyrelse, som utgöres av sju självskrivna och 38 för livstid valda huvudmän. Förvaltningen av inrättningen handhas av en styrelse, som består av åtta ledamöter. Fyra ledamöter, däribland ordföranden, jämte två suppleanter för dem utses av Kungl. Maj:t. Återstående fyra ledamöter jämte två suppleanter för dem utses av överstyrelsen.

Den 4 november 1922 invigdes stiftelsens sanatorium vid Nynäshamn för skrofulösa barn. Sanatoriet beredde plats för 23 barn men var avsett att sedermera utvidgas. Anstalten disponerar icke själv full utrustning för specialvård, men är anknuten till S:t Görans sjukhus som en B-anstalt. Personalen utgöres av 1 överläkare, som innehar befattningen som bisyssla till sin överläkartjänst vid S:t Görans sjukhus' ortopediska avdelning, 1 biträdande läkare, 1 syssloman, 4 befattningshavare tillhörande sjukvårdspersonalen och 4 befattningshavare tillhörande ekonomipersonalen eller sålunda tillhopa 11 anställda.

Driftkostnaderna, som utgjorde omkring 4 kronor 10 öre för vård dag, täcktes till en början ungefär av vårdavgifter samt bidrag från staten och Stockholms stad. Vårdavgiften har under hela den tid, sanatoriet varit i verksamhet, uttagits med 1 krona för barn och dag. Statsbidrag utgick från början med 1 krona 35 öre, varjämte Stockholms stad t. o. m. år 1933 lämnade ett bidrag av 1 krona 75 öre för barn och dag. Fr. o. m. år 1934 sänktes stadens bidrag till 1 krona för vård dag. Då driftkostnaderna vid denna

tid stigit till omkring 4 kronor 50 öre för underhållsdag måste skillnaden täckas av stiftelsens ränteinkomster, något som också var avsett.

Enligt beslut av 1936 års riksdag höjdes statsbidraget år 1937 till 2 kronor för underhållsdag, varvid åsyftades att staten skulle övertaga landstingens och storstädernas dåvarande driftbidrag till anstalterna för kirurgisk tuberkulos. I samband härmed bortföll alltså bidraget från Stockholms stad. För att de enskilda anstalterna för kirurgisk tuberkulos — Guldbröllopsminnet är att hänföra till denna kategori — inte skulle behöva skuldsätta sig, medgav 1938 års riksdag, att om ock i den mån fr. o. m. den 1 juli 1937 summan av statsbidraget och patientavgifterna inte förslår till bestridande av de enligt vederbörligen granskade räkenskaper funna verkliga driftkostnaderna vid anstalterna samt underskottet inte kan täckas med andra för ändamålet tillgängliga medel, Kungl. Maj:t må på därom av vederbörande direktion gjord framställning bevilja det ytterligare bidrag, som kan befinnas erforderligt.

Då Guldbröllopsminnet till följd av den minskade tuberkulosfrekvensen inte längre kunde fullbeläggas och driftkostnaderna fortsatte att stiga, har till stiftelsen på senare tid utöver det ordinarie statsbidraget på 2 kronor för vård dag utgått även det nyss berörda s. k. fyllnadsbidraget. Revisorerna vill meddela följande uppgifter rörande sanatoriets beläggnings- och ekonomiska förhållanden.

År	Beläggnings %	Utgifter för driften		Statsbidrag till täckande av uppkommet underskott
		hela utgiften	per vård dag	
1947	82	73 000	10,5	21 369
1948	81	78 000	11,4	9 099
1949	74	82 000	13,1	36 891
1950	73	79 000	12,9	40 476
1951	66	85 000	15,3	60 000 ¹

¹ Preliminärt beräknat belopp, på grund av omläggning av räkenskapsåret avseende tiden 1/1 1951—30/6 1952. På grund av en tillfällig inkomst har statsbidraget blivit lägre än normalt.

Beläggnings den 1 november 1952 uppgick till 12 barn.

Den allmänt sjunkande tuberkulosfrekvensen har medfört, att antalet vårdplatser för kirurgisk tuberkulos, vilket år 1950 uppgick till 836 för hela riket, på senare tid väsentligt minskats. Statsutskottet uttalade i sitt utlåtande nr 11 till 1951 års riksdag, att det med nuvarande platsbrist för den slutna sjukvården inte bör ifrågakomma, att fyllnadsbidrag av statsmedel utgår till en enskild anstalt, vars kapacitet utnyttjas endast till en mindre del, samt att utskottet därför förutsatte, att Styrös kustsanatorium fr. o. m. den 1 juli 1951 inte längre skulle användas såsom anstalt för kirurgisk tuberkulos. Till följd av detta uttalande har patienterna med kirurgisk tuberkulos vid detta sanatorium numera överflyttats till andra

sanatorier och anstalten med sina 93 vårdplatser i stället tagits i bruk för sinnesslövard. Vidare har av de sammanlagt 630 vårdplatserna vid Kronprinsessan Victorias kustsanatorium i Barkåkra och Apelvikens kustsanatorium 146 vårdplatser ställts till förfogande för eftervård av barnförämningspatienter. Ytterligare har medicinalstyrelsen i skrivelse den 6 mars 1952 uttalat, att enligt styrelsens uppfattning tidpunkten vore inne för en ombildning av Solhems sjukhus — med 90 vårdplatser — till en ortopedisk avdelning för Älvsborgs län. Trots att sålunda av 836 vårdplatser för kirurgisk tuberkulos ej mindre än 329 tagits eller avses tagas i bruk för andra ändamål, föreligger ett överskott på vårdplatser för sådana sjukdomar.

För Guldrölopsminnets del har överskottet på vårdplatser och den därav belingade dåliga driftsekonomin sedan länge observerats. Sålunda uttalade styrelsen för sanatoriet i skrivelse till överstyrelsen för stiftelsen den 17 maj 1944, att orsaken till detta missförhållande måste sökas däri, att anstalten är för liten för att drivas självständigt. Med ett så ringa antal vårdplatser, som anstalten bereder, måste även en betydande överorganisation uppstå. Styrelsen fortsätter:

»Under nu nämnda förhållande har styrelsen, då en ekonomisk drift av anstalten i varje fall icke synes kunna ske, ansett sig böra taga under omprövning, huruvida icke redan nu en omändring av Stiftelsens verksamhet borde ske. Därvid har för styrelsen stått klart, att det egentliga syftemålet för Stiftelsen, bekämpandet av skrofulosen, allt fortfarande skall upprätthållas. Då emellertid den form härför, som kommit till uttryck i Stiftelsens av Konung Oscar II gillade stadgar, nämligen underhållet av ett sanatorium för vård av skrofulösa barn från Stockholm, synes bättre och mera ekonomiskt kunna tillgodoses genom anslutning till någon större sjukvårdsinrättning, har styrelsen trätt i förbindelse med Stockholms stads sjukhusdirektion i frågan. Av de överläggningar, som härvid skett, har framgått att ett överlämnande till staden av Stiftelsens sanatorieverksamhet enligt förslag till avtal skulle kunna ske på så sätt att Stiftelsen till staden överlämnade dels fastigheten i Nynäshamn, som fortsättningsvis skulle drivas som konvalescenthem för klena barn, och dels ett kapital för uppförande av vårdanstalt för tuberkulossjuka barn, ansluten till ett av Stockholms sjukhus. Då de barn, som nu vårdas å sanatoriet, förut behandlats och vid behov fortfarande undergå kirurgisk behandling å S:t Görans sjukhus, synes upprättande av en särskild vårdanstalt i nära anslutning till detta sjukhus vara lämpligast men viss frihet torde tillerkännas staden att även förlägga en anstalt till annan sjukvårdsinrättning. Då ändamålet med Stiftelsens verksamhet härmed även vinnas, vill styrelsen förordna att Överstyrelsen för sin del godtager förslaget till avtal.

Då styrelsen sålunda funnit sig böra förordna att, såsom framgår av avtalet, icke hela Stiftelsens förmögenhet överlämnas till staden, har detta skett därför att styrelsen ansett behov ej föreligga för mer än 30 vårdplatser, vartill det överlämnade beloppet ansetts räcka. Men styrelsen har även ansett, att bekämpandet av skrofulosen icke endast sker genom vården av barn utan även bör ske genom åtgärder för att förebygga sjukdomen. I dylikt avseende, vilket styrelsen anser stå i full överensstämmelse med

Stiftelsens principiella ändamål, vill styrelsen därför föreslå att av den återstående förmögenheten — beräknad till ca 230 000 kronor — bildas en forskningsfond, vars ändamål skall vara att befrämja utforskandet och bekämpandet av tuberkulosen hos barn, speciellt den s. k. kirurgiska tuberkulosen. Av årliga avkastningen av fonden skall anslag kunna utdelas för ändamålet. Då varken den nuvarande Stiftelsen eller en ombildad dylik torde erfordras för att handhava denna vetenskapliga fond, synes det styrelsen lämpligast att fondens kapital överlämnas till Kungl. Karolinska mediko-kirurgiska institutet att förvaltas och handhavas enligt närmare angivna villkor.

Sedan alla Stiftelsens tillgångar blivit överlämnade till olika ändamål, föreslår styrelsen att Stiftelsen upplöses.»

Med styrelsens förslag anförde ledamoten professor H. Waldenström reservation. Han ansåg, att då antalet barn med kirurgisk tuberkulos från Stockholm, som är i behov av sjukhusvård, är betydligt mindre än förut beräknats och framtidsperspektiven synas osäkra, förefaller det vara mera i Guldröllopsminnets anda att avstå från byggandet av ett nytt sjukhem och i stället avsätta hela kapitalet till en fond, vars ändamål skulle vara att befrämja utforskandet och bekämpandet av tuberkulosen hos barn.

Styrelsens ifrågavarande förslag har inte genomförts av stiftelsens överstyrelse.

Sedan Stiftelsens revisorer, varibland en av medicinalstyrelsen förordnad revisor, i maj 1951 framhållit nödvändigheten av att sanatoriet komme till en mer ekonomisk användning, uppdrog styrelsen för Guldröllopsminnet den 23 november 1951 åt särskilda kommitterade att inkomma med förslag till ändring av stiftelsens ändamål. Kommitterade föreslog den 31 december 1951, att de tuberkulösa barn, som vårdas på sanatoriet i Nynäshamn, skulle överföras till S:t Görans sjukhus' ortopediska avdelning samt att nynäshamnsanstalten i stället skulle beläggas med icke tuberkulösa barnpatienter med ortopediska sjukdomar och skador. Kommitterade framhöll dock, att en följd av deras förslag skulle bli ett ökat antal transporter Stockholm—Nynäshamn och åter, emedan den egentliga behandlingen måste förläggas till respektive sjukhusavdelning i Stockholm.

Kommitterades förslag har ännu inte slutligt prövats.

Revisorernas uttalande. Såsom framgår av den lämnade redogörelsen har det sedan länge stått klart, att Guldröllopsminnets sanatorium i Nynäshamn till följd av den sjunkande tuberkulosfrekvensen inte längre är behövt för det ursprungligen avsedda ändamålet. Styrelsen för anstalten har också redan år 1944 uttalat, att en ekonomisk drift av anstalten inte synes kunna ske och framlagt förslag till de donerade medlens nyttiggörande på annat sätt. Då detta förslag inte kommit att genomföras, har styrelsen, på initiativ av bl. a. en representant för medicinalstyrelsen, år

1951 föranstaltat om en ny utredning. Inte heller resultatet av denna utredning har emellertid kommit till verkställighet.

Såsom riksdagen vid skilda tillfällen framhållit, är det vid nuvarande knappa platstillgång för den slutna sjukvården och rådande byggnadsvårigheter av särskild vikt, att vårdplatser, vilka till följd av minskad förekomst av en sjukdom inte längre erfordras vid bekämpandet av denna sjukdom, kommer till användning för eftersatta vårdområden. Revisorerna har också allmänt sett det intrycket, att de kommunala sjukvårdshuvudmännen i stort sett väl tillgodoser detta önskemål. Önskemålet blir emellertid av lättförstådda skäl svårare att realisera då det gäller anstalter av stiftelsekaraktär.

I förevarande fall synes det revisorerna uppenbart, att en fortsatt drift av anstalten för vård av kirurgisk tuberkulos inte är ekonomiskt försvarlig. Beläggningen uppgår som revisorerna nämnt till endast 12 barn. Revisorerna förordar därför, att en avveckling av anstalten kommer till stånd snarast möjligt, varvid givetvis även frågan om anstaltens framtida användning bör utredas.

§ 29.

Anslaget till viss ersättning till barnbördshuset i Lund.

På förslag av Kungl. Maj:t beslöt 1899 års riksdag — med föranledande av stadgandena i förordningen den 14 oktober 1898 (nr 91, s. 1) om avskrivning av kyrkotionde — att det under åttonde huvudtiteln uppförda anslaget till barnmorskeundervisningen och barnbördshuset skulle ökas med ett belopp av 1 358 kronor, motsvarande ersättning till barnmorskeläraren i Lund för avskriven kyrkotionde.

Angående barnmorskeundervisningsanstaltens i Lund uppkomst kan nämnas, att rikets ständer år 1772 anslag ett årligt arvode åt en i Skåne stationerad läkare i barnförlossningsvetenskapen av 166 riksdaler 32 skillingar. Arvodet för undervisningen, som inte bedrevs vid någon särskild förlossningsanstalt, uppbars först några år av en läkare i Kristianstad och därefter, något förhöjt, av en Malmö-läkare. Efter dennes död år 1820 indrogs arvodet. Sundhetskollegium ansåg emellertid barnmorskeundervisningen i Skåne behövlig och hemställde därför hos Kungl. Maj:t om åtgärder för dess fortbestånd. I anledning härav anbefallde Kungl. Maj:t den 27 juni 1821 kanslern för Lunds universitet att söka förmå artis obstetriciae professorn i Lund att »av nit» för det nyttiga ändamålet övertaga barnmorskelärlingars undervisning. Så skedde ock.

Genom ett kungligt brev den 25 november 1836 till sundhetskollegium bereddes läraren ersättning i form av kyrkotionde från vissa socknar i

Skåne. Det var detta kyrkotionde som år 1899 ersattes genom anslagsbelopp av 1 358 kronor.

I underdånig skrivelse den 16 mars 1906 hemställde medicinalstyrelsen, att barnmorskeundervisningen i Lund måtte upphöra och att i samband därmed den till barnmorskeläraren utgående ersättningen för avskriven kyrkotionde måtte indragas.

I infortrat yttrande förklarade barnmorskeläraren i Lund att ingen tvekan syntes böra råda, att barnmorskeundervisningen i Lund borde indragas och anstalten uteslutande användas för klinisk undervisning av medicine kandidater. Barnmorskeläraren framhöll dock, att en följd av barnmorskeundervisningsanstaltens i Lund indragning skulle bli, att Malmöhus läns landsting, som bekostat uppförandet av barnbördshuset, måste ikläda sig kostnader för avlöning av den blivande sköterskepersonalen, vars åliggande då utfördes av barnmorskeeleverna. En enkel utväg att lösa de i detta sammanhang uppkomna ekonomiska spörsmålen var, att det belopp av statsmedel, som utgick till barnmorskeläraren såsom ersättning för avskriven kyrkotionde och från vilket barnmorskeläraren efter undervisningens upphörande var villig att avstå, inte drogs in utan fick användas till nämnda, genom barnmorskeundervisningens upphörande nödigblivna kostnader. Detta vore motiverat också ur den synpunkten, att barnbördshuset, där även medicine kandidater fullgjorde klinisk tjänstgöring, jämväl efter barnmorskeundervisningens upphörande kom att tjäna ett statens undervisningsändamål.

I statsverkspropositionen till 1907 års riksdag (åttonde huvudtiteln, s. 185—186) förklarade sig chefen för ecklesiastikdepartementet vilja tillstyrka det av barnmorskeläraren i Lund framställda förslaget. I skrivelse den 31 maj 1907 anmälde riksdagen, att den med bifall till Kungl. Maj:ts förslag medgivit att, efter barnmorskeundervisningsanstaltens i Lund upphörande, ovannämnda under anslagstiteln barnmorskeundervisningen och barnbördshuset uppförda belopp av 1 358 kronor, finge, under förutsättning att medicine kandidater bereddes tillfälle till klinisk undervisning å det av Malmöhus läns landsting bekostade barnbördshuset i Lund, utgå såsom bidrag för uppehållande av verksamheten vid detta barnbördshus.

Den 10 oktober 1907 medgav landstinget i Malmöhus län att, därest barnmorskeundervisningsanstalten i Lund komme att upphöra, å barnbördshuset i Lund finge beredas tillfälle till klinisk undervisning för medicine kandidater under villkor att ovannämnda anslagsbelopp årligen utginge såsom bidrag till uppehållande av verksamheten vid barnbördshuset.

I anledning av ändrad departementsindelning överfördes anslaget till barnmorskeundervisningen och barnbördshuset fr. o. m. år 1921 från åttonde till femte huvudtiteln. 1935 års riksdag beslöt därefter, att ifrågasvarande utgifter jämte ett mindre belopp till barnbördshuset *Pro Patria*

fr. o. m. budgetåret 1935/36 skulle bestridas från ett särskilt anslag av 1 500 kronor, betecknat viss ersättning till barnbördshuset i Lund m. m. Sedan sällskapet Pro Patria avstått från nyss åsyftade mindre belopp, ned-sattes anslaget fr. o. m. budgetåret 1941/42 till 1 400 kronor, varjämte det i anslagets rubrik förekommande tillägget »m. m.» bortföll. Vid inrikes-departementets tillkomst år 1947 överfördes anslaget i riksstaten från fem-te till elfte huvudtiteln.

De skäl, som tidigare ansetts tala för att ifrågavarande särskilda bidrag skulle utgå, synes numera ha förlorat sin aktualitet.

Det av Malmöhus läns landsting bekostade gamla barnbördshuset ersat-tes sålunda under första världskriget med en särskild obstetrisk-gynekolo-gisk klinik och såsom bidrag till kostnaderna för nybyggnadsarbetena an-visade 1914, 1916 och 1920 års riksdagar medel, avsedda att i princip täcka halva byggnadskostnaden. Enligt gällande sjukhuslag åligger det vidare landsting att ombesörja anstaltsvård vid barnbörd, i den mån inte annan drager försorg om sådan vård, varjämte lagen även innehåller ett stad-gande att vid sjukhus skall finnas anställd för dess behöriga skötande er-forderlig personal.

Vad slutligen angår landstingets åtagande att bereda medicine kandidater klinisk undervisning vid barnbördshuset, må erinras om, att Malmöhus läns landsting sedan år 1921 uppburit statsbidrag till Lunds lasarets drift-kostnader samt att detta bidrag avser att utgöra ersättning just för de mer-kostnader, som lasarettets egenskap av undervisningssjukhus förorsakar landstinget. För ändamålet är för budgetåret 1952/53 uppfört ett anslag av 1 170 000 kronor.

Revisorernas uttalande. Förevarande anslag hänför sig till långt tillbaka i tiden träffade dispositioner. Dessa synes ha tillkommit under förutsätt-ningar, vilka inte längre är gällande. Ersättningen utgår även med belopp, som på grund av penningvärdets fall förlorat all reell betydelse för lands-tinget. Revisorerna anser därför, att det bör omprövas, huruvida inte detta anslag bör avföras från riksstaten såsom ett särskilt anslag.

Civildepartementet

§ 30.

Iakttagelser angående ersättning för tillhandahållen kost vid vissa statliga anstalter m. m.

Enligt bestämmelserna i 40 § statens allmänna avlöningsreglemente skall tjänsteman, som genom vederbörande myndighets försorg erhåller kost in natura, härför erlagga ersättning genom avdrag å avlöningen eller på annat sätt i enlighet med bestämmelser, som meddelas av Kungl. Maj:t eller efter Kungl. Maj:ts bemyndigande av vederbörande myndighet.

Med hänsyn särskilt till den senaste tidens prisutveckling har revisorerna funnit det vara av intresse att närmare undersöka dels den omfattning, i vilken vid skilda statliga eller statsunderstödda anstalter och institutioner kost mot ersättning tillhandahålles personalen, dels i vad mån de härför beräknade ersättningarna täcker kostnaderna för personalkosten. I sådant syfte har revisorerna verkställt en stickprovsmässig utredning, avseende de civila förvaltningsområden, som i förevarande hänseende har det största intresset. Granskningen har därvid närmast avsett förhållandena vid statens skolor tillhörande barna- och ungdomsvården, karolinska sjukhuset, statens sinnessjukhus, statens alkoholistanstalter, blindskolor och dövstumskolor, pensionsstyrelsens sjukhus samt vanföoreanstalter och kustsanatorier. Den verkställda utredningen utvisar följande.

För *statens skolor tillhörande barna- och ungdomsvården* fastställer socialstyrelsen centralt de belopp, med vilka kostersättningarna skall utgå. Fr. o. m. den 1 februari 1948 har därvid tillämpats ett system, innebärande att ett visst belopp fastställts att gälla för varje dyrort. Denna kostersättning blir sedan automatiskt gällande för samtliga skolor, tillhörande ifrågavarande dyrort. Fr. o. m. den 1 april 1952 skall kostersättningen utgå med för skolor tillhörande 1 och 2 ortsgrupperna 2 kronor 65 öre, 3 ortsgruppen 2 kronor 75 öre samt 4 och 5 ortsgrupperna 2 kronor 95 öre. Ifrågavarande belopp innebär en höjning av kostersättningarna från 1951 med ca 10 procent.

Vid *Lövsta skolhem och yrkesskola, Vagnhärad*, finnes dels skolhemsavdelning, dels yrkesskolavdelning. Vid skolhemmet, som består av fem paviljonger, intager personalen sin kost tillsammans med eleverna. Maten tillagas på hemmen i fem kök, vartill råvaror erhålles genom till storköket vid yrkesskolavdelningen centraliserade inköp. Vid yrkesskolavdelningen finnes ett kök, som levererar mat förutom till elevmatsal till särskild personalmatsal i samma fastighet.

Styrelsen för hemmet uppger, att den kostnadsökning som uppkommer genom att personalen tillhandahålles kost, är mycket svår att beräkna. Även i övrigt anser styrelsen svårigheter föreligga att verkställa exakta beräkningar. Råvarorna inköpes gemensamt för skolans båda avdelningar, varför underlag saknas för en beräkning av kostnaderna för respektive skolhemmet och yrkesskolan. Yrkesskolans elever uppgives äta något mera än skolhemseleverna, men dessa senare erhåller ett extra mellanmål, varför styrelsen utgått från samma råvaruåtgång per dagsportion för hela skolan. Vid ett försök att göra en beräkning har styrelsen kommit fram till en medelkostnad för hela skolan (såväl elever som personal) av 3 kronor 35 öre per dagsportion. Speciella svårigheter föreligger enligt styrelsen att beräkna personalens vid skolhemmet andel i med mathållningen sammanhängande göromål, då personalens arbete därstädes till stor del är av pedagogisk natur. Skolan har emellertid vid beräkningen av kostnaderna för kosten vid de olika avdelningarna kommit fram till ett belopp av för yrkesskolan 3 kronor 39 öre och för skolhemmet 3 kronor 30 öre för dagsportion. Den av socialstyrelsen fastställda kostersättningen uppgår till 2 kronor 65 öre för dag. Under budgetåret 1951/52 uppgick antalet till personalen serverade dagsportioner till 6 400 vid yrkesskolavdelningen och 3 300 vid skolavdelningen. Å samma tid belöpande kostersättningar utgjorde 23 274 kronor.

Vemyra skolhem, Sollefteå, beräknar självkostnadspriset för dagsportion till 1 krona 71 öre, varav 1 krona 17 öre avser råvaror, 41 öre löner (kokerska, ekonomibitråde) 3 öre elström och 10 öre hyra för personalmatsal. Vid skolan har serverats 24 dagsportioner per dag 1950/51. Kostersättningarna uppgår till 5 922 kronor.

Vid *Ryagårdens yrkesskola*, Örkelljunga, som varit i verksamhet tiden 1/4—30/6 1952, redovisas ett självkostnadspris på dagsportion å 4 kronor 20 öre. Det av socialstyrelsen fastställda kostpriset uppgår till 2 kronor 65 öre. Under ovannämnda tid utspisades totalt 1 557 personaldagsportioner, varför utgått ersättning med 3 978 kronor.

Skarvik-Tallåsens skolhem och yrkesskola, Mölnbo, som varit i verksamhet till den 1 april 1952, är organiserad på fyra avdelningar. På grund av avdelningarnas läge i förhållande till varandra sker matlagning på varje avdelning. Matlagningen skötes av en biträdande husföreståndare och en elev på varje avdelning. Av biträdande husföreståndarens avlöning har 2/3 ansetts belöpa på matlagningen. Bränslekostnaden har på alla avdelningarna beräknats efter kostnad för drift av Agaspis, emedan särskild mätare ej finnes på de två avdelningarna, där elektrisk spis användes. Lokalkostnaderna har beräknats efter de hyrespriser, som fastställts av socialstyrelsen.

Självkostnaderna för personalkosten vid skolan har beräknats till ett belopp av 4 kronor 9 öre för dagsportion. Kostersättningen uppgår till

2 kronor 65 öre per dag. Självkostnaderna har beräknats i enlighet med följande sammanställning.

Antal elevdagsportioner	8 922
Antal personaldagsportioner	5 530
Summa dagsportioner	14 452
Råvarukostnader o. d.	42 427: 11
Kostnad för avlöningar till personal i kök	10 599: 40
Flitpenningar till elever i kök m. m.	1 650: —
Lokalhyra (kök o. d.)	1 026: —
Bränsle	1 566: —
	<u>57 268: 51</u>

Kostnad per dagsportion $\frac{57\ 268: 51}{14\ 452}$ ..... = 3: 96

Kostnad för personalmatsalar ..... 729: —

Per dagsportion $\frac{729}{5\ 530}$ ..... = 0: 13

Självkostnadspris för personaldagsportion . . . Kronor 4: 09

Kostersättningarna vid skolan uppgick till 13 350 kronor.

Vid *karolinska sjukhuset*, Stockholm, tillredes personalkosten i sjukhusets centralkök, vilket är uppdelat på ett kokkök, två stekkök, ett dietkök och en kallskänk. I detta kök tillredes även patientkosten. Personalkosten upplägges i köket å serveringsfat, som insättes i elektriskt uppvärmda matvagnar. Dessa transporteras antingen i hiss till våningen 1 tr i köksbyggnaden, där serveringskök, disk och matsalar för sjukvårds-, ekonomi- och kontorspersonal är belägna, eller till huvudkomplexets våning 1 tr, där matsal för läkare är inrymd. Maten placeras i matsalarna på uppvärmda diskar, och personalen serverar sig själv från dessa. Även porslin är placerat där. Efter avslutad måltid skall personalen själv duka av begagnat porslin och bestick och placera det på en diskgodsvagn, där även en behållare för matavfall är placerad. Vagnen köres av serveringspersonalen till disken.

Personal, som önskar intaga sina måltider i sjukhusets matsalar, måste för att få tillträde dit avlämna matkupong till en vid entrén placerad kontrollör. Sådana kuponger köpes i häften om 10 st hos kassören å intendentexpeditionen, som disponerar över ett visst förråd av dylika häften, vilket förnyas mot redovisning till en av assistenterna.

Under budgetåret 1951/52 utspisades vid sjukhuset till personalen 79 185 frukostar, 284 708 luncher och 84 073 middagar, eller omräknat till hela dagsportioner 200 549 stycken. Under samma tid uppgick antalet portioner för patienter till 409 710 stycken.

Direktionen för karolinska sjukhuset har den 15 mars 1952 fastställt den ersättning, som personalen vid karolinska sjukhuset och serafimerlasarettet har att erlægga för å sjukhusen intagna måltider till 4 kronor 25 öre per dagsportion, vilket belopp skall fördelas med 80 öre för frukost, 1 krona 75 öre för lunch och 1 krona 70 öre för middag. Då kostnaderna efter denna tidpunkt uppgives ha ytterligare stigit, lär en uppräknig av de fastställda priserna inom den närmaste framtiden vara aktuell.

De till grund för kostprisets fastställande gjorda beräkningarna utvisade, att karolinska sjukhusets självkostnader för personalkosten under februari månad 1952 uppgingo — exklusive lokalyra — till 4 kronor 2 öre för dagsportion. Om även kostnader för lokaler och inventarier inkluderas, skulle kostnaderna ökas med ytterligare 10 öre för dagsportion.

I fråga om den metod för beräkningen av karolinska sjukhusets självkostnader, som tillämpats, må anföras följande.

För att så noga som möjligt särskilja kostnaderna för råvarorna har förfarit på så sätt, att man under tre veckor — den tid koststaten omspänner — i februari 1952 noggrant avskilt personalkosten från den övriga kosten och dagligen vägt alla i den förstnämnda kosten ingående födoämnen. De sammanlagda kvantiteterna av de tre veckornas förbrukning av olika råvaror har multiplicerats med de då gällande priserna. Därigenom har de omkring årsskiftet företagna prishöjningarna, vilka då icke helt hunnit påverka kostnaderna, i sin helhet inräknats. Man har på detta sätt kommit fram till ett råvarupris om 191,4 öre per dagsportion, varav 44,9 öre för frukosten, 68,6 öre för lunchen och 77,7 öre för middagen.

I tillagnings- och serveringskostnaderna har följande utgifter medtagits, nämligen

1. *Avlöningar.*

Det är möjligt att tämligen exakt kunna särskilja avlöningskostnaderna för personalkosten från den för patientkosten.

2. *Elkraft, gas, kall- och varmvatten, ånga.*

Mätare, som registrerar förbrukningen för hela köksbyggnaden, finnes. Åtgången har fördelats på personal- och patientkosten efter antalet portioner.

3. *Tvätt av linne och skyddskläder.*

Tvätten för hela köket enligt i tvättinrättningen förd statistik har fördelats så, att ungefär 3/4 lagts på kostnaderna för personalkosten.

4. *Porslin.*

Kostnaden härför har uträknats på grundval av centralförrådets bokföring.

5. *Övriga förbrukningsartiklar.*

Åtgången härav har uppskattats.

Serverings- och tillagningskostnaderna har på ovan angivna sätt beräknats till 211,4 öre per dagsportion. Sjukhusets självkostnad för personalkosten uppgår alltså till (211,4 + 191,4) 4 kronor 2,8 öre eller avrundat 4 kronor 2 öre per dagsportion.

I detta sammanhang må något beröras förhållandena i avseende å personalbespisningen vid under *sjukhusdirektionen i Stockholm* lydande sjukhus. Vid stadens större sjukhus tillhandahålles personalkosten antingen enligt barsystemet eller enligt ett system med måltidskuponger. Särskilda kontrollanordningar förutsattes därför. Kosten har också i allmänhet en annan sammansättning än patient-kosten. Vid de mindre sjukhusen däremot göres inte någon skillnad mellan patientkosten och personalkosten. Några särskilda kontrollanordningar har ej heller vidtagits utan bestyret härmed åvilar i regel föreståndaren eller annan befattningshavare vid anstalten. Kostnaderna har därför i dessa fall kunnat hållas något lägre.

För de större sjukhusen har sjukhusdirektionen fr. o. m. den 1 juli 1952 fastställt ett portionspris, som uppgår till 4 kronor 70 öre för dagsportion. Ifrågavarande ersättning utgjorde under år 1950 3 kronor 50 öre, men höjdes 1 juli 1951 till 4 kronor 15 öre. Vid delad dagsportion betalas för frukost 90 öre, lunch 1 krona 90 öre och middag 1 krona 90 öre. För abonnemang är fastställt ett pris av 105 kronor 75 öre för månad.

Vid de mindre sjukhusen gäller fr. o. m. den 1 juli 1951 ett kostpris av 4 kronor 15 öre, varvid för delad kost erlægges för frukost 80 öre och middag 1 krona 80 öre. För abonnemang är priset 93 kronor 50 öre för månad.

Höjningen av kostprisen vid stadens sjukhus fr. o. m. den 1 juli 1952 betingades i första hand av inträffade löneförhöjningar, medan däremot proviantkostnaderna icke i nämnvärd mån var utslagsgivande.

Den beräkningsmetod, som kommit till användning vid fastställandet av nu gällande kostpriser vid stadens sjukhus, framgår närmare av följande sammanställning.

<i>Kostnadselement</i>	<i>Kostnad (öre)</i>
1) råvarukostnader	211,15
2) tillagningskostnader (fördelas efter antalet personal- respektive patientportioner)	77,72
3) servering och kontroll (städning, kontrollbiträden)	162,41
4) administrationskostnader (försäljning och redovisning av måltidshäften m. m.)	4,37
5) rengöringsmedel, tvätt, glas, porslin, slitage av textilier	13,06
6) blankettryck, måltidshäften	1,30
Summa självkostnader ca kr.	4: 70

Vid *sinnessjukhusen* tillämpas f. n. förutom ett äldre system, där gästerna serveras av särskild serveringspersonal, i huvudsak två utspisningssystem,

nämligen barsystemet och kupongsystemet. Barsystemet innebär, att gästerna har att hämta och betala maten vid en serveringsdisk, varifrån den utlämnas av särskild personal. Kupongsystemet skiljer sig från barsystemet främst däri, att gästerna får servera sig själva från framställda fat. Härigenom mister man portionskontrollen, då det står var och en fritt att själv bestämma sin portion. Betalning sker genom avlämnande av måltidskupong till särskilt kupongbiträde.

Det ankommer å vederbörande sjukhus att fastställa de kostpriser, som vid sjukhuset skall uttagas för personalkosten. Medicinalstyrelsen har i cirkulär den 13 maj 1952 uppdragit vissa allmänna riktlinjer för ersättningsens fastställande.

Vid sjukhus, där för personalutspisningen kupongsystem inte tillämpas, skall anställd för av sjukhuset tillhandahållen kost erlägga ersättning här för med ett belopp, motsvarande värdet av den i kosten ingående provianten jämte ett tillägg för tillagning, servering, servis m. m. av 2 kronor 25 öre per dagsportion för kost och servis av första klass samt 1 krona 50 öre per dagsportion för annan kost och servis. Vid delad kost skall dessa ersättningsbelopp fördelas så, att för första klass kost och servis uttages för frukost 50 öre, middag 1 krona 10 öre och kvällsmål 65 öre samt för annan kost och servis respektive 35, 70 och 45 öre.

Vid sjukhus, där kupongsystem tillämpas, skall i kostpriset — förutom värdet av den i kosten ingående provianten — inräknas övriga kostnader enligt följande:

- 1) Så stor del av samtliga personalkostnader för centralköket som, i förhållande till totala antalet vid sjukhuset utspisade portioner (till patienter och personal), hänförs sig till antalet utspisade portioner personalkost.
- 2) Alla kostnader för avlöning till *dels* för serveringen av personalkost samt för diskning och städning i personalmatsalar o. d. anställd personal, *dels* ock alla vikarier under semester för sålunda angiven personal. — Vid annan ledighet än semester skall räknas som om oavkortad lön utginge till vederbörande, under det att lön till vikarie icke medräknas.
- 3) Kostnader för bränsle, elektrisk energi och vatten med 10 öre per dagsportion. Fördelning av detta belopp å olika måltider ankommer å vederbörande sjukhusintendent.
- 4) Övriga kostnader för personalutspisningen, såsom kostnader för porslin, glas, kuponger, pappersservetter, matsedlar, disk- och rengöringsmedel m. m. samt för tvätt.

Vid sjukhus, där för personalutspisningen självservering normalt tillämpas, skall gällande kostpris höjas med minst 20 procent för anställd, som medges servering i särskild matsal.

Oavsett tillämpat utspisningssystem skall för kost till person, som ej

är anställd vid sjukhuset (tillfällig gäst), erläggas en tilläggsersättning, motsvarande lägst 25 procent å fastställda kostpriser.

För barn, som uppnått två men inte tio års ålder, må eljest gällande kostpris nedsättas till halva beloppet, och för barn, som ej uppnått två års ålder, må ersättning beräknas såsom för extra portion till sjukhusets självkostnadspris.

Omräkning och bestämmande av kostpriser enligt ovan angivna grunder skall i regel ske halvårsvis.

Fr. o. m. den 1 juli 1952 tillämpas vid sinnessjukhusen följande kostpriser.

	Råvarukostnad öre	Serveringskostnad öre	Summa öre
Psykiatriska sjukhuset	180	150	330
Ulleråkers sjukhus	210	190	400
S:ta Annas sjukhus	250	150	400
Sundby sjukhus	205	155	360
Birgittas sjukhus	286	164	450
Sektionsavdelning i Hammar	235	150	385
Ryhovs sjukhus	240	150	390
S:t Sigfrids sjukhus	215	185	400
S:t Olof sjukhus	250	150	400
S:t Lars sjukhus	230	150	380
Vipeholms sjukhus			375
S:ta Marias sjukhus	277	123	400
S:t Jörgens sjukhus	253	202	455
Restads sjukhus	244	120	364
Källhagens sjukhus	232	150	382
Mariebergs sjukhus	243	192	435
Västra Marks sjukhus	250	150	400
Salberga sjukhus	235	150	385
Sätters sjukhus	238	112	350
avdelning i Grangärde (Pärby sjukhus)	165	150	315
avdelning i Olofsfors	165	150	315
Sidsjöns sjukhus	240	140	380
Gådeå sjukhus	190	150	340
Frösö sjukhus	185	190	375
avdelning i Järvsö	215	150	365
Umedalens sjukhus	230	195	425
Furunäsets sjukhus	223	192	415
Statens anstalt för fallandesjuka	230	150	380

Priserna gäller för sammanlagt tre mål utom beträffande Psykiatriska sjukhuset, där portionspriset 330 öre gäller för endast två mål.

Vid *S:t Lars sjukhus*, Lund, finnes två matsalar för personalen, varav en större för självservering enligt kupongsystemet och en mindre, där maten serveras vid borden. Den senare frekventeras huvudsakligast av sjukhusets läkare, vilka för serveringen har att betala 20 procents tillägg å

gällande portionspris. Under budgetåret 1951/52 utspisades till personalen 31 175 frukostmål, 42 220 middagsmål och 9 983 kvällsmål. I ersättning härför inbetalades 106 982 kronor. Sjukhusets självkostnader för kosthållet uppgick samma tid till 103 251 kronor, varav råvarukostnader 65 699 kronor, avlöningskostnader för tillagning, servering, disk och städning 32 391 kronor, kostnader för bränsle, elenergi, vatten och ånga (av medicinalstyrelsen beräknat till 10 öre per dagsportion) 2 602 kronor, samt övriga kostnader (porslin, glas, kuponger, servetter, disk- och rengöringsmedel samt tvätt av duktyg m. m.) 2 559 kronor. Inkomsterna för kosthållet har under året överstigit utgifterna med 3 731 kronor. Som i det föregående angivits är portionspriserna f. n. fastställda till för frukost 1 krona, middag 1 krona 80 öre och kvällsmål 1 krona.

Psykiatriska sjukhuset, Stockholm, tillämpar kupongsystem. För budgetåret 1951/1952 uppgick inkomsterna av personalkosthållet till 25 781 kronor och utgifterna till 26 437 kronor, varav råvarukostnaderna 14 557 kronor, avlöningskostnader 11 078 kronor, bränsle 601 kronor samt porslin m. m. 200 kronor. Ett underskott å rörelsen har sålunda uppkommit.

Vid *Frösö sjukhus*, Östersund, tillämpas barsystemet. Utgifterna för personalrestauranten under budgetåret 1950/51 belöpte sig till 79 820 kronor, varav avlöningskostnader 33 220 kronor, proviant 43 181 kronor och bränslekostnader 1 876 kronor. Inkomsterna under samma tid uppgick till 75 088 kronor, varför sålunda en förlust å 4 732 kronor uppstått å rörelsen. Det försämrade driftresultatet får tillskrivas dels de höga personalkostnaderna, dels ock minskad besöksfrekvens. Antalet samma tid serverade personalportioner utgjorde för frukost 23 212, middag 27 836 och kvällsmåltid 14 973.

Utgifterna under budgetåret 1951/52 belöpte sig till 85 863 kronor, varav avlöningskostnader 38 014 kronor, proviant 45 600 kronor, bränslekostnader 1 633 kronor och övriga kostnader 614 kronor. Inkomsterna under samma tid uppgick till 79 256 kronor, varför sålunda en förlust å 6 606 kronor uppstått å rörelsen. Det försämrade driftresultatet får tillskrivas dels de höga personalkostnaderna, dels ock minskad besöksfrekvens. Antalet samma tid serverade personalportioner utgjorde för frukost 20 555, middag 22 828 och kvällsmåltid 13 621. Fr. o. m. den 1 april 1951 uppgår kostprisen till för frukost 1 krona, middag 1 krona 75 öre och kvällsmåltid 1 krona.

Enligt kungl. brev den 2 september 1927 har styrelsen för *statens alkoholistanstalt å Vennngarn*, Sigtuna, bemyndigats att dels låta från anstaltens kök mot ersättning tillhandahålla befattningshavare vid anstalten samt besökande därstädes kost enligt den för anstalten antagna utspisningsstaten, dels ock att med hänsyn till värdet av den i kosten ingående provianten samt kostnaden för tillagning m. m. bestämma storleken av det belopp, med vilket ersättning skall utgå. För tillagning och servis har hela

tiden uttagits ersättning med ett belopp av 25 à 30 öre, jämkat så att totalersättningen uppgått till ett avrundat belopp. Portionskostnaden uträknas för varje budgetår och vid prisförändringar av mera markerad storleksordning uppgives särskild beräkning av proviantpriset ha utförts.

En beräkning över anstaltens självkostnader för dagsportion med ledning av den verkliga proviantåtgången under september 1952 visar följande. Råvarukostnaderna uppgick till 9 647 kronor, kökspersonalens löner under månaden till 3 670 kronor samt flitpenningar till intagna, vilka sysselsättas såsom handräkning i kök och matsal, till 150 kronor, summa 13 476 kronor. Då under månaden utspisats 3 573 portioner uppgick sålunda kostnaden för dagsportion till 3 kronor 77 öre. I nämnda portionsantal ingår 545 portioner, som försålts till personal. Senast fastställda kostpris utgör 2 kronor 49 öre. Såsom av angivna kostnadsberäkning framgår har någon kostnad för lokalhyra, elkraft m. m. icke beräknats och anses icke heller kunna uppskattas. Personalen erhåller samma kost som anstaltens vårdtagare, varför någon särskild matlagning av personalkost icke förekommer. För inbärning av maten till personalmatsalen, diskning m. m. anlitas en vårdtagare, som härför uppbär flitpenning med 2 kronor 25 öre per dag. Antalet serverade dagsportioner till personal under 1951/52 uppgick till 6 482. I kostnadsersättningar uppbars 17 550 kronor.

Vid *dövstumskolan i Vänersborg* tillhandahålles personalkosten enligt abonnemangsystem samt med självservering utan kuponger eller polletter. Kostersättningen utgår enligt skolstyrelsens beslut den 27 oktober 1951 fr. o. m. den 1 november 1951 med 3 kronor per dag. Skolans självkostnader per dagsportion, uppgår f. n. till 3 kronor 32 öre. Kostnaderna har därvid beräknats enligt följande.

Direkta råvarukostnader		85 101: 96
Bränsleförbrukning för matlagning och beredning		
av varmvatten för disk	5 759: 90	
Björkved till bageriet	1 862: —	
Elljus i matsal, kök, bageri, skafferi samt ström till		
vispmaskin och potatisskalningsmaskin	803: 25	8 425: 15
Avlöningar: husmoder, halva årslönen, kokerska, 1:a biträde i		
kök, bageri, 6 st biträden i kök, 1 st biträde i bageri		65 874: —
Tvätt		100: —
Hyra för personalens matsal		386: —
	Summa kronor	159 887: 11

Under året har serverats sammanlagt 48 230 dagsportioner. Personal och elever erhåller samma kost. Kostnaderna per dagsportion blir alltså 3 kronor 32 öre. Antalet till personalen serverade dagsportioner uppgick till 4 893. I kostersättningar inflöt 13 472 kronor.

Vid *fortsättningsskolan i Växjö för döva flickor* uppgår den fastställda kostersättningen för dagsportion till 80 kronor för månad. Antal dagspor-

tioner för personalen utgjorde 3 300. Kostersättningarna belöpte sig till 6 085 kronor. Personalen intager vissa måltider samtidigt med eleverna. All mat är framställd på bordet, avdukning och diskning utföres främst av skolans elever, som deltagar i hushållsarbetet under husmoderns ledning. Skolan räknar med ett självkostnadspris för kosthållet å 1 krona 92 öre.

Vid *dövstumskolan i Härnösand* tillhandahålles kost endast till den ekonomipersonal, som önskar äta på skolan och som på grund av sitt arbete är tvungen därtill. Den kost, som därvid tillhandahålles (morgonmål bestående av te och smörgås, frukost, middag och kvällsmat) är i stort sett densamma som kosten till eleverna. Maten till personalen lagas och serveras av samma kokerska och biträde, som tillagar och serverar maten till eleverna. För att beräkna kostnaderna per dag och befattningshavare har skolan därför räknat med medeltalet befattningshavare, som ätit på skolan, eller 13 och 96 elever, summa 109 personer, som tagit 13/109 icke blott av den totala kostnaden för kosthållet under budgetåret 1951/52, kronor 47 826: 59, utan även av en kokerskelön kronor 6 480 och en biträdeslön kronor 5 820. Dessutom har medräknats 528 kronor i hyra för matsalen och 700 kronor i kostnader för elkraft, värme, ljus, tvätt och slitage. De direkta råvarukostnaderna har uppgått till kronor 5 704 och de indirekta till kronor 2 694. Vid uppdelning av samtliga kostnader på i medeltal 13 personer och 258 dagar har kostnaderna för kosthållet per befattningshavare och dag uppgått till 2 kronor 50 öre. Till detta belopp har för någon förbättring av kosten till befattningshavarna lagts 50 öre. Summa självkostnader per befattningshavare och dag har sålunda blivit 3 kronor. Priset för personalkosten är fr. o. m. den 1 april 1951 av skolan fastställt till 2 kronor 50 öre för dag. I kostersättningar har 1951/52 uppburits 8 457 kronor.

Manilla dövstumskola, Stockholm, har två personalmatsalar, en för lärare och vårdpersonal och en för biträdespersonal. Tillagningen av maten sker gemensamt med tillagningen av maten till skolans lärjungar, och omhändervades av samma personal. Maten sättes fram på serveringsbord, och var och en får själv hämta sin mat och återställa servisen. Skolans självkostnader kan beräknas till 3 kronor 95 öre för dagsportion.

Såsom första post har därvid upptagits matvaror, matlagningsbränsle, tvätt- och rengöringsmedel, porslin och inventarier, pappersdukar och servietter samt blommor jämte beräknad hyra: per dagsportion utgörande 2 kronor 30 öre.

Såsom andra post har upptagits kostnaden för den personal, som direkt handhar arbetet med kosten, husmoder (delvis), kokerska, biträden i kök, disk och servering med avbytare; per dagsportion 1 krona 40 öre.

Såsom tredje post har upptagits kostnaderna för värme och varmvatten på berörda lokaler samt motsvarande personalkostnad (maskinist och el-

dare). I posten har därjämte inräknats kostnader för städning, av vilka dock större delen faller på den tidigare redovisade personalen, samt en mindre kostnad för expeditionsarbete i samband med kosten; per dagsportion 25 öre.

Härtill borde läggas sådana indirekta kostnadselement som byggnads- och anläggningskostnader jämte underhåll samt kostnader för maskiner, spisar m. m., vilka f. n. dock icke kunna överblickas.

Fr. o. m. den 1 juli 1951 utgör kostersättningen för dagsportion 3 kronor 50 öre i lärarmatsalen och 2 kronor 75 öre i personalmatsalen. Vid delad dagsportion erlägges för morgonmål, frukost och middag 3 kronor 20 öre, för middag 1 krona 80 öre respektive 1 krona 40 öre, frukost 1 krona 60 öre respektive 80 öre samt kvällsmål 50 öre respektive 80 öre. Budgetåret 1951/52 serverades 9 155 dagsportioner till personalen. Summa uppburna kostersättningar utgjorde 28 528 kronor.

Vid *blindinstitutet i Tomtebodas*, Stockholm, är f. n. fastställd en kostersättning av 4 kronor 25 öre för dagsportion (tre mål). Barsystem tillämpas ej, utan maten finnes framställd å serveringsbord, där personalen serverar sig själv. Institutet beräknar sina självkostnader till 3 kronor 25 öre, varav proviantkostnader 2 kronor, personalkostnader 1 krona 9 öre och inventariestkostnader 12 öre. Med indirekta kostnader har icke räknats. Under 1951/52 serverades 7 420 personaldagsportioner. Kostersättningarna uppgick till 24 926 kronor.

Vid *pensionsstyrelsens sjukhus i Åre* är kostersättningen sedan den 1 juli 1951 fastställd till för tre mål 84 kronor samt två mål 59 kronor för månad eller sålunda genomsnittligen för dag 2 kronor 80 öre respektive 1 krona 96 öre. Självkostnaderna per dagsportion beräknas f. n. uppgå till 4 kronor 61 öre, varav råvarukostnader 2 kronor 56 öre, avlöningar 1 krona 54 öre, värme och hyra 35 öre, elenergi, lyse och vatten 10 öre samt inventariers underhåll 6 öre. Antalet serverade dagsportioner uppgick 1950/51 till 10 434, varför uppburits kostersättningar med 29 802 kronor.

Vanförestalten i Stockholm (Norrbackainstitutet) har f. n. tre självständiga kosthåll, nämligen vid institutet, skolhemmet i Lidingö och arbetshemmet i Hedemora, vid vilka personalkost tillhandhålls. Kostersättningen utgör vid institutet i Stockholm 4 kronor 25 öre per dag, vid skolhemmet 105 kronor per månad samt vid arbetshemmet 87 kronor per månad.

En beräkning av självkostnaden per dagsportion för personalkost i dessa fall framgår av följande tabell.

	Norrbacka- institutet	Skolhemmet	Arbets- hemmet
1. Råvarukostnad	2: 93,17	1: 69,81	1: 73,84
2. Löner	1: 47,45	1: 22,19	1: 41,70
3. Diverse (Olycksf. avg., pers- sjukvård, avskrivn. å invent. m. m.)	0: 02,32	0: 02,05	0: 02,57

4. Elenergi, gas, bränsle	0: 02,56	0: 03,75	0: 04,11
5. Ånga	0: 01,55	—	—
6. Kallvatten	0: 00,22	0: 00,34	0: 00,26
7. Varmvatten	0: 01,24	0: 01,06	0: 01,12
8. Förbrukningsartiklar	0: 04,14	0: 03,75	0: 03,39
9. Tvätt	0: 01,19	0: 00,84	0: 00,95
10. Lokalhyra	—	—	—
Kostnad per dagsportion, kr...	4: 54	3: 04	3: 28

Vanförestalten i Härnösand tillämpar en kostersättning å för tre mål 84 kronor samt för två mål (frukost och lunch eller middag) 59 kronor för månad eller sålunda genomsnittligt respektive 2 kronor 80 öre och 1 krona 96 öre för dag. Självkostnaderna för personalkosten beräknas f. n. till 3 kronor 37 öre för dag, varav råvarukostnader 1 krona 98 öre, avlöningskostnader 1 krona 15 öre, ånga, vatten m. m., 20 öre, kostnad för vissa förbrukningsartiklar 3 öre samt tvättkostnader 2 öre. Antal serverade dagsportioner utgjorde 12 516. Kstersättningarna utgjorde 35 450 kronor.

Vanförestalten i Hälsingborg har fr. o. m. den 1 juli 1951 fastställt en kostersättning av för tre mål 80 kronor och för två mål (frukost och lunch eller middag) 56 kronor per månad eller sålunda genomsnittligt respektive 2 kronor 67 öre och 1 krona 87 öre för dag. Anstaltens självkostnader för dagsportion för personalkosten belöper sig under år 1952 till 3 kronor 44 öre. Ifrågavarande kostnader fördelar sig sålunda:

Råvarukostnad	204,35	öre
Avlöningskostnad	103,92	»
Kostnad för elenergi, gas, ånga, vatten	9,00	»
Förbrukningsartiklar (glas, porslin, tvättmedel, linne, servetter m. m.)	25,00	»
Tvätt	2,00	»
Summa	344	öre

Kronprinsessan Victorias kustsanatorium, Vejbystrand, tillämpar en ersättning för personalkosten å för tre mål 77 kronor och för två mål (frukost och middag eller kvällsmat) 54 kronor för månad eller sålunda i genomsnitt respektive 2 kronor 57 öre och 1 krona 80 öre för dag. Sanatoriets självkostnader för dagsportion till befattningshavare uppgår till 5 kronor 5 öre.

Kostnaderna i kronor har beräknats enligt följande:

	Gällande för	
	samtliga	endast personal
Råvarukostnad	211 270	
Löner, kökspersonal	62 207	
» , serveringspersonal		17 552
Lokalhyra, kökslokaler 530 m ² à 30 kronor	15 900	

Lokalhyra, matsalar, serv.-diskrum 131:25 m ² à 15 kronor		1 969
Elenergi enl. mätare 16 174 kWh à 7 öre	993	
Diverse kostnader (porcelain, belysning m. m.)		500
Summa kronor	290 370	20 021

Av kostnaderna för »samtliga» belöper sig för portioner till befattningshavare $\frac{14\,352 \times 290\,370}{80\,344} = 51\,869$ kronor, vilket belopp tillsammans med kronor 20 021 utgör 71 890 kronor. Dessa kostnader utgör per dagsportion till befattningshavare $\frac{71\,890}{14\,352} = 5:0091$ kronor. Värdet av ångåtgången per dagsportion har uppskattats till 4 öre.

Antalet till personalen serverade dagsportioner uppgick under budgetåret 1951/52 till 14 352 samt kostersättningarna till 48 593 kronor.

Vid sanatoriet användes ett kupongsystem. Det finnes två matsalar, varav en är avsedd för läkare, sjuksköterskor och föreståndarpersonal. Den andra användes av övrig personal. Även kökspersonalen använder sig av den allmänna matsalen. I personalmatsalarna tillämpas s. k. självservering, d. v. s. maten framsättes av serveringspersonalen på ett serveringsbord (med värmeplatta för den varma maten), varifrån personalen själv får servera sig sina portioner.

Revisorernas uttalande. Vid de anstalter och inrättningar av skilda slag, där kosthåll för patienternas eller de intagnas räkning upprätthålles, har sedan gammalt den ordningen i allmänhet tillämpats, att även den vid anstalten anställda personalen tillhandahållits kost å anstalten. Under ett tidigare skede torde väl personalkosten vid flertalet inrättningar ha utgjort en naturaförmån, som enligt gällande avlöningsbestämmelser utgick vid sidan av de kontanta avlöningsförmånerna. Skyldighet torde också i allmänhet ha förelegat för personalen att intaga sina måltider å anstalten. I samband med löneregleringar under senare tid har emellertid en strävan gjorts sig gällande att successivt avveckla såväl kostförmånen som andra slags naturaförmåner. I stället har den principen blivit fastslagen, att personalen genom avdrag å avlöningen eller på annat sätt skall erlægga ersättning för tillhandahållen kost. I enlighet härmed stadgas i 40 § statens allmänna avlöningsreglemente, att tjänsteman, som genom vederbörande myndighets försorg erhåller kost in natura, härför skall erlægga ersättning i enlighet med de bestämmelser, som meddelas av Kungl. Maj:t eller av vederbörande myndighet. Vid ett sålunda genomfört bruttolönesystem har löneavvägningen skett med utgångspunkt från att full ersättning skall kun-

na lämnas för mottagen naturaförmån. Jämsides därmed har en successiv uppmjukning av tidigare bestämmelser om kosttvång kommit till stånd. Med nu tillämpade utspisningssystem för personalen torde sådant kosttvång endast undantagsvis tillämpas.

Med hänsyn till prisstoppspolitiken torde i allmänhet de myndigheter och anstalter, vid vilka personalutspisning förekommer, ansett sig förhindrade att taga under övervägande en omprövning av tidigare fastställda kostersättningar. Endast i vissa fall och i mycket begränsad utsträckning torde en justering av kostprisen till närmare överensstämmelse med de faktiska förhållandena ha genomförts. Särskilt efter lönestoppspolitikens övergivande har emellertid löne- och kostnadsutvecklingen undergått snabba och betydande förändringar. Socialstyrelsens levnadskostnadsindex uppvisar sålunda en stegring från år 1947 intill den 1 oktober 1952 med 57 enheter. Från den 1 januari 1951 intill den 1 oktober 1952 är ökningen 42 enheter, innebärande en höjning av levnadskostnaderna med ca 25 procent. Livsmedelsposten i nämnda indexserie har sistnämnda tid höjts med 63 enheter eller i genomsnitt med ca 33 procent, medan stegringen av posten bränsle och lyse uppgår till 55 enheter eller ca 27 procent.

Med hänsyn till nu berörda förhållanden har revisorerna funnit det påkallat att verkställa en stickprovsmässig undersökning rörande dels beloppet av de kostersättningar, som f. n. utgår för personalkosten inom skilda förvaltningsområden, — varvid uppmärksamhet särskilt ägnats frågan, i vad mån ersättningarna numera täcker därmed sammanhängande kostnader — dels ock de beräkningsmetoder, som myndigheterna i allmänhet tillämpar vid ersättningarnas fixerande. I avseende å detaljerna i undersökningen får revisorerna hänvisa till den i det föregående för vissa anstalter lämnade redogörelsen. I övrigt har undersökningen givit revisorerna anledning till följande allmänna iakttagelser.

Av redogörelsen torde sålunda framgå, att kostersättningarna fastställts efter mycket oenhetliga grunder de olika anstalterna emellan. Vid jämförelse med de i öppna marknaden gällande priserna framstår ersättningarna i allmänhet också såsom uppenbart låga. I och för sig torde knappast någon erinran vara att rikta mot ett dylikt förhållande under förutsättning dels att kostprisen täcker med personalkostens tillhandahållande förenade kostnader, dels ock att därjämte personallushållet är betingat av ett anstaltsintresse. Vid en granskning av det föreliggande materialet kan man emellertid knappast undgå det allmänna intrycket, att även om i åtskilliga fall en verklig anpassning av kostprisen efter kostnadsutvecklingen kommit till stånd, prissättningen — särskilt i vad gäller flertalet smärre anstalter men även en hel del större sådana — icke erhållit en riktig avvägning i förhållande till inträffade faktiska pridförskjutningar. Vid ett flertal anstalter är sålunda, som den lämnade redogörelsen utvisar, läget sådant,

att täckning för de med personalkostens tillhandahållande förenade kostnaderna icke erhålles. I vissa andra fall redovisar anstalterna självkostnader, vilka kompenseras av inflytande kostersättningar; även där så är fallet synes emellertid ovisst, om kostnaderna för personalkosten alltid täckes, då självkostnadsberäkningarna ofta baseras på förhållandena under ett föregående budgetår. Härtill kommer att beräkningarna ofta innefattar endast de direkta och mera betydande kostnadsposterna eller ock är i övrigt bristfälliga. Vissa anstalter, däribland åtskilliga större har icke varit i stånd att angiva kostnaderna för personalkosten vid respektive anstalter eller ens haft någon uppfattning om dessas kalkylering. Ur anstalternas synpunkt är det också otillfredsställande, att förhandsberäkningar nu icke låter sig göra om antalet personalportioner, som viss dag skall serveras, vilket givetvis måste vara ägnat fördyra personalkosthållet.

Även vid en jämförelse med kommunala och likartade anstalter på orten uppvisar icke sällan de statliga anstalterna ett lägre kostpris. I exempelvis Stockholm gäller f. n. — oaktat kostförhållandena vid respektive anstalter torde vara i det närmaste jämförbara — vid stadens sjukhus ett kostpris, som överstiger det vid karolinska sjukhuset och Tomtebodainstitutet tillämpade. Även på andra orter kan ett liknande förhållande iakttagas. Bortsett från fördelarna ur ekonomisk synpunkt av en uppjustering i dessa fall av kostprisen i bättre paritet med förhållandena på andra områden skulle en större likformighet vara av visst värde även i andra hänseenden. Ur personalsynpunkt liksom också med hänsyn till önskemålet, att konkurrens de olika anstalterna emellan undvikes i fråga om den på orten disponibla arbetskraften, är det önskvärt, att i den mån så låter sig göra anstalter av likartad typ på en och samma ort tillämpar enhetliga kostpriser. Självfallet bör denna princip inte drivas därefter, att kostpriset vid en anstalt, som drives mer rationellt än en motsvarande anstalt å samma ort och därigenom kan uppvisa ett fördelaktigare kostnadsläge, skall avpassas efter det högre priset.

En konsekvent tillämpning av bruttolönesystemet förutsätter självfallet, att såvitt möjligt full ersättning utgår för mottagen kost. En betingelse härför är emellertid, att kostprisen framräknas på grundval av en i möjligaste mån fullständig, på de olika kostnadselementen baserad självkostnads-kalkyl. En närmare granskning av det föreliggande materialet ur denna synpunkt giver emellertid vid handen, att i fall där några beräkningar över huvud göres, metoderna vid ersättningarnas fixerande är i hög grad oenhetliga de olika anstalterna emellan. Såsom tidigare berörts, är vissa anstalter över huvud ej i stånd att ens tillnärmelsevis verkställa några beräkningar angående kostnaderna. Vid dessa anstalter torde därför kostprisen fastställas huvudsakligen efter enbart skönsmässiga uppskattningar. I andra fall företer beräkningsmetoderna stora bristfälligheter. På sina håll kalky-

leras sålunda endast med sådana direkta kostnader som proviant- och lönekostnader, medan hänsyn icke alls eller endast i ringa mån tages till sådana kostnadselement, som mera indirekt sammanhänger med personalhushållet eller som belöper även på kosthållet i övrigt och därför endast med svårighet låter sig särskilja från kostnaderna för detta. Över huvud vill det förefalla, som om vissa anstalter ägnar ett mycket begränsat intresse åt de med personalkosten sammanhängande kostnaderna och deras beräkning, medan på andra håll myndigheterna med uppmärksamhet följer utvecklingen samt tid efter annan söker att på grundval av verkställda kostnadsberäkningar anpassa kostprisen efter förändrade förhållanden. Härvid synes emellertid prissättningen stundom ej baseras på det faktiska kostnadsläget utan grundas på en schablonartad eller indexmässig uppvärdering av tidigare fastställda kostpriser.

Nu berörda förhållanden med avseende å ersättningarna för mottagen kost och sättet för deras framräknande och fixering finner revisorerna mindre tillfredsställande. Beloppet av de ersättningar, vilka utgår i denna ordning, kan knappast betecknas som oväsentligt. Såväl ur statens synpunkt som ur rättvisesynpunkt är det angeläget, att vid prissättningen subventionsmoment undvikas samt en riktig avvägning av kostprisen i förhållande till de med verksamheten sammanhängande kostnaderna erhålles. Bortsett från sådana fall, där ett av anstalten föreskrivet kosttvång bör motivera en däremot svarande nedsättning av kostpriset, bör självkostnadsprincipen i görligaste mån upprätthållas, varvid i beräkningarna bör innefattas icke blott de direkta kostnaderna utan även de viktigaste indirekta kostnadselementen av olika slag och med kosthållet i övrigt gemensamma kostnader. Angeläget är vidare att prissättningen i möjligaste mån baseras på de faktiska kostnaderna, varvid bör eftersträvas, att kostprisen i största möjliga utsträckning ansluter sig till de för respektive anstalter aktuella kostnaderna. Med hänsyn till den senaste tidens prisutveckling synes det ofrånkomligt, att där så ej redan skett, en omedelbar omprövning av nu gällande kotersättningar kommer till stånd. För att undvika de nu ofta betydande eftersläpningarna i prissättningen liksom även för att möjliggöra en smidigare anpassning och fullständigare täckning av kostnaderna för personalhushållen framstår det som angeläget, att fortlöpande uppmärksamhet ägnas kostnaderna för personalkosten och kotersättningarna samt att, när förhållandena i dessa avseenden undergår mera avsevärda förändringar, anstalterna på grundval av verkställda kalkyler upptager till prövning frågan om justering av fastställda kostpriser. Det synes revisorerna lämpligt, att här berörda spörsmål upptages till närmare undersökning inom lämplig myndighet, exempelvis civildepartementet, samt, därest så befinnes erforderligt, direktiv och anvisningar utarbetas och tillställas vederbörande anstalter.

§ 31.

Sommartidstjänstgöringen inom statsförvaltningen.

Enligt 24 § instruktionen för statskontoret den 15 december 1939 (nr 901) skall arbetstiden å tjänsterummet för ordinarie befattningshavare, i den mån ej annorlunda föreskrives, utgöra 42 timmar i veckan eller, där vecka innehåller mindre än sex arbetsdagar, ett i förhållande till antalet arbetsdagar minskat antal timmar samt förläggas till tider, som bestämmes i arbetsordningen eller eljest av generaldirektören med iakttagande av att arbetstiden inte någon arbetsdag må understiga 4¹/₂ timmar. I arbetstiden må inte inräknas måltidsrast.

Om ock i den mån omständigheterna det tillåta, må generaldirektören för högst tre månader under tiden juni—september medgiva, att arbetstiden inskränkes med högst 9 timmar i veckan, varvid arbetstiden å lördagar må begränsas till 3¹/₂ timmar.

Då göromålens gång det kräver, äger förman påfordra nödig utsträckning av arbetstiden.

I huvudsak motsvarande stadganden återfinns i instruktionerna för flertalet centrala statsmyndigheter ävensom i landshövdingeinstruktionen. Bestämmelserna för ett antal lokalförvaltningar redovisas nedan.

I skrivelse nr 95 anhöll 1900 års riksdag, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa och till riksdagen överlämna utredning i fråga om då gällande bestämmelser och praxis beträffande statens ämbets- och tjänstemäns dagliga tjänstgöringstid. Vid de fem riksdagarna 1895—99 hade statsutskottet enhälligt tillstyrkt och andra kammaren enhälligt bifallit förslag angående skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om sådan utredning.

Med anledning härav infortrade Kungl. Maj:t uppgifter i ämnet från verk och myndigheter. Uppgifterna bearbetades enligt uppdrag av chefen för dåvarande civildepartementet av amanuensen i kommerskollegium I. Flodström och befordrades år 1901 till trycket under titeln »Sammandrag af afgifna redogörelser beträffande statens ämbets- och tjänstemäns dagliga tjänstgöringstid».

I sitt den 18 november 1903 överlämnade betänkande angående allmänna förutsättningar och grunder för en reglering av löneförhållanden m. m. inom de centrala ämbetsverken upptog 1902 års *lönereglerskommitté* även frågan om en utsträckning av arbetstiden. Kommittén nämnde därvid, att enligt Flodströms utredning den dagliga arbetstiden å tjänsterummet inom de centrala ämbetsverken i allmänhet skulle utgöra mellan 4 och 5 timmar. Då de från de särskilda verken lämnade tidsuppgifterna i de flesta fall syntes vara approximativt angivna medeltalstider, ansåg kom-

mittén att åtskilliga säkerligen vid detaljerad kontroll skulle finnas tåla någon reduktion.

Kommittén hade kommit till den bestämda uppfattningen, att den tid, som personalen inom de centrala ämbetsverken ägnade åt statstjänsten, icke i allmänhet kunde anses tillfyllestgörande. I överensstämmelse härmed ansåg kommittén skäligt, att till vinnande av ökning av arbetsprodukten, utsträckning ägde rum av tjänstgöringstiden, d. v. s. av arbetstiden å tjänsterummet. Såsom regel ansåg kommittén böra uppställas, att under den utsträckta arbetstiden alla ordinarie befattningshavare, från och med chefen, skulle finnas å tjänsterummet tillstädes. Kommittén fortsätter: »Näppeligen torde väl något vara i högre grad ägnat att bereda trygghet för ett noggrant iakttagande av tjänstgöringstiden och intensiteten i arbetet från de underordnades sida än vetskapen om de överordnades samtidiga och oavbrutna närvaro samt möjligheten att när som helst få mottaga deras besök, vare sig för inspektion eller för upplysningars omedelbara inhämtande.»

Kommittén påpekade, att redan tidigare i visst fall ifrågasatts en utsträckning av tjänstgöringstiden. I proposition den 18 januari 1876 angående lönereglering m. m. vid statskontoret ingick bland grunderna för den föreslagna nya organisationen även, att arbetstiden för verkets tjänstemän skulle utsträckas till sex timmar dagligen. Till stöd härför anförde chefen för finansdepartementet bl. a., att de löneförmåner, han föreslog, var sådana, att de, sammantagna med rätten till pension och den å fullmakten beroende vissheten om tjänstens bibehållande, efter hans uppfattning berättigade staten att i vidsträcktare mån än dittills taga tjänstemännens arbete i anspråk. Sex timmars arbetstid på ämbetsrummet var visst icke någon nyhet i de svenska ämbetsverken; bestämmelserna i detta hänseende hade i äldre tider varit ännu strängare.

I följd av kamrarnas skiljaktiga beslut förföll emellertid frågan om godkännande av viss tjänstgöringstid såsom grund för omorganisationen vid 1876 års riksdag.

Löneregleringskommittén meddelade vidare, att telegrafstyrelsen den 25 september 1903 utfärdat ny arbetsordning för sina ämbets- och tjänstemän, innehållande, bland annat, att arbetstiden för tjänstemän i allmänhet beräknades till omkring 6 timmar varje söckendag. Därutöver kunde arbetstiden utsträckas, när sådant av göromålen mängd eller beskaffenhet erfordrades; dock att under juni, juli och augusti månader byråchef ägde medgiva skälig förkortning i tjänstgöringstiden, likasom byråchef kunde för enstaka fall medgiva kortare ledighet från göromålen.

Kommittén hade alltså ansett sig böra som en allmän förutsättning för sina löneregleringsförslag antaga, att för ämbetsverken i allmänhet borde stadgas, att samtliga ordinarie tjänstemän och betjante skulle, där ej för

särskilda fall undantag, efter prövning, medgavs, vara å tjänsterummet tillstådes minst sex timmar varje söckendag.

Löneregleringskommitténs ifrågavarande förslag underställdes 1907 års riksdag genom proposition nr 100. Chefen för finansdepartementet kunde i sitt anförande till statsrådsprotokollet inte helt biträda kommitténs förslag. I särskilda motioner föreslogs emellertid, att riksdagen vid godkännande av ny lönestat såsom villkor för de nya avlöningsförmånerna skulle bestämma 6-timmars arbetsdag. I sitt av riksdagen godkända *utlåtande nr 91* anförde *statsutskottet* såvitt nu är i fråga, huvudsakligen följande:

Beträffande villkoren för den föreslagna nya lönestatens åtnjutande har, såsom ovan nämnts, föreslagits, att föreskrift skall meddelas därom, att samtliga ordinarie tjänstemän och betjante skola, där ej för särskilda fall undantag, efter prövning medgives, vara å tjänsterummet tillstådes minst sex timmar varje söckendag. Detta förslag står i full överensstämmelse med den av löneregleringskommittén uttalade åsikt, att såsom en allmän förutsättning för de nya löneregleringsförslagen för de centrala ämbetsverken borde antagas, att stadgande av ovan angivna innebörd bleve för ämbetsverken fastställt. Såsom av statsrådsprotokollet inhämtas, har jämväl departementschefen vid behandlingen av de allmänna avlöningsvillkoren upptagit frågan om utsträckning av arbetstiden å tjänsterummet och därvid uttalat bland annat att, vad statskontoret beträffade, med hänsyn till den väsentligen olika beskaffenheten av de särskilda tjänstemannagruppernas arbete, en för alla lika bestämmelse beträffande tjänstgöringstiden å tjänsterummet icke torde böra meddelas. Det syntes emellertid departementschefen lämpligt, att i en blivande arbetsordning för statskontoret meddelades föreskrift om en reglementerad arbetstid å tjänsterummen, att såsom regel gälla med avseende å första gradens ävensom vissa av andra gradens tjänstemän; och syntes denna tid böra fastställas till ungefärligen den tid, kommittén föreslagit, vederbörande förmän dock förbehållet att efter prövning i särskilda fall därifrån medgiva undantag. De närmare bestämmelser, som i förevarande avseende erfordrades, borde emellertid i sammanhang med utfärdande av instruktion och arbetsordning för ämbetsverket komma under övervägande.

Den sålunda av såväl kommittén och departementschefen som motionären uttalade grundsatsen om viss bestämd tjänstgöringstid å tjänsterummet kan utskottet icke annat än godkänna. Det synes nämligen utskottet otvivelaktigt att den hittills av tjänstemännen å deras ordinarie statstjänst å tjänsterummet använda arbetstid i allmänhet måste anses hava varit kortare än vad önskligt varit. Då staten emellertid måst låta sig nöja med detta, såväl inom som utom Riksdagen vid upprepade tillfällen överklagade missförhållande har detta haft sin väsentliga grund i tjänstemännens efter nuvarande förhållanden knappt tilltagna löneförmåner, vilka gjort det nödvändigt, att tjänstemännen icke genom utsträckning av arbetstiden berövades möjlighet att genom tjänstgöring i olika ämbetsverk eller enskilt arbete förvärva sig den erforderliga inkomstökningen. Genom de i den för statskontoret föreslagna lönestaten upptagna, betydligt ökade lönerna är emellertid, enligt utskottets förmenande, denna anledning till att icke i vanliga fall fullt utkräva tjänstemännens arbetskraft i ämbetsverkets tjänst undan-

röjd; och i likhet med kommittén och motionären anser utskottet, att den dagliga arbetstid, som i allmänhet kan av tjänstemannen fordras, bör kunna sättas till 6 timmar. Däremot kan utskottet icke biträda departementschefens till statsrådsprotokollet uttalade mening därom, att en bestämmelse av ifrågavarande art endast skulle avse första gradens och vissa av andra gradens tjänstemän. Även om utskottet ingalunda förbiser, att det arbete, som åligger tjänstemännen i de högre lönegraderna och ämbetsverkets chef, i regeln är av den maktpåliggande art, att det i vida högre grad än de lägre tjänstemännens kräver tillfälle till ostört tankearbete samt att omständigheterna kunna vara sådana, att svårigheter yppas för utförande av arbete av dylik art å tjänsterummet, håller utskottet dock före, att genom bestämmande av viss, lika lång daglig arbetstid för samtliga tjänstemännen, arbetsmängden i allmänhet skulle ökas och ärendenas snabbare avgörande befordras, utan att arbetets kvalitet därigenom behövde försämrans. En enligt utskottets förmenande synnerligen effektiv åtgärd till förekommande av den ovan antydda olägenheten, att byråchefer och verkets chef ofta störes i sitt arbete å tjänsterummet, i synnerhet genom besök av allmänheten, torde vara bestämmande och kungörande av viss tid på dagen, då tjänstemännen, med undantag av registratören, vilken enligt sakens natur bör under hela tjänstgöringstiden vara för allmänheten tillgänglig, mottaga besök på ämbetsrummet för meddelande av upplysningar och besvarande av förfrågningar i tjänsteärenden.

Om än utskottet sålunda icke anser några principiella hinder förefinnas för en i regeln till 6 timmar bestämd tjänstgöringstid för samtliga ordinarie tjänstemän och betjänte, ligger det emellertid i sakens natur att, såsom ock i den hithörande motionen ifrågasatts, undantag från denna regel bör kunna medgivas. Det i motionen härför använda uttryck »där ej för särskilda fall undantag efter prövning medgives» synes emellertid utskottet icke äga den tänjbarhet, som lär vara nödvändig för dess användande å alla de fall eller tidsperioder, då en inskränkning i arbetstiden å tjänsterummet visar sig lämplig och behöfvig. Utskottet har därför ansett lämpligt, att i stället för den av kommittén och motionären begagnade formuleringen i förevarande avseende använda uttrycket: »i den mån ej undantag kan anses böra stadgas eller för särskilda fall efter prövning medgives». Härvid har avsetts, att under det senare fallet skulle inrymmas t. ex. de tillfällen, då en tjänsteman för utförande av ett eller annat arbete i tjänsten å annan plats än tjänstelokalen, såsom i annat ämbetsverk, arkiv eller dylikt, under en eller flera timmar måste vara från tjänstelokalen frånvarande. Med uttrycket »i den mån ej undantag kan anses böra stadgas» har utskottet avsett, bland andra, de fall, då en mera allmän föreskrift om inskränkning i arbetstiden, avseende t. ex. en längre tidsperiod och hela ämbetsverket, finnes böra medgivas. Utskottet har härvid i första rummet haft sin uppmärksamhet riktad på tjänstgöringen under sommarmånaderna. Då nämligen erfarenheten giver vid handen, att ett behörigt skötande av tjänsten under denna del av året, på grund av det i allmänhet i något mindre mängd inkommande arbetsmaterialet, ställer mindre krav på arbetsintensiteten inom ämbetsverken än under året i övrigt och då därtill kommer, att ett strängt fasthållande av regeln om 6 timmars tjänstgöring under ifrågavarande tid otvivelaktigt i många fall skulle ställa sig hindrande i vägen för tjänstemannen att tillbringa den tjänstefria delen

av dygnet på landet, har utskottet ansett, att möjlighet bör förefinnas att under exempelvis tiden juni—augusti medgiva skäligen nedsättning i ifrågasvarande tjänstgöringstid.

Beträffande frågan av vilken myndighet och i vilken ordning prövningen av nu omhandlade undantagsfall skall verkställas, har utskottet funnit lämpligast, att föreskrifter i detta avseende meddelas av Kungl. Maj:t i ämbetsverkets instruktion.

Vidkommande förslaget, att meddelande i instruktionen av föreskrift i nu förevarande hänseende skulle upptagas bland de allmänna avlöningsvillkoren, har utskottet ansett detta, likaledes ur formell synpunkt, mindre lämpligt. Däremot torde bestämmelse i nu angivna riktning böra uppställas såsom förutsättning för Riksdagens godkännande av den föreslagna avlöningsstaten. Utskottet anser därför att efter lönestaten bör intagas en bestämmelse av följande lydelse:

»Denna lönestat träder i kraft den 1 januari 1908 under förutsättning att Kungl. Maj:t dessförinnan meddelat föreskrift därom, att samtliga ordinarie tjänstemän och betjante skola, i den mån ej undantag kunna anses böra stadgas eller för särskilda fall efter prövning medgivas, vara å tjänsterummet tillstädes minst 6 timmar varje söckendag.»

I instruktionen för statskontoret den 18 oktober 1907 (nr 82) infördes därefter bestämmelser om daglig arbets- och mottagningstid i överensstämmelse med vad riksdagen uttalat. Det stadgas sålunda, att överordnad äger att vid alla de tillfällen, då göromålens gång det kräver, påfordra nödig utsträckning i den bestämda 6-timmarsarbetstiden. Å andra sidan må generaldirektören, om och i den mån omständigheterna det medgiva, kunna för tre månader under tiden juni—september inskränka den dagliga arbetstiden å tjänsterummet till fyra timmar.

I sitt till grund för 1919 års riksdagsbeslut om ett gemensamt lönesystem samt lönerreglering för kommunikationsverken liggande, den 20 februari 1919 avgivna betänkande i ämnet anförde *kommunikationsverkens lönekommitté*, såvitt nu är i fråga, endast att fastställandet av tjänstemännens dagliga arbetstid var en tjänsteangelägenhet, som inte borde behandlas i avlöningsreglementet. Denna angelägenhets ordnande ansågs ha sin rätta plats i vederbörande instruktioner för verken. Däremot fann kommittén nödvändigt att i avlöningsreglementet infördes en principiell nyhet, nämligen bestämmelser om övertidsersättning. Kommittén ansåg att det borde ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda grundläggande bestämmelser om de förutsättningar, under vilka sådan ersättning skulle kunna utgå, varvid dock borde iakttagas att övertidsersättning skulle kunna tillkomma endast tjänstemän i de 12 lägsta lönegraderna och inte den, som förde självständigt arbetsbefäl. Frågan om tjänstemännens dagliga arbetstid var inte i vidare mån på tal under riksdagsbehandlingen av frågan om kommunikationsverkens lönerreglering.

Däremot upptogs frågan om den dagliga tjänstgöringstiden ånyo av

1902 års löneregleringskommitté i dess betänkande LXII beträffande ny definitiv lönereglering för befattningshavare vid statsdepartement och centrala ämbetsverk. Kommittén uttalade, att det givetvis fick betraktas som ett viktigt önskemål att, i den mån så lät sig göra, vissa enhetliga avlöningsgrunder blev gällande för den civila statsförvaltningen i dess helhet. Ett införande av det av 1919 års riksdag godkända lönesystemet för kommunikationsverken borde vara ägnat att förebygga förekommande slitningar mellan olika personalgrupper på grund av ojämnheter i fråga om avlöningsförhållandena.

Då kommittén sålunda sökt ej endast att till grundval för den föreliggande revisionen lägga kommunikationsverkens lönesystem utan även att i avlöningshänseende i möjligaste mån jämställa befattningshavare vid de verk, som kommittén behandlade i detta betänkande, med motsvarande tjänstemän vid kommunikationsverken, hade kommittén väl uppmärksammat den olikhet i avseende å den dagliga arbetstidens längd, som då rådde mellan kommunikationsverkens styrelser och den centrala förvaltningen i övrigt. För statsdepartementen och de centrala ämbetsverken — med undantag för kommunikationsverkens styrelser — gällde då, att arbetstiden å tjänsterummet i regel skulle utgöra minst sex timmar varje söckendag. För personalen vid kommunikationsverkens styrelser var denna arbetstid fastställd till i regel minst sju effektiva timmar (fulla arbetstimmar) varje söckendag.

Här må inskjutas, att den av löneregleringskommittén åsyftade bestämmelsen om 7-timmarsarbetsdag — från vilken generaldirektören ägde att på grund av särskilda omständigheter medgiva undantag — intagits redan i instruktionen för telegrafstyrelsen den 11 oktober 1907 (nr 92).

Enligt löneregleringskommitténs mening syntes inga bärande skäl kunna anföras för ett bibehållande av olikheten i fråga om daglig arbetstid. Tvärtom ansågs med fullt fog av all personal vid centralförvaltningen kunna avfordras en tjänstgöringstid motsvarande den vid kommunikationsverkens styrelser bestämda. Såvitt kommittén kände till, var också vid många ämbetsverk och framför allt vid statsdepartementen arbetet så betydande, att vederbörande tjänstemän redan behövde tagas i anspråk i minst lika omfattning som vid kommunikationsverkens styrelser.

Då kommittén sålunda ansåg, att i sammanhang med lönerevisionen för då ifrågakvarande verk föreskrift borde meddelas om en i regel till sju timmar varje söckendag utsträckt arbetstid, förutsatte emellertid kommittén, å ena sidan att nödig utsträckning i den sålunda bestämda arbetstiden skulle kunna påfordras vid de tillfällen, då göromålens gång det krävde, och å andra sidan att inskränkning i arbetstiden skulle kunna medgivas i ungefär motsvarande omfattning, som då gällde beträffande kommunikationsverken.

Nämnas må, att den tidigare omnämnda 7-timmarsregeln genom instruktionen för telegrafstyrelsen den 30 juni 1920 (nr 592) kompletterats med föreskrift *dels* att överordnad äger att vid alla de tillfällen, då göromålens gång det kräver, påfordra nödig utsträckning i arbetstiden och *dels* att telegrafstyrelsen, om ock i den mån omständigheterna det medgiva, kan för tre månader under tiden juni—september medgiva viss inskränkning i den dagliga arbetstiden, dock ej med mera än 9 timmar i veckan.

Löneregleringskommitténs ifrågavarande förslag underställdes 1921 års riksdag i statsverkspropositionen under rubriken: »För flera huvudtitlar gemensamma frågor». Riksdagen godkände förslaget (skrivelse nr 55) och anförde därvid bl. a. följande.

»De olika avlöningsförhållanden, som hittills gällt för olika grenar av statsförvaltningen, har haft att uppvisa de mest i ögonen fallande skiljaktigheter såväl i avseende å själva avlöningsbeloppen för likvärdiga eller jämförbara tjänster som beträffande lönesystemets struktur och inre sammanhang. En strävan har emellertid på senare tider gjorts gällande att söka i görligaste mån vinna enhetlighet på dessa områden. Från denna synpunkt bör man också skärskåda det föreliggande förslaget, som i huvudsak anpassats efter kommunikationsverkens lönesystem och avser att på den övriga centralförvaltningen och överdomstolarna införa detta systems huvudgrunder. Då riksdagen i förslaget ser en åtgärd, som är ägnad att genom införande av viss likformighet i avlöningsförhållandena förebygga slitningar olika grupper av statstjänare emellan, har riksdagen ansett sig böra i stort sett bifalla detsamma. Ej minst har riksdagen därvid letts av de obestriddigt rättvisa grunder, som kännetecknar det föreslagna lönesystemet, och de i förhållande till gällande bestämmelser uppenbara fördelar från enkelhetens och överskådlighetens synpunkt, som med det nya systemets införande står att vinna.»

Genom kungörelse den 31 december 1921 (nr 795) infördes i statskontorets instruktion bestämmelser om arbetstiden, som sakligt sett i huvudsak motsvarar de nuvarande.

I de löneregleringsförslag, som sedermera utarbetats av 1928 och 1936 samt 1945 års lönekommittéer, har frågan om arbetstidens längd inte varit föremål för några uttalanden.

Frågan om statstjänstemännens arbetstid har på senare år vid några tillfällen förts på tal i den offentliga debatten.

Sålunda hemställdes i två likalydande, vid 1940 års riksdag väckta motioner (I: 110 och II: 168), att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla om ändring i gällande instruktioner, arbetsordningar m. m., så att arbetstiden för befattningshavare i statens tjänst ökades från 42 timmar till 48 timmar per vecka samt under s. k. sommartid från 33 tim-

mar till 39 timmar för vecka. Till stöd för yrkandet åberopades, förutom då rådande krisförhållanden, den utgiftsbesparing, som en förlängd arbetstid skulle medföra för statsverket.

Statsutskottet anförde i sitt över motionen avgivna ulåtande nr 168, att en generell utökning av arbetstiden för statens tjänstemän till 48 timmar per vecka skulle erhålla en jämförelsevis begränsad räckvidd. Utskottet fortsatte:

»Dels hava nämligen genom särskilda kungörelser för stora delar av statsförvaltningen meddelats föreskrifter om längre daglig arbetstid än 7 timmar, dels förekommer i övrigt en faktisk övertidstjänstgöring utan särskild ersättning i betydande omfattning. I allmänhet inrymma ämbetsverkens instruktioner även befogenhet för vederbörande verk eller närmaste förman att, då göromålets gång det kräver, påkalla nödig utsträckning av arbetstiden. Såvitt utskottet kunnat finna, lägga gällande avlösningsreglementen för civilförvaltningen icke heller hinder i vägen för Kungl. Maj:t att, därest Kungl. Maj:t med hänsyn till omständigheterna så skulle anse nödvändigt, för längre eller kortare perioder meddela föreskrifter om utökning av den dagliga tjänstgöringstiden. Under sådana förhållanden är utskottet för sin del icke benäget att i anledning av ifrågasvarande motioner påkalla en generell utvidgning av arbetstiden för statens tjänstemän till 48 timmar per vecka.

Enligt utskottets mening torde emellertid möjligheter föreligga att inom ramen för den nu tillämpade 7-timmarsdagen uppnå ett effektivare utnyttjande av arbetstiden än för närvarande vanligen är fallet, varigenom motionernas syfte skulle i viss mån kunna tillgodoses. I sådant hänseende synes utskottet förtjäna övervägas, huruvida icke en mera enhetlig och rationell uppdelning av den dagliga arbetstiden skulle kunna åvägabringas genom införande i möjligaste mån av en för tjänstemännen gemensam, lämpligt förlagd måltidsrast, som icke torde böra understiga en timme. Vidare vill utskottet rikta uppmärksamheten på den förkortning av arbetstiden, som enligt gällande instruktioner för flertalet ämbetsverk må äga rum under sommaren för en tid av högst tre månader. Genom att begränsa utnyttjandet av denna s. k. sommartid förslagsvis till högst två månader för år eller på annat sätt torde en icke obetydlig besparing i arbetskraft och utgifter stå att vinna. Måhända kunna även andra åtgärder i förevarande syfte komma i fråga. Då utskottet finner det vara av vikt, att nu berörda spørsmål snarast göras till föremål för närmare prövning, vill utskottet förorda, att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställer om skyndsamt övervägande av frågan om ett effektivare utnyttjande av arbetstiden för statens tjänstemän samt om vidtagande av de åtgärder, som därav kunna föranledas.»

I enlighet med utskottets hemställan anhöll riksdagen i skrivelse den 28 maj 1940 (nr 293) att Kungl. Maj:t ville med beaktande av vad utskottet anfört skyndsamt överväga, huruvida och i vad mån ett effektivare utnyttjande av arbetstiden för befattningshavare i statens tjänst kunde äga rum, samt vidtaga de åtgärder, som därav kunde föranledas.

Sedan riksdagens skrivelse enligt Kungl. Maj:ts beslut den 22 november

1940 överlämnats till besparingsberedningen för att tagas i övervägande vid fullgörandet av beredningens uppdrag, avgav beredningen den 1 december 1942 en promemoria med yttrande och förslag angående arbetstiden för viss personal inom statsförvaltningen. I promemorian förordades, att Kungl. Maj:t i cirkulär till statsmyndigheterna skulle erinra om angelägenheten av att myndigheterna tillse, att den arbetstid, som i olika fall är föreskriven, icke underskrides. Särskilt borde iakttagas, att under arbetet förekommande raster icke inräknas i arbetstiden i annan mån än uttryckliga föreskrifter sådant medger.

Enligt justitieombudsmannens ämbetsberättelse till 1952 års riksdag anmäldes och slutbehandlades ifrågavarande riksdagsskrivelse inom civildepartementet den 30 november 1951.

I en kungörelse den 31 maj 1940 (nr 397) föreskrevs, att oavsett vad instruktioner eller andra av Kungl. Maj:t meddelade allmänna föreskrifter innehöll i fråga om inskränkning under sommarmånaderna av arbetstiden vid statliga verk och myndigheter, för vilka arbetstiden är bestämd till 7 timmar dagligen eller 42 timmar i veckan, skulle under år 1940 gälla, att sådan inskränkning fick omfatta högst 3 timmar i veckan samt avse endast lördag eller lördag jämte helgfri måndag, varvid arbetstiden å lördag ej fick understiga 3¹/₂ timmar.

För år 1941 bestämdes inskränknigen i 7-timmarsdagen eller 42-timmarsveckan enligt kungörelse den 23 maj 1941 (nr 300) till intill 9 timmar i veckan under en tid av högst en månad, vilken inskränkning skulle, där ej särskilda skäl till annat föranledde, förläggas väsentligen till juli månad, och intill 3 timmar i veckan under en tid av högst två månader. Inskränkning i arbetstiden borde till övervägande del avse lördag jämte helgfri måndag, dock under iakttagande att arbetstiden ej fick understiga å lördag 3¹/₂ timmar och å måndag 5 timmar.

Enligt kungörelse den 22 maj 1942 (nr 257) närmades de särskilda krigstidsbestämmelserna rörande arbetstid ytterligare fredsbestämmelserna. I denna kungörelse stadgades, att inskränknigen av arbetstiden fick äga rum under en tid av högst två månader — företrädesvis juli och augusti — och omfatta intill 9 timmar i veckan. I fråga om inskränkningens förläggande till veckodagar gällde motsvarande föreskrifter som enligt 1941 års kungörelse.

I propositionen nr 225 till 1948 års riksdag med förslag till nya avlösningsreglementen m. m. upptogs delproblemet, i vad mån de instruktionsmässigt meddelade bestämmelserna om s. k. sommarlid är tillämpliga på deltidsanställda tjänstemän och sådana heltidsanställda tjänstemän, som erhållit partiell tjänstledighet för enskilda angelägenheter. Chefen för finansdepartementet uttalade, att hinder inte borde föreligga att tillämpa

sommartid även för personal med deltidsarbete, varvid inskränkningen i den eljest gällande arbetstiden proportionsvis borde vara lika stor som för personal med heltidsarbete. I fråga om arbetstidens förläggning under sommarmånaderna borde inte det eljest gällande villkoret om viss daglig tjänstgöring upprätthållas för personal med deltidsarbete, även om vederbörande de övriga månaderna hade deltidsarbete med daglig tjänstgöring; ur effektivitetssynpunkt kunde det i vissa fall vara lämpligare med tjänstgöring allenast vissa dagar, och myndigheterna syntes därför böra äga frihet att förlägga tjänstgöringen på sätt de funne lämpligast.

Departementschefens uttalanden lämnades av riksdagen utan erinran.

Frågan om begränsning av tillämpningen av sommartid har även upptagits av *1949 års skatteutredning* i skrivelse till Kungl. Maj:t den 30 maj 1950. I skrivelsen framhålles att under tre sommarmånader arbetstiden inom stora delar av statsförvaltningen är inskränkt till 33 timmar i veckan utan att denna inskränkning — såsom på områden utanför statsförvaltningen torde ha blivit vanligt — tages igen under annan årstid. Då ersättning för den övertidstjänstgöring, som under övriga delar av året kan förekomma, numera utgår för befattningshavare i lönegrad t. o. m. 22, ansåg skatteutredningen det kunna ifrågasättas huruvida förmånen av s. k. sommartid borde bibehållas i oförändrad form.

Ytterligare må nämnas, att i en promemoria med förslag till allmän verksstadga, som den 31 januari 1951 avgivits av en utredningsman inom justitiedepartementet (SOU 1951:12), beträffande tillämpningen av sommartid understruktis, att nuvarande bestämmelser härom avse *högst* tre månader årligen. Det står alltså verkscheferna öppet att inskränka denna förmån om arbetsläget eller tidsförhållandena så skulle kräva. Om och i den mån förhållandena anses motivera *generella* inskränkningar i utnyttjandet av sommartid, synes det lämpligast, att Kungl. Maj:t meddelar särskild föreskrift om saken.

Bestämmelserna om 42-timmarsvecka, som sommartid kan avkortas till 33-timmarsvecka, gäller inte för all statsanställd personal. Till en början är all kollektivavtalsanställd personal undantagen; för denna gäller normalt den vanliga 48-timmarsveckan. Vidare gäller för de mycket stora personalkategorierna av driftpersonal vid kommunikationsverken särskilda arbetstidskungörelser — se exempelvis kungörelsen angående tjänstgöringstiden för viss driftpersonal vid statens järnvägar den 4 juni 1920 (nr 286; jfr 789/1948). Dessa kungörelser bygger i princip på 208 timmars tjänstgöringstid för 30-dagarsmånad. Arbetstidskungörelser har utfärdats även för tullverkets lokalförvaltning samt dess kust- och gränsbevakning. För vårdpersonalen vid anstalter såsom fångvårdsanstalter och sjukhus är arbetstiden reglerad i särskild ordning.

Sammanfattningsvis får revisorerna anföra, att de av revisorerna här avsedda bestämmelserna alltså gäller blott för statstjänstemän i de centrala verken och hos länsstyrelserna samt beträffande lokalförvaltningarna i huvudsak viss kontorspersonal.

Detaljutformningen av föreskrifterna om sommartiden företer variationer i snart sagt varje avseende.

Enligt en promemoria av expeditionschefen i civildepartementet har inom *statsdepartementen*, där ej särskilda skäl till annat föranlett, under 1952 fått tillämpas sommartid.

Arbetstiden å tjänsterummet har fått inskränkas fr. o. m. den 21 juni t. o. m. den 20 september. Arbetstiden har börjat på måndagar kl. 9.30 samt övriga arbetsdagar kl. 9.00. Den har slutat måndagar—fredagar kl. 15.45, under förutsättning att tre kvarts timmes lunchrast uttagits samt lördagar kl. 12.30, utan lunchrast. I den mån lunchrasten å måndagar—fredagar utsträckts utöver tre kvarts timme eller lunchrast uttagits å lördag har arbetstiden förlängts i motsvarande mån.

I promemorian understrykes, att de medgivna inskränkningarna gäller, i den mån göromålens behöriga gång inom vederbörande departement det medger. Vidare erinras, att enligt gällande avlöningsbestämmelser övertidstjänstgöring, jämväl under tid, då sommartid må tillämpas, anses förekomma endast i den mån tjänstgöringen omfattar längre tid än, å måndag—fredag $7\frac{1}{2}$ timmar och å lördag $4\frac{1}{2}$ timmar. Slutligen förklaras, att beträffande utrikesdepartementet särskilda bestämmelser gäller.

För *Svea hovrätt* har presidenten medgivit, att sommartid, i den mån göromålens behöriga gång det medger, fått uttagas under tiden 16 juni—13 september 1952. Arbetstiden har fått uttagas enligt två alternativ, båda med $\frac{1}{2}$ timmes lunchrast måndagar—fredagar och utan lunchrast lördagar. Enligt alternativ 1 börjar och slutar arbetstiden $\frac{1}{2}$ timme senare än enligt alternativ 2, så att exempelvis befattningshavare, som utnyttjat alternativ 1, tisdagar—fredagar har arbetat kl. 9—kl. 15.30, medan befattningshavare, som utnyttjat alternativ 2, tisdagar—fredagar har arbetat kl. 8.30—kl. 15.

För *fångvårdsstyrelsens* del har sommartid under 1952 medgivits under tiden 9 juni—8 september. Tre kvarts lunchrast har gällt måndag—fredag och ingen lunchrast lördag.

I de grundläggande bestämmelserna i ämnet för *försvars- och arméstaberna* hänvisas till bestämmelserna i ett kungl. brev den 19 oktober 1945 angående arbetstid för viss militär och civilmilitär personal i stabs-, förvaltnings- eller (och) expeditionstjänst. Arbetstiden sommartid är vardag utom dag före och efter sön- och helgdag kl. 9—16 med tre kvarts lunchrast, dag efter sön- och helgdag kl. 10.45—16 med motsvarande lunchrast

samt dag före sön- och helgdag kl. 9—12.30 utan lunchrast. I formellt hänseende är att märka, att lunchrasten här kallas »uppehåll i tjänstgöringen».

Bestämmelserna i *försvarets civilförvaltning* är av intresse så till vida, att vederbörande krigsråd tillagts befogenhet att i fråga om personal, som på grund av särskilt brådskande arbetsuppgifter inte kunnat under »ordinarie» sommartid — 16 juni—15 september — komma i åtnjutande av sommartid, medgiva förmånen under annan tid före september månads utgång.

Inom *flygledningen* börjar större delen av personalen under sommartiden arbetet tisdagar—lördagar kl. 8.30, medan flygande personal dessa dagar börjar först kl. 9.

Vid *arméförvaltningens civilbyrå* tillämpas parallellt två olika sommartider: för tygavdelningen med en kvarts tidigare början och slut än för intendenturavdelningen under tisdagar—fredagar. På måndagar, då de båda avdelningarna börjar samtidigt kl. 9.30, slutar tygavdelningen en kvart tidigare än intendenturavdelningen, men i gengäld börjar intendenturavdelningen på lördagarna en kvart senare än tygavdelningen ehuru båda avdelningarna slutar samtidigt kl. 12.30.

Inom *generalpoststyrelsen* har de särskilda förhållandena å bankavdelningen gjort det nödvändigt för generaldirektören att uppdraga åt postsparbankschefen att för avdelningens vidkommande företa den jämkning i arbetstiden under sommarmånaderna, som kan befinnas erforderlig för att den postsparbankschefen underställda personalen i möjligaste mån skall komma i åtnjutande av den inskränkning i arbetstiden, som medgivits för personalen å styrelsens övriga byråer. För denna byråpersonal gäller under tiden 7 juni—6 september sommartid av ordinär utformning.

Inom *medicinalstyrelsens* verksamhetsområde gäller enligt ett cirkulär till direktionerna för statens sinnessjukhus den 1 augusti 1933 rätt för direktionerna att, såvitt angår konterspersonal, medgiva 9 timmars inskränkning för högst 3 månader under tiden juni—september. Det bör ånyo framhållas, att denna rätt icke gäller för de stora personalkategorierna vid sinnessjukhusen.

Länsstyrelsen i Stockholms län har upplyst, att inskränkning i arbetstiden med 9 timmar för vecka under tiden 16 juni—15 september i den mån det varit praktiskt genomförbart även tillämpats å landsfiskalskontoren och häradsskrivarkontoren i länet.

För nedannämnda lokalförvaltningar skall arbetstiden för ordinarie befattningshavare normalt utgöra 42 timmar i veckan eller, där vecka innehåller mindre än sex arbetsdagar, ett i förhållande till antalet arbetsdagar minskat antal timmar. Däremot företer bestämmelserna om inskränkning av arbetstiden under sommaren vissa olikheter.

Sålunda äger enligt 43 § domsagostadgan den 11 juni 1943 (nr 290) *häradshövdingen* föreskriva nödig utsträckning av arbetstiden å tjänste-

rummet vid alla tillfällen då det erfordras för domsagoarbetets behöriga fullgörande. Har sådan utsträckning av arbetstiden förekommit, äger häradshövdingen bereda vederbörande befattningshavare, som inte åtnjuter övertidersättning, gottgörelse för övertidsarbete i form av fritid.

Om och i den mån omständigheterna det tillåter, må häradshövdingen för högst tre månader under tiden juni—september medgiva, att arbetstiden inskränkes med högst 9 timmar i veckan, varvid arbetstiden å lördagar må begränsas till 3¹/₂ timmar.

Enligt 16 § instruktionen för länsarbetsnämnderna den 17 juni 1948 (nr 440) må, om och i den mån omständigheterna det tillåter, efter *arbetsmarknadsstyrelsens* medgivande för högst tre månader under tiden juni—september arbetstiden inskränkas med högst 9 timmar i veckan, varvid arbetstiden på lördagar må begränsas till 3¹/₂ timmar. Då göromålens gång det kräver, äger förman påfordra nödig utsträckning av arbetstiden.

I 44 § instruktionen för bostadsstyrelsen och länsbostadsnämnderna den 27 maj 1949 (nr 339) stadgas, att *länsbostadsnämndens ordförande* må, om och i den mån omständigheterna det tillåter, för högst tre månader under tiden juni—september medgiva, att arbetstiden inskränkes med högst 9 timmar i veckan, varvid arbetstiden å lördagar må begränsas till 3¹/₂ timmar.

Då göromålens gång det kräver, äger förman påfordra nödig utsträckning av arbetstiden.

Motsvarande befogenhet tillkommer enligt 50 § instruktionen för väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och dess lokala förvaltningar den 30 augusti 1943 (nr 681) *vägdirektören*. Att märka är, att bestämmelserna inte äger tillämpning å tjänsteman vid vägförvaltning vars arbete till väsentlig del finnes böra förläggas utom tjänsterummet. Erforderliga bestämmelser om arbetstid för sådan personal meddelas i arbetsordning.

Enligt 12 § instruktionen för länsarkitektorganisationen den 15 juni 1935 (nr 354; jfr 1944/399) skall i fråga om daglig arbetstid å tjänsterummet för den vid länsarkitektorganisationen anställda personalen gälla vad för länsstyrelsernas befattningshavare är stadgat.

För stiftssekreterare, stiftsnotarie och ordinarie biträde må enligt 22 § instruktionen för domkapitlen den 4 januari 1937 (nr 7) *biskopen*, om och i den mån omständigheterna det tillåter, för högst tre månader under tiden juni—september medge inskränkning av arbetstiden, dock inte med mera än 9 timmar i veckan.

Vid lantbruksnämnderna må enligt instruktionen för lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna den 17 juni 1948 (nr 349) *nämndens ordförande*, om och i den mån omständigheterna det tillåter, beträffande personal, som är sysselsatt med kontorsarbete, för högst tre månader under tiden juni—september medgiva, att arbetstiden inskränkes med högst 9 timmar i veckan.

kan, varvid arbetstiden å lördagar må begränsas till 3¹/₂ timmar. Då göromålens gång det kräver, äger förman påfordra nödig utsträckning av arbetstiden. Rätt till sommartid för annan personal vid lantbruksnämnderna finns inte föreskriven i instruktionen.

Enligt 59 § instruktionen för lantmäteristyrelsen, länslantmäterikontoren och lantmäteriets distriktsorganisation den 30 juni 1948 (nr 526) äger *lantmäteristyrelsen*, om och i den mån omständigheterna det tillåter, för högst tre månader under tiden juni—september medgiva, att arbetstiden för heltidstjänstgörande befattningshavare vid länslantmäterikontoren inskränkes med högst 9 timmar i veckan, varvid arbetstiden på lördagar må begränsas till 3¹/₂ timmar. Då göromålens gång det kräver, äger förman påfordra nödig utsträckning av arbetstiden. Enligt 89 § samma instruktion är lantmäteristyrelsens befogenhet att medge sommartid då det gäller lantmäteriets distriktsorganisation begränsad till att avse endast personal, som är sysselsatt med kontorsarbete.

Enligt 33 § landsfiskalsinstruktionen den 14 december 1951 (nr 771) må *landsfiskalen* för tjänstebitråde med full tjänstgöring, om och i den mån omständigheterna det tillåter, för högst tre månader under tiden juni—september medge, att arbetstiden inskränkes med högst 9 timmar i veckan, varvid arbetstiden å lördagar må begränsas till 3¹/₂ timmar. Då göromålens gång det kräver, äger landsfiskalen påfordra nödig utsträckning av arbetstiden. Någon föreskrift om sommartid har inte meddelats för övrig på landsfiskalskontor tjänstgörande personal.

I fråga om tolkningen av uttrycket »om och i den mån omständigheterna det tillåta» har det syntts revisorerna påfallande, att åtskilliga myndigheter och verk, som i sina anslagsäskanden krävt personalförstärkningar under hänvisning till stigande arbetsbörda eller växande arbetsbalans, inte, såvitt revisorernas granskning utvisat, haft svårigheter att bevilja personalen sommartid.

Enligt vad revisorerna inhämtat har allmänheten på många håll rönt olägenheter av sommartiden på det sättet, att personer, som velat dryfta tjänsteangelägenheter, sommartid inte kunnat få kontakt med ämbetsverk och andra statliga institutioner, emedan både expeditioner och telefonväxlar stängts redan vid 3—¹/₂₄-tiden. Även de olika klockslagen för arbetets början och slut — i vissa fall rentav inom ett och samma verk — har påståtts vålla besvär och förtret.

Revisorerna har på grund härav inte helt kunna värja sig för intrycket, att vid bedömningen av om »omständigheterna det tillåta» omständigheterna nästan genomgående i de centrala verken bedömts tillåta en stark begränsning av arbetstiden.

Enligt 8 § 1947 års allmänna tjänstereglemente för *Stockholms* kommunalstyrelse m. m. skall för tjänsteman, som helt eller huvudsakligen är sysselsatt med kontorsgöromål eller andra inomhusgöromål av liknande art, i den mån ej annat stadgats, den effektiva tjänstgöringstiden på tjänsterummet under vardag utgöra sju timmar. Dock skall tjänstgöringstiden under lördag samt dag före helgdag utgöra fem timmar.

Under tiden 25 juni—24 augusti samt lördag och dag före helgdag under juni månad i övrigt kan den dagliga tjänstgöringstiden, såvida nämnd finner göromålen det medgiva, minskas med en timme.

Enligt tjänstereglementet för *Göteborgs* stads befattningshavare skall arbetstidens omfattning och förläggning inom ramen för gällande arbetstidslag bestämmas av myndigheten. Härvid skall, där ej annat stadgas, för befattningshavare, som huvudsakligen sysslar med kontorsarbete eller liknande inomhusgöromål iakttagas, att den effektiva arbetstiden skall utgöra 7 timmar varje söckendag. Dock må, i den mån arbetets behöriga gång så medgiver, arbetstiden nedsättas till 5 timmar på lördagar. När göromålen så kräver, äger vederbörande chef eller myndighet besluta, att arbetstiden skall tillfälligt utsträckas.

Sedan *Göteborgs* stads löne- och tjänstenämnd den 19 maj 1944 till stadsfullmäktige ingått med framställning om bemyndigande åt nämnden att efter framställning av vederbörande myndighet medgiva tillämpning av s. k. sommartid, beslöt stadsfullmäktige den 15 juni 1944 lämna det begärda bemyndigandet. Med stöd härav har löne- och tjänstenämnden lämnat ett antal av stadens styrelser och nämnder medgivande att utbyta den i tjänstereglementet nämnda inskränkningen av arbetstiden på lördag mot en till timantalet motsvarande inskränkning av arbetstiden under sommaren, dock med högst en timme om dagen och längst under tio veckor i följd. Såsom förutsättning för medgivandet att tillämpa sommartid gäller, att den dagliga arbetstiden å tid, som vederbörande verks chef bestämmer, skall avbrytas för måltidsrast om 15 minuter, vilken rast ej får inräknas i den stadgade effektiva tjänstgöringstiden. Tidsperioden för tillämpning av sommartid under 1952 har av löne- och tjänstenämnden fastställts till den 16 juni—den 23 augusti.

Enligt de vid tjänstereglementet för *landstingens* befattningshavare fogade specialbestämmelserna för kontorspersonal skall den ordinarie arbetstiden utgöra 42 timmar per vecka. I den mån arbetets behöriga gång så medgiver, må arbetstiden nedsättas till 5 timmar på lördagar.

Någon föreskrift om sommartid har inte meddelats, och inte heller har någon rekommendation härom lämnats av landstingens centrala lönenämnd. Det caktat lär vissa landsting ha medgivit sommartid, varvid inskränkningen i arbetstiden utformats på olika sätt.

Vid *livförsäkringsbolagen* har kontorspersonalen avtalsmässigt en arbetstid av 42 timmar för vecka, som dock inskränkes till 37 timmar för vecka under sommarmånaderna.

Utän direkt sammanhang med sommartiden har man vid vissa livförsäkringsbolag infört möjlighet för personalen att få ta ut sammanlagt 9 lediga lördagar om året, varvid ledigheten dock måste uttagas på sådant sätt, att arbetet på de olika avdelningarna kan hållas i gång.

I det mellan *handelstjänstemannaförbundet* och handelns arbetsgivarorganisation träffade ramavtalet förekommer ingen generell klausul om arbetstiden för de kontorsanställda, utan denna fråga förutsättes bli reglerad från fall till fall. Detta sammanhänger med de mycket skiftande förhållanden, under vilket kontorsarbetet utförs. I vissa fall utför sålunda butikspersonal även kontorsarbete. Ju närmare kontorsarbetet ligger expediternas arbete, desto större är tendensen att för båda personalkategorierna avtala om en gemensam arbetstid. I de fall, där ett klart avskilt kontorsarbete förekommer, är arbetstiden i regel bestämd till mellan 39 och 42 timmar för vecka. Avkortning av arbetstiden sommartid förekommer, dock mera i Stockholm än i det övriga landet. Där sommartid förekommer, är skyldighet att arbeta in ledigheten stundom avtalad; stundom inte. Ovanligt är inte, att en förlängd ledighet över veckändan sommartid ordnas genom en förskjutning av den dagliga arbetstiden; för »kort lördag» krävs »lång fredag» etc.

Ungefär samma förhållanden som nyss skildrats förekommer även på *industritjänstemannaförbundets* verksamhetsområde i fråga om arbetstidens längd och sommartid. Ju närmare kontakt, som i det dagliga arbetet uppehålls mellan kontorsarbetet och verkstadsarbetet, desto större blir benägenheten att även för kontorspersonalens del godtaga 48-timmarsvecka. Härutöver förefaller det, som om vid avtalsuppgörelserna på detta område enighet råder om att frågan om arbetstidens längd måste underordnas synpunkten att varje företag skall kunna drivas ekonomiskt.

Revisorernas uttalande. Såsom 1949 års skatteutredning framhållit är frågan om sommartidstjänstgöringen inom statsförvaltningen av den omfattningen, att man inte kan bortse från densamma då det gäller att bedöma storleken av de samlade statsutgifterna. Även om den största delen av statstjänstemännen såsom revisorernas utredning visar inte är delaktig av denna förmån, har dock den stora ansvällning av statsförvaltningen och den betydande stegring av lönernas nominella belopp, som ägt rum sedan 1907, då sommartid infördes, medfört att kostnaderna för denna förmån kan uppskattas till högst avsevärda belopp.

Statsutskottet angav vid 1907 års riksdag såsom förutsättningar för som-

martid dels den minskning av arbetsuppgifterna, som då inträdde under sommaren, och dels önskemålet för tjänstemännen av att kunna tillbringa den tjänstefria delen av dygnet på landet. Utvecklingen har medfört, att dessa förutsättningar numera på många håll brister.

Sålunda har omläggningen av den statliga räkenskapsperioden från kalenderår till budgetår medfört, att ett flertal statsmyndigheter eller arbetsenheter inom myndigheterna har sin brådaste tid just under sommarmånaderna. Vad därefter angår önskemålet om sommarvistelse på landet i samband med tjänstgöring vill revisorerna erinra om den förbättring av de sociala förmånerna, som under de senaste decennierna kommit tjänstemännen till del. Av särskilt intresse är i detta sammanhang utökningen av semestertiden, som påverkar frågan om sommartid på två sätt. Å ena sidan får den förlängda semestertiden, som i regel ökar allteftersom tjänstemannen blir äldre — den uppgår för exempelvis en 40-årig kansliskrivare till 35 dagar — anses minska behovet av lantvistelse för tjänstemännen under den tid, de är i tjänst. Å andra sidan ökar de förhållandevis långa semesterrarna, som personalen till övervägande del önskar ta ut under sommaren, anspråken på arbetsinsatsen från de tjänstemän, som är kvar i arbete. Frågan om anskaffande av semestervikarier har i själva verket berett åtskilliga statsmyndigheter allvarliga svårigheter. Flera initiativ har i besparingssyfte också tagits till nedbringande av avlöningskostnaderna genom begränsning av vikariatsförordnanden bl. a. under semestrar.

Med det anförda har revisorerna velat framhålla, att statsfinansiella hänsyn talar för en omprövning av frågan om sommartiden och dess utformning. För en sådan omprövning utgör rättvisesynpunkter än starkare skäl. Det kan nämligen knappast i längden vara försvarligt att bibehålla den olikhet skilda tjänstemannakategorier emellan, som f. n. råder i förevarande avseende. Särskilt ägnad att skapa irritation ter sig denna olikhet, då den förekommer på samma arbetsplats endast av exempelvis den anledningen att vissa befattningshavare rubriceras såsom tillhörande »styrelsen» medan andra befattningshavare anses tillhöra lokalförvaltningen.

Ytterligare ett skäl för avskaffande av sommartiden finner revisorerna i de ändrade former för kontakt mellan tjänstemän och allmänhet, som utvecklingen medfört. I detta avseende har enligt revisorernas erfarenhet en ändring ägt rum så till vida, att både tjänstemän och allmänhet numera finner det naturligt med underhandsförfrågningar och en tämligen formfri förhandsdiskussion av aktuella frågor. Även om självfallet denna utveckling har hälsats med allmän tillfredsställelse, har den å andra sidan medfört att ökade krav på att vara anträffbara måste ställas på tjänstemännen. Befogade klagomål har, som revisorerna nämnt, framförts över att sommartiden i detta avseende bereder olägenheter och medför en försämrad service.

Mot bakgrunden av det anförda och med beaktande av de betänkligheter inför den statliga förvaltningsapparatusens fortgående ansvällning, som särskilt på senare tid kommit till synes i den offentliga debatten, finner sig revisorerna böra förorda, att en utredning rörande sommartidstjänstgöringen skyndsamt kommer till stånd. Vid denna utredning torde i första hand böra övervägas, huruvida inte minskningen av arbetstiden sommartid kunde helt avskaffas, även med hänsyn till att för det vida övervägande antalet statstjänstemän samt för kollektivavtalsanställda personer en motsvarande förmån i regel inte förekommer. I varje fall borde inskränkningen av arbetstiden kunna göras avsevärt mindre än nu, dels så att en sådan inskränkning endast medgavs en kortare tid av året än för närvarande och dels så att inskränkningen per vecka begränsades till ett lägre antal timmar än nio. Vidare borde omprövas, huruvida inte — såsom i vissa kommunala verk sker — minskningen av arbetstiden under viss del av sommaren kunde motsvaras av en ökning av arbetstiden under annan del av året. Givetvis borde hänsyn tagas till personalens befogade önskemål vid en omläggning av arbetstiden.

Reservation

av herr *Lundqvist*, som ansett att revisorernas uttalande bort ha följande lydelse:

Revisorernas uttalande. Såsom av det föregående framgår, gäller för förkortad sommartidstjänstgöring f. n., att vederbörande **verkschef må, om** och i den mån omständigheterna det tillåter, för högst 3 månader under tiden juni-september medgiva, att arbetstiden inskränkes med högst 9 timmar i veckan, varvid arbetstiden på lördagar må begränsas till 3¹/₂ timmar.

Bestämmelsernas formulering ger klart vid handen, att den kortare tjänstgöringstiden icke får medges i annan mån än som med redan tillgänglig personal kan ske utan förfång för göromålets behöriga gång. Så snart och i den utsträckning så erfordras skall alltså normal tjänstgöringstid tillämpas. Vid eventuell övertidstjänstgöring må vidare övertidsersättning utgå endast för tid utöver 7¹/₂ timmar per dag (lördagar 4¹/₂ timmar), varvid emellertid är att märka, att ingen som helst övertidsersättning utgår till tjänsteman i högre än 22 lönegraden.

Som exempel på huru förfarits på olika håll inom statsförvaltningen vill revisorerna hänvisa till nedan intagna cirkulärskrivelse, utfärdad av generaldirektören och chefen för järnvägsstyrelsen, berörande sommartidstjänstgöringen inom statens järnvägar år 1952:

Den i styrelsens protokoll den 23 februari 1949 angivna nedsättningen av tjänstgöringstiden under sommarmånaderna å styrelsens byråer och kontor må under innevarande år omfatta tiden 3 juni—30 augusti utom å

kontrollkontoret samt biljett- och blankettkontoret, där nedsättningen må gälla under högst tre månader av tiden juni—september 1952.

I sammanhang härmed erinras om, att inskränkningen av tjänstgöringstiden icke utgör en personalens ovillkorliga rätt utan att vederbörande chef kan och bör påfordra den tjänstgöringstid, som av förhållandena påkallas, och att vad som därvid faller inom den för året i övrigt normala tjänstgöringstiden icke är att anse såsom övertid.

En tillämpning i rätt anda av de gällande bestämmelserna om sommartidstjänstgöringen inom statsförvaltningen borde enligt revisorerernas uppfattning knappast behöva försäkra några direkta merkostnader för statsverket, medan det obestriddligen måste vara av värde för såväl tjänstemännen som det allmänna, om under vår korta sommar ämbetsverkens innefattande tjänstemän kan beredas någon kortare extra ledighet för att därigenom få välbehörlig ökad möjlighet till stärkande rekreation.

Av verkställda undersökningar vill emellertid, såsom av det föregående framgått, synas, som om på vissa håll inom statsförvaltningen uttrycket »om och i den mån omständigheterna det tillåter» tolkats generösare än vad från statsmakternas sida ursprungligen avsetts och att alltså understundom omtanken om tjänstemännens ledighet fått gå före omtanken om arbetsuppgifternas nöjaktiga fullgörande i tid.

Mot bakgrunden av det anförda och med tanke på den fortgående starka ansvällningen av den statliga förvaltningsapparaten finner sig revisorererna därför böra förorda, att en närmare undersökning göres rörande tillämpningen inom olika statliga organ av nu gällande bestämmelser rörande sommartidstjänstgöringen och att, i den mån anledning därtill visar sig föreligga, skärpta direktiv utfärdas till förhindrande av att denna tjänstgöring, tvärtemot vad från början avsetts, försäkras det allmänna nämnda värda extrakostnader.

Avlagda besök.

Följande myndigheter, institutioner m. m. har under året besökts av revisorerna.

Stockholms stad

Kungl. husgerådskammaren
Kungl. biblioteket

Stockholms län

Fiskeristyrelsens sötvattenslaboratorium på Lovön
Riksbankens pappersbruk, Tumba
Lida friluftsgård, Riksten

Blekinge län

Fiskehamnarna i Hörviken och Nogersund
Vägförvaltningens garage i Pukavik
Lantmanna- och lanthushållsskolorna i Bräkne-Hoby
Kronofisket i Mörrum
Vesans invallningsföretag
Skogsvårdsgården Sjöarp

Kristianstads län

I. militärbefälsstaben, Kristianstad
Norra skånska infanteriregementets sjukhus, Kristianstad
Skånska pansarregementet, Hässleholm
Wendes artilleriregemente, Norra Åsum
Skånska pansarregementets skjutfält vid Knäbäck
Kavalleriets mobiliseringscentral, Ljungbyhed

Krigsflygskolan, Ljungbyhed
Handels- och fiskehamnen i Simrishamn

Fiskehamnen i Skillinge
Önnestads folkhögskola
Lantbruksnämnden, Kristianstad
Södra Sveriges centralkassa för jordbrukskredit, Kristianstad
Bollerups lantbruksskola
Apelryds lanthushålls- och trädgårdsskola
Balsgårds fruktträdskola
Kolleberga skogsskola och skolvir
AB Svensk Torvförädlings anläggningar i Sösdala
Länsstyrelsen, Kristianstad
Länsbostadsnämnden, Kristianstad
Centraltandpolikliniken, Kristianstad
Centralanstalten för sinnesslöa, Fridhem
Arbetshemmet för sinnesslöa, Backagården
Civilförsvarets förråd, Kristianstad

Malmöhus län

Fångvårdsanstalten, Malmö
Citadellet, Landskrona
Förutvarande skånska kavalleriregementets kasernetablisement, Hälsingborg
Vägförvaltningen, Malmö
Väganläggningen Malmö—Lund

Falsterbokanalen
 Fiskehamnarna på Ven
 Vissa strandskyddsarbeten på Ven
 Statens järnvägars III. distrikts expedition samt huvudverkstad och huvudförråd i Malmö
 Bangården samt tåg- och bilfärjehamnarna i Hälsingborg
 Tågfärjehamnen i Trelleborg
 Vissa betlastningsanordningar
 Bulltofta flygplats
 Kortvågsstationen, Hörby
 Domkapitlet, Lund
 Stiftsnämnden, Lund
 Kulturhistoriska museet, Lund
 Centraltullkammaren, Malmö
 Tullkammaren, Trelleborg
 Tullkammaren, Hälsingborg
 Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut
 Vilans specialgymnasium för lantbruks-, mejeri- och skogsstudier
 Flyinge hingstdepå och stuteri
 Lantmannaskolan i Svalöv
 Sveriges utsädesförening, Svalöv
 Statens forskningsanstalt för lantmannabyggnader, Lund
 Svenska smörprovningarna, Malmö
 Uranienborgs kronodomän
 Skånska lantmännens centralförenings spannmålslagerhus, Hälsingborg

Sveriges geologiska undersöknings salt- och oljeborrningar i Höllviken

AB Svensk torvförädlings torvforskningslaboratorium, Lund
 Lotsverkets tjänstefartyg Malmö
 Fyrskippet Oskarsgrundet
 Frostavallen, Höör
 Länsstyrelsen, Malmö
 Statens rättsläkarstation, Lund
 Vipeholms sjukhus, Lund
 Lasarettet, Lund
 Civilförsvarsbyrån, Malmö

Skaraborgs län

Lantbruksnämnden, Skara
 Veterinärinrättningen i Skara
 Vissa kronoegendomar
 Vissa arrendeegnahem

Jämtlands län

Renbetesfjällens revir

Västerbottens län

Vojmsjöns regleringsföretag
 Tullstationen i Strimasund
 Sveriges geologiska undersöknings kontor m. m. i Norsjö och Malåträsk
 Vissa malmfyndigheter

RIKSDAGENS REVISORERS BERÄTTELSE

över den år 1952

av dem verkställda granskningen angående

STATSVERKET

DEL II

FÖRKLARINGAR

Innehållsförteckning.

Justitiedepartementet.

- § 2. Kommerskollegii sammandrag av förteckningar å gode män vid ackordsförhandlingar utan konkurs 1

Försvarsdepartementet.

- § 3. Vissa iakttagelser beträffande försvarets centrala förvaltningsmyndigheters bokslut för budgetåret 1951/52 5
- § 4. Viss specialutbildning inom försvaret 23
- § 6. Beläggningen på förbandssjukhusen 48
- § 7. Wendes artilleriregementes kasernbyggnader 54
- § 8. Utnyttjandet av förutvarande Skånska kavalleriregementets kasernetablissemang 54
- § 9. Värnpliktslånen 61

Socialdepartementet.

- § 10. Redovisningen av mödrahjälpmedel 71
- § 11. Ersättningar av underhållsskyldiga för utgivna bidragsförskott 72
- § 12. Decentraliserad handläggning av frågor om dispens enligt 24 § arbetarskyddslagen 77

Kommunikationsdepartementet.

- § 13. Planering för vattenförsörjning och avlopp 84
- § 14. Anordningar för lastning och lossning av sockerbetor 87
- § 15. Det s. k. södra kasernområdet i Kristianstad 95
- § 16. Förskott till vissa plankostnader 99

Finansdepartementet.

- § 17. Vissa iakttagelser angående skatteuppbörden m. m. 102
- § 18. Utsträckt uppgiftsskyldighet till ledning för egen taxering i vissa fall 107
- § 19. Tull- och skattefrihet för vissa varor i samband med proviantering av s. k. lustfartyg 108

Ecklesiastikdepartementet.

- § 20. Bidrag ur läroverkens ljus- och vedkassor till vaktmästarpersonalens avlöning 110

Jordbruksdepartementet.

§ 21. Lantbruksstyrelsens byråorganisation	111
§ 22. Renbetesfjällens revir	114
§ 23. Jordbrukets lagerhusfond	124
§ 24. Kommunkogslånefonden	138

Handelsdepartementet.

§ 25. Vissa lokalfrågor för Sveriges geologiska undersökning	142
§ 26. Utnyttjandet av viss statens gruvegendom	145

Inrikesdepartementet.

§ 27. Vissa iakttagelser rörande poliklinikerna vid karolinska sjukhuset och serafimerlasarettet	149
§ 28. Guldröllopsminnets sanatorium i Nynäshamn	153
§ 29. Anslaget till viss ersättning till barnbördshuset i Lund	156

Civildepartementet.

§ 30. Iakttagelser angående ersättning för tillhandahållen kost vid vissa statliga anstalter m. m.	157
§ 31. Sommartidstjänstgöringen inom statsförvaltningen	160

Vad riksdagens revisorer anfört under § 1 beträffande iakttagelser angående vissa rättegångskostnader har av justitiedepartementet ej utsänts på remiss.

Göta hovrätts

yttrande i anledning av riksdagens
revisorers uttalande del I, s. 8, § 2.

Till Konungen.

Anbefalld avgiva utlåtande i anledning av vad riksdagens revisorer anfört angående kommerskollegii sammandrag av förteckningar å gode män vid ackordsförhandlingar utan konkurs m. m. får Göta hovrätt anföra följande.

Hovrätten anser, att frågan om huruvida förening av köpmän eller andra näringsidkare eller auktoriserad handelskammare även för framtiden bör äga rätt att bemyndiga gode män bör utredas.

Åtskilliga bemyndigade gode män tillhöra den krets av personer, bland vilka förvaltare och rättens ombudsmän i konkurs regelmässigt utses; de få sålunda anses vara väl skickade att fullgöra de på gode mannen ankommande uppgifterna. Med hänsyn härtill och till den förhållandevis ringa omfattningen av offentliga ackordsförhandlingar utan konkurs anser hovrätten det ej vara erforderligt att tillställa konkursdomarna sådana sammandrag eller meddelanden, som avses i 4 § andra stycket Kungl. kungörelsen den 30 september 1921 med vissa bestämmelser angående förvärv av tillstånd att bemyndiga gode män vid ackordsförhandling utan konkurs. Av samma skäl torde de i 4 § tredje stycket nämnda kungörelse omfördälda åtgärderna ej heller vara erforderliga. Hovrätten anser till fyllest att konkursdomaren i fall av behov hos kommerskollegium kan erhålla uppgift om vederbörligen bemyndigade gode män.

Vid behandlingen i hovrätten av detta ärende ha deltagit presidenten Laurin, hovrättsråden Lilja och Nilson Dag samt adjungerade ledamoten Lejefors.

Jönköping den 14 januari 1953.

Underdånigst

På hovrättens vägnar:

JOËL LAURIN.

G. Ekblad.

Kommerskollegii

yttrande i anledning av riksdagens
revisorers uttalande del I, s. 8, § 2.

Till Konungen.

Genom remiss den 23 december 1952 har Kungl. Maj:t anbefallt kommerskollegium att avgiva utlåtande i anledning av riksdagens revisorers uttalande angående bemyndigande av gode män vid ackordsförhandlingar utan konkurs.

Tillfälle att yttra sig i ärendet har av kollegium beretts samtliga handelskamrar i riket samt de föreningar vilka för närvarande ha tillstånd att bemyndiga gode män vid ackordsförhandlingar utan konkurs, nämligen Bergslagen—Målarbygdens köpmannaförening, Gefle köpmannaförening, Köpmannaföreningarnas central för ackords- och konkursärenden, Norrköpings köpmansförening, Sko- och läderbranschens fabrikant- och grossistförening samt Sveriges köpmannaförbund, varjämte yttrande vad beträffar frågan om sammandrag av godemansförteckningar begärts av konkursdomarna vid de 21 domstolar vid vilka ackordsförhandlingar utan konkurs förekommit under åren 1948—1951. Yttranden ha inkommit till kollegium från samtliga handelskamrar och ovannämnda föreningar med undantag av Gefle köpmannaförening och Norrköpings köpmansförening ävensom från samtliga förutnämnda konkursdomare utom en.

Överlämnande yttranden från handelskamrarna och föreningarna får kollegium i ärendet anföra följande.*

Revisorerna ha funnit, att frågan om bibehållandet av den nuvarande ordningen för utseende av gode män vid ackordsförhandling utan konkurs i vad gäller tillståndsgivningen för förening av köpmän eller andra näringsidkare eller auktoriserad handelskammare att bemyndiga gode män lämpligen borde närmare utredas samt att, oavsett om någon ändring härutinnan befunnes böra genomföras, de sammandrag av förteckningar över bemyndigade gode män som kollegium årligen skall låta trycka och utsända till konkursdomarna icke längre böra utgivas.

Vad först beträffar frågan om tillstånden för vissa organisationer att bemyndiga gode män som här avses ha så gott som samtliga de handelskamrar och föreningar som yttrat sig i ärendet ansett, att handelskamrar och vissa föreningar även fortsättningsvis böra kunna erhålla tillstånd att bemyndiga gode män och att i varje fall för närvarande någon ändring i detta avseende ej bör vidtagas. Västernorrlands och Jämtlands läns handelskammare har däremot ifrågasatt, huruvida icke ansvaret att utse god man skulle kunna helt överlämnas till konkursdomaren. Alternativt har handelskammaren föreslagit, att 4 § andra stycket lagen om ackordsförhandling utan konkurs ersättes med ett stadgande av innehåll, att, om gäldenär, som är köpman, till god man föreslagit någon vilken såsom representant för förening av näringsidkare vanligen inom orten biträder köpman vid underhandsackord, konkursdomaren under de förutsättningar som angivas i senare delen av nämnda stycke skall förordna denne.

* Yttrandena ej här tryckta. De ha överlämnats till riksdagens statsutskott.

För egen del vill kollegium i denna fråga framhålla följande.

Av förarbetena till lagen om ackordsförhandling utan konkurs framgår, att stadgandet i lagens 4 § andra stycket tillkommit närmast för att, där förhandlingar om underhandsackord skett under medverkan av förening av köpmän eller dylikt, den som för föreningen verkställt utredning skall bli godkänd såsom god man, om fråga blir om inledande av offentliga ackordsförhandlingar. Syftet har sålunda varit, att det arbete som av ombud för sådan förening kan ha nedlagts vid förhandlingar om underhandsackord icke skall bli bortkastat, om förfarandet övergår till offentlig ackordsförhandling. Det synes kollegium kunna ifrågasättas, huruvida icke detta syfte skulle kunna tillgodoses utan bibehållandet av den nuvarande tillståndsgivningen. Kollegium är emellertid icke för närvarande berett att taga ståndpunkt till denna fråga men har för avsikt, att sedan ytterligare utredning verkställts, till Kungl. Maj:t inkomma med förslag i ämnet.

Vad härefter beträffar revisorernas förslag, att de sammandrag av förteckningar över bemyndigade gode män som kollegium enligt föreskrift i kungörelsen den 30 september 1921 med vissa bestämmelser angående förvärv av tillstånd att bemyndiga gode män vid ackordsförhandling utan konkurs med däri genom kungörelsen den 24 maj 1946 vidtagna ändringar skall låta trycka och tillställa konkursdomarna icke längre skola utgivas, har detta förslag icke föranlett någon erinran från de organisationer och konkursdomare som yttrat sig i ärendet. Kollegium delar för sin del revisorernas uppfattning i denna sak. En ändring av bestämmelserna om dessa sammandrag synes kollegium böra komma till stånd snarast möjligt utan att resultatet av en utredning av frågan om tillstånden för vissa föreningar m. fl. att bemyndiga gode män avvaktas. Kollegium kommer därför att så snart ske kan till Kungl. Maj:t avgiva förslag härom.

Stockholm den 24 januari 1953.

Underdånigst
AXEL GJÖRES.

BERNT LINDSKOG.

Alli Johanson.

Föreningen Sveriges härads- hövdingars

ytrande i anledning av riksdagens
revisorers uttalande del I, s. 8, § 2.

Till Konungen.

Genom nådig remiss den 23 december 1952 har Eders Kungl. Maj:t berett föreningen Sveriges häradshövdingar tillfälle att före den 19 i denna månad avgiva ytrande i anledning av riksdagens revisorers framställning rörande kungl. kommerskollegii sammandrag av förteckningar å gode män vid

ackordsförhandlingar utan konkurs; och får föreningen i anledning härav i underdånighet anföra följande.

Enligt kungl. kungörelsen den 30 september 1921 med vissa bestämmelser angående förvärv av tillstånd att bemyndiga gode män vid ackordsförhandling utan konkurs åligger det förening eller handelskammare, som erhållit dylikt tillstånd, att årligen före den 15 november till kommerskollegium ingiva förteckning å de gode män, som då äro bemyndigade. Ett sammandrag av förteckningarna skall genom kollegiets försorg befordras till trycket och utsändas till samtliga konkursdomare före den 1 januari varje år. Genom konkursdomarens försorg skall ett exemplar av sammandraget hållas anslaget å rättens dörr.

Enligt av revisorerna verkställd redogörelse har antalet offentliga ackordsförhandlingar utan konkurs på senare tid sjunkit högst betydligt och har till följd härav distributionen av sammandraget av godemansförteckningarna kommit att framstå såsom i hög grad opraktisk. Revisorerna förmena att syftet kan vinnas på enklare och billigare sätt exempelvis genom en föreskrift att köpman som till godman föreslår någon, som erhållit bemyndigande i föreskriven ordning, vid förslaget skall foga bevis dels att vederbörande förening eller handelskammare förvärvat tillstånd att bemyndiga godemän och dels att den föreslagne bemyndigats av föreningen.

Betydelsen av lagen den 30 maj 1921 om ackordsförhandling utan konkurs, vilken till en början torde hava tillgodosett ett visst behov, synes numera vara ringa. Lagen har därmed delat samma öde som kommit allehanda lagar till del, vilkas tillkomst föranletts av mera tillfälliga omständigheter. Enligt föreningens mening synes lämpligen utredning böra verkställas, huruvida anledning icke föreligger att helt upphäva lagstiftningen. Med den inställning föreningen sålunda intar till lagen i och för sig är det uppenbart att föreningen livligt tillstyrker riksdagens revisorers förslag att ifrågakvarande sammandrag av godemansförteckningarna icke vidare bör utgivas. Föreningen delar även revisorernas uppfattning att syftet kan vinnas exempelvis genom den av revisorerna föreslagna föreskriften.

Stockholm den 15 januari 1953.

Underdånigst

Föreningen Sveriges häradshövdingar

GÖSTA SILJESTRÖM.

Föreningen Sveriges stadsdomares

ytrande i anledning av riksdagens
revisorers uttalande del I, s. 8, § 2.

Till Konungen.

Genom nådig remiss den 23 december 1952 har Föreningen Sveriges stadsdomare beretts tillfälle att avgiva ytrande över vid remissen fogat uttalande av riksdagens revisorer angående kommerskollegii sammandrag av förteckningar å gode män vid ackordsförhandlingar utan konkurs.

Med anledning härav får arbetsutskottet inom föreningens styrelse å styrelsens vägnar i underdånighet förklara, att styrelsen tillstyrker revisorernas förslag att ifrågavarande sammandrag icke vidare skall utgivas.

I behandlingen av detta ärende ha deltagit borgmästaren Strandell, rådmännen Ringenson, Højjer och Brandt samt assessorn Rappe.

Örebro den 30 januari 1953.

Underdånigst

För styrelsen för Föreningen Sveriges stadsdomare.

GÖSTA STRANDELL.

Arméförvaltningens

yttrande i anledning av riksdagens
revisorers uttalande del I, s. 13, § 3.

Till Konungen.

Genom remiss den 22 december 1952 har arméförvaltningen anbefallts att till Kungl. Maj:t inkomma med utlåtande i anledning av vad riksdagens revisorer under § 3 i sin berättelse för år 1952 anfört beträffande försvarets centrala förvaltningsmyndigheters bokslut för budgetåret 1951/52.

Med anledning härav får arméförvaltningen i underdånighet anföra följande.

1. Titel 95342, *Arméförvaltningens tygavdelning: deponerade medel.*

Beträffande å denna titel bokfört belopp om 336 670 kr. för anskaffning av materiel för försvarsstabens räkning må endast anföras, att överenskommelse om beställning av materielen genom tygavdelningens försorg under hand hade träffats mellan försvarsstaben och tygavdelningens signalmaterielbyrå. Att jämväl medel för denna materielanskaffning på samma gång skulle överföras var ej avsett utan torde bero på missuppfattning från försvarsstabens sida. Regelmässigt tillgår dylika anskaffningar så, att sedan uppdrag genom skrivelse eller dylikt erhållits från den myndighet, för vars räkning anskaffningen skall äga rum, beställning utlägges å försträckningstitel med särskild underbeteckning. I den mån materielen levereras, sker utbetalning från försträckningstiteln, och vederbörande myndighet erhåller räkning å det av tygavdelningen försträckta beloppet, vilket sedan det influtit krediteras försträckningstitel. I fråga om de av försvarsstaben inlevererade medlen hade beställning endast delvis hunnit äga rum vid budgetårsskiftet. I första hand krediterades försträckningstiteln för ännu den 30 juni 1952 olikviderad beställningssumma, medan återstoden krediterades titeln deponerade medel. De båda beloppen borde rätteligen ha återställts till försvarsstaben, men var detta ej möjligt att medhinna före budgetårets utgång, till stor del beroende på att tygavdelningen saknar egen kassa. Det av försvarsstaben inbetalade beloppet bokföres nämligen först å ett av försvarets civilförvaltning för arméförvaltningen upplagt särskilt postgirokonton, varefter inbetalningstalongen översändes till arméförvalt-

ningens tyg- eller intendenturavdelning för titelsättning m. m. på sätt närmare redogjorts för i riksdagens revisorers berättelse för år 1951 under § 2. Även för utbetalning anlitas av civilförvaltningen disponerat särskilt postgiROUTbetalningskonto. Återbetalningen till försvarsstaben måste hava varit denna till handa över postgiro senast den 30 juni 1952. I verkligheten ägde ej någon titelsättning rum förrän de första dagarna av juli månad 1952, beroende på att andra än mer brådskande uppgifter i samband med budgetårsskiftet fingo gå före dylika rena bokföringsåtgärder, vilka enligt av civilförvaltningen utfärdade direktiv kunde anstå till den 10 och i vissa fall ända till den 20 juli 1952. Vid denna titelsättning ansåg sig tygavdelningen ej, då det var för sent att återställa beloppet under det gamla budgetåret, kunna förfara på annat sätt än skett.

Beträffande delposten 2 under deponerade medel har revisorerna påpekat, att det icke framgår av huvudboken, vilket anslag som slutligen skall belastas med här ifrågavarande anskaffningskostnad. Härtill torde endast vara att anmärka, att har titeln deponerade medel krediterats för ett belopp, så torde avsikten i de flesta fall vara att beloppet skall ligga utanför vederbörande ämbetsverks ordinarie anslagsbelastning. I det fall varom här är fråga har behållningen uppkommit genom att viss försäljning skett av bl. a. maskiner för verkstäder, vars redovisning sker å särskild verkstadstitel. För att ej onödigt belasta ifrågavarande verkstäders interna bokföring, krediterades beloppen i tygavdelningens räkenskaper titeln deponerade medel, emedan försäljningen skedde centralt genom tygavdelningens försorg. Medlen äro avsedda att användas för återanskaffning av maskiner i stället för vissa uttrangerade och försålda sådana och torde vara förbrukade vid utgången av budgetåret 1952/53, varefter titeln ej mer behövs tagas i anspråk för dylika försäljningar, då fr. o. m. ingången av budgetåret 1953/54 nya regler för självkostnadsberäkningar m. m. införas i enlighet med Kungl. Maj:ts beslut den 23 maj 1952. I sistnämnda beslut föreskrives, att jämväl förnyelsen av maskinparken skall ske inom verkstadsbokföringen och regleras genom en i självkostnadspålägget ingående del, vilken skall avsättas till en särskild förnyelsefond.

I fråga om posten 3. Återbetald livränta må endast framhållas, att beloppet utgör av tygavdelningen gjorda avdrag å en anställds lön, i ett fall där Kungl. Maj:t föreskrivit, att vederbörande skulle genom vissa månatliga avdrag å lönen återbetala, vad han tidigare uppburit från riksförsäkringsanstalten. Sedan samtliga avdrag skett har posten den 4 december 1952 reglerats.

2. I vad angår det å titeln 95511, *Arméförvaltningens intendenturavdelning: förskott*, redovisade beloppet 51 182 kronor 30 öre torde endast behöva framhållas, att detsamma till ungefär hälften utgöres av förskottade kostnader för av intendenturavdelningen jämlikt SF nr 395 : 1947 för hushållningssällskapens räkning uppköpta avelston och till återstående delen utgöres av till hästbesiktningsmän och remonteringsnämndens ledamöter utlämnade förskott för vid budgetårsskiftet pågående eller nyligen avslutade resor.

3. I fråga om titel 95512, *Arméförvaltningens tygavdelning: förskott*, redovisat belopp om 190 465 kr. må följande anföras.

Antalet oredovisade förskott — 540 stycken — kan synas anmärknings-

vårt stort. Med hänsyn till omfattningen av den verksamhet, som bedrivs av tygavdelningen, torde dock så icke vara fallet. Antalet tjänsteresor för kontrolluppdrag, besiktningar, försök med och prov av viss materiel m. m. måste helt naturligt bliva betydande, och då regelmässigt förskott uttages för tjänsteresorna, måste även antalet utlöpande förskott bliva stort. Att i ett stort antal fall en tjänsteman skulle ha mer än ett reseförskott utestående oredovisat vid budgetårsskiftet kan även synas anmärkningsvärt. Förhållandet är emellertid, att nytt reseförskott ej erhålles förrän vederbörande tjänsteman till den byrå inom tygavdelningen, där han tjänstgör, avlämnat reseräkning med redovisning av närmast föregående reseförskott. Innan denna reseräkning attesterats och försetts med kostnadsbeslut samt därefter överlämnats till civilbyråns kameradetalj samt där blivit föremål för granskning och utanordning ävensom i vissa fall återleverering av överskjutande belopp ägt rum, kan givetvis viss tid förflyta. Åtgärder ha gång efter annan vidtagits för att nedbringa antalet dylika förskott, men någon större minskning har ej varit möjlig att åstadkomma.

4. I fråga om de å titel 9553, *Arméförvaltningens tygavdelning: försträckning*, redovisade posterna torde följande få anföras:

Post 1 uppvisar ett debetsaldo av 31 252 kronor 36 öre, utgörande till militärattachén i Washington utbetalt belopp dels för anskaffning av försöksmateriel m. m. för tygavdelningens räkning dels för vissa anskaffningar för försvarets forskningsanstalt, försvarsstaben, försvarsväsendets radioanstalt, statspolisen m. fl. ävensom för av dessa anskaffningsuppdrag föranledda resor m. m. Till militärattachéns förfogande har ställts ett förskott för dylika anskaffningar m. m., vilket insatts å checkräkning i amerikansk bank. Redovisning sker regelbundet, när förskottet behöver förstärkas. Redovisningarna omföras i tygavdelningens räkenskaper, och faktura utställes i förekommande fall å vederbörlig myndighet.

Posten 2. Annonskostnader m. m. 6 008 kronor 95 öre är ett anslagsmässigt överskridande av expensanslaget, i det att i samband med budgetårsskiftet vissa kostnader, vilka varit avsedda att betalas under budgetåret 1952/53 (s. k. omföringsbegäran från annan central försvarsförvaltning), kommit att bokföras redan å budgetåret 1951/52. Då förhållandet uppmärksammades i samband med bokslutet för 1951/52, ansågs enklare att bokföra det å expensanslaget överskjutande beloppet såsom försträckning än att återföra denna s. k. omföringsbegäran med därav följande ändring i även andra försvarsgrensförvaltningars räkenskaper.

Beträffande posten 3. Viss av vapenbyrån beställd materiel, som slutligt skall gäldas av till fordonsbyråns förfogande stående medel, må följande framhållas. Under våren 1952 yppade sig tillfälle att inköpa ett större parti maskeringsnät ur s. k. surpluslager. Maskeringsnät användes inom såväl vapenbyråernas som fordonsbyråns verksamhetsområde. I bemyndigandeplanen för budgetåret 1951/52 fanns för vapenbyråerna upptaget visst belopp för detta ändamål. Det erbjudna partiet, vilket i pris- m. fl. hänseenden var mycket fördelaktigt, betingade dock ett högre pris än de medel, som funnos upptagna för ifrågavarande ändamål hos vapenbyråerna. Emellertid fanns under fordonsbyråns bemyndigande för budgetåret 1952/53 upptaget ett belopp för dylik anskaffning, vilket tillsammans med det av vapenbyråerna disponerade beloppet översteg den för affärens genomför-

ande erforderliga summan. Beträffande bemyndigandena för budgetåret 1952/53 förutsattes redan i statsverkspropositionen, att tygavdelningen redan före den 1 juli 1952 skulle äga taga i anspråk bemyndiganden för budgetåret 1952/53 för utläggande av beställningar. För att emellertid redovisningen å de olika årens bemyndigandeplaner ej skulle bliva tillkrånglad valdes utvägen att använda försträckningstiteln till den del bemyndiganden för budgetåret 1952/53 togos i anspråk för ifrågavarande beställning, var- efter omedelbart efter det nya budgetårets ingång omföring ägde rum.

I fråga om posten 4 har redan ovan under titel 95342, Arméförvaltningens tygavdelning: deponerade medel, redogjorts för härmed sammanhängande inbetalning.

Posten 5. Medel för anskaffning av materiel för Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut avser en anskaffning, som skett i samband med viss tygavdelningens egen beställning av samma materiel. Genom missuppfattning från institutets sida har medel överlämnats till tygavdelningen samtidigt med att framställning om anskaffningen avlåtits till tygavdelningen. Beloppet har utbetalts under början av budgetåret 1952/53, då leveransen ägde rum.

I fråga om posten 6. Reserverat belopp för anskaffning av viss materiel för lokalmyndigheters räkning må framhållas att här föreligger en bokföringsmässig transaktion, som på grund av arbetsbelastning ej hann avklaras under budgetåret 1951/52. Vid beställning av ett antal gaffeltruckar till de centrala tyganstälterna anskaffades även en dylik truck för Kungl. Göta Ingenjörskårs tygverkstads räkning, varvid emellertid den sistnämnda själv skulle bekosta anskaffningen. Härigenom kunde ett förmånligare pris erhållas och bl. a. snabbare leverans påräknas. Leveransen skedde successivt, varvid tygverkstaden erhöll sin truck bland de först levererade. Därvid insände tygverkstaden det för dem vid leveransens utläggande beräknade beloppet, utan att faktura från tygavdelningen erhållits. Det insända beloppet krediterades då försträckningskontot. Vid beställningens utläggande hade använts titlar såväl för anskaffningsbemyndigande som underhållsanslag samt försträckningstiteln. Då emellertid slutleverans av samtliga truckar ej skett hade vid betalning av delleveranser i första hand titlar under anskaffningsbemyndigandet använts. Därav förklaras att försträckningstiteln kom att uppvisa ett kreditsaldo. Sedan slutleverans numera ägt rum, pågår utredning om kostnadernas rätta fördelning, varvid eventuellt till tygverkstaden kommer att återbetalas visst belopp.

Sedan arméförvaltningen sålunda anfört sina synpunkter å de i berättelsen gjorda iakttagelserna i vad rör dess verksamhetsområde, vill ämbetsverket därjämte framhålla, att någon beskärning av ämbetsverkens möjlighet att för vissa speciella fall använda de hjälpkonton, vilka enligt fastställda titelförteckningar stå till förfogande, knappast bör ifrågakomma. Skulle denna möjlighet fränkännas ämbetsverken, torde än mer arbetskrävande bokföringstransaktioner få vidtagas. Någon större klarhet och översikt torde ej heller på denna väg åstadkommas. Då i varje fall de av arméförvaltningen å diversemedelskonton bokförda beloppen äro synnerligen blygsamma i förhållande till omslutningen under till arméförvaltningens förfogande stående anslag och bemyndiganden, torde knappast den officiella budgetredovisningen därigenom bli i nämnvärd grad missvisande.

I ärendets handläggning ha förutom undertecknade Gewert och Burnander, den senare föredragande, jämväl fälttygmästaren och överfältveterinären deltagit.

Stockholm den 17 januari 1953.

Underdånigst
IVAR GEWERT.

ARTHUR BURNANDER.

Kurt Bedoire.

Marinförvaltningens

yttrande i anledning av riksdagens
revisorers uttalande del I, s. 13, § 3.

Till Konungen.

Genom nådig remiss den 22 december 1952 har Kungl. Maj:t anbefallt marinförvaltningen att inkomma med underdånigt utlåtande över vad riksdagens senast församlade revisorer anfört i sin berättelse beträffande försvarets centrala förvaltningsmyndigheters bokslut för budgetåret 1951/52.

I fråga om vad revisorerna uppmärksammat vid granskningen av marinförvaltningens nedannämnda diversemedelstitlar får ämbetsverket anföra följande.

Titel 96341, Marinförvaltningen: deponerade medel. Å titeln ha uppdebiterats 182 kronor 11 öre, utgörande belopp, för vilket ägaren icke kunnat anträffas. Vidare har uppdebiterats ett belopp av 500 kronor, utgörande av innehavaren av marinledningens lunchrestaurant deponerat belopp såsom säkerhet för till honom utlämnade serviseffekter tillhörande kronan. Vad angår ett å titeln uppdebiterat belopp å 585 kronor, kommer beloppet att regleras i den närmaste framtiden. Å titeln har även uppdebiterats ett belopp å 4 923 kronor 42 öre. Detta belopp, som av utrikesdepartementet tillställts örlogsvarvet i Karlskrona och av varvet i sin tur överlämnats till marinförvaltningen, avser ersättning för omhändertagandet av ett tyskt fartyg. Utredning i ärendet pågår och förmodar marinförvaltningen att densamma skall kunna slutföras under budgetåret. Övriga å titeln uppdebiterade belopp hava reglerats redan under första hälften av innevarande budgetår.

Titeln 96511, Marinförvaltningen: förskott. Av vad revisorerna anfört i fråga om denna titel framgår att revisorerna uppmärksammat det relativt stora utgiftsbelopp, som bokförts å titeln i fråga. Anledningen härtill är emellertid huvudsakligen, att titeln debiterats vissa av marinförvaltningen förskotterade tullkostnader, nämligen av ämbetsverket erlagda tullavgifter, vilka sedermera skola restitueras av tullverket. Så snart tullavgifterna blivit definitivt till siffrorna bestämda avföres beloppet å titel 96513, Tullavgifter, avsedda att restitueras. Å titel 96511 vid ifrågavarande budgetårsskifte avfört belopp avseende ännu icke till beloppet fastställda tullavgifter utgjorde 169 000 kronor.

Även om marinförvaltningen i regel på sätt revisorerna framhållit plägar upplägga ett konto för varje försträckningsändamål, förekommer likväl fall då marinförvaltningen anlitar titel 96511 för utbetalningar av ifrågavarande slag. Detta är förhållandet då sådana utbetalningar för ett visst ändamål kunna beräknas förekomma i ett mycket begränsat antal eller ock då fråga är om utbetalning av kortfristig natur. Utgifter av nu nämnt slag hava vid budgetårsskiftet 1951/52 belastat titeln med omkring 32 000 kronor. Vidare hava från titel 96511 anförts förskott å relativt stora belopp för vissa materielanskaffningar m. m. exempelvis till marinattachéerna i Washington och London samt marinens kontrollofficer i Bofors.

Revisorerna hava vidare påtalat det förhållandet att vissa balanserade förskott äro av gammalt datum. Emellertid äro tio av de äldre förskotten överlämnade till advokatfiskalen i försvarets civilförvaltning för indrivning. Övriga äldre förskott hava till största delen redovisats men redovisningarna hade vid budgetårsskiftet ännu icke hunnit bliva slutbehandlade.

Vad beträffar det av revisorerna uppmärksammade förhållandet att flera balanserade förskott avser en och samma person bör följande framhållas. Marinförvaltningen utlämnar i regel icke förskott utan att av samma person förut uppburet förskott blivit redovisat. I de fall två eller flera förskott utestätt för en tjänsteman kan alltså antagas att endast det sist utlämnade förskottet är redovisat och att redovisning inkommit för övriga förskott men icke hunnit slutbehandlas.

Revisorerna hava anmärkt att till viss tjänsteman den 26 maj 1952 utbetalts förskott å juni månads lön. I detta fall är fråga om arvode till en tjänsteman i marinförvaltningen, vilken varit engelsk medborgare. Denne hade entledigats från och med den 1 juli 1952 och åtnjöt dessförinnan under juni månad semester. Då han uppgivit såsom sin avsikt att återvända till England under semestern och icke kunde med bestämdhet uppgiva sin adress vid tiden för utbetalande av juni månads avlöning samt det dessutom medförde viss omgång att överföra beloppet till England, medgavs vederbörande att uppbära beloppet förskottsvis. Det är att märka att tjänstemannen i fråga innehaft sådan anställning i marinförvaltningen att han under alla förhållanden vid avgången ur tjänst varit berättigad åtnjuta semesterersättning.

Titeln 96513, Tullavgifter, avsedda att restitueras. Av vad revisorerna anført synes framgå att anmärkning riktas mot det förhållandet att i många fall relativt lång tid synes förflyta, innan restitution av erlagda tullavgifter sker. Härtill är blott att anmärka, att restitution icke kan ske förrän materielen i fråga inmonterats i fartyg.

Titeln 96514, Förskottade kostnader enligt särskild anvisning. Å denna titel bokförda belopp kunna i många fall icke regleras förrän en längre tid förflutit, beroende på omfattningen av de arbeten varom fråga är. Chefen för örlogsvarvet i Karlskrona har om anledningen till att vissa inkomstbelopp påförts denna titel upplyst, att vid de uppdrag varvet ombesörjde emellanåt förekomme försäljning av viss materiel, varvid influtna belopp bokförts å samma titel som utgifterna, vilket ur redovisningssynpunkt befunnits lämpligast.

Revisorerna hava slutligen i sitt uttalande anført bland annat, att den av dem verkställda granskningen givit vid handen att i de militära förvaltningsmyndigheternas bokföring avsevärda belopp redovisades vid sidan av stats-

budgeten i form av s. k. diversemedel, samt att bokföringen å diversemedelstitlar kunde leda till att anslagsöverskridanden och förefintliga reservationsmedel icke klart redovisades med påföljd att den officiella budgetredovisningen bleve missvisande.

Marinförvaltningen får på grund härav för sin del framhålla att i marinförvaltningens räkenskaper några större belopp icke avförts på nu ifrågasvarande titlar med undantag av titel 96514 under sådana förhållanden, att budgetredovisningen skulle kunna sägas bliva lidande därpå. De titlar, varå större belopp avförts, äro 96511, 96513 och 96514. Som ovan nämnts utgöra de största beloppen som debiterats titel 96511 tullkostnader, som skola restitueras. Dessa kostnader liksom de kostnader, som debiteras titel 96513, skola återbetalas av tullverket och komma således icke att belasta budgeten. Vad beträffar titel 96514 avse å densamma bokförda belopp, som revisorerna ock framhålla, huvudsakligen haverikostnader, vilka kostnader, i den mån fråga är om belopp över 5 000 kronor, sedan desamma slutgiltigt fastställts, i regel skola bestridas av anslaget till oförutsedda utgifter. De arbeten, varom här är fråga, taga regelmässigt lång tid i anspråk, på grund varav balanser å ifrågasvarande titel icke kunna undvikas.

Revisorerna hava vidare funnit det anmärkningsvärt att i en del fall, då betalningstransaktioner mellan myndigheter verkställdes genom omföring, besluten härom icke fullföljdes under vederbörande budgetår, vilket finge som resultat, att anslagsbelastningen bleve snedvriden. Härtill får marinförvaltningen genmäla, att utställande myndighet i många fall inkommer med framställningar av ifrågasvarande slag vid så sen tidpunkt under budgetåret, att marinförvaltningen saknar möjlighet att medhinna behandlingen av alla framställningarna under samma budgetår, i all synnerhet som framställningarna i vissa fall avse materiel som ännu icke levererats vid den tidpunkt framställningen kommit marinförvaltningen tillhanda. Den 30 juni 1952 utestod för marinförvaltningens del ett saldo å 249 829 kronor 91 öre, vilket emellertid under tiden intill första hälften av innevarande budgetår kunnat nedbringas till 28 561 kronor 30 öre.

Enligt revisorernas mening bör med hänsyn till av dem påtalade förhållanden bokföringen å diversemedelstitlarna göras till föremål för särskild undersökning, varvid i första hand finge anses ankomma på de medelsförvaltande myndigheterna själva att vidtaga de åtgärder i reglerande syfte som erfordrades. Som av det föregående delvis framgår ägnar marinförvaltningen stor uppmärksamhet åt kontrollen av ifrågasvarande titlar. Härutöver torde det icke erfordras annan kontroll än den som utövas av riksräkenskapsverket. En kontroll jämväl från försvarets civilförvaltnings sida skulle innebära ett icke nödvändigt dubbelarbete. Det skulle även kunna uppstå vissa svårigheter för marinförvaltningen därest de berörda myndigheterna skulle giva olika direktiv.

I ärendets handläggning hava deltagit undertecknad souschef, Wedin och von Hartmansdorff, den sistnämnde föredragande.

Stockholm den 17 januari 1953.

Underdånigst
GUNNAR J-PALMGREN.

Kurt Bille.

Flygförvaltningens

yttrande i anledning av riksdagens
revisorers uttalande del I, s. 13, § 3.

Till Konungen.

Genom nådig remiss den 22 december 1952 har flygförvaltningen anbefallts att avgiva underdånigt utlåtande över vad 1952 års riksdags revisorer uttalat i sin berättelse i fråga om vissa iakttagelser beträffande försvarets centrala förvaltningsmyndigheters bokslut för budgetåret 1951/52. Till åtlydnad härav får flygförvaltningen anföra följande.

Då revisorernas erinringar så vitt avser flygförvaltningens verksamhet närmast synes avse materielavdelningens försträckningstitel har flygförvaltningen begränsat sitt yttrande till denna fråga.

För anskaffning av flygmateriel står ett reservationsanslag benämnt Flygvapnet: Anskaffning av flygmateriel m. m. till flygförvaltningens förfogande. Anslaget är i försvarets titelförteckning uppfört såsom titel 471. Normalt avföras *direkt* på denna titel samtliga kostnader, som sammanhänga med flygmaterielens anskaffning. I en del fall sker emellertid *övergångsvis* bokföring av härmed sammanhängande kostnader på en diversemedelstitel benämnd Flygförvaltningen försträckning: materielavdelningen. Denna senare titel är i försvarets titelförteckning uppförd med beteckningen 97 524. Försträckningstiteln utnyttjas huvudsakligen såsom en bevakningstitel för redovisningen av de förskott och depositioner, som flygförvaltningen har att erlagga i samband med vissa beställningar. Detta gäller närmast förskott till inhemska och utländska leverantörer, stående förskott till flygattachéerna i London och Washington att utnyttjas för de anskaffningar som av attachéerna utföras på flygförvaltningens uppdrag samt för tulldepositioner. Till viss del utgöras förskotten av betalningar i samband med anskaffningsuppdrag, som av flygförvaltningen genomföras för såväl egen som andra myndigheters räkning i enlighet med den s. k. huvudförvaltningsprincipen, vilken tillkommit på förslag av 1946 års förvaltningsutredning.

Ifrågavarande kostnader äro således helt att betrakta som förskottslikvidier vilka i avvaktan på att de definitiva kostnaderna och deras fördelning bliva kända bokföras över försträckningstiteln (97 524) så att en effektiv övervakning erhålles till dess den slutgiltiga debiteringen kan verkställas. Då leveranserna av den materiel, som ingår i ifrågavarande slag av beställningar, i många fall sträcka sig över ett flertal år och kraven på förskottsbetalningar i vad speciellt avser utländska leverantörer äro mycket hårda, blir följderna att stora belopp stå oredovisade vid budgetårsskiftena. Efter hand som leverans och fakturering sker, krediteras försträckningstiteln och debiteras vederbörligt konto under anskaffningsanslaget (titel 471) resp. den myndighet för vars räkning anskaffning skett.

Vid utgången av budgetåret 1951/52 utvisade förevarande försträckningstitel ett debetsaldo av 13 042 933: 82 kr. Av detta belopp skall vid den slutgiltiga debiteringen 11 322 039: 09 kr. belasta anskaffningsanslaget (titel 471) och andra myndigheter, medan resterande del utgör förskottsbetalningar som av flygförvaltningen erlagts i samband med huvudsakligen ut-

ländska beställningar för centrala flygförrådets räkning och således skola belasta diversemedelstiteln för förrådets redovisning.

I anslagsbelastningen för anslaget till anskaffning av flygmateriel har i enlighet med gällande bestämmelser redovisats förutom de direkta utgifterna under anslaget jämväl ovanstående debetsaldo (11 322 039: 09) på försträckningstiteln. Då den sålunda erhållna belastningen understiger de för budgetåret tillgängliga medlen med 1 369 261: 78 kr. har något anslagsöverskridande ej skett.

Beträffande riksdagens revisorers erinran mot att vissa under försträckningstiteln ej slutredovisade konton äro av gammalt datum får flygförvaltningen hänvisa till den närmare redogörelse, som lämnas i närsluten bilaga.

Mot bakgrunden av ovanstående redogörelse vill flygförvaltningen slutligen framhålla att med de krav på förskottsbetalningar, som i olika sammanhang uppträda vid beställningar hos såväl inhemska som utländska leverantörer samt den ökning av samköpen med andra myndigheter som kan förutses såsom en följd av huvudförvaltningsprincipen, kommer det även framledes att bliva nödvändigt att utnyttja försträckningstiteln för anskaffningar till stora belopp. Med hänsyn till kravet på en effektiv övervakning av dessa kostnader är det nödvändigt att de via försträckningstiteln särskiljas från ordinarie anslag till dess slutgiltig debitering kan ske. Flygförvaltningens strävan att begränsa utgifterna under denna titel framgår av att debetsaldot under budgetåren 1949/52 nedbringats från 22,6 till 13,0 miljoner kronor. Möjligheterna att framdeles begränsa betalningarna över försträckningstiteln sammanhänga i hög grad med behovet av utländsk anskaffning och härav beroende förskottsbetalningar och leveranstemeriner.

I ärendets handläggning ha, förutom undertecknad souschef, deltagit Thunberg, Hildebrandt och Berglund, den sistnämnde föredragande.

Stockholm den 16 januari 1953.

Underdånigst

B. JACOBSSON.

K. G. Berglund.

Bilaga.

Specifikation över vissa konton under flygvapnets försträckningstitel 97 524.

Konto A 4.

Debetsaldot på kontot uppgick den 1 juli 1952 till 27 473: 23 kr., utgörande oredovisat förskott för flygplansreservdelar, som under kriget beställdes hos den italienska firman Caproni, vilken sedermera gått i konkurs. Då firman ej fullgjort sina leveranser har flygförvaltningen sökt indriva sin fordran bl. a. genom sammankoppling med tillgodohavanden, som firman på grund av andra mellanhavanden med flygförvaltningen hade i Sverige. Det har emellertid ej varit möjligt att härigenom helt reglera denna affär varför flygförvaltningen även vidtagit rättsliga åtgärder. Detta har lett till domstolsutslag i Milano den 11 april 1952 varigenom flygförvaltningens

fordran gentemot konkursboet (inkluderande ett skadeståndsbelopp) fastställt till 60 miljoner lire (ca 500 000 kr.). Bevakning av denna fordran sker genom svenska konsulatet i Milano.

Konto A 5.

Hos Standard Radiofabrik har flygförvaltningen den 6 febr. 1945 utlagt en beställning på katodstrålerör. Verktygskostnaden för ifrågavarande tillverkning uppgår totalt till 35 000 kr. I beställningen finnes inrymd en klausul enligt vilken flygförvaltningen skall krediteras med ett belopp av 20 kr. för varje rör, som för annan beställares räkning tillverkas i dessa verktyg. Flygförvaltningen har härigenom fram till febr. månad 1948 krediterats med ett sammanlagt belopp av 11 300 kr. Då det numera är klart att ifrågavarande verktyg framdeles ej komma att utnyttjas för tillverkning kommer det på försträckningstiteln kvarstående saldot av 23 700 kr. att debiteras vederbörligt sakanslag.

Konto A 11.

Kontot utgör ett förskottskonto för de beställningar av flygplanreservdelar, som flygförvaltningen fortlöpande placerar hos den engelska firman de Havilland, avsedda för hos nämnda firma anskaffade krigsflygplan. Då ifrågavarande reservdelsleveranser ännu ej äro fullgjorda har redovisningen ej kunnat avslutas på kontot.

Konto A 22.

Kontot har upplagts i samband med utländsk anskaffning av armeringsjärn för flygfältsbyggnad. Kvarstående kreditsaldo på 591:48 kr. har genom förbiseende ej blivit omfört samtidigt som affären avslutades.

Försvarets civilförvaltnings

yttrande i anledning av riksdagens
revisorers uttalande del I, s. 13, § 3.

Till Konungen.

Genom remiss den 22 december 1952 har Kungl. Maj:t anbefallt försvarets civilförvaltning att avgiva underdånigt utlåtande över vad riksdagens senast församlade revisorer anfört under § 3 i sin berättelse beträffande försvarets centrala förvaltningsmyndigheters bokslut för budgetåret 1951/52.

Till åttlydnad härav får ämbetsverket anföra följande.

Civilförvaltningen delar revisorernas uppfattning angående olägenheten av att såsom skett i påtalade fall avsevärda belopp redovisas utanför statsbudgeten å diversemedelstitlar. Förhållandet har iakttagits i samband med den fortlöpande anslagskontrollen inom civilförvaltningen och föranlett upprepade påpekanden under hand för vederbörande myndigheter, dock utan att någon mera väsentlig förbättring härutinnan kunnat förmärkas.

Gentemot revisorernas förslag att tillägga civilförvaltningen befogenhet att utöva viss formell kontroll beträffande ifrågavarande diversemedels-

titlar ställer sig civilförvaltningen tveksam. Ämbetsverket ifrågasätter lämpligheten av att ålägga civilförvaltningen att på sätt som föreslagits kontrollera sidoordnade myndigheter. Det synes närmast böra ankomma på riksräkenskapsverket, som jämväl i övrigt utgör kontrollerande myndighet beträffande försvarets centrala förvaltningsmyndigheter, att tillse att myndigheternas medelsredovisning i fortsättningen icke giver anledning till erinran i förevarande avseenden.

Vad beträffar frågan om de vinstmedel, som enligt vederbörande diversemedelstitlar redovisas vid vissa vatten- och elektricitetsverk inom armén, har civilförvaltningen i skrivelse till fortifikationsförvaltningen den 27 november 1951 framhållit, att användningen av ifrågavarande medel för utbyggande av och nyanläggningar vid vatten- och elektricitetsverken innebure, att sådana investeringar skedde vid sidan av budgeten och i betydande utsträckning indirekt finansierades med driftbudgetmedel. Det vore enligt civilförvaltningens mening principiellt felaktigt, att anslagsmedel, som riksdagen beviljat för visst ändamål, på detta sätt fonderades för att ianspråktagas för helt annat ändamål.

Beträffande revisorernas uttalanden i övrigt till den del de beröra civilförvaltningens ämbetsområde må följande anföras.

Saldona å titel 91347, *Omföringar mellan försvarets centrala förvaltningar*, ha varit föremål för civilförvaltningens uppmärksamhet under en följd av år. Vid åtskilliga tillfällen har civilförvaltningen understrukit nödvändigheten av att i de fall, då betalning mellan de olika myndigheterna reglerades genom omföringar, skyndsamt verkställighet av omföringsbesluten ägde rum samt framhållit, att omföringsbesluten i allt fall måste verkställas före budgetårsskifte. Det per den 30 juni 1950 förefintliga debetsaldot å titeln i fråga, 3 089 690 kronor, föranledde på sin tid civilförvaltningen att upptaga frågan, huruvida icke en återgång till kontantbetalning myndigheterna emellan borde ske. Vid sammanträde med representanter för vederbörande myndigheter våren 1951 uttalades från civilförvaltningens sida att, därest balanser å titeln jämväl i fortsättningen uppkomme, det torde bliva nödvändigt att återinföra kontantbetalning mellan de centrala myndigheterna. Förutsättning för att förfarandet skulle få tillämpas vore, att saldo icke uppkomme vid budgetårsskifte. Då krigsmaterielverkets representanter vid ifrågavarande sammanträde med bestämdhet hävdade, att en återgång till tidigare tillämpad ordning i fråga om likvider mellan de centrala myndigheterna skulle innebära, att krigsmaterielverkets rörelsekapital komme att visa sig otillräckligt, ansåg sig civilförvaltningen tills vidare icke kunna vidtaga någon ändring. Civilförvaltningen har emellertid i god tid före budgetårsskiftena tillhandahållit ämbetsverken specifikaationer å utestående balanser av ifrågavarande slag och begärt, att desamma skulle regleras före budgetårets utgång.

Det må i detta sammanhang påpekas, att civilförvaltningen saknar möjlighet att reglera balanserna vid budgetårsskifte, då ämbetsverket icke äger kännedom om vilka titlar, som slutligt skola belastas beloppen i fråga.

I fråga om å titel 9196, *Interneringskostnader*, redovisade fordringar å främmande makter, 4 952 826 kronor 18 öre, ha kostnader till ett sammanlagt belopp av 4 952 152 kronor 8 öre täckts dels från förskottsstaten, dels genom återbetalning från olika länder. Genom brev den 19 december 1952 har Kungl. Maj:t bemyndigat försvarets civilförvaltning att i räkenskaperna

avskrivna *dels* ett belopp å 3 967 053 kronor 59 öre, utgörande kostnader för internering av tysk militärpersonal, *dels ock* den del av ett belopp å 265 951 kronor 60 öre, avseende kostnader för omhändertagande och reparation av tyska krigsflygplan och annan tysk krigsmateriel, för vilken ämbetsverket icke erhöle utdelning vid den av likvidationsnämnden genomförda tvångs-clearingen med Tyskland.

Det av revisorerna påtalade förfaringssättet att utbetala anslagsmedel kontant och bokföra dessa å titel 9134, *Lokalmyndigheter: deponerade medel*, anser civilförvaltningen i likhet med revisorerna felaktigt och ägnat att förrycka budgetredovisningen. Då ifrågavarande utbetalning å 45 679 kronor 82 öre, avseende medel för provskjutningscentralen i Karlsborg, verkställt av arméförvaltningens tygavdelning, har civilförvaltningen ansett sig sakna befogenhet att påtala förhållandet.

Stockholm den 13 januari 1953.

Underdånigst
RAGNAR LUNDBERG.

UNO BRUNSKOG.

R. Nilsell.

Krigsmaterielverkets

yttrande i anledning av riksdagens
revisorers uttalande del I, s. 13, § 3.

T i l l K o n u n g e n.

Genom nådig remiss den 22 december 1952 har krigsmaterielverket anbefallts att före den 19 januari 1953 avgiva underdånigt utlåtande över vad riksdagens senast församlade revisorer i sin berättelse anfört beträffande försvarets centrala förvaltningsmyndigheters bokslut för budgetåret 1951/52. Riksdagens revisorer har däri för krigsmaterielverkets vidkommande uttalat, att de iakttagit att å diversemedelstiteln 93511 Krigsmaterielverket: förskott vid budgetårsskiftet 1951/52 — 1952/53 ett flertal förskott till en och samma tjänsteman kvarstått oredovisade samt att vissa förskott utestått år efter år utan att redovisas.

Krigsmaterielverket får med anledning härav anföra följande.

Vad först angår de förskott, som kvarstått ett flertal år utan att redovisas, har det i berättelsen omnämnda förskottet som utlämnats den 24 augusti 1946 (50 kr.) den 26 februari 1948 överlämnats till advokatfiskalen vid försvarets civilförvaltning för indrivning. Någon slutredovisning av detta uppdrag har dock icke ännu inkommit från advokatfiskalen. Ärendet är sålunda beroende av åtgärder av annan myndighet.

De fyra övriga äldre förskott som revisorerna iakttagit (tillhopa 1 047 kronor 25 öre) och som utbetalats till en och samma person, äro numera, sedan ärendet på sin tid överlämnades till advokatfiskalen för indrivning, slutredovisade.

Vad därefter angår de övriga i berättelsen omförmälda förskott, som till tre särskilda personer utlämnats huvudsakligen under budgetåret 1951/52

men vid budgetårsskiftet kvarstodo oredovisade, får krigsmaterielverket meddela att dessa samtliga under höstens lopp slutredovisats.

Kontrollanterna hava uppgivit olika skäl för svårigheterna att tidigare än som skett ingiva vederbörliga reseräkningar för granskning och godkännande. Emellertid synes det även verket önskvärt att redovisningarna av uppburna förskott komma att ske i snabbare takt. Verket överväger därjämte att till kontrollanter vid verkets huvuddel, som mycket ofta företaga kontrollresor, utlämna stående förskott, avsedda att täcka resor under viss tid.

I ärendets handläggning hava deltagit undertecknade Reuterwall och Nylander, den sistnämnde föredragande, samt Otterbeck, Laurin, Fürst och Runius.

Stockholm den 15 januari 1953.

Underdånigst

S. REUTERWALL.

E. EINAR NYLANDER.

Fortifikationsförvaltningens

yttrande i anledning av riksdagens
revisorers uttalande del I, s. 13, § 3.

Till Konungen.

Genom remiss den 22 december 1952 har Kungl. Maj:t anbefallt fortifikationsförvaltningen att avgiva utlåtande med anledning av vad riksdagens senast församlade revisorer i sin berättelse under § 3 anfört angående vissa iakttagelser beträffande försvarets centrala förvaltningsmyndigheters bokslut för budgetåret 1951/52. Med anledning härav får fortifikationsförvaltningen anföra följande.

Vad först angår riksdagsrevisorernas iakttagelse, att av vederbörlig huvudbok icke framgår, vilka anslag som skola debiteras respektive krediteras de för försvarets centrala förvaltningsmyndigheter å titeln 91347, Omföringar mellan försvarets centrala förvaltningar, upptagna beloppen, finner fortifikationsavdelningen denna iakttagelse icke giva anledning till yttrande från ämbetsverkets sida.

Revisorerna har vidare framhållit, att på de för fortifikationsförvaltningen upplagda diversemedelstitlarna för bokföring av försträckningar redovisas utbetalningar av icke mindre än 5 361 174 kronor 5 öre samt att vad angår upplagda titlar för uppsamling av vissa inkomster behållningen å de titlar, som avse arméns och marinens fortifikationsinrättningar, försäljningsmedel samt övriga diverse medel uppgår till 3 109 721 kronor 53 öre.

Vad först beträffar de bokförda utbetalningarna på försträckningstitlarna kan förvaltningen såsom exempel framhålla, att utgifterna å titel 94732, Garnisonssjukhuset i Boden, å 1 233 942 kronor 70 öre, komma att ersättas av Norrbottens läns landsting. Å titel 94712, Expropriationskostnader att
2 *Rev. berättelse ang. statsverket år 1952. II.*

ersättas av Enköpings stad, ha vidare bokförts 998 127 kronor 48 öre. Sedan staden i frågan om kostnadernas slutliga gäldande gjort framställning till Kungl. Maj:t, ha kostnaderna i avvaktan på frågans lösning förskjutits av fortifikationsförvaltningen. Vad angår de å titlarna 94347 och 94357 bokförda utgifterna, sammanlagt 1 063 743 kronor 99 öre, avseende nedmontering och transport av baracker till Danmark, må framhållas, att frågan om utjämnning av detta belopp är av ämbetsverket underställd Kungl. Maj:ts prövning.

Vidkommande behållningen å de titlar, som avse arméns och marinens fortifikationsinrättningar, försäljningsmedel samt övriga diverse medel ha revisorerna beträffande den behållning, som redovisats vid vissa vatten- och elektricitetsverk inom armén, framhållit att — då ifrågavarande behållning huvudsakligen härrör från av militära förband och inrättningar erlagda förbrukningsavgifter, som belasta anslag på riksstatens driftbudget — det ur principiell synpunkt icke vore tillfredsställande, att denna behållning toges i anspråk för finanseringen av anläggningsarbeten och dylikt. Detta vore så mycket mindre tillfredsställande, som förenämnda verk redovisades på försvarets fastighetsfond. Enligt revisorernas åsikt syntes vederbörande taxor böra anpassas så, att med viss marginal allenast själva driftkostnaderna blevo täckta medan för verksamheten i övrigt erforderliga medel borde ställas till förfogande genom sedvanliga investeringsanslag eller genom anlåtande av på fastighetsfondens stat uppförda poster. Fortifikationsförvaltningen får framhålla, att de av revisorerna i förevarande fråga sålunda framförda synpunkterna i princip delas av förvaltningen. Såsom framgår av bifogade sammanställningar äro emellertid de till arméns fortifikationsinrättningar hörande vatten- och elektricitetsverken endast med obetydliga värden, elektricitetsverket i Karlsborg icke alls, redovisade på försvarets fastighetsfond, till följd varav de å fonden tillgängliga underhållsmedlen för dessa anläggningar alls icke räckt till ens för bestridande av ordinarie underhållskostnader. Ämbetsverket har därför varit nödsakat att taga verkens behållning i anspråk för ordinarie underhåll samt större reparationer och förändringsarbeten. Arbeten av investeringskaraktär ha emellertid icke förekommit i större utsträckning. Av de exempel på sådana arbeten vid det av IV. militärbefälsstaben förvaltade elektricitetsverket, som av revisorerna anförts, äro enligt ämbetsverkets mening endast arbetena för utbyggnad av »Dubbelmatningslinje till F 8 m. m.», »Fortsatt utbyggnad av dubbelmatningslinjen till F 8» samt »Diverse arbeten i samband med flyttning av inmatningspunkten för Järvafältets elkraft m. m.» att anse såsom investeringsarbeten. Att dessa investeringar företagits sammanhänger med att omedelbara åtgärder ansetts erforderliga för att kunna tillgodose den under de senaste åren snabbt ökade förbrukningen av elektrisk kraft. Vid Bodens garnisons vattenverk ha under budgetåren 1949/50 — 1951/52 jämväl utförts vissa mindre investeringsarbeten, uppgående till sammanlagt 110 500 kronor, medan i staterna för övriga vatten- och elektricitetsverk icke förekomma arbeten av sådan karaktär.

Såsom redan framhållits anser förvaltningen i likhet med revisorerna, att det ur principiell synpunkt är otillfredsställande, att den av vatten- och elektricitetsverken redovisade behållningen tages i anspråk för bestridande av kostnader för utförande av anläggningsarbeten. Sålunda har förvaltningen i avgivet förslag till medelsäskanden å kapitalbudgeten för budget-

året 1953/54 under rubriken »Vissa byggnadsarbeten för armén» upptagit ett belopp av 270 000 kronor för bestridande av kostnader för utökning av elkraftnätet å Järvafältet. Inom ämbetsverket har vidare påbörjats en utredning, syftande till invärdering i fastighetsfonden av vattenverkens yttre vatten- och avloppsnät samt av elektricitetsverken och till dessa hörande yttre ledningar. Förslag i ämnet kommer i sinom tid att föreläggas Kungl. Maj:t. I avvaktan på en slutlig reglering av frågan torde kostnaderna för underhåll av anläggningarna i den mån så erfordras få bestridas på sätt hittills skett.

I handläggningen av detta ärende ha deltagit förutom undertecknade Christianson och Norrman, föredragande, byråcheferna Magnell, Sjögren och Thelander.

Stockholm den 19 januari 1953.

Underdånigst

GUNNAR CHRISTIANSON.

AKE NORRMAN.

Gunnar Lindh.

Bilaga.

Vattenverk.

Myndighet.	I fastighetsfonden redovisade bygg- nader.	Underhållsmedel för budgetåret 1951/52.
Infanteriskjutskolan	85 000:—	1 253:—
Wendes artilleriregemente	339 800:—	1 232:—
Fastighetsförvaltningen, Karlsborg ..	444 954:—	3 646:—
VI. milo, Boden	1 553 380:—	8 862:—
Skånska luftvärnsskåren	64 170:—	375:—
Till vattenverken hörande vatten- och avloppsnät vid		
Wendes artilleriregemente	434 360:—	1 580:—
Fastighetsförvaltningen, Karlsborg ..	472 746:—	1 665:—
Skånska luftvärnsskåren	Kan ej spec.	287:—
Rörnäten till elektricitetsverken vid infanteriskjutskolan och VI. milo, Boden, samt stora delar av rörnätet till elektricitetsverket i Karlsborg äro icke invärderade i fastighetsfonden.		
I de av ämbetsverket för budgetåret 1951/52 fastställda staterna uppgå underhållskostnaderna till		
vid infanteriskjutskolan		2 200:—
» Wendes artilleriregemente		2 300:—
» fastighetsförvaltningen, Karlsborg		23 210:—
» VI. milo, Boden		72 244:—
» Skånska luftvärnsskåren		3 000:—

Elektricitetsverk.

Fastighetsförvaltningen, Karlsborg ..	—	—
IV. milo, Järvafältet	252 100:—	3 400:—
VI. » Boden	52 000:—	1 200:—

De till elektricitetsverken hörande yttre ledningarna (luftledningarna, jordkablar m. m.) äro icke med några värden redovisade å fastighetsfonden.

I de av fortifikationsförvaltningen för budgetåret 1951/52 fastställda staterna för ifrågavarande elektricitetsverk uppgå underhållskostnaderna till följande belopp.

Myndighet.	Beräknade belopp för löpande underhåll.	Större repara- reparationer.	Summa
Fastighetsförvaltningen, Karlsborg	4 700:—	56 432:—	61 132:—
IV. milo.	47 200:—	298 000:—	345 200:—
VI. milo.	28 500:—	262 000:—	290 500:—

Riksräkenskapsverkets

yttrande i anledning av riksdagens
revisorers uttalande del I, s. 13, § 3.

Till Konungen.

Genom remiss den 22 december 1952 har Kungl. Maj:t anbefallt riksräkenskapsverket att avgiva utlåtande över vad riksdagens år 1952 församlade revisorer uttalat beträffande försvarets centrala förvaltningsmyndigheters bokslut för budgetåret 1951/52. Med anledning härav får riksräkenskapsverket anföra följande.

Vid granskning av huvudboken för *försvarets civilförvaltning* ha revisorerna uppmärksammat att titeln 91347, *Omföringar mellan försvarets centrala förvaltningar*, utvisar ett debetsaldo å 1 049 086 kronor 92 öre samt ett kreditsaldo å 356 560 kronor 10 öre, vilket innebär att vissa anslag krediterats utan att motsvarande debitering av andra anslag skett eller omvänt. Vidare framhålles att av den till huvudboken hörande specifikationen icke framgår, vilka anslag som skola debiteras respektive krediteras ifrågavarande belopp. Revisorerna finna det anmärkningsvärt, att i en del fall, då betalningstransaktioner mellan respektive myndigheter verkställas genom omföring, besluten härom icke fullföljas under vederbörande budgetår, vilket får till följd att anslagsbelastningen snedvrides.

Riksräkenskapsverket vill framhålla, att regleringen av betalningstransaktioner mellan försvarets centrala förvaltningsmyndigheter över omföringstiteln regelmässigt måste medföra, att balanser å denna titel uppkomma vid budgetårsskifte med hänsyn till att den myndighet, som skall fullfölja bokföringstransaktionen, i vissa fall behöver kortare eller längre tid för kontroll av levererad materiel och för utredning av tvistiga betalningsanspråk m. m. Den största balansposten hänför sig till krigsmaterielverket och avser utgifter, som bestritts av krigsmaterielverkets rörelsekapital, vilket redovisas som »diverse medel». Då den hos krigsmaterielverket redovisade balansen å omföringstiteln sålunda endast innebär, att från rö-

relsekapitalet förskjutna kostnader icke blivit ersatta, har genom att krigsmaterielverkets omföringsbegäran icke besvarats under samma budgetår anslagsredovisningen icke blivit missvisande i den mening revisorerna avsett. Vidare torde civilförvaltningen i allmänhet sakna möjlighet att i förväg fördela de balanserade beloppen på de av myndigheterna disponerade anslag, som skola krediteras respektive debiteras. Det bör också framhållas att den totala omslutningen å omföringstiteln under budgetåret uppgår till icke mindre än 275 miljoner kronor. En närmare undersökning i fråga om redovisningen över omföringskontot under budgetåret 1951/52 ger dock vid handen, att regleringen av vissa transaktioner tagit onormalt lång tid i anspråk. En skyndsamt handläggning av dessa ärenden bör eftersträvas, varigenom de av revisorerna påvisade olägenheterna i fråga om anslagsbelastningen bliva av mindre betydelse.

Revisorerna ha vidare konstaterat, att å titeln 91511, *Försvarets civilförvaltning: förskott* balanserats bland annat 6 070 kronor 18 öre, avseende till vissa utredningar överlämnade expensmedel.

Riksräkenskapsverket vill framhålla att i fråga om redovisningen av dessa förskott bort iakttagas föreskriften i 5 § kungörelsen den 14 juni 1940 (nr 695) med vissa bestämmelser angående bokföring av utgifter å riksstatsanslag. Enligt nämnda föreskrift skall myndighet, hos vilken vid budgetårs utgång förefinnes behållning av medel hänförliga till anslag å riksstatens driftbudget, föranstalta därom, att sådan behållning tillgodoföres anslaget, i den mån behållningen ej motsvaras av belopp som omförts till kontot för utgiftsrester.

Revisorerna ha vidare påtalat, att vid *krigsmaterielverket*, *arméförvaltningens tygavdelning* och *marinförvaltningen* reseförskott till stort antal och avseende betydande belopp vid budgetårets utgång återstå oredovisade samt att vissa förskott utestått under lång tid, stundom flera år. Det har även konstaterats, att en och samma tjänsteman vid budgetårsskifte kan vara redovisningsskyldig för ett flertal förskott.

Riksräkenskapsverket finner det i likhet med revisorerna angeläget att vederbörande förvaltningsmyndigheter, i den mån så icke redan skett, vidtaga åtgärder i syfte att äldre förskott bliva redovisade. Förvaltningsmyndigheterna böra även tillse, att vederbörande förrättningsmän avge redovisning för uppburna förskott inom därför bestämd tid samt att inkomna reseräkningar behandlas med skyndsamt. Beträffande revisorernas erinran mot att en och samma tjänsteman vid budgetårsskifte kan vara redovisningsskyldig för ett flertal förskott delar ämbetsverket revisorernas uppfattning, att detta förhållande kan innebära missbruk, men vill samtidigt framhålla, att det ofta icke är lämpligt ur redovisnings- och kontrollsynpunkt, att större förskott för täckande av kostnaderna för flera resor utlämnas på en gång. Det kan därför knappast undvikas att tjänsteman, som ofta har att företaga tjänsteresor, kan bliva redovisningsskyldig för flera förskott samtidigt.

Beträffande *fortifikationsförvaltningen* ha revisorerna uppmärksammat, att å titlarna 94347 och 94357, *Nedmontering och transport av baracker till Danmark*, redovisas en sammanlagd fordran på 1 063 743 kronor 99 öre, vilken fordran förelegat sedan utgången av budgetåret 1946/47. Revisorerna ifrågasätta huruvida icke möjlighet förelegat att reglera ifrågavarande fordran under den gångna femårsperioden.

Erinras må att Kungl. Maj:t genom brev till utrikesdepartementet den 29 juni 1951 (socialdepartementet dnr 3213/50) meddelat beslut angående täckande av vissa kostnader i samband med överlåtelse av baracker m. m. till Danmark. I nämnda brev har Kungl. Maj:t förordnat, att av de influtna försäljningsmedlen, tillhoppa 13 454 576 kronor 65 öre, 6 640 517 kronor 49 öre skulle ställas till arbetsmarknadsstyrelsens förfogande, 151 424 kronor 33 öre till civilförsvarsstyrelsens förfogande samt att återstående influtna försäljningsmedel, 6 662 634 kronor 83 öre, skulle tillgodoföras riksstatstiteln Övriga diverse inkomster. Något beslut om täckning av de av fortifikationsförvaltningen bestridda kostnaderna har icke meddelats. Enligt vad riksräkenskapsverket inhämtat har fortifikationsförvaltningen i underdånig skrivelse den 9 april 1952 underställt frågan Kungl. Maj:ts prövning.

Revisorerna ha vidare iakttagit, att å titeln 94693, *Arméns fortifikationsinrättningar: vattenverk*, samt å titeln 94695, *Arméns fortifikationsinrättningar: elektricitetsverk*, redovisats behållningar på 335 275 kronor 49 öre respektive 473 753 kronor 63 öre, vilka behållningar användas för vissa investeringar. Revisorerna finna det ur principiell synpunkt icke tillfredsställande, att sådana medel tagas i anspråk för finansieringen av anläggningsarbeten o. d. Riksräkenskapsverket delar revisorernas uppfattning härutinnan.

I sitt uttalande ha revisorerna konstaterat, att i de militära förvaltningsmyndigheternas bokföring avsevärda belopp redovisas vid sidan av statsbudgeten i form av s. k. diversemedel. Särskilt påfallande anses vara, att försträckningstitlar av olika slag anlitas i jämförelsevis stor utsträckning. Såsom exempel härpå nämnes, att det för *flygförvaltningens materielavdelning* upplagda *försträckningskontot*, titel 97524, utvisar ett debetsaldo på drygt 13 miljoner kronor. Det borde även uppmärksammas, att det här liksom i andra likartade fall icke är fråga om medel, som tillfälligtvis tillhandahållas vederbörande tjänstemän för bestridande av resekostnader o. d., utan om en understundom kontinuerlig förskottering av utgifter för materielanskaffning m. m. Denna bokföring kan enligt revisorerna leda till att anslagsöverskridanden och förefintliga reservationsmedel icke klart redovisas, med påföljd att den officiella budgetredovisningen blir missvisande. Vissa av revisorerna återgivna exempel tydde också på att så understundom faktiskt vore förhållandet.

Med anledning av detta uttalande anser sig riksräkenskapsverket böra framhålla, att den omständigheten, att vissa utgifter i huvudböckerna redovisas å förskotts- eller försträckningstitel i och för sig icke medför att budgetredovisningen blir missvisande. Av bilagan till flygförvaltningens huvudbok, blad 8, framgår sålunda, att av de 13 miljoner kronor, som redovisats såsom debetsaldo å flygförvaltningens försträckningskonto, 11,3 miljoner fördelats å anslag och endast 1,7 miljoner icke fördelats. Även i fråga om övriga av revisorerna omnämnda förskotts- och försträckningstitlar har, i den utsträckning så varit möjligt, anslagsfördelning skett.

Revisorerna ifrågasätta, huruvida icke försvarets civilförvaltning, som ombesörjer bokslutsarbetet för försvarets myndigheter, bör tillerkännas befogenhet att utöva viss formell kontroll av bokföringen på diversemedelstitlarna.

Riksräkenskapsverket vill emellertid erinra, att civilförvaltningen med stöd av bestämmelsen i 2 § 4 mom. instruktionen för detta ämbetsverk (1943: 886) torde kunna utöva sådan formell kontroll, varom här är fråga.

Vad revisorerna i övrigt anfört föranleder i huvudsak ingen erinran från riksräkenskapsverkets sida.

I detta ärendes handläggning ha, förutom undertecknade, byråcheferna Ehnbom, Faxelius och Wildeman, tillförordnade byråchefen Thorson samt byrådirektören Cronmark deltagit.

Stockholm den 12 januari 1953.

Underdånigst

BERNT NEVRELL.

ARVID STENSTRÖM.

Chefens för armén

yttrande i anledning av riksdagens
revisorers uttalande del I, s. 25, § 4.

Till Konungen.

Utöver vad som framgår av generalfältygmästarens och generalintendentens av mig infordrade och i avskrift bifogade yttranden rörande utbildningen av personal i tyg- och intendenturförvaltningstjänst (bilaga 1 resp. 2) får jag i underdånighet anföra följande.

Allmänna bestämmelser för kommendering av personal till skolor och kurser utfärdades genom ao avd. Utb nr 75:29, 22/3 1951. I denna ao säges:

»Vid kommendering av personal till skolor och kurser skola följande allmänna anvisningar gälla.

1. Skol- och kursverksamheten avser att bibringa antingen fortsatt allmän utbildning eller specialutbildning (omskolning). Efter genomgången specialutbildning i en verksamhetsgren kan fortsatt utbildning inom denna ifrågakomma.

Personalens utbildning bör så planläggas, att specialutbildning i princip ifrågakommer till endast *ett* verksamhetsområde. Chef åligger att placera personalen så, att den effektivt utnyttjas i de tjänster och befattningar, till vilka den utbildats.

2. Kommendering till skola eller kurs för specialutbildning bör ifrågakomma endast om den motiveras av ett verkligt behov av personal med ifrågavarande utbildning. Detta skall grundas antingen på krigsorganisationens behov av befattningshavare med viss utbildning eller på fredsorganisationens behov av utbildade instruktörer eller andra befattningshavare. I behovet inräknas en reserv, som begränsas till det oundgängligen nödvändiga.»

Av dessa bestämmelser framgår att all kommendering till skolor och kurser sker efter noggrann behovsprövning. Det framgår vidare att utbildning av en och samma person för skilda specialtjänster i princip icke hör ifrågakomma. Att sådan dubbelutbildning ägt rum, hänger i de flesta fallen sam-

man med rationaliseringen av staber och förband. Genom rationaliseringen inrättades ett antal nya förvaltarbeställningar, som i enlighet med principen om befordran efter förtjänst ha tillsatts med de för ifrågavarande tjänst mest lämpliga. Det hade icke varit rättvist, om tidigare specialutbildning för annan tjänst skulle ha diskvalificerat vederbörande för befordran till de nyinrättade förvaltarbefattningarna.

Revisorerna ha funnit det anmärkningsvärt, att i vissa fall ett relativt stort antal elever förklarar sig icke villiga ifrågakomma till den befattning vartill de utbildats och uttala, att det synes »vara rimligt, att vederbörande elever får förbinda sig att åtminstone viss tid tjänstgöra i sådan befattning som utbildningen avser». Jag torde icke ha rättighet avkräva sökande till en kurs förbindelse att kvarstå i tjänst viss tid efter kursens avslutande. Enligt TjR § 85: 1 är den som på sin beställning har konstitutorial eller fullmakt berättigad att på ansökan få avsked (dock icke sedan order om mobilisering utfärdats). Däremot vore det önskvärt att Kungl. Maj:t utfärdade bestämmelser att den, som genomgått någon i revisorernas berättelse omnämnd kurs vid tyg- eller intendenturförvaltnings-skolorna, inom viss tid efter kursens avslutande skall vara skyldig mottaga transport eller förflyttning till befattning, för vilken utbildningen avsetts. Underdånigt förslag om ändring av reglementena för tyg- och intendenturförvaltnings-skolorna i här berört avseende kommer att ingivas till Konungen.

Underdånigst

C. A. EHRENSVÄRD.

Chef för armén.

B. Carpelan.

Bilaga 1.

Yttrande med anledning av »Viss specialutbildning inom försvaret».

A. Tygofficerskurs för officerare vid armén.

Tygofficerskursens ändamål är att bibringa officerare den särskilda utbildning som erfordras för placering i tygofficersbefattning (motsvarande) såväl under fred som i krig.

Beredskapsårens erfarenheter gävo tydligt vid handen att det var synnerligen angeläget att snarast fylla den nästan totala bristen på i tygtjänst väl utbildade officerare vid staber och förband (depåer). Arméns sedan beredskapsåren fortlöpande mekanisering har ytterligare stegrat kravet på att tygtjänsten såväl i fred som under mobilisering och i fält handhaves av väl utbildad personal. 1946 års reglemente för tygförvaltnings-skolan förutsatte också årliga tygofficerskurser med en varaktighet av ca 18 mån.

Arméns officersutbildningskommitté underströk i sitt betänkande (1946) bl. a. den stora ekonomiska betydelsen av att tygtjänsten handhaves av väl utbildade officerare ävensom vikten av att utbildningstiden ej sattes för kort, varför kommittén föreslog utbildningstidens utökning till två år. För att nedbringa kostnaderna och rationellt utnyttja utbildningskapacite-

ten vid TygS föreslogs kurser vartannat år med högst 24 elever/kurs. Antalet elever i varje kurs beräknades med utgångspunkt från att sammanlagda antalet befattningar för vilka tygofficersutbildning var erforderlig uppgick till 80.

Enligt chefsens för arméns tilläggsäskanden rörande vissa personalkårer — Ast/0 nr 1: 1 den 22/12 1951 — avses i fälttygkåren ingå 91 st befattningar för officerare med tygofficersutbildning, vartill kommer åtminstone 4 st tygkompanichefer vid T 1 — T 4 eller sammanlagt minst 95.

Härvid har icke medräknats något behov av aktiva officerare placerade vid fostab. Dessa befattningar avses f n bestridas med arvodespersonal som tidigare genomgått tygofficersutbildning. I samband med den pågående rationaliseringen av stabs- och förvaltningstjänsten har SON uppmärksammat svårigheten att vid fostab placera tillräckligt kvalificerade tygofficerare som arvodister och förutsätter, att det kan bli nödvändigt att där placera aktiv personal som tygofficerare.

Vad krigsbehovet angår är detsamma ca 135 (härvid har tygofficerare vid etappgrupper ej medräknats och ej heller tygofficerare i fostaber; krigsbehovet vid arméförvaltningen har satts lika med fredsbehovet). Läggas härtill en reserv av ca 10 % blir behovssiffran 149—150. Visserligen planlägges fr. o. m. 1953 att utbilda reservofficerare för att i krig upprätthålla tygofficersbefattningar vid vissa depåer, men ett flertal år kommer att förflyta innan dessa reservofficerare bli krigsplaceringsbara som tygofficerare.

Medräknas 1942/44 års tygofficerskurs har för tygtjänst sammanlagt utbildats 131 officerare. Även om samtliga vore gripbara för krigsplacering är sålunda krigsbehovet antalsmässigt ej fyllt.

Vad angår tillgången på i tygtjänst utbildade officerare för besättande av de ovannämnda 95 befattningarna i fred må anföras.

Även om hänsyn toges till att av de 31 st utbildade officerare, som i tabellen å sid. 6 angivas som »f n tjänstgörande i annan befattning» det stora flertalet under avsevärd tid (2—6 år) utnyttjats som tygofficerare (motsv) måste dock tyvärr borträknas 10—12 officerare, som antingen visat sig mindre lämpliga som tygofficerare i fredsförvaltningstjänst eller av andra orsaker, som ligger utanför generalfälttygmästarens bedömning, icke eller endast under kort tid använts i tygofficersbefattning (motsv).

Borträknas de 13 officerare som avgått (därav 4 st. från kurs 1942/44.) återstår sålunda omkring 165 utbildade i tjänst kvarvarande officerare. F n bör som tillgång räknas även 6 st officerare (samtliga vid ftk) vilka endast genomgått äldre tygofficersutbildning (TOK); varför 89 st (95—6) befattningar bli besatta med personal med tygofficerskurs (TygS) förutom vid fostaber eventuellt tjänstgörande aktiva tygofficerare.

Det kan sålunda knappast göras gällande att onödigt stort antal officerare bibringats tygofficersutbildning.

Icke i något fall har officer med genomgången tygofficerskurs, vilken erbjudits intransport i fälttygkåren, vägrat mottaga dylikt. Tygofficersutbildningens rent militära karaktär torde innebära att densamma ej avsevärt underlättar erhållandet av »civila» platser. Huvuddelen av de »tygofficerare», som tagit avsked har varit antingen f d reservofficerare (aktiverade 1939—41), som sökt sig tillbaka till sitt gamla verksamhetsområde,

eller f d underofficerare, som erhållit arvodesbefattningar inom försvaret några år före pensionsåldern.

Någon möjlighet att nedbringa kurstiden 22¹/₂ mån. — vari måste inräknas lagstadgad semester — kan icke anses föreligga, då tygförvaltningstjänsten såväl vid truppförband som KAFT kräver alltmer ökade insikter i materielkunskap, besiktning, vård och reparationer m m.

Möjligheterna att förbilliga utbildningen sammanhänga huvudsakligen med rationaliseringen av TygS vad avser administration och lokalfrågor, vilket i sin tur är beroende på tidpunkten, när skolan kan ansluta sin verksamhet till ett truppförband i ändamålsenliga lokaler.

B. Tygförvaltarkurs för underofficerare.

Utnämning (förordnande) av underofficerare till förvaltare vid ftk fortgår alltjämt i takt med rationaliseringen av stabs- och förvaltningstjänsten vid truppförband och skolor. Antalet befattningshavare vid ftk och tygstaten med genomgången tygförvaltarkurs (TFK) är inom den allra närmaste framtiden uppe i 75 st.

Enligt förut nämnda tilläggsäskanden för vissa personalkårer beräknas antalet befattningshavare för förvaltare och tygskrivare till 142. Härtill kommer det ytterligare antal i tygförvaltningstjänst utbildade underofficerare, som erfordras för utbildningsverksamheten vid tygkompanierna (T 1 — T 4), vid K 1 och ev andra förband (motsv) som f n undandraget sig generalfälttygmästarens bedömande. Sammanlagda behovet i fred skall sålunda uppgå till minst 147. För bestridande av dessa befattningar ianspråkades f n 56 st tygförvaltare, förvaltare vid ftk och tygskrivare, vilka förordnats till förvaltare (motsv) redan innan tillgång fanns på i tygförvaltningstjänst särskilt utbildade underofficerare (TFK). 91 st förvaltarbeställningar (motsv) komma sålunda att relativt snart bli besatta med underofficerare, som genomgått tygförvaltarkurs. Att det sammanlagda antalet utbildade underofficerare efter avslutande av nu pågående kurs dock avsevärt överstiger sistnämnda antal motiveras av följande synpunkter.

1. Då utnämning till (förordnande som) förvaltare vid ftk innebär slutfordran för den aktive underofficeren har det ansetts nödvändigt att skapa tillräckligt stora urvalsmöjligheter då annars kunde befaras att anciennitetsprincipen regelmässigt skulle bli avgörande, oberoende av ådagalagd skicklighet och lämplighet för förvaltartjänst.

2. Förvaltare, främst vid truppförband men även vid centralförråd placerade, hava i samband med beredskaps (fältdepåberedskap) och mobilisering synnerligen viktiga arbetsuppgifter. Förfall för en förvaltare vid detta tillfälle torde medföra mycket avsevärda olägenheter. Det har därför av generalfälttygmästaren ansetts synnerligen angeläget att vid truppförbanden finnes, förutom förvaltaren, åtminstone ytterligare en i tygförvaltning utbildad underofficer, som snabbt kan disponeras vid behov. Även i fredstid är det angeläget att truppförbandet disponerar en utbildad underofficer att användas dels vid förvaltarens bortovaro (TLA 33/1950) dels vid de toppar i tygförvaltningstjänsten, som uppkomma i samband med organisationsändringar, repetitionsövningar o s v. Givetvis är tillgången på dessa till tygförvaltare utbildade underofficerare av stor betydelse när det gäller utbildning och övervakning av truppens sätt att utföra materielvården och materielens iordningställande för förrådsförvaring.

3. För krigsorganisationen erfordras även utbildade underofficerare för befattningar som tygunderofficerare (motsv) vid vissa förrådsbetonade fältförband och förvaltare vid »krigsfo». Dessutom må framhållas att tygförvaltarkursen givetvis är synnerligen värdefull för de underofficerare vilka krigsplaceras som materielredogörare (kvartermästare) vid förband.

Beträffande kurslängden må här endast framhållas, att vid de regelbundet under varje kurs återkommande diskussionerna mellan elever och kursledning eleverna enhälligt framhållit den mycket stora arbetsbördan under kurstiden och svårigheten för dem att hinna tillgodogöra sig den teoretiska utbildningen och de under praktikanttiden gjorda erfarenheterna.

Härtill kommer numera att utbildningen skall möjliggöra elevernas placering icke endast vid truppförband utan även vid centralförråd och KAFT.

Slutligen må framhållas att det givetvis blir lättare att mera preciserat bestämma utbildningsbehovet såväl av tygofficerare som förvaltare när dels rationaliseringen av stabs- och förvaltningstjänsten helt är genomförd dels beslut fattats om fälttygkårens slutliga sammansättning.

På uppdrag av generalfälttygmästaren

Seth Wassberg.

Bilaga 2.

VPM rörande utbildning av aktiv personal (officerare och underofficerare) för intendents-, intendenturförrådsförvaltare- och kassatjänst.

I sitt uttalande i ovan rubricerade fråga framhåller revisorerna bl a följande:

»Med hänsyn till nu berörda förhållanden finner revisorerna det påkallat, att en omprövning sker av de grunder efter vilka den här ifrågasvarande utbildningsverksamheten f n bedrives».

Denna omprövning, som revisorerna finner påkallad, har redan i vad gäller intendentur- och kassapersonal skett, i avsikt att numera endast utbilda det antal personer, som, med möjlighet till lämpligt urval och viss personalreserv, kan befinnas oundgängligen erforderligt för intendenturkårens rekrytering. Målsättningen för omfattningen av den utbildning, som tidigare ägt rum, beröres närmare nedan.

Officerare.

Jämlikt instruktionen för intendenturkåren av den 2/6 1944 (SF 266/1944) antar chefen för armén årligen högst 15 officerare på aktiv stat som intendentsaspiranter under en tid av 2 år, räknat från den 1/10 det år, då anställningen vinnes. Antalet årligen antagna elever var under åren 1946—50 konstant 12 st.

I underdånig skrivelse den 24/4 1951 gjorde chefen för arméstaben på uppdrag av chefen för armén efter generalintendentens hörande framställning om ändrad tid för antagning av intendents- och förvaltaraspiranter. Kungl. Maj:ts medgav den 11/5 1951 att — utan hinder av stad-

gande i instruktionen för intendenturkåren — den antagning av intendants- och förvaltaraspiranter, som skulle äga rum före den 1/10 1951, i stället finge äga rum å tid under år 1951 eller år 1952, som chefen för armén ägde bestämma.

Chefen för armén beslöt senare i samråd med generalintendenten och under förutsättning av Kungl. Maj:ts bifall, enligt arméorder den 29/9 1951 (ao nr 674) att en intendenturofficerskurs skulle påbörjas omkring den 15/4 1952. I samma arméorder meddelades, att ny kurs avsågs att påbörjas år 1954. Antalet elever i kursen bestämdes med hänsyn till den avgång från kåren, som kunde väntas under de närmaste åren efter utbildningens avslutande, varvid jämväl hänsyn togs dels till viss nödvändig reserv och urvalsmöjlighet, dels till att ny kurs under alla förhållanden skulle komma att påbörjas tidigast 1954. Antalet elever kom enligt arméorder den 1/2 1952 (ao nr 69) att bestämmas till 20 och hade beräknats på grundval av avgången under en 7-årsperiod efter kriget. Enligt statistiken hade nämligen från den 1/4 1945 till den 1/4 1952 i medeltal 7 officerare per år lämnat intendenturkåren. Några skäl att räkna med minskad avgång från kåren för de närmaste åren förefunnos icke.

Med det i viss mån omlagda utbildningssystem, som arméorden anbefalldes, skulle elevomgången vara disponibel för intransport till intendenturkåren från den 1/1 1955. Dessförinnan ansågs, som det då bedömdes av de ansvariga myndigheterna, äldre utbildade officerare kunna tas i anspråk för intransport, vilken fråga närmare beröres nedan. Av olika skäl, bl a nödvändigheten att erhålla officersbefäl till två årsomgångar kommissarieskolor (vintrarna 1952—53 och 53—54), kommer — som generalintendenten numera, efter till chefen för armén den 23/12 1952 ingivet förslag, beräknar — tidpunkten, då de 20 eleverna äro disponibla för transport, att förskjutas till den 1/6 1955.

Som ovan framgår, är det fastslaget, att nästa utbildningskurs för officerare icke kommer att påbörjas under år 1953 utan först under år 1954, under förutsättning givetvis, att behov av utbildning vid den tiden beräknas föreligga. Så långt i nuvarande läge kan bedömas, torde kurs bliva ofrånkomlig under sistnämnda år.

Som ovan nämnts har under perioden 1/4 1945—1/4 1952 i medeltal exakt 7 officerare per år lämnat kåren, därav ej fullt $2\frac{3}{4}$ per år på grund av normal avgång. I de kommentarer, som av revisorerna göras i anslutning till tabellen över utbildade officerare, nämnes endast den normala avgången t o m 1954 sålunda: »Den normala avgången t o m nämnda år kan enligt inhämtade upplysningar beräknas till omkring 9 intendentur». Någon »onormal» avgång i samma omfattning som hittills förutses synbarligen ej. Detta synes vara en alltför långt gående förenkling av kårens officersrekryteringsproblem. Huvuddelen av de »onormalt» avgångna går till privat verksamhet, och så länge det står varje enskild officer fritt att begära avsked och Kungl. Maj:ts bifaller, nödgas man nog tyvärr allttjämt räkna med »onormal» avgång i ungefär samma omfattning som hittills som en realitet, som man icke kan komma förbi.

Revisorerna finna botemedlet mot den »onormala» avgången vara tvångsanställning under viss tid. Härtill kan följande anföras.

Generalintendenten har under en lång följd av år hos chefen för armén, senast i skrivelse den 18/12 1951, nr 20: 25, framhållit, att befordringsmög-

ligheterna för intendenturkårens officerare icke äro tillfredsställande. Praktiskt taget äro befordringsmöjligheterna inom intendenturkåren de sämsta inom armén. För närvarande ligger hos Kungl. Maj:t ett av chefen för armén och försvarets civilförvaltning tillstyrkt förslag till vissa justeringar av intendenturkårens stat, vilket skulle medföra någon förbättring av befordringsmöjligheterna.

Förbättrade befordringsmöjligheter, väl i paritet med armén i övrigt synes utan tvekan vara det botemedel mot »flykten» från kåren, som i första hand borde försökas. Det har alltid förefallit oförståeligt kortsynt, att just denna officerspersonal, som erhållit en särskilt kostsam utbildning, fått dras med de sämsta möjligheterna att komma fram till bättre villkor inom yrket. Det har varit och är alltjämt under sådana förhållanden lätt förklarligt, att denna personal söker sig bättre utkomstmöjligheter på annat håll. Och det är att märka, att det tyvärr är den genomsnittligt sett *bättre* delen av personalen, som söker sig bort. Just detta är värt att särskilt beaktas. Med denna ständiga åderlätning sjunker inte bara kårens genomsnittskvalitet utan i samma mån även dess förmåga att på bästa, inte minst mest ekonomiska sätt ombesörja intendenturförvaltningen. Det är i hög grad påkallat, att det ovan nämnda förslaget rörande intendenturkårens stat leder till positivt resultat vid vårriksdagen 1953.

Revisorerna finna det i sitt uttalande »rimligt, att vederbörande elever får förbinda sig att åtminstone viss tid tjänstgöra i sådan befattning, som utbildningen avser». Detta märkliga förslag måste på det berörda området anses representera något helt nytt, om man bortser från underbefällets inom försvaret tidigare anställningsform, vilken dock numera på goda grunder avskaffats. Det synes på det bestämdaste böra avrådas från en sådan åtgärd, medförande faktisk »livegenskap» under viss tid för dem, som äro villiga och ha förutsättningar för att ägna sig åt teknisk eller ekonomisk vidareutbildning. En sådan anställningsform kommer icke att skapa den arbetsglädje och det intresse för uppgiften, som är en förutsättning för ett gott arbete, en ekonomisk förvaltning. Det förefaller snarare förklarligt, om intresset för uppgiften skulle slappna hos den, som — låt vara från början frivilligt — kommit att bindas vid en tjänst, som han av personliga skäl skulle vilja lämna. När skulle för övrigt en sådan förbindelse avges? Före beordrandet som elev i intendenturkurs, när vederbörande ännu är ett oskrivet blad, som senare visar sig kanske ej alls lämpa sig för den form av yrkesutövning, som i allmänhet ankommer på en intendent? Eller i samband med utbildningens slut? Genom att hålla betyg och vitsord i underkant, torde det vara en enkel sak för den, som så vill, att »komma loss» från eventuella förpliktelser. Skulle skyldigheten att tjänstgöra i intendenturbefattning vara ensidig, eller skulle kronan ha motsvarande skyldighet att, med åtföljande våda för intendenturtjänstens rätta bedrivande, behålla även den påtagligt olämplige kvar i det speciella facket? Den av revisorerna väckta frågan är lika allvarlig som uppseendeväckande. Det finnes skäl att varna för den tänkta lösningen.

Underofficerare.

Jämlikt instruktionen för intendenturkåren antar chefen för armén ärligen från olika truppslag och personalkårer utom intendenturkåren högst 8 underofficerare på aktiv stat som *förvaltaraspiranter* (i intendenturför-

rådstjänst) under en tid av 2 år, räknat från den 1/10 det år, då anställningen vinnes. Antalet beordrade aspiranter har under senare år i allmänhet varit: till en början 9 st, senare 8 st. Därtill kom på sin tid intendenturkårens fanjunkare, som i tur och ordning beordrades icke som aspiranter i vanlig mening utan som elever i förvaltaraspiranternas teoretiska utbildningskurser.

Som ovan framgått, inbegreps även utbildningen för intendenturförrådstjänst i det nådiga bemyndigande, som gavs chefen för armén den 11/5 1951, att, utan hinder av stadgandet i instruktionen för intendenturkåren, få till senare tidpunkt uppskjuta den antagning av aspiranter, som eljest skolat äga rum före den 1/10 1951. I enlighet härmed har ännu ingen antagning skett av intendenturförrådsförvaltaraspiranter och sådan har heller icke tills vidare planerats. Intendenturkårens rekryteringsbehov inom denna kategori kommer alltså att för de närmaste åren fyllas med sådan personal, som redan finnes utbildad.

Jämlikt instruktionen för intendenturkåren antar chefen för armén, när så för en jämn rekrytering av beställningarna såsom regementskassörer erfordras, från arméns olika truppslag och personalkårer underofficerare på aktiv stat såsom *regementskassörsaspiranter*. Förslag till antagning ävensom till tid för anställning avgives av generalintendenten efter samråd med chefen för försvarets civilförvaltning. Anställningstiden bör som regel icke understiga ett år. Samråd äger även rum med cheferna för marinen och flygvapnet med hänsyn till att denna utbildning bedrivs gemensamt för de tre försvarsgrenarna.

Den sista omgången regementskassörsaspiranter var beordrad 1/4 1950—1/4 1951. Efter en behovskalkyl och för att under alla förhållanden vara på den säkra sidan i fråga om en jämn rekrytering, föreslog generalintendenten chefen för armén i skrivelse den 10/10 1951 i samråd med försvarets civilförvaltning, att från den 1/4 1953 högst 15 regementskassörsaspiranter skulle beordras under ett år.

Den 13/12 1952 beslöt chefen för armén, främst med hänsyn till den höjning av pensionsåldern, som för förvaltare i kassatjänst föreslagits av pensionsålderskommittén och som delvis tillstyrkts av överbefälhavaren, att antagningen av förvaltaraspiranter i kassatjänst tills vidare skulle uppskjutas.

Därmed torde vara klarlagt, att icke heller för denna kategori någon utbildning igångsatts eller kommer att igångsättas utan den behovsprövning, som revisorerna efterlyser.

Gemensamt.

Av det ovan anförda framgår sålunda sammanfattningsvis beträffande var och en av de berörda tre personalkategorierna, att utbildning av ny personal i princip icke igångsattes utan ingående prövning med hänsyn till intendenturkårens rekryteringsbehov. Därvid måste emellertid möjligheten till lämpligt urval och behovet av en betryggande reserv av utbildade beaktas. Det har vidare framgått, att tidpunkten för nästa utbildningsomgång icke beträffande någon av de tre kategorierna är fastställd, utan kommer utbildningen att återupptagas först efter sagda ingående behovsprövning.

Även om det alltså rörande alla tre utbildningskategorierna numera är fullt klarlagt, att utbildning i enlighet med revisorernas inställning endast kommer att ske i mån av transportbehov till intendenturkåren, är därmed icke sagt, att all den personal som tidigare utbildats, kommer att erhålla transport.

Till en början måste stå klart, att målsättningen, när det gällde utbildningskontingenternas storlek — detta gäller intendents- och förvaltaraspiranter, ej regementskassörsaspiranter — under tidigare år, alltså enligt det system, som tidigare tillämpats, var en helt annan. Det gällde icke endast att tillgodose ett visst rekryteringsbehov för intendenturkåren, varvid den nämnda urvalsmöjligheten och visst behov av reserv skulle beaktas. Det gällde samtidigt att skapa en viss tillgång av utbildad personal vid förbanden, som kunde rycka in vid sjukdom, semester o. d. Önskvärt ansågs då vara, att vid varje förband fanns »i reserv» åtminstone en utbildad person av vardera av de båda kategorierna. När förslag om uttagning av aspiranter då för tiden avgavs till chefen för armén, grundades detta icke enbart på vederbörande sökandes kvalifikationer och lämplighet för utbildning, så långt denna kunde utläsas ur med ansökningarna insända betyg och vitsord samt vederbörande militära chefers yttranden över ansökningarna. Det gjordes även en bedömning, huruvida personal tidigare fanns utbildad vid de olika förbanden eller ej. Där så var möjligt med hänsyn till övriga på uttagningen inverkan faktorer, tillgodosågs i första hand sådana förband, som saknade utbildade. Detta system hade under årens lopp varit till mycket stor fördel för intendenturtjänsten, som därigenom vid längre eller kortare förfall för ordinarie personal kunnat skötas av för tjänsten utbildad personal. Systemet måste emellertid numera, som följd av de nya principerna rörande det antal, som beordras till utbildning, i huvudsak uppgivas, vilket i och för sig icke är till fördel för den berörda tjänstegrenen.

Det är alltså klarlagt att med tidigare målsättning större kontingenter intendents- och förvaltaraspiranter utbildades än som erfordrades enbart för intendenturkårens rekrytering. Det torde därmed också stå klart, att det nu icke kan vara möjligt att bereda alla tidigare utbildade av dessa båda kategorier transport till kåren. I vad rör regementskassörsaspiranterna däremot, vilkas antal bestämts efter andra grunder, torde man kunna räkna med att i huvudsak samtliga utbildade, som icke tagits eller komma att tagas i anspråk vid sina förband för andra förvaltaruppgifter, i den mån de äro lämpliga, komma att erhålla transport till intendenturkåren. Det är dock att märka att i dagsläget av de två sista omgångarna 3 st tacka nej och 5 st ställa upp villkor rörande placering i samband med transport.

Revisorerna ha själva framhållit, att av olika skäl en viss personalreserv är nödvändig, då det gäller att beräkna utbildningsbehovet. Därtill kommer, som ovan berörts, nödvändigheten att ha viss urvalsmöjlighet bland dem, som utbildas, när det gäller senare anställning vid intendenturkåren.

Uttagningen av personal för den här berörda utbildningen sker i första hand på frivillig väg genom ansökningsförfarande. Till ansökningen står det vederbörande fritt att foga alla de betyg och intyg m m, som kunna styrka vederbörandes lämplighet för den avsedda utbildningen. Därtill skola vederbörande truppförbandschefer uttala sig. Den utbildning, som bibringas, och den verksamhet, som denna utbildning är avsedd att förbereda, är dock av helt annan karaktär än den verksamhet, trupp utbild-

ningen, som varit den sökandes tidigare huvuduppgift under en följd av år. Det torde vara lätt förklarligt, om det vid utbildningens slut visar sig, att en eller annan, trots kanske en god föresats, då ansökan ingavs, icke lämpar sig för den nya uppgiften. Så har hittills alltid varit fallet och så torde i fortsättningen komma att förbli. Generalintendenten kan icke med bibehållet ansvar för tjänstegrepen godtaga, att direkt olämplig personal, endast därför att den erhållit viss utbildning och kanske erhållit godkända betyg i den *teoretiska* delen av utbildningen, anställts vid kåren. För den urvalsmöjlighet, som måste tillkomma de ansvariga myndigheterna, kräves en marginal av 10 à 20 %. Det är att märka, att i den tillgång om 19 officerare, som revisorererna beräknar kvarstå från tidigare årskullar, även inneslutes denna procentsats från de berörda årskullarna. Vissa av dessa 19 kunna med andra ord av generalintendenten *icke* godtagas för transport till intendenturkåren. Denna fråga beröres dock närmare nedan.

Men inte endast myndigheten bör ha möjlighet att välja. Det förefaller klart att även den enskilde i ett eller annat fall kan ställa sig tveksam om sin lämplighet eller sitt intresse för det nya »yrket», även om han råkat få godkännande vitsord såväl från den teoretiska som den praktiska utbildningen. Är den enskilde själv tveksam bör han ha frihet att avböja. Den tveksamme, som icke får det rätta intresset för sitt arbete, blir en dålig arbetskraft.

Men det finns också andra skäl, som gör, att den enskilde ställer sig avvisande, och detta är numera en mycket viktig sida av hela detta problem, en sida, som icke kan förbises. Intendenturkåren har sin personal skingrad över hela landet i befattningar av varierande slag, huvuddelen i förvaltningstjänst, men också ett mindre antal i trupptjänst (enbart officerare). Då den enskilde beordras till utbildning, kan han givetvis icke få några som helst garantier att efter ev transport till kåren få placering så eller så. Huvudregeln måste vara att varje utbildad efter förtjänst erhåller transporterbidande till närmast lediga befattning, det må vara i Kiruna eller Ystad. Avsteg i princip från denna huvudregel vore icke tillrådligt. Den enskilde kan i princip icke få tacka nej till varje »tråkigare» placering för att sätta sig och »lurpassa» på någon bättre. Initiativet måste ligga i generalintendentens hand, men detta hindrar icke, att inom ramen för huvudregeln all möjlig smidighet kan tillämpas för att söka få varje man på rätt plats. Principen leder emellertid till att en eller annan, som icke kan få den placering, som han finner önskvärd, definitivt ställs utanför trots sin utbildning.

Detta, att den enskilde icke tages i anspråk, beror sålunda i något enstaka fall på att myndigheten måste hålla på den nämnda huvudprincipen, men som regel beror det på den enskilde själv. Den enskilde »tackar nej» på grund av personliga förhållanden. Det är också förklarligt, om en person i en annan del av landet med privathyrd bostad och barn i skola tackar nej till Kiruna, för att ta det till synes mest extrema fallet. Erfarenheten visar, att det i vissa fall kan gå månader och år, innan en familj lyckas lösa sin bostadsfråga. Personalen vågar helt enkelt ofta icke anta ett erbjudande, som innebär flyttning till annan ort. En tendens gör sig också gällande från personalens sida att undvika befattningar som äro förenade med tjänstebostad. Om en ny flyttning skulle bli aktuell, har man avhänt sig bytesmöjligheten, som visserligen icke alltid men dock oftast står till buds, när det

gäller privathyrda bostäder. Bostadsfrågan är för närvarande tyvärr, när det gäller att rekrytera intendenturkåren eller att reglera placeringen av kårens personal en ytterligt försvårande faktor. Denna fråga torde icke bli mindre besvärande genom något slag av tvångsvis anställning under vissa år.

I dagsläget (den 10/1 1953) finnas av intendentsaspirantomgångarna 1943—45 t o m 1950—52 (8 st omgångar om sammanlagt 98 st i den teoretiska utbildningen godkända elever) 29 st (fr o m den 1/4 1953 beräknas siffran vara 27) kvar på aktiv stat, som icke erhållit transport till intendenturkåren. Av dessa 29 ha vid det aktuella tillfället 10 st »tackat nej» till transport. Denna sista siffra innebär dock i sak en sanning med modifikation så till vida att av de återstående 19 ha de flesta aldrig erbjudits transport. De ha med andra ord aldrig tidigare satts i tillfälle att tacka varken ja eller nej.

En rundfråga till denna personal (alltså de i dagsläget kvarstående 29 st), vilken gjorts i dagarna i och för denna V. P. M., har givit till resultat, att 22 st deklarerat sin ståndpunkt, medan 7 st icke besvarat rundfrågan. Av de 22, som svarat, äro endast 8 st reservationslöst villiga att motta transport, därest sådan skulle erbjudas. 9 st äro villiga att förhandla om ev transport, vilket sålunda i allmänhet innebär, att de vilja ha ett konkret erbjudande om bostadsort och befattning, innan de fatta ståndpunkt, 5 st avvisa varje tanke på transport. Med dessa sistnämnda torde de 7, som icke besvarat rundfrågan, närmast vara att jämställa. De synas icke ha något intresse numera av en ev transport.

Resultatet av dessa siffror blir alltså, att endast 8 st med säkerhet i *dagsläget* (från den 1/4 1953 6 st) återstå som villiga att erhålla transport. Resultatet visar nödvändigheten av att räkna med realiteter och icke med de teoretiska siffror på vilka revisorerna bygga.

Det är emellertid — bortsett från, som ovan berörts, lämpligheten för anställning, vilken icke är given för samtliga — att märka, att samtliga dessa officerare, som reservationslöst acceptera anställning äro kaptener, och intendenturkåren *kan* icke rekryteras enbart ur kaptensgraden. Intendenturkåren innesluter 8 st löjtnanter, alla i trupptjänst, vilket ur den allsidiga utbildningens synpunkt är av mycket stort värde för kårens personal. Detta betyder emellertid, att kåren i en omfattning, minst svarande mot den normala avgången måste rekryteras ur löjtnantsgraden.

Utbildningstidens längd.

Revisorerna ifrågasätta, huruvida icke i vissa fall själva utbildningstiden borde kunna avkortas och erinra bl a om att utbildningen till *intendenturförrådsförvaltare* vid armén f n omfattar 22¹/₂ månader, medan motsvarande kurser vid marinen och flygvapnet har en längd av allenast 4¹/₂ resp 6¹/₂ månader.

Dessa siffror äro var för sig riktiga, men jämförelsen haltar. Jämförelsen synes närmast böra göras med den teoretiska kursens längd på armésidan. Denna är enligt instruktionen för intendenturkåren omkring 5 må-

nader. Under resten av utbildningstiden eller ca 17¹/₂ månader fullgör förvaltaraspiranterna praktisk tjänst, i första hand som vikarier vid sjukdom, semester o d inom den lokala-regionala och centrala förvaltningen. I praktiken utnyttjas sålunda personalen, där behov bäst föreligger av arbetskraft. Skillnaden är alltså den, att vid armén generalintendenten centralt reglerar denna tillgång på arbetskraft under 17¹/₂ månader av aspiranttiden. Vid marinen och flygvapnet »äger» och utnyttjar var och en sin del av arbetskraften. Genom att reglerandet vid armén sker centralt, kan aspiranten beredas den omväxling i tjänstgöringen (vid olika slag av förband, i olika instanser, vid centrala förråd o s v) som ger ökade kunskaper och vidgad blick för arbetsområdet. Något skäl till ändring av nu gällande bestämmelser rörande utbildningstidens längd synes icke föreligga för arméns del.

För *regementskassörsaspiranter* är föreskriven en teoretisk utbildningstid av omkring 4 månader. Utbildningen är gemensam för alla tre försvarsgrenarna och något skäl att ändra på denna tid synes icke förefinnas.

För *officersutbildningen* har aspirantanställningen i allmänhet varit jämnt 2 år. De senaste omgångarna ha dock avkortats till c:a 22¹/₂ månader.

För den nu sedan den 16/4 1952 pågående intendenturkursen beräknas, som ovan nämnts, c:a 25 månader, varefter aspirantanställningen i egentlig mening för ett begränsat, för rekryteringsbehovet mera exakt beräknat antal avses ske under minst 1 och högst 3 år. Detta nya system har försöksvis genomförts i och med den ovan nämnda arméordern av den 29/9 1951, vilken dock förutsätter Kungl Maj:ts bifall. Resultatet av detta nya system torde senare bliva föremål för bedömning.

Utbildningskostnader.

Revisorerna ha beräknat utbildningskostnaderna sålunda:

intendenturofficer	c:a 42 000 kr
intendenturförrådsförvaltare	» 35 000 »
kassaförvaltare	» 18 000 »

Någon specifikation i detalj, hur dessa kostnader beräknats, framlägges icke. Det förefaller emellertid som om revisorerna räknat med vederbörandes lönekostnad för hela aspiranttiden. Ett sådant sätt att räkna ger givetvis höga siffror. Med ett annat, till synes mera rättvisande sätt att räkna kommer man till betydligt reducerade siffror.

Beordrandet av elever till den här berörda utbildningen medför ingen statökning. Elevernas löner skola utgå under alla förhållanden. Under huvuddelen av elevtiden fullgöra eleverna praktisk tjänstgöring vid förband o d, ofta som vikarier, som befäl vid kommissarieskolor m m. De fullgöra med andra ord som regel uppgifter, som eljest måste fullgöras genom annan personal vid förband o d. Den enda praktiska skillnaden blir sålunda, att nödvändiga uppgifter, så långt elevtillgången medger, komma att fullgöras genom centralt av generalintendenten beordrad personal i stället för att varje chef själv beordrar vikarier o d bland sin underställda personal. Varför ett centraldirigerat system här användes har ovan framgått. Det synes icke motiverat att belasta utbildningskontot med lönerna under denna praktiska tjänstgöring.

Om man inskränker sig till att belasta utbildningskontot med lönekostnaderna enbart för den tid, då eleverna äro sammandragna till teoretiska kurser och icke användas för eljest nödvändiga arbetsuppgifter, kommer man till följande ungefärliga siffror:

intendenturofficer	c:a 25 500 kr
intendenturförrådsförvaltare	» 15 500 »
kassaförvaltare	» 11 500 »

Räknar man icke alls med lönekostnaderna, vilka ju under alla förhållanden skola utgå, bli siffrorna följande:

intendenturofficer	c:a 13 500 kr
intendenturförrådsförvaltare	» 11 000 »
kassaförvaltare	» 7 500 »

Axel Rune
Stabschef

Godkännes
Ivar Gewert
Generalintendent

Chefens för marinen

yttrande i anledning av riksdagens
revisorers uttalande del I, s. 25, § 4.

Till Konungen.

Med anledning av nådig remiss den 22 december 1952 av vad riksdagens senast församlade revisorer anfört i sin berättelse om viss specialutbildning inom försvaret får jag i underdånighet avgiva följande utlåtande.

För att underofficerare skola bli lämpade att bestrida för förvaltare avsedda befattningar har det visat sig erforderligt att de bibringas särskild förmåga och kunnighet genom utbildning. Så sker inom marinen sedan år 1948. Föreskrifterna om utbildningen äro utfärdade av mig och intagna i reglemente för utbildning av underofficerare.

Utbildningen före förvaltarbefordran omfattar en allmän kurs och specialkurser.

Den allmänna kursen anordnas centralt för samtliga marina tjänstegrevar, utom för kassatjänsten, där utbildningen är gemensam för hela försvaret. Allmänna kursen omfattar ca 11 undervisningsveckor. En förlängning av kursen med 4 veckor har föreslagits av de senaste årens elever under motivering, att utbildningen nu är alltför forcerad, men önskemålet har bl. a. av personalbrist icke kunnat förverkligas. Enligt reglementet bör allmän kurs normalt anordnas vartannat år, men genom den successiva ökningen av antalet förvaltarbefattningar har kursen hittills behövt anordnas årligen för 12—15 elever.

Marinens specialkurser, av tio olika slag, omfatta 7—10 veckor och anordnas allteftersom behov föreligga. De äga i största möjliga utsträckning

rum hos den myndighet, där förvaltarbefattning avses tillträdas. Till varje kurs kommenderas högst ett antal underofficerare, som motsvarar det dubbla behovet under det närmaste året och vanligen även under det därpå följande. Genom att antalet förvaltarbefattningar för de olika underofficerskåren inom envar av de tjänstegrenar, för vilka de olika specialkurserna erfordras, varit litet samtidigt som varje befattningshavare i allmänhet tjänstgör under lång tid, har nyssnämnt behov ofta utgjorts blott av en befattningshavare. Föreskriften om att det dubbla behovet bör utbildas har därför i praktiken blott inneburit, att det utbildats en underofficer såsom ersättare. Samtidigt har det skapats en sporre, som befrämjat utbildningsresultatet, och en möjlighet till urval. I specialkurser för maskinister och kvartersmästare samt för underofficerare vid artilleriavdelningen har emellertid viss utbildning skett av flera elever samtidigt. Sådan samordning kommer att kunna ske i något större omfattning efter de utökningar av förvaltarbefattningarna som skett åren 1951 och 1952.

I sin berättelse synas statsrevisorerna förutsätta, att en centralisering och koncentrerings av förvaltarutbildningens specialkurser bör ske, och de uttala bl. a. att anordnande av kurser »för ett litet fåtal eller kanske rent av en enda deltagare självfallet icke vidare får förekomma». Detta skulle innebära, att kurserna anordnas för det antal elever, varav behov förelåg under en längre tidrymd än nuvarande ett à två år. Såsom framgår av bilaga 1, kommer en dylik koncentrerings i tiden att medföra, att tillträdande av förvaltarbefattning kan komma att ske åtskilliga år efter det att utbildningen genomgått. Detta står i motsatsförhållande till statsrevisorernas på sidan 15 i berättelsen framförda åsikt, att omplacering till den nya tjänsten skall ske i så nära anslutning till utbildningens avslutande som möjligt. En centralisering av specialkurserna skulle binda ett större antal underofficerare, vilket orsakar svårigheter ur kommenderingssynpunkt, varjämte den praktiska tjänstgöringen i kursen är svår att ordna effektivt, om det är många elever på en och samma tjänstgöringsplats. Koncentrerings av den teoretiska undervisningen är i många fall mindre lämplig ur utbildningssynpunkt, när den praktiska tjänstgöringen bör utgöra en successiv tillämpning av den teoretiska undervisningen. Det är även av viss betydelse, att icke blott den praktiska tjänstgöringen utan även den teoretiska undervisningen äger rum på den plats, där förvaltarbefattningen skall tillträdas, för att aspiranten skall bliva förtrogen med de lokala förhållandena.

Kostnaderna vid en centralt anordnad utbildning torde icke bliva mindre än vid den samordnade, decentraliserade utbildning, som nu bedrivs.

Med anledning av det anförda föreslår jag, att inga ändringar i princip göras i den nu tillämpade ordningen för förvaltarutbildningen. Som tidigare nämnts föreligger numera bättre förutsättningar än tidigare för att samordna den decentraliserade delen av utbildningen.

Den av statsrevisorerna påtalade dubbelutbildningen, d. v. s. att en förvaltaraspirant får genomgå mer än en specialkurs, sammanhänger främst med att såsom elever i de olika kurserna kommenderas flera än som motsvarar det aktuella behovet. Skälen härför hava tidigare redovisats. Det inträffar sålunda att underofficer meddelats viss specialutbildning men icke erhållit häremot svarande förvaltarbefattning i normal ordning eller såsom ersättare vid en icke beräknad avgång. Sådan underofficer kan

vara synnerligen dugande och väl förtjänt av förvaltarbefordran, vilken han dock icke kan erhålla med mindre än att han efter genomgång av annan specialkurs kan avses för förvaltarbefattning av annat slag än den för vilken han ursprungligen utbildats. Jag har ansett rättvist att låta anordna sådan dubbelutbildning, emedan kommendering av fler elever än som motsvarar ett visst behov främst betingas av önskemålet om att ha vissa underofficerare utbildade såsom ersättare. Systemet bidrager vidare till att förvaltarbefordran kan ske vid ungefär samma levnadsålder inom de olika underofficerskategorierna, vilket är av betydelse för likartade befordringsmöjligheter och därmed för rekryteringen.

Jag föreslår, att inga principiella ändringar vidtagas i det hittills tillämpade systemet.

Statsrevisorerna ha understrukit angelägenheten av att de militära utnämningarna ske under vederbörligt hänsynstagande till förefintliga specialkvalifikationer för viss tjänst och icke endast till tjänsteålder. De ha i anslutning därtill uttalat att den princip, som syntes tillämpas inom kustartilleriet, framstode såsom mindre tillfredsställande.

Jag ansluter mig till den av statsrevisorerna angivna principen för bedömning av vilka kvalifikationer, som böra ligga till grund för militära utnämningar och befordringar i allmänhet. I fråga om de befordringar till förvaltare och omplaceringar, som påtalats av statsrevisorerna, vill jag framhålla, att den egentliga orsaken till desamma var den plötsliga och kraftiga utökning av antalet förvaltarbefattningar och den uppdelning av förvaltarbeställningarna på två lönegrader som för kustartilleriets del skedde den 1 juli 1952 i anslutning till riksdagsbeslut samma år. Inspektören för kustartilleriet, som är personalkårchef för kustartilleriets underofficerare, hade därvid att göra en svår avvägning mellan statsnyttans intressen — dels för den närmaste tiden, dels för framtiden — och personalens rättvisekrav.

Inspektörens för kustartilleriet motiv för vidtagna åtgärder framgå av inspektörens i avskrift bifogade yttrande, bilaga 2. Jag anser att anförda motiv äro bärande.

Stockholm den 17 januari 1953.

Underdånigst

H. STRÖMBÄCK.

R. Wetterblad.

(Bilagor å nästa sida.)

Tablå utvisande den ungefärliga utsträckning, i vilken specialkurser vid marinen erfordras för utbildning till olika förvaltarbefattningar samt beräknad utbildningsfrekvens vid centraliserad utbildning.

Specialkurs för	Antal befattningar vid		Antal elever per år medeltal ¹⁾	Utbildningsfrekvens för kurs om minst 5 elever ²⁾
	Fl	Ka		
Artilleritjänst	3	8	1,1	Vart 4:e år
Torpedtjänst	4	—	0,4	» 10(12):e år
Mintjänst	4	5	0,9	» 6:e år
Teletjänst	9	3	1,2	» 4:e år
Intendenturtjänst, linje A	6	5	1,1	» 4:e år
» , linje B	3	2	0,5	» 10:e år
Sjukvårdstjänst	—	1	0,1	» 10(50):e år
Maskin- och skrovtjänst	84	5	8,9	Varje år
Fartygschefstjänst	6	4	1,0	Vart 5:e år
Uppbördsmanstjänst i land	4	—	0,4	» 8:e år
Befattningar, som ej regelmässigt fordra spec.-kurs vid marinen	23	19	—	—

¹⁾ F. n. tillträdas förvaltarbefattningarna vid omkring 50 års ålder, varför här räknats med en genomsnittlig tjänstetid av 10 år.

²⁾ Minst 5 elever per kurs har förutsatts vara ett ur statsrevisorernas synpunkt godtagbart elevantal för en centraliserad specialkurs.

Till Chefen för marinen.

Vid befordran till förvaltare vid kustartilleriet har jag — i avsaknad av härför gällande föreskrifter — ansett de i RM III A, § 20, mom 5, intagna bestämmelserna böra tillämpas. Dessa bestämmelser lyda:

» Den ordning vari därav förtjänta skola förekomma såväl till utnämning till underofficer av 2. graden som till befordran till flaggunderofficer, bestämmas av deras tjänsteålder (tur), såvitt icke i särskilt fall företräde anses böra lämnas någon, som därav gjort sig synnerligen förtjänt.»

Enligt sin ordalydelse avse bestämmelserna endast utnämning till underofficer av 2. graden och befordran till flaggunderofficer, men de ha — då några skäl icke ansetts föreligga att i det hänseende, varom i momentet är fråga, ställa förvaltarbefordran i särklass i förhållande till övriga underofficersbefordringar — tillämpats även vid förvaltarbefordran. Erfarenheten synes utvisa, att detta varit lämpligt och till tjänstens bästa.

Befordran till förvaltare vid kustartilleriet har icke endast skett med hänsyn till tjänsteålder utan även med hänsyn till duglighet och pålitlighet i tjänsten, väl vitsordat uppförande samt förefintliga specialkvalifikationer.

Då gällande bestämmelser icke uppställa fordran på specialutbildning för befordran, har härvid rättvisan ansetts kräva, att — såvida icke dylik utbildning varit för den avsedda tjänstens upprätthållande oundgängligen nödvändig — ådagalagd framstående tjänsteduglighet och personliga egenskaper fått fälla utslaget. Strävan har städse varit att såvitt möjligt placera rätt man på rätt plats.

Visserligen är inplaceringen i lönegrad Ma 23 för en förvaltare icke att anse såsom befordran i egentlig bemärkelse, eftersom tjänsteställningen icke därigenom ändras. Men jag har, enär förvaltarbeställningar i lönegrad Ma 23 enligt Kungl Maj:ts föreskrift avsetts för de ansvarsfullaste och mest maktpåliggande befattningarna, ansett mig böra tillse, att endast de dugligaste av förvaltarna komma i fråga för inplacering i nämnda lönegrad. Detta torde också få anses överensstämma med statens intresse och synes för övrigt ligga i sakens natur.

Revisorerna anföra såsom en mindre tillfredsställande följd av de vid kustartilleriet tillämpade befodringsprinciperna, att de äro förenade med omflyttningar av personal, varigenom Kronan åsamkats kostnader för förflyttningar, omplaceringstraktamenten m m. Ehuru jag strävat att beakta även dessa synpunkter, så har jag likväl icke ansett mig kunna tillmäta dem något avgörande inflytande på befodrningarna.

Det av 1952 års värriksdag fattade beslutet om ändrad statsammansättning för kustartilleriets underofficerare medförde, att antalet förvaltarbeställningar vid kustartilleriet kraftigt ökades. Det antal underofficerare med särskild förvaltarutbildning, som då förefanns, motsvarade därför icke det sålunda kraftigt ökade behovet. Då emellertid, såsom ovan antytts, fordran på genomgången särskild förvaltarutbildning icke finnes i gällande reglementen eller eljest föreskriven såsom befodringsgrund, ansåg jag mig icke kunna begränsa urvalet vid förvaltarbefodrningarna till allenast de specialutbildade underofficerarna, utan utsträckte jag urvalet även till andra förtjänta och lämpliga underofficerare. Härtill kom att åtskilliga av de nytillkomna förvaltarbeställningarna voro avsedda för befattningshavare, exempelvis expeditionsföreståndare, för vilka några specialkurser icke förekommit vid marinen.

Härutöver må följande anföras beträffande vissa detaljer i revisorernas berättelse.

Sidan 30, första stycket.

Anledningen till att ännu ingen av de fyra underofficerare, som genomgått under åren 1948/49 och 1950/51 anordnade kurserna för kassachefer, placeras såsom kassachefer har varit följande. På grund av FCF önskemål — sedermera reglementerade genom ås den 31/3 1950 angående ersättare för förvaltare — att vikarie alltid skall förordnas för innehavare av befattningar som kassachef och att därvid i första hand kassörsutbildad underofficer bör komma i fråga, har jag sökt tillse, att om möjligt en kassachefsutbildad underofficer utöver kassachefen funnits vid varje förband.

Sidan 31, fjärde stycket.

Att ett mindre antal underofficerare vid kustartilleriet erhållit mer än en specialutbildning sammanhänger därmed att en underofficer som genomgått viss specialutbildning, t ex tygförvaltarkurs, icke ansetts böra ut-

slutande avses för häremot svarande förvaltarbefattning, utan jämväl kunna ifrågakomma för annan sådan befattning, exempelvis personalregistrator, om behov av att tillsätta sådan uppstode. Då strävan givetvis varit att bibringa vederbörande underofficer önskvärd specialutbildning innan förvaltarbefordran bleve aktuell, följde härav att i några fall mer än en specialutbildning kommit att bibringas några underofficerare.

Sidan 31, femte stycket.

För de principer som av mig tillämpats vid inplacering av förvaltarna i lönegrad Ma 23 har jag ovan redogjort. Jag anser mig härvid ha handlat i statsnyttans intresse samtidigt som jag sökt beakta personalens rättvisekrav.

Sidan 31, sjätte stycket.

Av de förvaltare och flaggjunkare, som i samband med här avhandlade befordringar förflyttats till annan stationeringsort, ha samtliga utom en förflyttats till truppförband, vilka med hänsyn till förefintliga freds- och mobiliseringsbehov ändock måst tillföras underofficerare. Genom förstberörda förflyttning har denna senare omflyttning icke behövt företagas.

Sidan 31, sista och sidan 32, första stycket.

Att en förvaltare med utbildning som kassachef och specialkurs i intendenturtjänst, vilken fr o m den 1/4 1951 tjänstgjort vid intendenturförrådet vid GK, placerats som förvaltare vid kustartilleriinspektionens personal- och organisationsavdelning, har följande anledning.

Vid GK fanns före den 1/7 1952 två intendenturförråd, därav ett beklädnadsförråd och ett material- och drivmedelsförråd, med var sin förvaltare. Från och med nämnda datum föreskrev Kungl Maj:t emellertid, att förvaltare endast skulle avses för beklädnadsförrådet. Denna förvaltarbeställning hänfördes till lönegrad Ma 23.

Förvaltaren vid materialförrådet måste därför placeras i annan befattning. Såsom omständigheterna voro, måste också den ene av de ifrågavarande förvaltarna lämna GK. Då förvaltaren vid materialförrådet var en synnerligen dugande äldre underofficer, som på grund av tidigare tjänstgöring bedömdes väl kompetent att sköta beklädnadsförrådet, ansågs rättvisan kräva, att han placerades i befattningen såsom förvaltare vid detta förråd, medan den andre yngre förvaltaren omplacerades. Dennes placering i kustartilleriinspektionen motiverades bl a med att han ansågs särskilt lämpad för denna befattning med hänsyn till den utbildning han genomgått och den tidigare tjänstgöring han fullgjort.

Sidan 32, andra stycket.

Att en förvaltare, som genomgått kurs för personalregistratorer och som sedan den 1/10 1950 tjänstgjort i sådan befattning vid HK, placerats som förvaltare vid mininventarie- och minammunitionsförrådet vid samma kustartilleriförsvaret, oaktat han icke genomgått tygförvaltarekurs, beror på följande.

Den förvaltare som tidigare innehade befattningen som förvaltare vid HK mininventarie- och minammunitionsförråd ansågs av vederbörande chef icke ha skött denna befattning fullt tillfredsställande och därför be-

dömts icke böra fortfarande bestrida nämnda befattning, sedan den uppflyttats i lönegrad Ma 23. Bland de underofficerare, som kunna ifrågakomma att ersätta förvaltaren i fråga, var den förvaltare som tjänstgjorde som personalregistrator vid Ka 4H. På grund av att han tillhör minavdelningen ansågs han vara kvalificerad härför och då han dessutom dokumenterat sig såsom en synnerligen dugande underofficer, ansåg jag det vara rättvist och lämpligt att placera honom i här nämnd befattning i lönegrad Ma 23.

Sidan 32, tredje stycket.

Att en förvaltare, som fr o m den 1/7 1941 tjänstgjort vid sjukvårdsförrådet vid SK, förflyttats till HK och där placerats som förvaltare vid intendenturförrådet, oaktat han icke har intendenturutbildning, har följande anledning. Denne förvaltare, som är en mycket dugande underofficer, har genom sin tidigare tjänstgöring som förvaltare och uppbördsman förvärvat erforderlig kompetens för bestridande av en befattning vid intendenturförråd. Att märka är att sjukvårdsförråd och intendenturförråd ha en hel del artiklar gemensamma. På grund av omständigheterna innehades intendenturförrådet vid HK vid beföringstillfället av en underofficer av 2. graden, vilken icke heller erhållit särskild intendenturutbildning. Att utnämna denne till förvaltare i lönegrad Ma 23 ansågs icke kunna ifrågakomma.

Sidan 32, fjärde stycket.

Att en förvaltare, som tidigare tjänstgjort vid mininventarie- och minammunitionsförrådet vid HK (se ovan), förflyttades till SK och där placerades som förvaltare för expeditionsgöromål inom intendenturtjänsten, oaktat han icke har intendenturutbildning, beror på dels att han måste förflyttas från HK, dels att han med hänsyn till tidigare tjänstgöring (bl a intendenturtjänst) bedömts kunna sköta befattningen i fråga. Vederbörande hade dessutom tidigare gjort framställning om förflyttning till SK.

I enlighet med gällande instruktion åligger det mig bland annat att söka främja personalens rätt och bästa. Jag har vid de förvaltarbefordringar och omplaceringar varom här är fråga sökt på bästa sätt tillvarata såväl statens och tjänstens som ock personalens intressen.

Stockholm den 13 januari 1953.

Hjalmar Åström.

Olof Karlberg.